

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
TOSHKENT DAVLAT SHARQSHUNOSLIK UNIVERSITETI**

MEHRINISO KAYUMOVA

TURK TILI

(2-kurs uchun darslik)

TOSHKENT - 2023

Ushbu darslik O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim muassasalaridagi “Tarjima nazariyasi va amaliyoti”, “Gid hamrohlik va tarjimonlik faolyati (turk tili)”, “Jurnalistika: xalqaro jurnalistika (turk tili)” hamda “Filologiya va tillarni o‘qitish (turk tili)” yo‘nalishida turk tilini asosiy sharq tili sifatida o‘rganayotgan 2-kurs talabalari uchun mo‘ljallangan bo‘lib, kitobdan respublikamiz universitetlarida turk tilini o‘rganayotgan bakalavriat yo‘nalishi talabalari va soha mutaxassislari ham foydalanishlari mumkin.

UDK: 811.512.161

KBK: 81.2-9(5)

K-15

Mas’ul muharrir: P. Kenjayeva, filologiya fanlari doktori, dotsent

Taqrizchilar: X.Hamidov, filologiya fanlari doktori, dotsent
A.Tilavov, filologiya fanlari nomzodi, dotsent

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti rektorining 2023-yil 21-fevraldagi 37-UM-sonli buyrug‘iga asosan nashr etishga ruxsat berildi (ro‘yxatga olish raqami 37-06).

SO‘Z BOSHI

“Turk tili” darsligi O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim muassasalaridagi “Tarjima nazariyasi va amaliyoti”, “Gid hamrohlik va tarjimonlik faolyati (turk tili)”, “Jurnalistika: xalqaro jurnalistika (turk tili)” hamda “Filologiya va tillarni o‘qitish (turk tili)” yo‘nalishida turk tilini asosiy sharq tili sifatida o‘rganayotgan 2-kurs talabalari uchun mo‘ljallangan bo‘lib, kitobdan respublikamiz universitetlarida turk tilini o‘rganayotgan bakalavriat yo‘nalishi talabalari va soha mutaxassislari ham foydalanishlari mumkin.

Vatanimizda yurtboshimiz tomonidan yaratilgan imkoniyatlar natijasida xorijiy tillarni o‘rganishga bo‘lgan qiziqish ortdi. Shu ma’noda turk tiliga qiziquvchi va bu tilni o‘rganuvchilar uchun ushbu darslikning ahamiyati kattadir.

Muallif tomonidan so‘nggi yillarda to‘plangan tajribalar asosida tayyorlangan va bugun turk tili o‘rgatilayotgan OTM talabalari e’tiboriga havola qilingan mazkur darslik tilni o‘rgatish bo‘yicha mamlakatimizda amalga oshirilgan dastlabki ishlardan hisoblanadi. Ushbu kitobdagi matnlar, savol va topshiriqlar turk tilini o‘rganayotgan talabalarning bu tildagi so‘z boyligini kengaytirish, nutq va muloqot madaniyatini oshirish uchun mo‘ljallangan. Ushbu darslik “Asosiy sharq tili (turk tili)ning o‘quv dasturi”ga to‘la mos keladi. Talabalarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, Vatanimiz mustaqilligini qadrlash tuyg‘usini rivojlantirish hamda O‘zbekiston dovruq‘ini dunyoga taratishni targ‘ib qiluvchi matnlar darslikning ma’naviy ahamiyatini yanada oshiradi.

“Turk tili” darsligi 17 ta darsdan iborat bo‘lib, ularning har biri mustaqil grammatik mavzu hamda unga bog‘liq mashqlar, matnlardan tashkil topgan. Asosiysi, darslik talabalar uchun mustaqil ta’lim topshiriqlarini o‘z ichiga oladi. Ular tarjima qilish uchun matnlar, og‘zaki nutqni o‘stirish uchun matnlar, mustaqil o‘qish uchun she’rlar va mavzulashtirilgan lug‘atni ham o‘z ichiga oladi. Darslikdagi jami matnlar soni 100 dan ortiqdir. Tarjima qilish uchun mo‘ljallangan matnlar O‘zbekiston mustaqilligi tufayli erishilgan yutuqlarimiz, milliy qadriyatlarimiz, an’analarimizni aks ettiruvchi matnlardir. Og‘zaki nutqni o‘stirish uchun mo‘ljallangan matnlar uch qismdan iborat bo‘lib, ular sirasiga O‘zbekiston, Turkiya va o‘quvchining o‘zi hamda hayoti bilan bog‘liq matnlar kiradi. Tarjima uchun berilgan matnlar orasida o‘zbek, turk va qardosh xalqlar adabiyotlari namoyondalarining asarlaridan parchalar, ilmiy-ommabop maqolalar, xalq og‘zaki ijodiga oid hikoyat, rivoyat, ertak

hamda latifalar, o'zbek shoirlarining turk tiliga tarjima qilingan she'rlari joy olgan.

Darslikda keltirilgan mavzulashtirilgan lug'at talabalarga nafaqat tarjima jarayonida, balki mavzular bo'yicha so'z boyligini oshirish uchun ham xizmat qiladi. Unda mavzularga oid otlardan tashqari nutqda faol ishlatiladigan sifat hamda fe'llar ham keltirilgan. Bu o'quvchilarning turk tilidagi nutqini shakllantirishga yordam beradi.

Ushbu darslikdagi matnlar soddadan murakkabga qarab o'sib borish bilan birga, turk tili fan dasturidagi grammatik mavzular ketma-ketligi asosida tanlangan bo'lib, har bir matn so'ngida grammatika va leksikaga oid tegishli topshiriqlar keltirilgan.

Ushbu darslikdan, nafaqat, turk tili fanida, balki tarjima amaliyoti bilan bog'liq darslarda ham foydalanish mumkin.

II KURS

1-§. Ravishdosh. Bog'lovchi ravishdosh – Zarf-Fiiller. Ulama Zarf-Fiili

Ravishdosh ish-harakatning belgisini, maqsadini, paytini bildirgan fe'ning ravishga xoslangan shaklidir. Ravishdoshlar harakatning belgisini bildirishi bilan ravishga o'xshaydi. Ravishdosh ham ravish kabi fe'lga bog'lanib, uning belgisini bildiradi va ko'pincha hol (*zarf tümlecı*) bo'lib keladi. Ravishdoshlar bo'lishli-bo'lishsizlikni, nisbatni bildiradi: *okuyup* - bo'lishli, aniq nisbatda, *okunmadan*-bo'lishsiz, orttirma nisbatda bo'ladi. Shuningdek, ba'zi ravishdoshlar davomiylik, payt va sabab ravishi vazifasini bajaradi: *gülerək karşılamaq, gelince aramak, alırken düşürmek* kabi.

Ravishdoshlar, boshqa tilda bo'lgani kabi turk tilida ham zamon bilan butunlay bog'liq emas. Shu bois harakat nomlariga o'xshaydi, lekin sifatdoshlardan farq qiladi. Ravishdoshlar fe'ning vazifadosh shakli bo'lgani uchun harakat nomi va sifatdoshlar kabi bo'lishsiz va passiv ko'rinishlarga ega bo'ladi: *bilmeyerek konuşmak, bozuldukça yaptırmak, bakılmayalı kötüleşmek, gelince aramak* kabi.

Turk tilshunosligida ravishdoshlar ma'nosiga ko'ra 6 kichik guruhga bo'linadi:

1. Bog'lovchi ravishdoshlar (*Ulama Zarf-Fiilleri*): **-(y)ip**;
2. Holat ravishdoshlari (*Durum Zarf-Fiilleri*): **-ken, -(y)arak, -y)a... -(y)a** ;
3. Zidlov ravishdoshlari (*Karşıtlama Zarf-Fiilleri*): **-meden, -ceğine, -mektense, -eceği yerde, -masına rağmen, -dığı halde**;
4. Payt ravishdoshlari (*Zaman Zarf-Fiilleri*): **-dığı zaman, -dığında, -eceği zaman, -eceğinde; -madan önce, -dıktan sonra, -dan beri, -alı, -ınca, -ar... -maz, -ıncaya kadar, -ana kadar, -asıya kadar** va b.
5. Sabab ravishdoshlari (*Sebeup Zarf-Fiilleri*): **-dığı için, -dığından, -eceği için, -eceğinden, -dığından dolayı (ötürü), -dığı sebebiyle (nedeniyle)**;
6. Qiyoslovchi ravishdoshlar (*Karşılaştırma Zarf-Fiilleri*): **-dığı gibi, -dığı kadar, -eceği gibi, -eceği kadar, -cesine**.

Ravishdoshlar yasallishlariga ko'ra turlichadir. Ular maxsus qo'shimchalar olib yasallishi bilan bir qatorda, fe'ning boshqa vazifadosh shakllari(harakat nomi va sifatdoshlar)ga kelishik qo'shimchalarini qo'shib

yasalganlari yoki yordamchi soʻzlar bilan birikma shaklida hosil boʻlganlari ham bor.

Bogʻlovchi ravishdoshlar .Bogʻlovchi ravishdoshlar asosan feʼl anglatgan ish-harakatni boshqa feʼl bilan bogʻlaydi va ushbu ikki ishning ketma-ket bajarilganligini bildiradi. Bogʻlovchi ravishdoshlar koʻp hollarda payt maʼnosini anglatadi va bogʻlovchi sifatida ishlatiladi. Bogʻlovchi ravishdoshlar quyidagi qoʻshimchalar yordamida yasaladi:

-(y)ip (-ip, -up, -üp)

Şapkasını aldı ve gitti. - Şapkasını **alıp** gitti.

Gazetesini okudu ve yattı. - Gazetesini **okuyup** yattı.

Bogʻlovchi ravishdoshning boʻlishsiz shakli -ma (-me) inkor qoʻshimchasini qoʻshish orqali yasaladi:

gelip - gelmeyip

bilip - bilmeyip

Bir hafta boyu **okuyup yazıp** hep bu işi düşündük.

Bogʻlovchi ravishdoshlar yordamida takror soʻzlar ham hosil qilinadi:

Bana **bakıp bakıp** güldüler.

Güzel kadına **dönüp dönüp** baktılar.

Çiftlikte **yyıyp içip** eğlendiler.

1-mashq. *Quyidagi boʻsh oʻrinlarni bogʻlovchi ravishdoshlar bilan toʻldiring.*

1. Merak etme, geç kalmam! Çabucak git..... gelirim.

2. Annesi yere düşen çocuğu elinden tut..... kaldırdı.

3. Durmadan konuş..... herkesi rahatsız etme.

4.Dün akşam o kadar yorgundum ki, hemen eve git..... uyudum.

5. Sen burada bekle. Ben jeton al..... geleyim.

2-mashq. *Quyidagi gaplarni -(y)ip ravishdosh qoʻshimchasi yordamida birlashtiring.*

1. Biz kahvelerimizi bitirdik. Kafeden ayrıldık.

.....

2. Ankara'ya gidecek. Genel müdürle görüşecek.

.....

3. Aslı, vezneden parayı aldı. Parayı saymaya başladı.

.....

4. Mert şirkete telefon etti. Müdürle konuşmak istedi.

.....

5. Gözlüğünü çıkardı ve masanın üzerine koydu.

.....

APTAL KUŞUN BAŞINA GELENLER

Aptal bir kuş bir çayırılığa gitti. Orada bir avcı tuzak kurmuş, tuzağın içine de birkaç tane serpererek bir kenarda yaprakların, otların arasına gizlenmiş bekliyordu.

Kuşçağız gelerek onun etrafında dolaşmaya başladı, adamın böyle yapraklara sarılması tuhafına gitti.

– Neyi bekliyorsun, vahşi hayvanlardan korkmuyor musun?” diye sordu.

Adam :

– Ben bir zahidim. Dünyadan elimi, eteğimi çektim, böyle تنها bir yerde otlarla yapraklara belenerek kanaat edip gidiyorum, dedi.

Kuş adama bir çok soru sordu adam da ona cevaplar verdi. Nihayet kuşçağız o buğday tanelerini gördü.

– Bunlar kimindir? dedi.

Adam :

– Bunlar bana kimsesi olmayan bir yetimin emanetidir, dedi.

Kuş :

– Çok açım, müsaade edersen, bunlardan yiyip karnımı doyurayım, çünkü benim zaruretim var, zaruri hallerde de leş yemek bile mübah olur. dedi.

Adam :

– Bu buğdayları bana, beni emin bildikleri için emanet ettiler, yetim malı helal olmaz, dedi.

Kuş çok açtı :

– Ey, zahit kişi, müsaade et de, şu buğdaydan yiyeyim, karnımı doyurayım, dedi.

– Zaruret hakkında kendine bir fetva uydurdun, eğer gerçekten öyle suçlu olursan, hatta zaruretin bile olsa çekinmen, haramdan sakınman daha iyidir, dedi.

Kuşun artık dayanmaya takati kalmamıştı, büyük bir iştahla buğdaylara hücum etti, onları yemeye başladı. Başladı başlamasına lakin tuzağa da yakalandı. Kurtulmak için çırpınırken kendi kendine:

–Sahtekarların, yalancıların efsunlarına kananın hali böyle olur, diyordu.

Bunu duyan adam :

–Hayır, öyle değil, haksız yere yetim malını yiyen, gözlerini hırs bürümüşlerin layığı budur, dedi.

Yangi so‘zlar:

çayırılık-o‘tloq

müsaade etmek-ruxsat bermoq

mübah- joiz

iştah-ishtaha

hırs-hırs

tane-don, urug‘, dona

suçlu olmak-aybdor bo‘lmoq

KALBİNİZİN HİKAYESİ

Kalbin gümrük sırası bir hayli kalabalıktı. Sırada sevgiden nefrete, hasretten kine, mutluluktan kedere kadar pek çok duygu bekliyordu.

Etrafına kocaman, kalın duvarlar örmek zorunda kalmış olan kalp; başta bu duvarları günün birinde birinin yıkması umuduyla sağlam yapmamıştı. Ancak zaman geçtikçe bu duvarları yıkmaya istekli biri gelmemişti ve duvarlar kalbe daha sıkı tutunup, sertleşip, sağlamlaşmışlardı.

Şimdi hiçbir duygu kalbin içine, mantığın izni olmadan giremiyordu. Mantıktan izinli kağıtları olmalıydı. Fakat öyle ki, mantık, sonunda üzüleceğini öngörerek, ne sevgiye, ne mutluluğa, ne de aşka izin veriyordu. Böylece kalbe sadece nefret, bencillik, öfke gibi yakıcı duygular yerleşebiliyor ve kalbi günden güne çökertiyorlardı.

Gün geçtikçe kalp bu durumdan rahatsız olmaya başladı. Güzel duyguların özlemini çekiyordu. Fakat tüm yetki mantıktaydı ve mantık kalbin isteklerine asla kulak asmıyordu.

Bir gün kalp, artık bu duruma bir çare bulması gerektiğine karar verdi. Yıllardır güneş ve yağmur görmeyen çorak topraklarını birinin yeşillendirmesi gerekliydi. Böylece, duvarların dışında, gümrük sırasında bekleyen güzel bir duygu aramaya başladı.

Zavallı güzel duygular, duvarların ötesine geçiş için izinleri olmasa da, büyük bir umutla bekleyip durmaktaydılar.

Kalp, alçakgönüllülüğü gördü sırada önce. Hemen yanına gitti ve onu kimse görmeden duvarların ötesine geçireceğini söyledi. Alçakgönüllülük çok sevindi ve duvarlara doğru yürüdü.

Kalp, onu duvarların ötesine uğurlamadan önce, son telkinlerinde bulunuyordu.

”İçeride çok dikkatli ol! Orada büyük bir iç savaş sürmekte. Tüm duygular, birbirlerinin kim olduğunu düşünmeden saldırıp duruyorlar. Bencillik, öfke, nefret, kibir; kısacası tüm düşmanların orada. İyiliğinle yenmelisin onları.”

Alçakgönüllülük korkusuzca geçti duvarların ardına, ve bir kaosla göz göze geldi. Kalbin içinde kan içinde kan gövdeyi götürüyordu. Mantığın geçişine izin verdiği tüm o duygular, kalbi ne hale getirdiklerine aldırmandan savaşıp durmaktaydılar.

Bir süre etrafı izledi alçakgönüllülük. Sonra bir yağmur olup yağdı çorak toprakların, kana susamış duyguların üstüne. Bu yağmur o kadar güçlü değildi, ancak kibir o toprakları terk etmek zorunda kaldı.

Değişimi fark eden kalp, özveriyi gönderdi içeri. O da gözle görülür bir değişime yol açtı.

Böylece içeri affedicilik, merhamet, kibarlık ve daha pek çok duygu girdi. Bu duygular kalbi tamamen temizleyemiyor, ancak bazı kötü duyguları yok ediyorlardı.

Aslında tüm bu güzel duygular kalbi yalnızca sevginin gelişine hazırlıyordu. Böylece, ortalık yarı yarıya durgunlaştığında, bir yıldız gibi parıldayan sevgi girdi içeri.

Sevgi, orayı çok kısa bir sürede tamamen değiştirdi. Yağmurlar yağıyor, güneş açıyor, ortalık rengarenk çiçeklerle süsleniyor, etrafı mis gibi kokular kaplıyordu artık.

Sevginin ardından mutluluk ve huzur da girdi içeri. Kalp tam bir cennete dönüşmüştü.

Bir süre sonra mantık da bu durumdan haberdar oldu, ancak kalpteki değişim onu da hoşnut etmişti. Kalbe kötü duygular girememeye başladı. Zaten giren kötü duygular da kısa sürede yok olup gidiyorlardı.

Bir insan daha, tüm varlığıyla, mutluluğa, sevgiye, huzura teslim olmuştu.

Öyle ya, insan, mantığın kalın duvarlarını aştığında ve duyguların görünmez camını kırdığında mutlu oluyordu.

Yangi soʻzlar:

gümrük-bojxona
hasret-qaygʻu, hasrat, sogʻinish
kin-advovat
öngörmek- nazarda tutmoq
bencillik-xudbinlik
öfke-gʻazab
çorak- shoʻr tuproq
alçakgönüllülük-kamtarlik
telkin-nasihah

Matnni turk tiliga tarjima qiling.

OʻZBEKISTON KONSTITUTSIYASI

Mustaqil Oʻzbekistonda navbatdagi tarixiy voqea 1992-yil 8-dekabrda sodir boʻldi.

Oʻzbekiston Respublikasi oʻzining asosiy qonuni–Konstitutsiyasini qabul qildi. Jahonning ilgʻor davlatlari tajribasini oʻrganish asosida yaratilgan yangi Oʻzbekistonning yangi Konstitutsiyasi muqaddima, 6 bob, 26 boʻlim, 128 moddadan iborat.

Asosiy qonunimiz fuqarolarimizning huquq va erkinliklari, majburiyatlarini belgilab beradi.

Konstitutsiyaning baxtimiz qomusi deyilishi bejiz emas.

Unda Oʻzbekiston xalqini millati, eʼtiqodi, dini, jinsidan qatʼi nazar Oʻzbekiston Respublikasi fuqarolari tashkil etishi mustahkamlab qoʻyilgan. Shuningdek, xalq davlat hokimiyatining birdan-bir manbayi ekani aytilgan.

Konstitutsiya farovon kelajagimizning huquqiy asosidir.

2-§.Payt ravishdoshlari- Zaman Zarf-Fiilleri

Payt ravishdoshlari ish-harakat bajarilgan paytni koʻrsatib keladi. Payt ravishdoshlari feʼl anglatgan ish-harakatning holatini ham bildiradi. Shu sababli payt ravishdoshlarining koʻpchilik qismi payt tushunchasidan tashqari holatni ham koʻrsatadi. Turk tilida ravishdoshlarning asosiy qismi -dik, -acak sifatdash qoʻshimchalariga III shaxs egalik qoʻshimchasini qoʻshib, koʻmakchilarni qoʻshish orqali hosil qilinadi: -diği zaman, -acağı zaman, -diği için, -acağı için, -diği gibi va boshqalar.

Payt ravishdoshlari quyidagilardir:

-dığında, -acağında, -dığı zaman, -acağı zaman

Parayı **aldığımda** size borcumu ödeyeceğim.
Yeşim **geldiğinde** ona her şeyi söyleyeceğim.
Tam sokağa **çıkacağımızda**, kar yağmaya başladı.
Okula **gideceğin zaman** beni ara.

-dığında ravishdosh qo‘shimchasi *-dığı zaman* qo‘shimchasi bilan bir xil ma’noni anglatadi:

Parayı **aldığımda** size borcumu ödeyeceğim.
Parayı **aldığım zaman** size borcumu ödeyeceğim.

Yeşim **geldiğinde** ona her şeyi söyleyeceğim.
Yeşim **geldiği zaman** ona her şeyi söyleyeceğim.

-dığı sırada, -dıkça

Tam sokağa **çıktığımız sırada**, kar yağmaya başladı.
Okula **gittiğimiz sıralar**, bir kitapçada çalışıyordum.
Yurtta **yaşadıkça** yemek yapmayı öğrendim.

-dığı sırada, -dığında, -dığı zaman ravishdosh qo‘shimchalari bilan ma’nodosh bo‘lgan *-diği anda, -diği sürece, -dıkça* qo‘shimchalari ham nutqda ishlatiladi:

Annem **geldiği anda** ders çalışıyordum.
Üniversitede **okuduğum sürece** Rusça kursuna giderdim.
Kitap **okudukça** herşeyi unutuyorum.

–diktan sonra

Ushbu qo‘shimcha o‘zbek tiliga –gandan keyin deb tarjima qilinadi. Bu qo‘shimcha ham unlilar, ham undoshlar moslashuvi qoidasiga bo‘ysunadi.
Trenden **indikten sonra**, bir gazete aldım.

-(y)ınca

Bu qo‘shimchao‘zbek tiliga –gach deb tarjima qilinadi.
Yaz **gelince** hep birlikle tatile çıkarız.
Köşeye **dönünce**, pastaneyi görürsün.

-*ınca* qo'shimchasi –*dıǵı zaman* qo'shimchasi ma'nosini ham anglatadi:

Kış **geline** kayak yaparız.

Kış **geldiği** zaman kayak yaparız.

Zamanın **olunca** daha büyük bir ev alıriz.

-(a/ı)r... –maz

Ushbu qo'shimcha fe'l anglatgan ish-harakatning qisqa vaqt ichida, tezlik bilan bajarilganligini ifodalaydi va o'zbek tiliga –gan zahoti deb tarjima qilinadi.

Mesajını **alır almaz** hemen buraya geldim.

Okulu **bitirir bitirmez** hemen kendime bir iş bulacağım.

–madan önce

–madan önce payt ravishdoshi qo'shimchasi -ishdan oldin ma'nosini beradi:

Yatmadan önce duşa girsen iyi olur.

İyi bir iş **bulmadan**, güzel bir ev **almadan önce** evlenmek istemiyorum.

1-mashq. *Quyidagi bo'sh o'rinlarni –dikça payt ravishdoshi qo'shimchasi bilan to'ldiring.*

1. Otobüsteki kadın konuş..... konuşuyor, hiç susmuyordu.
2. Bana söylediklerini unutamıyorum. Onu gör..... sinirlerim bozuluyor.
3. Sınav saati yaklaş..... heyecanlanıyorum.
4. Annem ders çalış de..... canım çalışmak istemiyor.
5. Yürüyorum, yürü..... rahatlıyorum.
6. Yaşı ilerle..... insanın hareketleri yavaşlıyor.
7. Tanı..... ondan daha çok hoşlanıyorum.

2-mashq. *Quyidagi gaplarni –dikça qo'shimchasi yordamida qayta tuzing.*

1. Mehmet, Sivas'a her gelişinde bana uğrar.

.....

2. Televizyonun karşısındaki koltuğa her oturuşumda uykum geliyor.

3. Her alışverişe çıktığımda bu pastaneye uğruyorum.

4. Onu her görüşümde daha da sinirleniyorum.

5. Yeğenim her geçen gün büyüyor, her geçen gün güzelleşiyor.

6. Motosikletin hızı git gide artıyordu.

7. Çocuk ağladığı sürece annesi daha çok sinirleniyordu.

8. Bursa'ya her gidişimde dayımlara uğrarım.

9. Sultanahmet Meydanı'nı her gezişimde Bizans ve Osmanlı dönemine ait yeni şeyler keşfediyorum.

10. Bu kitabı her elime alışımında okul günlerimi hatırlıyorum.

11. Yanımdaki kadın devamlı gülüyor, herkes rahatsız oluyordu.

12. Türkçe çalışıyorum ve her çalışmamda onu daha iyi anlıyorum.

3-mashq. *Quyidagi gaplarni -madan önce, -dıktan sonra qo'shimchalari bilan tugallang.*

1. Yemekten kalk.... iki saat geçti.

2. Sokağa çık.... yürüyorum.

3. Ali ve Ayşe evlen.... çok mutlular.

4. Mersin'e dön.... gelirimiz yükseldi.

5. Ayşe eve gel.... Ahmet yemeği pişirmişti.

6. Handan arabasına bin.... çok üzgündü.

7. Ali açık havada yürü.... acıktı.

MAVİ-SİYAH KANATLI KELEBEK

Kanatları diyorum, kanatları.. Mavisi ayrı, siyahı ayrı güzel. Dokunmaya kıyamadığım cinsten. Şairler, onunla alakalı hiç

unutulmayacak şiirler yazacak, ressamalar en mükemmel portreleri çizecekti. Kim bilir, belki bana bile ilham verebilirdi. Ancak vakit gitme vaktiydi. Tam çıkıyordum ki bir ses duyuldu aniden. “Nereye gidiyorsun?” Ses tonunda şaşkınlığı hissetmek mümkündü. “Ait olduğum yere, yani Tutunamayanların yanına gidiyorum” dedim. Sessizce baktı ve hafif bir tebessüm etti. “Yolun açık olsun o zaman.” diyebildi sadece. Yüzüme acı bir gülümseme yerleştirdim ve başımı salladım. “Hani seninle Tutunamayanlar için buluşacaktık ya bence onu hala yapabiliriz. Sen iyi bir birisin ve bunu hakediyorsun.” Adamın biri şöyle söylemiş; “Birinin hayatından çıkacaksanız öyle bir çıkın ki, sizi hep gülümseyerek hatırlasın...” Ağzımdan tek tük kelimeler düşebildi. “Olur. Olur, neden olmasın... Kim bilir, belki.” Belki diyebildim ama devamını getiremedim bir türlü. O an boğazıma bir şey takıldı ve cümlemi tamamlayamadım. Hızlı bir şekilde çıktım. Işıklar açıldı ve büyük bir alkış tufanı koptu o anda. Tüm seyirciler ayakta alkışlıyorlardı. Sevinçten ne yapacağımızı bilmiyorduk. Selam verdik ve sahneden ayrıldık. Sonra en sade şekilde birbirimize sarılarak sevincimizi paylaştık. Sonunda yıllardır planladığım oyunumu sahnelemiştim ve yüzlerce kişi ayakta alkışlamıştı. Ancak içimde hala bir burukluk vardı. Çünkü onunla beraberken planladığımız oyunu başka biriyle oynamıştım ve gözüm bir umut hep onu aramıştı. Kim bilir, belki o gelir sahneye çıkardı ve hikayemizi tamamlardı...

Yangi so‘zlar:

aniden- to‘satdan

acı- achchiq

ışık-yorug‘lik, chiroq

seyirci-tomoshabin

ayakta-tik turgan holda

sade-sodda

paylaşmak-bo‘lishmoq

burukluk-achchiqlik

aramak-qidirmoq, telefon qilmoq

ROMEO VE JULIET

İtalyan şehir devleti Verona’nın zengin ve asil ailelerinden ‘Montegue ve Capulet aileleri arasında geçmiş yıllara dayanan bir düşmanlık vardır. Oyun, bu ailelere mensup iki grup genç arasındaki sokak kavgası ile başlar. Şehir muhafızları kavgayı durdurur ve Verona hükümdarı Prens

Escalus bir daha iki grup arasında kavga çıkarsa elebaşlarının idam edileceğini söyleyerek gözdağı verir.

O günlerde Capulet ailesinin evinin bahçesinde bir maskeli balo düzenlenir. Lord Capulet, baloya kızı Juliet'e talip olan Kont Paris'i de davet eder.

Montegue ailesine mensup Romeo da maskeli baloya kimliğini gizleyerek katılır. Romeo, Capuletlerin yeğenlerinden Rosaline adlı bir kıza ilgi duymaktadır ama Rosaline onu reddetmiştir. Romeo'nun arkadaşı Benvolio, kıza yaklaşıp aşkını anlatabilmesi için Romeo'nun baloya gizlice katılmasına yardımcı olur. Ancak Romeo baloda Capuletlerin 13 yaşındaki kızı Juliet'i görüp ona aşık olur. Juliet de Romeo'nun duygularına karşılık verir. Eserin en önemli sahnesi sayılan "balkon sahnesi" yaşanır. Yıldızlı gecede Juliet balkonda, Romeo balkonun altındadır. Birbirlerine olan duygularını ışığa duydukları özlemi dile getirecek biçimde imgeler kullanarak açıklarlar. O gecedan sonra Romeo, her gece sürekli Juliet'in odasına balkondan gizlice girer. Juliet'in dadısı iki sevgili arasında haberleşmeyi sağlar. Çift, evlenmeye karar verir. Rahip Laurance, iki genci gizlice evlendirir.

Kısa bir süre sonra Juliet'in kuzenlerinden Tybalt, Romeo'nun gizlice baloya geldiğini öğrenir ve ağır hakaretlerde bulunarak onu düelloya davet eder. Romeo artık akrabası olarak gördüğü Tybalt ile kavga etmek istemese de Romeo'nun arkadaşı Mercutio, hakaretleri sindiremeyip düelloyu kabul eder. Romeo kavgayı ayırmaya çalışırken Mercutio ölümcül yara alır. Acı içindeki Romeo, Tybalt'ı öldürür. Bunun üzerine Verona prensi Escalus, Romeo'yu Mantua'ya sürgüne gönderir. Romeo kaçıp geceyi Juliet'in odasında geçirir ve sonra sürgün edildiği Mantua'ya gider.

Ailesi, Juliet'i Kont Paris ile evlendirme hazırlıklarına başlamıştır. Juliet, istemediği bu evlilikten kurtulmak için rahip Laurence'in yanına gider. Rahip ona kendisini kırk saat ölü gibi gösterecek bir iksir verir.

Rahip, Romeo'ya durumu anlatan bir mektup yazar. Ancak, mektup Romeo'ya zamanında ulaşmaz. Juliet ise iksiri içer ve ailesi onu öldü zannederek defneder. Romeo, uşağı Balthasar'dan Juliet'in öldüğünü duyunca Juliet'in mezarının başında kendisini öldürmeyi kurar ve yanına zehir alarak gizlice Verona'ya döner.

Juliet'in mezarına gelen Romeo, burada Kont Paris ile karşılaşır. Birbirleriyle kavgaya tutuşurlar, Paris ölür. Ardından Romeo, Juliet'in yanına yatarak zehri içer ve ölür. Rahip Laurence, mezarlığa gelir, Juliet'i uyandırır. Romeo'yu ölmüş olarak gören Juliet, Romeo'nun hançerini alarak kendini öldürür.

Başından sonuna kadar olayların tek şahidi olan Rahip Laurence, ailelere tüm olanları anlatır ve bundan sonra iki aile arasındaki düşmanlık sona erer.

Yangi soʻzlar:

kavga- urush

muhafiz-muhofaza qiluvchi

gözdağı vermek- tahdid qilmoq, ogohlantirmoq

elebaşı-boshliq

idam etmek-oʻlim jazosiga mahkum etmoq, qatl qilmoq

imge-tasavvur

dadı-enaga

duello-duel

iksir-eleksir

Matnni turk tiliga tarjima qiling.

OʻZBEK TILI

Oʻzbek tili koʻp asrlik taraqqiyot yoʻlini bosib oʻtgan. Uning tarixida uchta katta davr farqlanadi:

1.Qadimgi turkiy adabiy til X-XII asrlarni oʻz ichiga oladi. Oʻzbek adabiy tili dastlabki davrlarda umumturk adabiy tili sifatida X-XI asrlarda tashkil topgan.

2. Eski oʻzbek tili XIII-XIV asrlarda shakllangan boʻlib , oʻtgan asrning 20-yillarigacha boʻlgan davrni oʻz ichiga oladi. Bu davr adabiy tilining shakllanishi va rivojlanishida Alisher Navoiyning xizmatlari beqiyosdir.

3. Hozirda oʻzbek tili respublikamizning davlat tili sanaladi. Shu bois ham, uni oʻrganishga alohida eʼtibor berilmoqda. Istiqloлга erishgan Oʻzbekistonning jahon hamjamiyatidagi mavqeyi ortib borar ekan, oʻzbek tili ham tobora qadr topmoqda. Chet ellik birodarlarimizning ham uni oʻrganishga zoʻr ishtiyoq bilan kirishayotgani fikrimizning dalilidir.

3-§.Payt ravishdoshlari- Zaman Zarf-Fiilleri

1) oʻzbek tilidagi –guncha ravishdosh qoʻshimchasining maʼnosini bildiruvchi qoʻshimchalar quyidagilardir:

-incaya kadar, -(y)asıya kadar, -(y)ana kadar

Bu iş **bitinceye kadar** burada kalacağız.

Gülü **soluncaya**, seni **ölünceye kadar** seveceğim.

Film **bitene kadar** odadan çıkmadım.

İşi **bitesiye kadar** yanımda durdu.

kadar ko‘makchisining o‘rniga **dek, değin** ko‘makchisini qo‘llash mumkin:

Annem **gelene kadar** bekledim durdum.

Annem **gelene dek** bekledim durdum.

Annem **gelene değin** bekledim durdum.

2) –(gan)dan beri ma’nosini beruvchi ravishdosh qo‘shimchalari quyidagilar:

-dıktan beri, -dı ... -(y)alı, -dır, -(y)alı

Müdür **olduktan beri** kendini bir şey sanıyor.

Müdür **oldu olalı** kendini bir şey sanıyor.

Seni **gördüm göreli** seviyorum.

Seni **gördüğümde beri** seviyorum.

–(y)**alı** qo‘shimchasi paytga nisbatan –**ganiga** deb tarjima qilinadi:

Burada **çalışalı** epey oldu.(Bu yerda ishlaganimga ancha bo‘ldi.)

–**dır** qo‘shimchasi son va vaqt birligini bildiruvchi so‘zlar bilan birga keladi va –dan beri ma’nosini beradi:

2 saattir seni bekliyorum. (İkkı soatdan beri seni kutyapman.)

Epey, çoktan so‘zlariga ham qo‘shilishi mumkin:

Epeydir seni görmedim.

Çoktandır buralara gelmedim.

1-mashq. *Quyidagi bo‘sh o‘rinlarni mos payt ravishdoshi qo‘shimchalari -(y)ana kadar / dek / değin, -(y)incaya kadar / dek / değin bilan to‘ldiring.*

1. Sen giyinip kuşan..... düğün bitecek, acele et biraz!

2. Metin’i bizimle gelmeye ikna et..... canımız çıktı.

3.Kardeşim, babam sigarayı bırak..... her seferinde sigaralarını çöpe attı.

4. Bu projeyi bitir..... göbeğimiz çatladı.

5. Seni çok merak ettim, haber gel..... bir türlü uyuyamadım.

6. Onun için gönlüme göre bir doğum günü hediyesi bul..... her yeri gezdim, ayaklarıma kara sular indi.

7. Ödevlerimi bitirmek için güneş doğ..... çalıştım, nihayet hepsini bitirdim.

8. Sınav sonuçların açıklan..... meraktan çatladık.

9. Ona fark ettirmeden sürpriz yap..... akla kararı seçtik.

10. Annem gel..... onu bankanın önünde bekledim.

2-mashq. Quyidagi gaplarni **-diğinde, -diği zaman, -ar/-maz** qo 'shimchalari yordamida to 'ldiring.

1. Marketten çık..... Ali'yle karşılaştım.

2. Ayşe evlen..... yirmi beş yaşındaymış.

3. Arkadaşım evlen.... bir markette çalışıyordu.

4. Kalemim kırıl..... yazı yazıyordum.

5. Ayşe eve dön..... annesi yemeği pişirmişti.

6. Dedem namazını bitir.. bitir... kanepeye uzandı.

7. Ali evinden çık... çık.... cep telefonu çaldı.

3-mashq. Quyidagi gaplarni **-madan önce, -dıktan sonra** qo 'shimchalari bilan to 'ldiring.

1.Okula git..... kahvaltımı yaparım.

2.Kahvaltımı yap..... okula giderim.

3.Uyan..... elimi yüzümü yıkar, kahvaltı yaparım.

4.Yemek ye..... elimi yıkarım.

5.Çalış..... hazırlanırım.

6.Yap..... düşünürüm, yap..... düşünmem.

TURK ADABIYOTI NAMUNALARI. TURK XALQ OG'ZAKI DRAMASI :QORAKO'Z VA HOJIVOT

Og'zaki ijod har bir xalqning, millatning tarixi, o'tmishi, madaniyati zamirida tug'iladi va avlodlardan avlodlarga o'tib boradi. Og'zaki ijod namunalari turli mavzularda, turli janrlarda o'z aksini topadi. Xususan, xalq

ogʻzaki teatri ham xalqning tasavvuri doirasida ommalashgan janr hisoblanadi. Xalq qiziqchilari va masxarabozlari tomonidan ijro etiladigan tomoshalarda xalqning ijtimoiy-iqtisodiy, tarixiy-madaniy hayoti aks ettiriladi. Xalq ogʻzaki teatrida harakat, sahnaviy oʻyin matn bilan chambarchas bogʻliq boʻlib, ularni bir-birisiz tasavvur qilish qiyin. Turk xalq ogʻzaki teatri xalq tomonidan yaratilgan tomoshalari bilan ajralib turadi. Bunday tomoshalarining turli koʻrinishlari mavjud. Ular “Qishloq tomoshalari”, “Kukla”, “Qorakoʻz”, “Oʻrtadagi tomoshalar”, “Maddohlik” singari turlarga boʻlinadi.

Turk adabiyotshunosligida drama zamonaviy va anʻanaviy turlarga ajratiladi. Ularning har biri alohida janrlarga boʻlinadi. Zamonaviy dramaturgiya (Modern Tiyatro) tragediya, komediya va drama (tragedi, komedi, dram) janrlariga boʻlinsa, anʻanaviy dramaturgiya (Geleneksel Türk Tiyatrosu) “Qishloq tomoshalari” (“Köy Seyirlik Oyunlari”), “Qoʻgʻirchoqbozlik” (“Kukla”), “Qorakoʻz” (“Karagöz”), “Oʻrtadagi tomoshalar” (“Orta Oyunu”), “Maddohlik” (“Meddah Oyunu”) singari turlarga ajratiladi.

Turk tilida Qorakoʻz (Karagöz) soʻzining maʼnosi qora koʻzli inson boʻlib, bu soʻz hozirda turklarning anʻanaviy “soya teatri”ning nomi hisoblanadi. Qorakoʻz soya teatrining bosh qahramonining nomi. Bu oʻyin turklarda “Hayal Oyunu” deb ham yuritiladi. Anʻanaviy soya teatri oʻyini avvalgi teatr turlariga nisbatan ancha takomillashgan boʻlib, u toʻrt qismdan iborat:

Muqaddima (prolog)–Mukaddime

Suhbat (dialog) –Muhavere

Tasvir (grafika) –Oyun (Fasil)

Xotima (epilog) –Bitish.

Qorakoʻz soya teatrining bosh qahramonlari – bir-biriga qarama-qarshi turuvchi Qorakoʻz va Hojivot obrazlaridir. Oʻyin asosan, shularning oʻzaro bahsidan iborat boʻladi.

Turk ogʻzaki dramasida “Qorakoʻz” tomoshasining asosiy qahramonlari Qorakoʻz va Hojivot boʻlib, ular davrning dolzarb muammolarini hajviy yoʻsinda yoritib beradilar.

Qorakoʻz - oʻqimagan, oddiy xalq kishisi. Til bilmagani uchun tomosha davomida tomoshabinlarning hajviy kulgusiga sabab boʻladi. Chunki soʻzlarni toʻgʻri aytolmaydi, maʼnosini tushunmaydi, shuning uchun baʼzan soʻzlarni poyma-poy gapiradi. Qolaversa, qaerda qanday gapirishni bilmagani uchun koʻp gʻavgʻolarni boshdan kechiradi. Hojivot esa tomosha jarayonida oʻzini til bilgan ziyoli sifatida koʻrsatishga harakat qiladi.

Kimning qanday muammosi bo'lsa unga murojaat qiladi, Hojivot esa ularga yordam qo'lini cho'zadi. U Qorako'zni ham ish bilan ta'minlaydi.

KARAGÖZ İLE HACİVAT: PARAYI KİM BULDU?

Karagöz iş bulur. Yedi gün çalışır ve ilk haftalığını alır. Akşamüstü evine dönerken haftalığını kaybeder. Geldiği yoldan geriye döner ve düşürdüğü paralarını aramaya başlar. Diğer yandan da söylenmektedir: "Paracıklarım, paracıklarım, gitti paracıklarım. Keşke paralarım cebimde dursaydı da ben kaybolsaydım."

Hacivat: "Hayrola Karagöz'üm, yanımdan geçersin beni görmezsin. Paracıklarım dersin. Para mı kaybettin?"

Karagöz: "Hiç sorma Hacivat. Haftalık almıştım, onu kaybettim."

Hacivat: "Bir gören, bir bulan yok mu?"

Karagöz: "Dört gören, beş bulan var. Canımı sıkma, canını yakarım."

Hacivat: "Aman Karagöz 'üm kızma. Para kaybedince ararsın bulamazsan, kadıya gidersin."

Karagöz: "Hı."

Hacivat: "Para kaybettin, aradın bulamadın, ne yaparsın? Kadıya gidersin."

Karagöz: "Demek paramı kadı bulmuş."

Hacivat: "Kadının para falan bulduğu yok. Parayı bulan kadıya bırakır. Kaybeden kadıya gider. Para kadıdaysa parasını alır."

Karagöz: "Ya para kadıda yoksa."

Hacivat: "O zaman avucunu yalar."

Karagöz: "Yani şimdi avucumu yalarsam param bulunur mu?"

Hacivat: "Nereni yalarsan yala paran bulunmaz."

Karagöz: "Ne yapmak gerekir?"

Hacivat: "Kadıya gitmek gerekir. Buyur Karagöz'üm, öndensen yürü."

Karagöz: "Önden ben yürümem, yanyana gidelim."

Hacivat ile Karagöz kadıya giderler. Yolda para bulan birisi parayı getirip kadıya teslim etmiştir. Fakat paranın sahibinin kim olduğunu bilmemektedir. Karagöz'ün haftalığını kaybettiğini öğrenen Hacivat onu kadıya yönlendirir. Çünkü Karagöz'ün kaybettiği parayı bulan Hacivat'tır.

Yangi so'zlar:

kaybolmak-yo'qolmoq

kadı-qozi

ön -old tomon

teslim etmek-topshirmoq
haftalık-haftalik ulush

BAHÇE

Zengin bir iş adamının bahçesinde, yan yana dikilen iki limon ağacı vardı. Mayıs ayı sonlarında açan limon çiçekleri, bütün bahçenin havasını bir anda değiştirir ve apartmanlara hapsedilmiş insanlara baharın geldiğini müjdelerdi. Ancak limon ağaçlarından biri, diğerinden cılız ve şekilsizdi. Bu yüzden büyük ağaç her fırsatta onu küçümser ve tepeden bakardı. Ev sahibi de küçük boylu limon ağacından ümit kesmiş görünüyordu. Ona göre ağaç, bu gidişle kuruyup ölecekti. Bu yüzden de onu fazla sulamaz ve bakımını yapmayı pek istemezdi.

Günün birinde esen sert bir poyraz, karlı dağların yamaçlarındaki bir grup çiçek tohumunu iş adamının bahçesine uçurdu. Fakat bahçenin her tarafı parsellenmiş, sadece limon ağaçlarının altında yer kalmıştı. Bir an önce filizlenmek zorunda olan tohumlar, limon ağaçlarının yanına gelerek onların altında yeşermek için izin istedi. Büyük ağaç, iyice kasılarak:

— Böyle bir şey asla mümkün olamaz, diye atıldı. Bizler kuru kalmayı pek sevmeyiz. Eğer dibimde çoğalırsanız, suyu emip beni kurutursunuz. Aslında büyük ağacın çekindiği başka bir şey daha vardı. Çiçekler rengarenk açtıklarında, limon ağacının sarıya çalan beyaz çiçekleri sönük kalacak ve bahçe sahibinin gözündeki değeri azalabilecekti. Oysa ki ağacın, kendinden güzel olanlara hiç mi hiç tahammülü yoktu.

Küçük ağaç, uzun boylu arkadaşının tohumlara verdiği cevabı beğenmemişti. Çünkü o, kendisine hayat verenin, o hayat için gerekli olan suyu da vereceğini çok iyi biliyordu. Bu yüzden, aklına bile gelmiyordu susuzluk. Tohumların teklifini kabul ederken:

— Sizlerle birlikte olmak, bana mutluluk verir, dedi. Böylelikle yalnızlık da çekmeyiz. Büyük ağaç bu işten hoşlanmamıştı. Fakat küçük olanı:

— Güzel yaratılanlardan kimseye zarar gelmez, diye tekrarlıyordu. Güzellere güzellikler doğar sadece.

Küçük limon ağacı altında filizlenen tohumlar, bir kaç hafta içinde cennet çiçekleri gibi açıp bütün bahçenin göz bebeği haline geldi. Bu arada ağaç, elinden geldiği kadar kendilerine yardımcı olmaya çalışıyor ve çiçeklerin sevdiği yarı güneşli ortamı sağlamak için, eski yapraklarını döküyordu.

Çiçekler, kısa bir süre sonra mis gibi kokular yaymaya başladı. Bahçe sahibi, o ana kadar hiç duymadığı bu kokunun nereden geldiğini araştırdığında, davetsiz misafirleri bularak hayrete düştü. Adam, ancak rüyalarında

görebildiği bu çiçeklerin güzelliğini devam ettirebilmek için sabahları artık daha erken kalkıyor ve onları en kaliteli gübrelerle besleyip bol bol sulu-yordu. Küçük limon ağacı, köklerinin en ince ayrıntılarına kadar ulaşan bu suları çiçeklerle birlikte içiyor ve büyük bir hızla serpilip büyüyordu.

Çiçekleri sevgiyle kucaklayan ağaç, ertesi bahara kalmadan o civarın en büyük ağacı haline geldi ve birbirinden güzel kelebeklerin ziyaret yeri oldu. Daha sonra da kendi çiçeklerini açarak bahçenin güzelliğine güzellik kattı.

Şimdi küçük ve yalnız kalmış olan limon ağacı ise, komşusuna duyduğu kıskançlıkla için için kuruyordu.

Yangi so‘zlar:

cılız-ozg‘in
küçümsemek- kamsitmoq
tahammülü yoktu-chidayolmasdi
filiz-novda
tohum-urug‘
sağlamak-ta‘minlamoq
mis gibi-xushbo‘y
gübre-o‘g‘it
kök-ildiz, negiz
için için –ich-ichidan

4-§.Holat ravishdoshlari- Durum Zarf-Fiilleri

Holat ravishdoshi fe‘l anglatgan ish-harakat holatini bildiradi. Holat ravishdoshi asosan bog‘lovchi vazifasini bajaradi. Holat ravishdoshi yasovchi bir necha qo‘shimcha mavjud. Ular quyidagilardir:

-(y)arak /-(y)erek

-(y)arak / -(y)erek qo‘shimchasi bir ish-harakati bajarilayotgan holatda boshqa ish-harakati bajarilganligini bildiradi. O‘zbek tiliga –ayotib yoki –ib deb tarjima qilinadi:

Televizyon **seyrederek** yemek yeme.

Çok **konusarak** herkesin canını sıkarsın.

Çocuk **ağlayarak** vitrindeki bütün oyuncakları istiyordu.

Yaşlı adam bana **gülerek** baktı .

Bo‘lishsiz shakli: -mayarak / -meyerek (- may/-masdan) :

Benimle **gülmeyerek** konuş.
Gerçeği **bilmeyerek** hiç bir şeyi söyleme.

-a (-e)..... -a (-e)

-(y)a... -(y)a qo‘shimchasi bir ish-harakatning takroran bajarilib turishini yoki holatni bildiradi:

Küçük kardeşim **ağlaya ağlaya** eve geldi.
Sahne palyaçonun yaptıklarına **güle güle** bir hâl olduk.
Türkçeyi kurslara **devam ede ede** öğrendim.
Ankara'ya **gide gele** bütün yolları ezberledim.

Bo‘lishsiz shakli –**maya.....-maya**:
Pratik **yapmaya yapmaya** Rusçam geriledi.

Turk tilida takroriy va juft fe'llar orasiga chiziqcha qo'yilmaydi!

-ken

-ken qo‘shimchasi aslida ekan to‘liqsiz fe‘lining qisqargan shakli bo‘lib, turk tilida qo‘shimcha ko‘rinishida qo‘llaniladi. -ken qo‘shimchasi bir ish-harakati bajarilayotgan holatda boshqa ish-harakati bajarilganligini bildiradi. Bu qo‘shimcha ham fe‘l-kesimga, ham ot-kesimga qo‘shiladi. Fe‘l-kesimga qo‘shilganda zamon qo‘shimchasidan keyin qo‘shiladi va kontekstga qarab tarjima qilinadi. Fe‘lga –ırken, -mışken, -acakken ko‘rinishida qo‘shiladi:

Okula **giderken** bir gazete aldım.
Bize **gelirken** çocukları da getirin!
Bize **gelecekken** birden vazgeçti.
İstanbul’a **gitmişken** kendine yeni bir araba satın al.

Ben ders **çalışırken** her şeyi unutuyorum. (Men dars qılayotganımda hamma narsani unutaman.)

Ellerin suya **değmişken**, benim bardağımı da yıkayıver. (Qo‘llaringni suvga urgan ekansan, mening stakanimni ham yuvib yubor.)

Evden **çıkacakken** ışıkların söndürülmesine dikkat et. (Uydan chıqayotganında, chıroqlarning o‘chirilganligiga e’tibor ber.)

Hiç bir şey **yemezken**, niçin bizimle sofrya oturdun? (Hech narsa yemas ekansan, nega biz bilan birga dasturxon atrofiga o‘tirding?)

-ken qo'shimchasi ot-kesimga qo'shilganda, ko'pincha, -ligida ma'nosini beradi. Unli bilan tugagan so'zga qo'shilganda (y) tovushi orttiriladi:

Ben **evdeyken** gel, **evde deęilken** gelme.

(Men uydaligimda kel, yo'qligimda kelma.)

Okuldayken iyi okurdum, **universitedeyken** biraz tembelleřtim. (Maktabda(ligimda) yaxshi o'qir edim, universitetda (o'qiganimda) biroz dangasalashdim.)

! -ken qo'shimchasidan keyin shaxs-son qo'shimchasi qo'shilmaydi:
Ben giderken, sen giderken, o giderken va hokazo.

1-mashq. *Quyidagi bo'sh o'rinlarni -(y)ıp, -(y)arak, -(y)a -(y)a ravishdosh qo'shimchalari bilan to'ldiring.*

1. Derin derin nefes al..... ver..... nefes egzersizleri yapmalısınız.
2. İbrahim çok konuş..... başımı ağrıttı.
3. Erkenden sabahları kahvaltı yap..... asla dışarı çıkmam.
4. Doktora git..... mutlaka randevu almalısınız.
5. Sizi iste..... kırdım özür dilerim.
6. Bu şehri terk et..... çok uzaklara gitti.
7. Türkçeyi kurslara devam et..... et..... öğrendim.
8. Teknoloji sayesinde insanlar uçağa bin en uzak yerlere birkaç saatte ulaşabiliyor.
9. Ankara'ya git..... gel..... bütün yolları ezberledim.
10. Neden selam ver..... geçiyorsun? Sana bir şey mi yaptım?

2-mashq. *Quyidagi bo'sh o'rinlarni -a.....-a qo'shimchalari bilan to'ldiring.*

1. Spor yap..... yap..... sağlıklı bir insan oldum.
2. Taksim'e git..... git..... yollarını unuttum.
3. Adem utan..... sıkıl..... patronundan zam istedi.
4. Ayşe doğum gününü anlat..... anlat..... bitiremedi.
5. O adam her zaman düşün..... düşün..... konuşur.

3-mashq. *Quyidagi gaplarni holat ravishdoshlari bilan to'ldiring.*

1. bir ayda 3 kilo verdim.

2. sınavdan geçtim.
- 3..... Türkçe öğrendim.
4. eve gittim.
- 5..... yeni bir ev kiraladım.
- 6..... dinlendim.
- 7..... yemek yaptım.
- 8..... rezervasyon yaptırdım.
- 9..... televizyon izledim.
- 10..... internete girdim.

4-mashq. *Quyidagi gaplarni “-ken” ravishdosh qo‘shimchasi bilan takroran yozing.*

1. Babam gazete okuyarak kahvaltı etmeyi seviyor.
.....
2. Çocuklar oyun oynuyorlardı, birden kavga etmeye başladılar.
.....
3. Dün yolda yürüyordum, yerde bir cüzdan buldum ve bu cüzdanı polise teslim ettim.
.....
4. Araba kullanmak ve aynı anda cep telefonuyla konuşmak çok tehlikelidir.
.....
5. İstanbul’da öğrenciydim. Her gün Türkçe kursuna gidiyordum.
.....
6. Çocukluğumda resim yapmayı çok seviyordum.
.....
7. Kendi ülkemde Türkçe öğrenmeye başladım.
.....
8. Televizyon izliyordum, uyumuşum.
.....
9. Anneannemin gençliğinde çok hayranı varmış.
.....
10. Tatilde her sabah erken kalkıp koşu yapıyorum ama çok yoruluyorum.
.....

5-mashq. *Quyidagi bo‘sh o‘rinlarni ravishdosh qo‘shimchalari bilan to‘ldiring.*

1. Ders çalış..... müzik dinlemekten hoşlanmıyorum.
2. Film izle..... bir şeyler atıştırmak hoşuma gidiyor.
3. Eskiden işe git..... otobüse biniyordum, artık işe metroyla gidiyorum.
4. Türkiye'ye gel..... çok güzel yemekler yedim, hepsinin tadı damağımda.
5. Alışveriş yap..... pazarlık edebiliyor musun?
6. Geçen gün salata yap..... parmağıımı kestim.
7. Ben evde yok..... postacı gelmiş.
8. Hasta..... yemek yiyemiyor musun?
9. Annem çocuk..... çok yaramazmış.
10. Tophane'den geç..... İ.Ü. Dil Merkezine uğrayıp beni de alır mısın?
11. Tam evden çık..... telefon çaldı.
12. Markete git..... bana da bir gazete alır mısın?
13. İstanbul..... her hafta sonu Taksim'e gidiyordum.
14. Televizyon izle..... elektrikler kesildi.
15. Dışarıya çık..... alışveriş de yaptım.

KAKTÜS VE BÖCEK

Morisson diyor, bundan senelerce evvel Avustralya kıtasına bir başka ülkeden kaktüs getirip yetiştirdiler. Bu ağaçtan tarlalar ve bahçeler arasında çit olarak istifade edilecekti. Avustralya'da yaşayan böcekler arasında bu kaktüslerin hiç düşmanı yoktu. Onun için bir müddet sonra İngiltere büyüklüğünde bir araziyi kapladı, çiftlikleri mahvetti. Onları, köylerini terketmeye mecbur etti. Hatta bazı şehirlerin ahalisinin toptan hicret etmesine sebep oldu. Bu muthiş tehlikeye karşı bir müdafaa vasıtası bulabilmek için böcekleri inceleyen alimler dünyayı dolaştılar, nihayet başlıca hususiyeti bu kaktüslerle karnını doyurmak olan ve başka hiçbir şeyi ağzına alamayan bir böcek cinsi keşfettiler, şöyle bir faydası da vardı bunun: Âlimlerin keşfettiği bu küçük varlığı hiçbir Avustralya böceği de yemiyordu. İşte bu dengeleme sayesinde bugün zararlı kaktüsler, hemen hemen ortadan kalkmışlar, onların yok olması ile, onu yemek için getirilen böcekler de gıdasız kalarak aynı akibete uğramışlardır. Geri kalanlar ise her zaman için, bu istilacı nebatın kıpırdamasına meydan vermeyecek sayıdadır. İşte harika bir denge tecellisi!

Savol va topshiriqlar

- I. Matnni o‘qing va o‘zbek tiliga tarjima qiling.
- II. Matndagi tinish belgilarining qo‘yilishini izohlang.
- III. Matn mazmunini turk tilida gapirib bering.

KELOĞLAN VE KOKULU ÇİÇEK

Bir varmış bir yokmuş, Allah’ın kulu çokmuş. Bizim Keloğlan keleş oğlan her işi beleş oğlan bir gün yola çıkmış, yürümüş, yürümüş taaaa uzaklardan bir ses duyduğunu sanmış, etrafı şöyle bir dinlemiş önce ama bu sefer hiç ses duyulmuyormuş... Birkaç adım daha atmış, sonra tekrar durmuş, birkaç adım daha atmış, yine etrafı dinlemiş.

Keloğlan iki adım atıyor, sonra etrafı dinliyormuş bir ara ‘güüm’ diye bir ses duymuş, korkudan yüreği hop hop atmaya başlamış. O gün akşama kadar bu sesleri gürültüleri kovalamış durmuş. Ama hiçbir sonuca ulaşamamış. Duyduğunu sandığı bir şeyler varmış ama istediği zaman onları duyamıyormuş. Bizim Keloğlan akşam yatmış, sabaha kadar tavana dikmiş gözlerini, kulaklarını iyice açıp etrafı dinlemiş durmuş. Sabah namazına kalkan annesi Keloğlan’ının yanına gelip:

-Ne diktin gözlerini tavana, kel oğlum keleş oğlum ? diye sormuş.

Keloğlan sessizce bakınıp:

-Anacığım, bir ses duydun mu? diye sormuş. Kadıncağız şöyle bir etrafı dinlemiş, hiçbir ses duyamamış.

– Yoo, ben hiçbir şey duymuyorum, demiş. Keloğlan ayağa kalkıp, ciddi ciddi ortalıkta dolaşmaya başlayınca, annesi telaşlanmış.”Kel oğlum keleş oğlum delirdi. Kel oğlum keleş oğlum aklını yitirdi”, diye bağırmaya başlamış, koşup komşulardan yardım dilemiş. Komşular bir anda eve doluşmuşlar, hepsi Keloğlan gibi etrafı incelemeye koyulmuşlar. En sonunda hiç biri bir ses duyamayınca evlerine gitmişler.

Bu böyle günlerce sürmüş, Keloğlanın sesler duyduğu herkese duyurulmuş. Günlerden bir gün bir adam gelmiş, Keloğlan’ın kulağının içine bir şeyler söyleyip gitmiş. Herkes merak içindeymiş, sormuşlar:

– Ne dedin de vazgeçti etrafı dinlemekten?

Keloğlan gülmüş.

– Meslek sırrı, canım, demiş, meslek sırrı.

Günler günleri kovalamış, bir gün kralın etraftaki sesleri dinleyip durduğu haberi etrafa yayılmış, her kim ki, kralı iyileştirecek onun her istediği gerçekleşecekmiş. Keloğlan kralın yanına gitmiş, eğilip kulağına bir

şeyler söylemiş. Kral ondan sonra etrafı dinlemekten vazgeçmiş. Sormuşlar Keloğlan'a, bunun sırrı ne diye?

– Hiiç, demiş, ne sırrı olacak bunun, kulağına eğilip, yok, bir şey yok, hepsi hayal, dedim, bitti sesler filan... Keloğlan kraldan kızını istemiş o da vermiş, herkesin dilekleri yerine gelmiş.

Yangi soʻzlar:

gürültü-shovqin

sonuç-natija

gözlerini dikmek-tikilib qolmoq

telaşlanmak-xavotirga tushmoq

sürmek-davom etmoq

meslek sırrı- kasbiy sir

Matnni turk tiliga tarjima qiling.

TOSH SHAHRIM–BOSH SHAHRIM

Men Oʻzbekistonning serquyosh poytaxti – Toshkent shahrida yashayman. U juda qadimiy, ayni paytda navqiron shahar. Qadimda uni Choch, Shosh deb ataganlar.

Toshkent „Tosh shahar“ degani. Shahrimiz juda goʻzal. Hozirda u katta qurilish maydoniga aylangan. Shahrimiz koʻchalari kengaytirilib, yangi yoʻllar, koʻpriklar qurilmoqda, bogʻlar barpo etilmoqda.

Shaharda qad rostlagan Temuriylar tarixi Davlat muzeyi, Milliy akademik drama teatri binosi, Milliy bank, yangi konservatoriya binosi, Toshkent sity, Anjumanlar saroyi uning husniga husn qoʻshgani shubhasiz. Birinchi Prezidentimiz tashabbusi bilan tashkil etilgan Xotira maydoni va Shahidlar xotirasi xiyoboni xalqimizning ziyoratgohlariga aylanib ulgurdi.

Toshkentga har kuni minglab sayyohlar tashrif buyuradi. Ular mamlakatimizning bosh shahriga qarab, yurtimizdagi bunyodkorlik ishlari haqida fikr yuritadilar. Toshkent mustaqil oʻzbek diyorining yuzi, uning faxridir.

5-§. Sabab ravishdoshlari-Sebep Zarf-Fiilleri

Feʼl bildirgan ish-harakatning amalga oshish sababini koʻrsatuvchi ravishdoshlarga sabab ravishdoshlari deyiladi. Sabab ravishdoshlari feʼl asosiga quyidagi qoʻshimchalarni qoʻshish orqali yasaladi:

-dığı için, -acağı için, -dığından, -acağından, -dığından dolayı, -dığından ötürü, -dığı yüzünden.

Param **olmadığından** araba alamıyorum.

Param **olmadığı için** araba alamıyorum.

Param **olmadığından dolayı** araba alamıyorum.

Param **olmadığı yüzünden** araba alamıyorum.

Param **olmadığından ötürü** araba alamıyorum.

Sizi çok **beklettiğimden dolayı** özür dilerim.

Sizi çok **beklettiğim için** özür dilerim.

Yaşlandığımdan artık gözlerim zor görüyor.

Yaşlandığımdan dolayı gözlerim zor görüyor.

Yaşlandığım için gözlerim zor görüyor.

Türkiye'ye **gideceğim için** Türkçe öğreniyorum.

Türkiye'ye **gideceğimden** Türkçe öğreniyorum.

1-mashq. *Quyidagi gaplarni –dığı için, –dığından qo‘shimchalari bilan tugallang.*

1. Çok yorgun ol..... erken uyuyacağım.
2. Sen gel..... sinemaya gitmedik.
3. Beni üz..... onu affetmeyeceğim.
4. Bana yardımcı ol..... teşekkür ederim.
5. Sana zaman ayır..... çok üzgünüm.
6. Beni düğününe davet et..... çok mutluyum.
7. Derslerine çalış..... sınavda başarısız oldu.
8. Sanırım beni görmek iste..... yemeğe gelmedi.

2-mashq. *Quyidagi gaplarni mos ravishdosh qo‘shimchalari bilan qaytadan tuzing.*

1. Bugün çok çalıştım ve yoruldum.

.....

2. Dün arkadaşlarımla sinemaya gitmedim. Sonra pişman oldum.

.....

3. Çok az param kaldı. Sadece gömlek alacağım, pantolon almayacağım.

4. Okulda seni göremedim. Anahtarları Ahmet'e verdim.

5. Yarın ülkeme gideceğim. Çok mutluyum.

3-mashq. Quyidagi gaplarni jadval ichidagi mos so'zlar bilan to'ldiring.

göreceğim için	başlayacağından	aramayacağınız için	geleceğinden
çıkacağım için	yaşayacağım için	gelemeyeceğimden	

1. Yakında sınavlar _____ Sema bugünlerde yoğun bir çalışma temposu içinde.

2. Yarın akşam tatile _____ elimdeki raporların tamamını bu akşama kadar bitirmem lazım.

3. Akşama misafir _____ dün bütün gece hazırlık yaptım.

4. Onu yeniden _____ çok heyecanlıyım.

5. Buraya tekrar _____ üzülüyorum.

6. Uçuştan yirmi dört saat önce bizi _____ biletinizle ilgili erteleme işlemini gerçekleştiremiyoruz.

7. Türkiye'de _____ Türkçe öğreniyorum.

4-mashq. Gaplarni bir-biriga mosini topib birlashtiring.

1. Geç uyanacağım için	söylemedim.
2. O, çalışamayacağından	derse gidemem.
3. Bizimle gelemeyeceğinden	çok üzülecek.
4. Çok yorgun olacağından	çok pişman.
5. Alınacağı için	bizimle gelmeyecek.
6. Ayrılacağından	üzgün görünüyor.

ARI İLE PAPATYA HİKAYESİ

Sıcak bir yaz günüydü. Her yer çiçeklerle dolu ve hava mis gibi kokuyordu. Çiçek tarlasının üzerinde arı vız vız diyerek neşeli neşeli uçuyordu. Havada o kadar güzel süzülüyordu ki papatya onu hayranlıkla

izledi. Uçmaktan yorulan arı papatyanın yanındaki ağaç dalına konar. Papatya, arı ile konuşmak ister ve seslenir:

– Arı kardeş, ne kadar güzel uçuyorsun. Oysa benim kanatlarım yok ve ben senin gibi dünyadaki güzellikleri göremiyorum. Sadece etrafımdaki çiçekleri görüyorum. Bir gün beni de alıp gezdirebilir misin? der.

Arı papatyaya kibirli gözlerle bakar ve:

– Ben seni nasıl taşıyım. Seni asla alıp, taşıyamam. Çabucak yorulurum. Hem ne yapacaksın dünyadaki güzellikleri, diyerek papatyayı götürmek istemez ve uçarak gözden kaybolur. Bu duruma oldukça üzülen papatya günlerce ağlar ve kendisine kibirli davranan arı onu çok üzmüştür. Aslında papatyayı alıp, gezdirebilirdi. Fakat o kibirli davranarak onu küçümsemeyi tercih etti.

Aradan aylar geçti ve havalar yavaş yavaş soğudu. Ağaçlar yaprak döküyor ve çiçekler soluyordu. Fakat papatya halen yapraklarını dökmemişti. O gün havada arıyı uçarken görür ve bal yapmak için çiçek aradığını fark eder. Oysa oradaki solmadan kalan tek çiçek papatyaydı. Papatyanın üzerine konmak ister ve papatya arının konmasına izin vermez. Bu duruma oldukça şaşırان arı papatyaya seslenir:

– Neden konmama izin vermiyorsun. Bal yapmam gerek, der. Papatya aylar önce kendisine kibirli davranan arının yaptıklarını ona hatırlatır. Durumu hatırlayan arı kendine çok kızar ve papatyadan özür diler. Kendisinin kibri yüzünden geri çevirdiği papatyaya, şimdi kendi muhtaç olmuştu. Arının yaptıklarını affeden papatya, arının bal yapmasına izin verir ve bu duruma sevinen arı papatyayı alarak dünyayı gezdirmek için havalanmaya başlarlar.

Yangi so‘zlar:

neşeli-xursand

ağaç dalı-daraxt shoxi

gözden kaybolmak-ko‘zdan g‘oyib bo‘lmoq

küçümsemek-kamsitmoq

tercih etmek-afzal ko‘rmoq

şaşırmak- hayron qolmoq

geri çevirmek-qaytarmoq

YALANCI HİKAYESİ

Durmadan yalan söyleyen bir çocuk vardı. Bu yüzden onu hiç kimse sevmezdi. Ondan söz edilecek olsa “Şu yalancı çocuk mu? Hani hep yalan

söyleyen?” derlerdi. Böyle yalancı tanınmak çok kötü şey. Çünkü arada bir doğru söyleyecek olsanız bile kimse size inanmaz. İşte bizim küçük yalancının başına da böyle bir felaket geldi.

Bir gün annesi küçük yalancıyı evde bırakıp çarşıya gitti. Giderken de sıkı sıkı tembih etti:

– Aman yavrum, sakın yaramazlık yapma! Ben dönünceye kadar uslu uslu otur, dedi.

Küçük yalancı uslu oturacağına söz verdi. Verdi ama hiç onun sözüne güvenilir mi?

Annesi kapıyı kapatır kapatmaz küçük yalancı kibritle oynamaya başladı. Kibriti yakıyor sonra üflüyor ve çok eğleniyordu. İşte ne olduysa o anda oldu ve perde tutuştu. Alev alev yanmaya başladı. Küçük yalancı çok korktu. Hemen sokağa çıkıp “Koşun! Evimiz yanıyor! Yangın çıktı!” diye bağırmaya başladı. Bağırdı çağırdı ama kimse ona inanmadı.

Komşular “Yine yalan söylüyorsun. Yalan söylemeye utanmıyor musun? Hadi oradan! Yalancı çocuk!” gibi sözler ettiler.

Yalancı çocuk “Bu kez doğru söylüyorum. Evimiz gerçekten yanıyor!” dediyse de boşuna uğraştı. Neyse ki, annesi çarşıdan çabuk döndü de itfaiyeye haber verdi. Yangın hemen söndürüldü.

Bu olay küçük yalancıya iyi bir ders oldu. O günden beri hiç yalan söylemedi.

Yangi so‘zlar:

ondan söz edilecek olsa - u haqida gap ketganda

çarşı-bozor

sıkı sıkı-qattiq

uslu-tarbiyali, tinch

kibrit-gugurt

eğlenmek-mazza qilmoq

utanmak-uyalmoq

boşuna uğraşmak- bekorga harakat qilmoq

6-§.Qiyoslovchi ravishdoshlar - Karşılaştırma Zarf-Fiilleri

Birdan ortiq fe’l bildirgan ish-harakat o’rtasidagi miqdor va xususiyat jihatdan qiyoslovchi ravishdoshlarga qiyoslovchi ravishdoshlar deyiladi. Qiyoslovchi ravishdoshlar asosan *gibi* ve *kadar* so‘zlari orqali yasaladi:

-digi gibi (-gani kabi), -acağı gibi (-moqchiligiday), -digi kadar (-ganichalik), -acağı kadar (-adiganchalik), -mış gibi (-ganday), -yor gibi

(-ayotganday). Tarjima jatayonida qiyoslovchi ravishdoshlar kontekstga ko‘ra tarjima qilinadi.

İşler **düşündüğüm gibi** iyi gitmedi.

Onu **sevdiğim kadar** saygı da duyuyorum.

İşler, **sandığım kadar** kolay olmadı.

Tabaklannıza **yiyebileceğiniz kadar** yemek alınız.

Lütfen, benden **ödeyebileceğiniz kadar** borç isteyiniz.

Bana sanki hiçbir şey **olmamış gibi** davrandı.

Benimle çalışmak **istemiyormuş gibi** konuştu.

Bu adamlar, senden **inanılmayacak derecede** korkuyor.

Qiyoslovchi ravishdoshlar **-casına** (-larcha, -gandek, -gudek) qo‘shimchasi yordamida ham hosil qilinadi. Bu qo‘shimcha zamon qo‘shimchasidan keyin qo‘shiladi:

Fatma, herşeyi **bilirmişcesine** gülümsedi.

Seni **ölürcesine** seviyorum.

1-mashq. *Quyidagi gaplarni -dıği gibi, -acağı gibi, -dıği kadar, -acağı kadar, -mış gibi, -yor gibi qo‘shimchalari yordamida tugallang.*

1. Her şeyi sizin iste..... yaparız.

2. Gel..... giderler.

3. Ali Bey, um..... iyi bir adam değilmiş.

4. İste..... burada kalabiliriz.

5. Biraz otur..... kalkıyor gibi yaptım.

6. Tiyatroda, Elifı gör..... davrandım.

7. Küçük çocuk gül..... yaptı.

8. Baskalanna muhtaç ol..... paramız vardı.

2-mashq. *Quyidagi gaplarni -diğinde, -diği zaman, -ar/-maz qo‘shimchalari yordamida tugallang.*

1. Sen bu mektubu oku.... ben uzaklarda olacağım.

2. Okulu bitir..... çalışmaya başlayacağım.

3. İşi bitir.... bitir.... ücreti aldım.

4. Eve var... var... beni ara.

5. Ezan oku... okun... Cevdet camiye gider.

6. Eve gel.... orada kimse yoktu.

ODUNCUNUN TALİHİ HİKAYESİ

Vakti zamanında pek çalışkan bir adam varmış. Ama çalışarak kazandığı para karnını doğru dürüst doyurmaya bile yetmezmiş. İşi evden eve odun taşımak, ev hanımlarına yakacak satmakmış. Gene bir gün ormanda çalışırken garip sesler gelmiş kulağına. Aldırmayıp, kente satmak için indireceği odunları kesip yığmaya devam etmiş. Kendini işine kaptırmış, çalışırken fil çığlığına benzer bir ses işitmiş yeniden. Çok korkmuş ama korkusunu bastırıp, ne olduğunu anlamak için yürümüş dosdoğru sesin geldiği yana. Bir de bakmış ki, güzeller güzeli bir kız, dolanmış dallara, çalılara, çıkamıyor. Hemen koşmuş, dalları kesip kızı kurtarmış. “Kimsin, adın ne?” diye sormuş oduncu. “Önce sen söyle bana adını” demiş kız.

Şaşkınlığa düşen oduncu kekeleyerek adını söyleyince, “Bak” demiş kız, “Sen beni tanımazsın. Ama ben seni tanırım. Ben senin talihinim. İşte o dalları kestiğin yerde hak ettiğin paralar duruyor, al onları.” “Para mı, ne parası” demiş, oduncu ürküntü içinde. “Elbette sen bunca yıl çalıştın, çok paran oldu. Hiç korkma, al onu. Bu paranın hepsi senindir. Ne istersen yapabilirsin onunla.”

Başka soru sormadan almış adamcağız paraları. Tüm olanları bir düşünüyormuş. Yarı şaşkın yarı sevinçli evine dönmüş. Evde eşi de inanmamış anlattıklarına. Hayatlar birden farklılaşmış, mutlu olmuşlar. Herkes görüyormuş yaşamlarının değiştiğini. Başlamışlar bu parayı nereden buldunuz diye zavallıları sorgulamaya. Merak ediyorlarmış nasıl elde ettiklerini, böyle evi yeniden döşeyecek, yeni mobilyalar, giysiler alacak zenginliği. Adam sorulara cevap verirken yalnızca diyormuş ki, “Ormanda talihimle konuştum.”

Köyün en tembeli olan bir adam bunu duyunca acele koşup ormana gitmiş talihini çağırmaya. Ormanın içinden bir kocakarı çıkmış kötü talih karşısına, yüzü bumburuşuk, üstü başı hırpani, perişan. Tembel adam korkarak, “Böyle çirkin ve korkunç olan sen benim talihim misin?”

“Ya nasıl olmalıydım sence? Hiç çalışmadan talih istiyorsun. Önce çaba göster, sonra görelim ne olacak...”

Tembel adam çalışmak lafını duyunca yokuştan aşağı koşmuş, kuyruğuna neft yağı sürülmüşçesine, sonra da bir şeycik edinememiş yaşamında. Eren ermiş muradına, biz de geldik masalımızın sonuna.

Yangi so‘zlar:

aldırmamak-ahamiyat qilmaslik

kekelemek-duduqlanmoq
talih-qismat
sorgulamak-so‘roqqa tutmoq
çirkin-xunuk
çaba göstermək-harakat qılmoq

BİTMEYEN BUĞDAY HİKAYESİ

Bir zamanlar uzak bir ülkede iki erkek kardeş yaşarmış. Birlikte babalarından kalan çiftlikte çalışırlarmış. Büyük kardeş evliymiş. Çocukları da varmış. Küçüğü ise evli değilmiş. Her akşam iki kardeş topladıkları buğdayı eşit bir şekilde bölüşürler kendi ambarlarına götürürlermiş. Bir gün küçük kardeş kendi kendine:

“Buğdayı eşit bölmek doğru değil. Çünkü benim eşim ve çocuğum yok. Fazla buğdaya da ihtiyacım yok,” diye düşünmüş. Gece vakti gizlice kendi buğdayından bir çuval alıp, kardeşinin buğday ambarına götürmüş.

O günlerde ağabey de kardeşini düşünüyormuş:

“Benim canım kardeşim yapayalnız yaşıyor. Yaşlanınca ona bakacak çocukları bile yok. Benim çocuklarım yaşlanınca bana bakarlar. İyisi, ben kendi buğdayımdan kardeşime vereyim.”

O da gece kalkmış. Gizlice kardeşinin ambarına gitmiş. Kendi buğdayından bir çuvalı kardeşinin ambarına bırakmış.

Böylece birbirlerinden habersiz her gece aynı şeyi yapmaya başlamışlar. Bu yüzden ikisinin de buğdayı azalmıyormuş. İkisi de “Allah Allah buğdayım neden hiç azalmıyor?” diye merak edip duruyormuş.

Bir gece ağabeyi yine sırtına bir çuval buğday almış. Kardeşinin ambarına götürecekmış. Az sonra karşısında ne görsün? Kardeşi de bir çuval buğdayla onun evine gitmiyor muymuş? İşte o an iki kardeş neler olduğunu anlamışlar. Çuvalları bırakıp sevgiyle birbirlerine sarılmışlar.

Yangi so‘zlar:

çiftlik-xo‘jalik
eşit-teng
çuval-qop
yaşlanınca-qariganda
ambar-ombor
merak etmək-qiziqmoq, xavotirga tushmoq

7-§.Zidlov ravishdoshlari - Karşıtlama Zarf-Fiilleri

- **maktansa** (-ish o‘rniga)

Bu ravishdosh qo‘shimchasi birinchi gapdagi ish-harakat o‘rniga ikkinchi gapdagi ish- harakat bajarilganini ko‘rsatadi:

Vapur iskelesine tramvayla **gitmektense** yürüyelim, mesafe kısa.

E-posta **göndermektense** bizzat gidip konuşacağız. Böylesi çok daha iyi.

Kilo vermek için hiçbir şey **yememektense** spor yaparım.

Onunla **çalışmaktansa** ölürüm daha iyi.

fiil + ma + (iyelik eki)+ -a rağmen (-ishiga qaramasdan)

Bu ravishdosh qo‘shimchasi ikki gap o‘rtasidagi zidlovni ko‘rsatadi.

Kötü hava **olmasına rağmen** gezimiz iptal olmadı.

Spor **yapmamasına rağmen** oldukça sağlıklı görünüyor.

-digi hâlde (-gan bo‘lsa ham)

Bu qo‘shimcha –masına rağmen qo‘shimchasi bilan ma’nodoshdir. U qarama-qarshilik ma’nosini bildiruvchi ravishdoshlar yasaydi:

Erol, çok **çalıştığı hâlde** sınavı başaramadı.

Serpil, bana söz **verdiği hâlde** geziye gelmedi.

-madan (-masdan, -may)

Zidlov ravishdoshlari orasida nutqda eng ko‘p qo‘llaniladigan qo‘shimcha –madan qo‘shimchasidir. U o‘zbek tilidagi –may, -masdan qo‘shimchalariga tog‘ri keladi:

Bu adamla **konuşmadan** sakın karar vermeyiniz.

Sizinle **görüştümeden** geri dönmek istemiyorum.

Shuningdek, quyidagi zidlov ravishdosh qo‘shimchalari ham qo‘llaniladi:

-mak yerine (-ish o‘rniga), -acağı yerde (-ish o‘rniga), -acağına (-ish o‘rniga):

Fazla TV **seyretmek yerine** ders çalışsaydın daha iyi olurdu.

Sinemaya **gideceğimiz yerde** tiyatroya gidelim.

Oyun **oynayacağına** kitap okusaydın daha çok bilgi sahibi olabilirdin.

1-mashq. Quyidagi gaplarni -madan bog‘lovchi ravishdosh qo‘shimchasi bilan o‘zaro bog‘lang.

1. Hemen biletlerinizi almayın. Önce nereye gideceğinize karar verin.
.....
2. Hemen televizyon seyretmeyin. Önce ödevlerinizi yapın.
.....
3. Bu kâğıt mendili hiç kullanmadım. Önce size veriyorum.
.....
4. Minicik kedi uzun bir süre hiç kıpırdamadı. Etrafına hayretle baktı .
.....
5. Farkında olmadı. Heyecanla arkadaşına yüksek sesle bir şeyler anlatıyordu.
.....

2-mashq. *Bo'sh o'rinlarga mos zidlov ravishdosh qo'shimchalarini qo'ying.*

1. Bütün günümü evi temizleyerek geçir arkadaşlarımla dışarıda buluşurum.
2. Kahvaltıda ekmek ye..... ceviz atıştırmayı tercih ederim.
3. Doğum gününü büyük bir partiyle dışarıda kutla..... evde kutla bence.
4. Her gün bütün gazeteleri al..... haberleri internetten takip etmeli.
5. Bu akşam konsere git..... güzel bir restoranda sakın bir yemek yiyelim mi?

3-mashq. *Bo'sh o'rinlarga mos zidlov ravishdosh qo'shimchalarini qo'ying.*

1. Bütün bildiklerimi anlat..... hala bana inanmıyorlar.
2. Üç haftadır e-posta gönder..... hala bir cevap alamadık.
3. Bütün evi ara..... kayıp anahtarı bulamadılar.
4. Herhangi bir istekte bulun bana bir kutu kitap göndermişler.
5. Defalarca hatırlat..... yine camı açık bırakmışsın!
6. Kadir çok çalış..... sınavı geçemedi.
7. Çok iyi İngilizce konuş..... her şeyi anlayabiliyorum.
8. Onu saatlerce bekle..... gelmedi.
9. Defalarca ilan ver..... işe kimse başvurmadı.
10. Gözlük tak..... iyi göremiyorum.

4-mashq. *Gaplarni mos ravishda tugallang.*

1. Bir saat yürüyüş yapmaktansa

2. Bütün işi ben yapmama rağmen
3. Her sabah temizlik yapılmasına rağmen
4. Çocuk dört hamburger yemesine rağmen
5. Partiye bu elbiseyle gitmektense
6. Bu güzel havada oturup ders çalışmaktansa
7. Bu paraya o arabayı almaktansa
8. Bütün gün hiçbir şey yapmama rağmen
9. Çok dikkat etmesine rağmen
10. Burada yemek yemektense

- a. hâlâ doymadı.
- b. evde oturmayı yeğlerim .
- c. kendimi çok yorgun hissediyorum.
- ç. bir restorana gitmeyi tercih ederim.
- d. gün sonunda her yer yine karman çorman.
- e. dışarı çıkıp güneşin tadını çıkaralım.
- f. yarım saat koş, daha iyi.
- g. övgüleri o topluyor.
- ğ. kendine küçük bir ev alabilirsin.
- h. hâlâ hatalar yapıyor.

KORKAK TİLKİ HİKAYESİ

Tilkinin biri ormanın içinde son hızla kaçıyordu. Kurt onun bu telaşını görünce sorar:

- Yahu, kan ter içinde nereye, bu telaşın nedir senin?
- Hükümet bir karar almış da.
- Neymiş o karar?
- Bütün develer yakalandıkları yerde kesileceklermiş.
- Behey ahmak, bundan sana ne? Sen deve olmadığın gibi, ona benzer bir tarafın da yok.

Tilki manalı bir cevap verir:

- Öyle deme, iftiracının biri kalkar benim deve olduğumu ihbar eder de ele bir kere geçersen, deve olmadığımı ispatlayıncaya kadar kim bilir kürkümü hangi tüccar karısı giyer.

Yangi so‘zlar:

telaş-xavotir

iftiracı-tuhmatchi

deve-tuya
ele geçmek-qo‘lga tushmoq, tutilmoq
kürk-mo‘yna
tüccar-savdogar

KURABİYE HIRSIZI’NIN HİKAYESİ

Bir gece, kadının biri havaalanında bekliyordu. Uçağının kalkmasına daha epeyce zaman vardı. Havaalanındaki dükkandan bir kitap ve bir paket kurabiye alıp kendisine oturacak bir yer buldu. Kendisini kitabına kaptırmış olmasına rağmen, yanında oturan adamın olabildiğince cüretkar bir şekilde aralarında duran paketten birer kurabiye aldığını fark etti; ne kadar görmezden gelse de. Bir taraftan kitabını okuyup kurabiyesini yerken, bir taraftan da gözü saatteydi. Kurabiye hırsızı kurabiyeleri yavaş tüketirken, kadının kulağı da saat tiktaklarında idi; ama tiktaklar sinirlenmesini yine de engellemiyordu. Kendi kendine düşünüyordu. Kibar bir insan olmasaydım, şu adamın gözünü morartırdım! Her kurabiyeye uzandığında, adam da elini uzatıyordu. Sonunda pakette tek bir kurabiye kalınca, bakalım şimdi ne yapacak? dedi kendi kendine.

Kurabiye hırsızı Adam yüzünden asabi bir gülümsemeyle son kurabiyeye uzandı ve kurabiyeyi ikiye böldü. Kadın kurabiyeyi adamın elinden kapar gibi aldı ve, Aman Tanrım, ne cüretkar ve ne kaba adam; üstelik bir teşekkür bile etmiyor! diye düşündü. Hayatında bu kadar sinirlendiğini anımsamıyordu. Uçağın kalkacağı anons edilince, derin bir nefes aldı ve rahatladı. Eşyalarını topladı ve çıkış kapısına yürüdü. Kurabiye hırsızına dönüp bakmadı bile. Uçağa bindi ve rahat koltuğuna oturdu. Daha sonra kitabını almak üzere çantasına uzandı.

Birden gözleri şaşkınlıkla açıldı. Gözlerinin önünde bir paket kurabiye duruyordu! Çaresizlik içinde inledi. Bunlar benim kurabiyelerimse eğer; ötekiler de onundu ve benimle her bir kurabiyesini paylaştı! Üzüntüyle, özür dilemek için çok geç kaldığını anladı. Kaba ve cüretkar olan kurabiye hırsızı kendisiydi.

Yangi so‘zlar:

havaalanı - aeroport
epeyce zaman – ancha vaqt
kurabiye - pechenye
kaptırmak – sho‘ng‘ib ketmoq
sinirlenmek – asabiylashmoq

engellemek – to‘sqinlik qilmoq
tüketmek – iste’mol qilmoq
morartmak – ko‘kartirmoq
üstelik – ustiga- ustak
paylaşmak – bo‘lishmoq

PADIŞAH VE İHTİYAR ÇİFTÇİ HİKAYESİ

Bir varmış bir yokmuş evvel zaman içinde bir gün padişahlar padişahı av için şehirden uzaklaşmış. Yolda giderken pek çok insanın çalıştığı bir tarla görmüş.

Merak edip yanlarına yaklaşmış.

Oradaki insanların arasında yaşı doksanı geçkin bir ihtiyar varmış. Bu ihtiyar toprağa bir şeyler ekiyormuş.

Padişah:

-Ne ekiyorsun, ihtiyar? diye sormuş. İhtiyar çiftçi başını bile kaldırmadan cevap vermiş:

– Baharda yeşermesi için ceviz dikiyorum. Padişah kahkahayla gülmüş.

– Fakat sen çok ihtiyarsın. Şurada iki günlük ömrün kalmış. Neden uğraşırsın? demiş. Bunun üzerine ihtiyar başını kaldırmış:

– İnsanlar ekip dikmekle zarar etmezler. Başkaları ektiler; biz yedik. Şimdi de biz ekelim; başkaları yesin, demiş. Padişah bu cevabı çok beğenmiş. Hemen yanındaki adamına dönerek:

– Bu ihtiyara bir kese altın verin, diye emretmiş. İhtiyar altınları almış ve:

– Gördünüz mü? demiş, benim ağacım daha büyümeden meyve verdi!

Yangi so‘zlar:

uzaklaşmak - uzoqlashmoq

tarla - dala

merak etmek – xavotir olmoq, qiziqmoq

yaşı doksanı geçkin ihtiyar – yoshi to‘qsondan oshgan qariya

ceviz – yong‘oq

dikmek - ekmoq

uğraşmak – mashg‘ul bo‘lmoq, shug‘ullanmoq

kaldırmak – ko‘tarmoq

beğenmek – yoqtirmoq

kese - qopcha

Matnni turk tiliga tarjima qiling.

VATAN

Vatan. Bir qarashda oddiy bir soʻz. Lekin bu soʻz yurak tafti bilan yoʻgʻrilgan. Shu soʻzni dilda armon qilib oʻtganlar ozmi?!

Biz kindik qonimiz toʻkilgan joyni Vatan deymiz. Barchamizning yagona va ulkan Vatanimiz – Oʻzbekiston . Biroq har birimiz uchun eng muqaddas boʻlgan shahar yo qishloq borki, u bizning jonajon makonimizdir.

Vatan. Shu soʻzni eshitsam, koʻzim oldiga eshigimiz yonidagi bobom ekib qoldirgan, yuz yoshdan oshgan chinor keladi. U men uchun Vatan ramziga aylangan. Axir mening bolaligim – hayotimning eng begʻubor davri shu chinor ostida oʻtdi...

Qishlogʻimiz oʻrtasidan oqib oʻtgan soy, uning boʻyidagi katta bogʻ–qayerda boʻlsam ham, ularni qoʻmsayman. Qishlogʻim bagʻriga talpinaman.

Oʻqishni tamomlab, shu qishlogʻimni yanada obod qilish ni-yatida mehnat qilmoqchiman. Zero har bir qishloq, har bir shahar obod boʻlar ekan, aziz Oʻzbekistonimiz yanada chiroy ochaveradi.

8-§. Fellarning murakkab zamonlari. – Fiilin Bileşik Zamanlari. Hikaye Bileşik Zamanlari

Fe'lining murakkab zamonlari oddiy zamon va mayl qoʻshimchalaridan soʻng edi (idi), ekan (imiş), emish, boʻlsa (ise) toʻliqsiz fe'llarining qisqarib qoʻshimchaga aylangan shaklini qoʻshish orqali hosil qilinadi. Turk tilida murakkab fe'l tuslanishi uch xil: hikoya (hikaye), rivoyat (rivayet) va shart (şart) shakllari. Hikoya shakli edi(idi), rivoyat shakli ekan(imiş), shart shakli boʻlsa (ise) yordamida yasaladi: gidiyordur (ketayotgan edi), gidiyormuş (ketayotgan emish), gidiyorsa (ketayotgan boʻlsa).

Hikoya murakkab zamon shakli (*hikaye birleşik zamanı*)

Hikoya murakkab zamon shakli, **i-mek** fe'lining yaqin oʻtgan zamon koʻrinishi yordamida yasalgan murakkab tuslanishdir: *geliyor-du-m, gelmiş-ti-m, gel-di-y-di* kabi. Bunda **i-mek** fe'lining qoʻshimchasi fe'lining murakkab hikoya qoʻshimchasi boʻlib, oʻtgan zamonning hikoyasini ifodalab keladi.

Buyruq mayli shaklidan boshqa mayllarning barchasida hikoya shakli mavjuddir. Hikoya shaklida asl tuslanish oldin keladi: *hozirgi zamon hikoyasi, shartning hikoyasi* kabi.

Turkiy tillarda nutqda zamonning harakat nuqtasini o'tmishga o'tkazish mumkin. Bu harakat nuqtasidan **gelmek** fe'lining hozirgi zamoni **geçmişte geliyor = geliyordu** bo'ladi. Bu yerda bir qo'shma fe'lga ikkita zamon qo'shimchasi qo'shilgan: biri fe'l o'zagiga qo'shilgan **-iyor** hozirgi zamon qo'shimchasi, ikkinchisi to'liqsiz fe'l (**er-di > i-di > -di**) dan qolgan **-di** o'tgan zamon qo'shimchasidir. Ikkinchi qo'shimcha hozirgi zamon fe'lini o'tmishga ko'chirgan. Ta'kidlangani kabi, hikoya shakli fe'l ifodalagan ish-harakatning hikoya shaklida anglatilishini ta'minlaydi. Fe'lning barcha xabar mayli shakllari hikoya murakkab zamon shaklida tuslanadi.

Turk tilida **i-mek** fe'li bilan **-di** yaqin o'tgan zamon qo'shimchasining birlashishi natijasida tuslanuvchi va murakkab shakl hosil qiluvchi zamon shakllari yasaladi. Ular quyidagilar:

1. **Hozirgi zamonning hikoyasi (Şimdiki Zamanın Hikayesi).**
2. **Yaqin o'tgan zamonning hikoyasi (Belirli Geçmiş Zamanın Hikayesi).**
3. **Uzoq o'tgan zamonning hikoyasi (Belirsiz Geçmiş Zamanın Hikayesi).**
4. **Hozirgi kelasi zamonning hikoyasi (Geniş Zamanın Hikayesi).**
5. **Kelasi zamonning hikoyasi (Gelecek Zamanın Hikayesi).**
6. **Keraklilik maylining hikoyasi (Gereklilik Kipinin Hikayesi).**
7. **Istak maylining hikoyasi (Istek Kipinin Hikayesi).**
8. **Shart maylining hikoyasi (Dilek-Şart Kipinin Hikayesi).**

Hozirgi zamonning hikoyasi (Şimdiki Zamanın Hikayesi)

Hozirgi zamonning hikoyasi hozirgi zamon qo'shimchasi bo'lgan **-iyor** va **-di** yaqin o'tgan zamon qo'shimchasining qo'shilishidan hosil bo'ladi:

sev-iyor-um - sev-iyor-du-m;

oku-yor-um - oku-yor-du-m

vermek	vermemek
ver-i-yor-du-m	ver-mi-yor-du-m
ver-i-yor-du-n	ver-mi-yor-du-n
ver-i-yor-du	ver-mi-yor-du
ver-i-yor-du-k	ver-mi-yor-du-k
ver-i-yor-du-nuz	ver-mi-yor-du-nuz
ver-i-yor-lar-di	ver-mi-yor-lar-di

Hozirgi zamon hikoyasi shaklining so‘roq ko‘rinishi quyidagicha yasaladi:

sev-i-yor mu-y-dum? - *sev-mi-yor mu-y-du-m?*
oku-yor mu-y-dum? - *oku-mu-yor mu-y-du-m?*

Yaqin o‘tgan zamonning hikoyasi *(Belirli Geçmiş Zamanın Hikayesi)*

Yaqin o‘tgan zamonning hikoyasi fe‘l negizining **–di** yaqin o‘tgan zamon qo‘shimchasi olgan shakliga yana bir **–di** qo‘shimchasining qo‘shilishidan hosil bo‘ladi:

sev-di-m - *sev-di-y-di-m*;
oku-du-m - *oku-du-y-du-m*

<i>gelmek</i>	<i>gelmemek</i>
<i>gel-di-y-di-m</i>	<i>gelme-di-y-di-m</i>
<i>gel-di-y-di-n</i>	<i>gelme-di-y-di-n</i>
<i>gel-di-y-di</i>	<i>gelme-di-y-di</i>
<i>gel-di-y-di-k</i>	<i>gelme-di-y-di-k</i>
<i>gel-di-y-di-niz</i>	<i>gelme-di-y-di-niz</i>
<i>gel-di-y-di-ler</i>	<i>gelme-di-y-di-ler</i>

Yaqin o‘tgan zamon hikoyasining so‘roq shakli quyidagicha yasaladi:

sev-di mi-y-di-m? - *sevme-di mi-y-di-m?*
oku-du mu-y-du-m? - *okuma-di mı-y-dı-m?*

Uzoq o‘tgan zamonning hikoyasi *(Belirsiz Geçmiş Zamanın Hikayesi)*

Uzoq o‘tgan zamonning hikoyasi fe‘l negizining **–miş** uzoq o‘tgan zamon qo‘shimchasi olgan shakliga **–di** qo‘shimchasining qo‘shilishidan hosil bo‘ladi:

sev-miş-im - *sev-miş-ti-m*;
oku-muş-um - *oku-muş-tu-m*

<i>demek</i>	<i>dememek</i>
<i>de-miş-ti-m</i>	<i>deme-miş-ti-m</i>
<i>de-miş-ti-n</i>	<i>deme-miş-ti-n</i>
<i>de-miş-ti</i>	<i>deme-miş-ti</i>
<i>de-miş-ti-k</i>	<i>deme-miş-ti-k</i>
<i>de-miş-ti-niz</i>	<i>deme-miş-ti-niz</i>
<i>de-miş-ler-di</i>	<i>deme-miş-ler-di</i>

Uzoq o'tgan zamon hikoyasining so'roq shakli quyidagicha yasaladi:
 sev-**miş** **mi**-y-**di**-m? - sevme-**miş** **mi**-y-**di**-m?
 oku-**muş** **mu**-y-**du**-m? - okuma-**muş** **mu**-y-**du**-m?

Hozirgi - kelasi zamonning hikoyasi (*Geniş Zamanın Hikayesi*)

Hozirgi kelasi zamonning hikoyasi fe'l negizining **-r (-ir)** hozirgi kelasi zamon qo'shimchasi olgan shakliga **-di** qo'shimchasining qo'shilishidan hosil bo'ladi:

sev-**er** -im - sev-**er** - **di** - m;

sev-**me** -m - sev-**mez** - **di** - m

Hozirgi kelasi zamon hikoyasi shakli singarmonizm qoidasiga bo'ysunadi:

sev -**er** -**di**-m, bak- **ar** -**du**-m, bil- **ir** -**di**-m, oku- **r** -**du**-m, gör- **ür** -**dü**-m

gezmek	gezmemek
gez- er - di -m	gez- mez - di -m
gez- er - di -n	gez- mez - di -n
gez- er - di	gez- mez - di
gez- er - di -k	gez- mez - di -k
gez- er - di -niz	gez- mez - di -niz
gez- er -ler- di	gez- mez -ler- di

Hozirgi kelasi zamon hikoyasining so'roq shakli quyidagicha yasaladi:

sev-**er** **mi**-y-**di**-m? - sev-**mez** **mi**-y-**di**-m?

oku-**r** **mu**-y-**du**-m? - oku-**maz** **mu** -y-**du**-m?

Kelasi zamonning hikoyasi (*Gelecek Zamanın Hikayesi*)

Kelasi zamonning hikoyasi fe'l negizining **-ecek** kelasi zamon qo'shimchasi olgan shakliga **-di** qo'shimchasining qo'shilishidan hosil bo'ladi:

sev-**ecek** - sev-**ecek** - **ti**;

sev-**me** -y-**ecek** - sev-**me** -y-**ecek** - **ti**

Kelasi zamon hikoyasi shakli singarmonizm qoidasiga bo'ysunadi:

Sev -**ecek** -**ti**-m, bak- **acak** -**ti**-m

silme	silmemek
sil- ecek - ti -m	silme-y- ecek - ti -m
sil- ecek - ti -n	silme-y- ecek - ti -n
sil- ecek - ti	silme-y- ecek - ti
sil- ecek - ti -k	silme-y- ecek - ti -k
sil- ecek - ti -niz	silme-y- ecek - ti -niz

<i>sil-ecek-ler-di</i>	<i>silme-y-ecek-ler-di</i>
------------------------	----------------------------

Kelasi zamon hikoyasining so‘roq shakli quyidagicha yasaladi:

sev-ecek mi-y-di-m? - *sevme-y-ecek mi-y-di-m?*

oku-y-acak mi-y-di-m? - *okuma-y-acak mi-y-di-m?*

Keraklilik maylining hikoyasi (*Gereklilik Kipinin Hikayesi*)

Keraklilik maylining hikoyasife’l negizining *–malı* keraklilik maylining qo‘shimchasini olgan shakliga *–di* qo‘shimchasining qo‘shilishidan hosil bo‘ladi:

sev-meli - *sev-meli-y-di*;

sev-me –meli - *sev-me –meli –y-di*

Keraklilik maylining hikoyasishakli singarmonizm qoidasiga bo‘ysunadi: *Sev –meli-y-di-m*, *bak- malı –y -di-m*

<i>silmek</i>	<i>silmemek</i>
<i>sil-meli-y-di-m</i>	<i>sil-me-meli-y-di-m</i>
<i>sil-meli-y-di-n</i>	<i>sil-me-meli-y-di-n</i>
<i>sil-meli-y-di</i>	<i>sil-me-meli-y-di</i>
<i>sil-meli-y-di-k</i>	<i>sil-me-meli-y-di-k</i>
<i>sil-meli-y-di-niz</i>	<i>sil-me-meli-y-di-niz</i>
<i>sil-meli-y-di-ler</i>	<i>sil-me-meli-y-di-ler</i>

Keraklilik maylining so‘roq shakli quyidagicha yasaladi:

sev-meli mi-y-di-m? - *sevme-meli mi-y-di-m?*

oku-malı mı-y-di-m? - *okuma-malı mı-y-di-m?*

Istak maylining hikoyasi (*İstek Kipinin Hikayesi*)

Istak maylining hikoyasife’l negizining *–(y)a* istak maylining qo‘shimchasini olgan shakliga *–di* qo‘shimchasining qo‘shilishidan hosil bo‘ladi:

sev-e - *sev-e-y-di*;

sev-me –ye - *sev-me –ye –y-di*

Istak maylining hikoyasishakli singarmonizm qoidasiga bo‘ysunadi: *Sev –e-y-di-m*, *bak- a –y -di-m*

<i>silmek</i>	<i>silmemek</i>
<i>sil-e-y-di-m</i>	<i>sil-me-ye-y-di-m</i>
<i>sil-e-y-di-n</i>	<i>sil-me-ye-y-di-n</i>

<i>sil-e-y-di</i>	<i>sil-me-ye-y-di</i>
<i>sil-e-y-di-k</i>	<i>sil-me-ye-y-di-k</i>
<i>sil-e-y-di-niz</i>	<i>sil-me-ye-y-di-niz</i>
<i>sil-e-y-di-ler</i>	<i>sil-me-ye-y-di-ler</i>

Istak maylining hikoyasining so‘roq shakli quyidagicha yasaladi:
sev-e mi-y-di-m? - *sevme-ye mi-y-di-m?*
oku-ya mı-y-dı-m? - *okuma-ya mı-y-dı- m?*

Shart maylining hikoyasi (Dilek-Şart Kipinin Hikayesi)

Shart maylining hikoyasi fe‘l negizining –**sa** shart maylining qo‘shimchasini olgan shakliga –**di** qo‘shimchasining qo‘shilishidan hosil bo‘ladi:

sev-se - *sev-se-y-di*;
sev-me-se - *sev-me-se-y-di*

Shart maylining hikoyasishakli singarmonizm qoidasiga bo‘ysunadi:
Sev-se-y-di-m, bak-sa-y-dı-m

<i>silmek</i>	<i>silmemek</i>
<i>sil-se-y-di-m</i>	<i>sil-me-se-y-di-m</i>
<i>sil-se-y-di-n</i>	<i>sil-me-se-y-di-n</i>
<i>sil-se-y-di</i>	<i>sil-me-se-y-di</i>
<i>sil-se-y-di-k</i>	<i>sil-me-se-y-di-k</i>
<i>sil-se-y-di-niz</i>	<i>sil-me-se-y-di-niz</i>
<i>sil-se-y-di-ler</i>	<i>sil-me-se-y-di-ler</i>

Shartmaylining hikoyasining so‘roq shakli quyidagicha yasaladi:
sev-se mi-y-di-m? - *sevme-se mi-y-di-m?*
oku-sa mı-y-dı-m? - *okuma-sa mı-y-dı- m?*

1-mashq. *Quyidagi bo‘sh o‘rinlarni hikoya murakkab zamonlari qo‘shimchalari bilan to‘ldiring.*

1. Sarah geçen yıl Türkçe kursuna git....., şimdi üniversite öğrencisi.
2. Kapı çaldığında telefonla konuş....., bu yüzden geç açtım.
3. Suna ve Aysel geçen yıl küslerdi, birbirleriyle konuş..... .
4. Dün okula gelmediniz, ders olduğunu bil.....?

5. Sen geçen yıl Fatih'te otur.....? Şişli'ye yeni mi taşındın?

6. Sibel Rusya'ya gittiğinde hiç Rusça bil.....

7. Az kalsın kamyon bisiklete çarp.....

8. Evden çıktığımda yağmur yağ....., bu yüzden şemsiyemi almadım.

2-mashq. *Quyidagi bo'sh o'rinlarni hikoya murakkab zamonlari qo'shimchalari bilan to'ldiring.*

1. Sen üniversitedeyken futbol oyna.....?

2. Zehra'yı önceden parka annesi götür..... ama şimdi kendi gidiyor.

3. Aykut çocukken hiç et ye....., şimdi yiyor.

4. Dedem eskiden sigara iç....., ama artık içmiyor.

5. Üniversitedeyken her hafta sonu maça git....., şimdi zaman bulup gidemiyorlar.

6. Siz gençken hiç yüksek sesle müzik dinle.....? Şimdi niye gençlere anlayış göstermiyorsunuz?

7. Eskiden buralara çok kar yağ....., küresel ısınmanın etkisinden olsa gerek, artık yağmıyor.

8. Öğrenci evimizde arkadaşlarla sabahlara kadar sohbet et.....

9. Senin yerinde olsaydım, o teklifi kabul et.....

10. Daha çok paramız olsaydı, o evi satın al.....

3-mashq. *Berilgan matndagi bo'sh o'rinlarni hikoya murakkab zamonlari qo'shimchalari bilan to'ldiring. Matnga sarlavha qo'ying.*

Öğretmenlerim içinde beni en çok etkileyen, hayatımın şekillenmesinde tesiri bulunan, unutamadığım matematik öğretmenim Saffet Hoca'dır. Saffet Hoca sınıfa girerken normal hâlini kapıda bırakır, içeride bambaşka bir âlemin adamı ol..... Şakalar, espriler, her ders için önceden hazırladığını hissettiğimiz fıkralar, kısa hikâyeler anlat..... Zil çalar ama sınıftan çıkmak iste..... Matematik dersinden çıkmak istemeyen öğrenciye şaşılır değil mi? Fakat biz iste..... Bunu hocamızın sözünü ettiğim haline bağlamak doğru olur elbette. Dışarıda gayet ciddi bir dava adamı, bir hoca, bir ağabey, bir arkadaş, bir yol gösterici, bir rehberdi. Ama sınıfta yeni bir dünyanın inşacısı rolüne bürün....., hem şakalaş....., hem gülüş.....,

hem dersini anlat....., hem gönlümüzü alır hem de mesajını bize ilet.....

Geçen yaz hükümet konağının arka sokağındaki otobüs durağında kırk dakikaya yakın konuş..... . Kitaplarımın isimlerinden, içeriklerinden, okura vermek istediğim fikirlerimden söz et..... . Bu kadar büyük bir ilgiyle karşılaşmak, üstelik hayatımı değiştiren, yönlendiren bir öğretmen tarafından takip edilmek beni sevindir.....

Saffet Hoca, liseyi okuduğum yıllarda öğrencilerle yurtta kal..... . Beni de yanına almıştı. Her akşam ders çalışıyor, soru çözüyor ve düzenli kitap oku..... . Beni asıl cezbeden kitaba olan ilgisiydi. Ara sıra yurdumuza edebiyat hocamız Metin Bey de gel..... . Metin Bey konuşması çok düzgün, hitabeti etkileyici, Saffet Hoca'mızın da en itibar ettiği, "üstadım" dediği bir insandı. Edebiyatı seçmemde Saffet Hoca'nın beni kitaba yönlendirmesinin yanında Metin Hoca'nın da büyük tesiri olmuştur.

Saffet Hocayı unutmam mümkün değil. Yaz tatillerinde ailesinin yanına git..... . Kendi memleketine Cuma günü varmak zorundaydı; çünkü Hoca'mızın köyüne araba sadece Cuma günleri çalış..... . On günden fazla kalmadan dön..... . Bizi de tatillerde evlerimizden çağırır, yaz vakti bütünüyle okuldan uzaklaşmamızı iste..... . Yaz günü, tatil günleri onun yanında eğitim öğretim devam et..... . Çokça da kitap okur, soru çöz..... . İlkokul üçe kadar öğretmenliğimi yapan Hüseyin Öğretmen'i gör..... onda. Hüseyin Öğretmen beni bir dağ köyünde okutmuştu. Her okul dağılışında ödüllendirir, bir şeker ver..... . Ondan bir sonraki gün yine şeker alabilmek için eve gelir gelmez ödevlerimi yapar sonra evimizin alt katına, ahıra iner babama, anneme yardım et.....

Öğrencilik hayatım boyunca bütün öğretmenlerimde Saffet Hoca'mın izlerini ara....., bulduklarım ile iyi ilişkiler kur....., onlardan çok istifade et..... . Aynı izi bulamadıklarım ise her zaman mesafeli yaklaş.....

4-mashq. Berilgan matndagi bo'sh o'rinlarni hikoya murakkab zamonlari qo'shimchalari va boshqa qo'shimchalar bilan to'ldiring.

Antalya'da Bir Yaz Tatili

Geçen yaz Antalya'... git... . Orada çok güzel bir tatil geçir... . Eğer, Antalya'... gitme... çok üzül... . Çünkü, ora... daha önce hiç görme... . Duyduğuma göre ora... çok antik eserler varmış. Harika şeylermiş. Bu eserler insanlar... hayret... düşür... . Ben de çok merak et... . Antalya'... yolculuk yedi saat sür... . Tatil... Antalya'ya gittiğim için çok mutluydum. Orada yeni yeni arkadaşlar edin... . Her akşam birlikte deniz kenarı... git... . Sabahları da erkenden kalk... ve sessiz sessiz ev... çık... Doğruca deniz kenarı... inip deniz... muhteşem manzarası... seyret... . Zaman zaman şarkılar söylüyor, eğlen... .

Bir gün çok enteresan bir olay ol... . Deniz... yüzmekte olan genç bir adam... imdat sesleriyle irkildik. Arkadaşım Cavit çok güzel yüz... . Hemen denize atlayıp yüzmeye başladı. Genç adamın yanı... gelince kolları... boynuna dolayarak kıyı... gelince hemen suni teneffüs yapıp adamı hayata döndür... .

Bu olaydan sonra denizde fazla açılmama... çalış... artık. Çünkü, o genç adam... her iki ayağına birden kramp girmiş ve hareket edemez ol... . Artık deniz... yalnız başımıza gir... . Bu hepimiz için güzel bir ders ol... .

5-mashq. Berilgan gaplardagi bo'sh o'rinlarni hikoya murakkab zamonlari qo'shimchalari bilan to'ldiring.

1. Çocukken evimizin bahçesinde oyna..... .
2. Önceden gök gürültüsünden çok kork..... .
3. Küçükken et ye..... ama şimdi eti çok seviyorum.
4. Onu ilk defa görüyorum. Sen daha önce onu tanı.....?
5. Öğrenciyken çok kitap oku..... ama şimdi zaman bulamıyorum.
6. Pınarlar taşınıyor. Daha önce bil..... ?

6-mashq. Berilgan gaplardagi bo'sh o'rinlarni hikoya murakkab zamonlari qo'shimchalari bilan to'ldiring.

1. Bir zamanlar annemi anla..... . Bugünlerde çok iyi anlıyorum.
2. Bu şehirde mi yaşıyorsunuz? Siz daha önce Ankara'da otur.....?
3. Gördün mü? Araba neredeyse adama çarp..... .
4. Eve girdim, annem mutfakta yemek yap..... .
5. Bugün 65. doğum günümü kutla.....
6. Gençken bu doğum günümü hiç hayal et..... .

7-mashq. Berilgan gaplardagi bo'sh o'rinlarni hikoya murakkab zamonlari qo'shimchalari bilan to'ldiring.

1. Sevim bize gel..... ama sanırım unutu.
2. Güya artk bize yalan söyle.....
3. Sınav için sabaha kadar çalış..... ama uykuya yenik düştüm.
4. İşlerinden çok sıkılmışt, artk tatle çık.....
5. Mete bizi burada bekle.....? Neden hâlâ gelmemiş?
6. Hiç parası kalmamış. Bu kadar alışveriş yap.....
7. Sinem bugün borcunu öde.....? Neden hâlâ getrmedi?
8. Üniversiteyi bitrip başarılı bir doktor ol..... ama maddi problemlerinden dolayı okulu bırakmak zorunda kaldı.

8-mashq. Berilgan gaplardagi bo'sh o'rinlarni hikoya murakkab zamonlari qo'shimchalari bilan to'ldiring.

1. Hakan çocukluğunu küçük bir kasabada geçir.....
2. Sen daha önce bir reklam flminde oyna.....?
3. Sınavım çok kötü geçt ama üzgün değilim, zaten çalış.....
4. Sevim bayram sabahı erkenden kalkıp hazırlan.....
5. Emekli olana kadar yıllarca bu fabrikada çalış.....
6. Tencere yanmış! Sen çıkarken ocağı söndür.....?
7. Misafirler gelmeden önce bütün işlerimi bitr.....
8. Neden bu kadar şaşırıydın? Daha önce hiç sihirbaz gör.....?

9-mashq. Berilgan matndagi bo'sh o'rinlarni hikoya murakkab zamonlari qo'shimchasi bilan to'ldiring.

İşte gene hiç sevmediği bir duruma düşmüştü! Bin kez söyle..... kendi kendine “Dolmuşa bindiğim zaman değil, inerken parayı ver..... bundan sonra!” diye. Bundan önce bir değil, beş değil, belki de on, on beş, yirmi sefer hep aynı duruma düşmüş, şoförle takış..... En temizi, dolmuştan ineceği yere gelince, inmeden önce parayı vermekt. Bir süre öyle yap..... Ama bu sefer, bu sonuncu sefer... Durak kalabalık..... Aynı anda birkaç kişi koş....., o da çevik bir hareketle arabaya binmeyi başar..... Dolmuş 50 kuruş..... ancak onun cebindeki en bozuk para iki buçukluktu. Öteki müşteriler verince o da onlara uymuş, iki buçukluğu

uzat.....

Şoför parayı almış, diğer yolcuların para üstlerini vermesine rağmen onunkini ver..... . Belki de şoför bir müşteriyle konuşmaya dalmış, iki buçuğun üstünü unut..... .Ne yapmalıydı şimdi? “Şoför efendi, iki buçuğun üstünü unut.....!” dese, şoför belki de, “Ne biliyorsun unutuğumu?” diye bozabil..... . Bozmasa bile, dolmuş yolcuları şöyle bir bakarlar, içlerinden, “Ama da para canlısı ha!” diyedüşünebil..... . Tam bu sırada solundaki yolcu inmek için şoföre seslen..... . Araba dur....., solundaki in..... Solundakinden boşalan yere kay..... . Şoför hâlâ onun iki buçukluğunun üstünü ver....., yüzde yüz unut..... Bir ara: “Şoför efendi, benim iki buçukluğun üstünü unut.....!” de....., vazgeçti. Adam belki de şöyle de..... : “Ne iki buçukluğu? ”Kan tepesine sıçra..... . Sanki şoför gerçekten bu karşılığı vermiş gibi sinirleri geril..... . Birden gözü dikizaynasına kay.....: Şoför adamakıllı sıkıydı. Eğer takışırsa arabadan in....., yakasına yapış....., belki de iyice döv..... .

İçine çek..... . Eli yüzü kan içinde, üstü başı toz toprak, karakola gitmek, şoförden davacı olmak, buların hiçbirini göze al..... . Üstelik müşteriler de şoförden yana ol Onun için vazgeçmeli, hatta iki buçuğun lafını bile etmeden, yeni elli kuruş vermeliydi şoföre. Besbelli şoför aldığı iki buçukluğu unutmuş

Pantolonunun bozuk para cebinden iki tane sarı yirmi beşlik çıkarıp avucunda tut..... . Az sonar Cağaloğlu’na gelince “Ben uygun bir yerde ineyim!” de..... . Şoför arabayı uygun yere yanaştırıp durdur..... . Tam avucundaki elli kuruşu uzat....., şoför iki buçukluğun üstünü uzat..... :”Buyurun iki liranızı!”

Parayı al....., hızla oradan uzaklaş..... . Yüzü alev alev yanıyor, kendi kendinden utanıyor..... .

ÇOBAN KELOĞLAN MASALI

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zaman içinde Keloğlan ile annesi, babasının yaptığı çobanlıkla geçinirlermiş. Günlerden bir gün dağda koyunları otlatırken, babasının yolunu eşkiyalar keser. Birkaç koyun isterler. Keloğlan’ın babası da:

“Bu koyunlar bana emanet” der vermez. Eşkiyalar zorlayınca Keloğlan’ın babası karşı koyar. Bunun üzerine eşkiyalar, onu yakalayıp zindana atarlar, bütün koyunları da elinden alırlar. Çok geçmeden haber

köye yayılır. Keloğlan'ın babası esir düşmüştür. Aradan günler geçmiş, ana oğulun geçimleri de zorlaşmış. Keloğlan, düşünmüş taşınmış köylüler yeni çoban da bulamayınca, köyün çobanlığını yapmaya karar vermiş. Köylülerin;

“Sen yapamazsın, okuman gerek” diye ısrar etmelerine rağmen, annesinin de rızasını alarak çobanlığa başlamış. Meğer Keloğlan'ın amacı babasını o eşkiyaların elinden kurtarmakmış. Sabah erkenden köyün koyunlarını alıp düşmüş yollara. Bir dağın eteklerine gelmiş. Dağın kenarından da dere geçiyormuş. Koyunlar başlamış dereden su içmeye. Keloğlan çok yorgunmuş, kendi kendine: “Şu ağacın gölgesinde biraz dinleneyim,” demiş.

Ağacın altına uzanmasıyla yorgunluktan uyuması bir olmuş. Bu arada koyunlar da susuzluklarını giderdikten sonra başlamışlar otlamaya. Karınlarını doyurduktan sonra etrafa yayılmışlar. Aradan uzunca bir zaman geçmiş... Derken akşam olmuş. Köylüler koyunların gelmediğini görünce telaşlanmışlar.

“Biz ne halt ettik, küçük yaştaki bir çocuğa bu kadar koyunu teslim ettik ... inşallah başına bir iş gelmez!..” demişler. Gene de içleri rahat etmemiş ve Keloğlan ile koyunları aramaya çıkmışlar. Bu arada Keloğlan, uykusundan büyük bir gürültü duyarak uyanmış. Birde ne görsün! Eşkiyalar etrafta otlayan koyunları topluyorlar... Keloğlan: “Hey! Ağalar ne yapıyorsunuz? Onlar benim sürüm... Bana emanet!..” diye bağırmış. Eşkiyalar:

“Geçen yıl da biri aynen senin gibi dedi, şimdi güneş yüzü görmeyen kara zindanda yatıyor!..” diye karşılık vermişler. Keloğlan, bu eşkiyaların, babasını tutsak eden eşkiylar olduğunu anlamış. Hemen kurnazca plan kurmaya başlamış. Eşkiyalar, Keloğlan'a yaklaşmış:

“Sen şimdi bu koyunları bize vermiyor musun?” demişler. Keloğlan:

“Ağalar, ne haddime! Yeter ki beni bırakın. Hatta biraz beklerseniz size bir sürü daha getiririm!..” demiş. Bunun üzerine eşkiyalar:

“Canından olmak istemiyorsan çabuk gel!” demişler. Keloğlan, eşkiyaları kandırdığına sevinerek köyün yolunu tutmuş. Amacı, köylüleri getirip eşkiyaları yakalatarak babasını kurtarmakmış. Bir süre yol aldıktan sonra kendisini aramaya çıkan köylülerle karşılaşmış. Heyecanla olanlara anlatmış. Köylüler hemen Keloğlan'la birlikte sürünün olduğu yere gitmişler.

Gizlice eşkiyalara yaklaşmışlar ve birden üzerlerine atılarak eşkiyaları kısıvrak yakalamışlar. Keloğlan'ın babasının bulunduğu zindanın yerini öğrenip Keloğlan'ın babasını kurtarmışlar. Keloğlan sevinciyle köylülere:

“Babamı eşkiyalardan kurtardık ... Ben artık çobanlık yapmayacağım. Okuluma devam edeceğim.” demiş. Sonra da babasıyla evine giderek mutlu bir hayat sürmüşler.

Yangi so‘zlar:

eşkiya - qaroqchi
yakalamak – tutmoq, qo‘lga olmoq
geçim - yashash
ısrar etmek – turib olmoq
gölge - soya
halt etmek – xato qilish
kurnazca - ayyorona
canından olmak – jonidan ayrilish
gizlice - yashirincha
kiskivrak - chambarchas

FİTNECİ ASLAN

Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, memleketin birinde güçlü bir aslan yaşarmış. Günlerden bir gün aslan ava çıkmış. Derken, yemyeşil çayırda otlayan üç iri öküz görmüş. Ağzının suyu akmış. Akmış akmasına ama; "Ben bunlara saldırırsam, yalnızca birine saldırabilirim. Diğerleri ise beni aralarına alıp, boynuzlarıyla öldürürler." diye düşünmüş. Birden aklına 'Böl, parçala, yut' taktiği gelmiş.

Öküzlerin yanına gitmiş. Her birine: "Diğer öküzler seni çok kıskanıyorlar ve senden nefret ediyorlar. Ellerinden gelse, seni bir kaşık suda boğacaklar. Hem bu otlak üç öküzü yetmez. Bu yüzden yalnız sen kalırsan, bu otlaklar sana bir ömür yeter." diye üçünün aralarına fitne sokmuş.

Üç öküz böylece birbirlerinden ayrılmışlar. Kaplan da öküzleri yalnız bulunca, her birini kendine yem yapmış. Öküzler, birbirlerinden ayrılmanın cezasını canlarıyla ödemiş.

Yangi so‘zlar:

çayır - yaylov
öküz – ho‘kiz
saldırmak – hujum qilmoq
boynuz - shox
kıskanmak – qizg‘anmoq, rashk qilmoq
fitne sokmak – fitna uydirish

Matnni turk tiliga tarjima qiling.

SEVIMLI KITOBIM

Mashhurlardan biri „O‘zimdagi barcha yaxshi xislatlar uchun kitobdan minnatdorman”,- degan ekan.

Men ham kitob o‘qishni yaxshi ko‘raman. Tarixiy romanlarni o‘qish menga yoqadi. Ulardan buyuk shaxslar hayoti haqida bilib olaman.

Men o‘zbek tilini yaxshi bilaman. Shuning uchun o‘zbek tilida ham kitoblar o‘qiyman. Hozir men Pirimqul Qodirovning „Yulduzli tunlar” romanini o‘qiyapman. Bu kitob menga juda yoqdi. Unda shoh va shoir Zahiriddin Muhammad Bobur hayoti va faoliyati an-cha keng yoritib berilgan. Menga, ayniqsa, uning sadoqatli va irodali ekani yoqdi. Vatanni sevishni undan o‘rganish kerak. Kitobni qo‘limga olsam, hamma narsani unutaman. Uni qo‘ldan qo‘ygim kelmaydi. Chunki u juda chiroyli yozilgan. Uning davomi ham bor – „Avlodlar dovoni”. Men bu kitobni ham, albatta, o‘qib chiqaman.

9-§.Rivoyat murakkab zamon shakli– Rivayet Bileşik Zamanları

Fe’llarning rivoyat murakkab zamon shakli **i-mek** fe’lining uzoq o‘tgan zamoni qo‘shimchasi (–*imiş* > *imiş*) vositasida yasalgan murakkab tuslanish ko‘rinishidir: *bilir-miş-im*, *bilmiş-miş*, *bilse-y-miş-iz* kabi.

Yaqin o‘tgan zamon fe’llaridan rivoyat murakkab zamon shakli yasalmaydi, shuningdek, uning buyruq mayli shakli ham yo‘q. Qolgan barcha fe’l zamon shakllarining rivoyati mavjuddir. Bu tuslanishda **i-mek** fe’lining qo‘shimchasi o‘tgan zamonning hikoyasini ifodalab keladi.

Turk tilida rivoyat murakkab zamon shakllari quyidagilar:

- 1.Hozirgi zamonning rivoyati (Şimdiki Zamanın Rivayeti).**
- 2.Uzoq o‘tgan zamonning rivoyati (Belirsiz Geçmiş Zamanın Rivayeti).**
- 3.Hozirgi-kelasi zamonning rivoyati (Geniş Zamanın Rivayeti).**
- 4.Kelasi zamonning rivoyati (Gelecek Zamanın Rivayeti).**
- 5. Keraklilik maylining rivoyati (Gereklilik Kipinin Rivayeti).**
- 6. Istak maylining rivoyati (İstek Kipinin Rivayeti).**
- 7.Shart maylining rivoyati (Dilek-Şart Kipinin Rivayeti).**

Hozirgi zamonning rivoyati (*Şimdiki Zamanın Rivayeti*)

Hozirgi zamonning rivoyati shakli hozirgi zamon qo‘shimchasi bo‘lgan **–iyor** va **–miş** uzoq o‘tgan zamon qo‘shimchasining qo‘shilishidan hosil bo‘ladi:

bil-i-iyor-um - *bil-i-iyor-muş-um*;

oku-iyor-um - *oku-iyor-muş-um*

vermek

vermemek

<i>ver-i-iyor-muş-um</i>	<i>ver-mi-iyor-muş-um</i>
<i>ver-i-iyor-muş-sun</i>	<i>ver-mi-iyor-muş-sun</i>
<i>ver-i-iyor-muş</i>	<i>ver-mi-iyor-muş</i>
<i>ver-i-iyor-muş-uz</i>	<i>ver-mi-iyor-muş-uz</i>
<i>ver-i-iyor-muş-sunuz</i>	<i>ver-mi-iyor-muş-sunuz</i>
<i>ver-i-iyor-lar-miş</i>	<i>ver-mi-iyor-lar-miş</i>

Hozirgi zamonning rivoyatining so‘roq shakli quyidagicha yasaladi:

Bil-i-iyor mu-y- muşum? - *bil-mi-iyor mu-y- muşum?*

Oku-iyor mu-y- muşum? - *okumu-iyor mu-y- muşum?*

Uzoq o‘tgan zamonning rivoyati (*Belirsiz Geçmiş Zamanın Rivayeti*)

Uzoq o‘tgan zamonning rivoyati fe‘l negizining **–miş** uzoqo‘tgan zamon qo‘shimchasi olgan shakliga **–miş** uzoq o‘tgan zamon qo‘shimchasi qo‘shilishidan hosil bo‘ladi:

sev-miş-im - *sev-miş-miş-im*;

oku-muş-m - *oku-muş-muş-um*

gelmek

gelmemek

<i>gel- miş-miş-im</i>	<i>gelme- miş-miş-im</i>
<i>gel- miş -miş-sin</i>	<i>gelme- miş-miş-sin</i>
<i>gel- miş -miş</i>	<i>gelme- miş-miş</i>
<i>gel- miş -miş-iz</i>	<i>gelme- miş-miş-iz</i>
<i>gel- miş -miş-siniz</i>	<i>gelme- miş-miş-siniz</i>
<i>gel- miş -miş-ler</i>	<i>gelme- miş-miş-ler</i>

Uzoq o‘tgan zamon rivoyatining so‘roq shakli quyidagicha yasaladi:

sev- miş miymişim? - *sevme-di – miş miymişim?*

oku-muş muymuşum? - *okuma-miş miymişim?*

Hozirgi-kelasi zamonning rivoyati (*Geniş Zamanın Rivayeti*)

Hozirgi kelasi zamonning rivoyati fe'l negizining **-r (-ir)** hozirgi-kelasi zamon qo'shimchasi olgan shakliga **-miş** uzoq o'tgan zamon qo'shimchasining qo'shilishidan hosil bo'ladi:

sev-er-im - sev-er -miş-im

oku-r-um - oku-maz-miş-ım

Hozirgi kelasi zamon rivoyati shakli singarmonizm qoidasiga bo'ysunadi: *sev-er -miş-im, bak-ar -mişim, bil-ir -mişim, oku-r -muşum, gör-ür -müşüm*.

gitmek	gitmemek
<i>gid-er-miş-im</i>	<i>git-mez-miş-im</i>
<i>gid-er-miş-sin</i>	<i>git-mez-miş-sin</i>
<i>gid-er-miş</i>	<i>git-mez-miş</i>
<i>gid-er-miş-iz</i>	<i>git-mez-miş-iz</i>
<i>gid-er-miş-siniz</i>	<i>git-mez-miş-siniz</i>
<i>gid-er-miş-ler</i>	<i>git-mez-miş-ler</i>
<i>(gid-er-ler-miş)</i>	<i>(git-mez-ler-miş)</i>

Hozirgi kelasi zamon rivoyatining so'roq shakli quyidagicha yasaladi:

sever miymişim? - sevmezmiş miymişim?

oku-r muymuşum? - oku-maz mıymişim?

Kelasi zamonning rivoyati (Gelecek Zamanın Rivayeti)

Kelasi zamonning rivoyati fe'l negizining **-ecek** kelasi zamon qo'shimchasi olgan shakliga **-miş** uzoq o'tgan zamon qo'shimchasining qo'shilishidan hosil bo'ladi:

sev-ecek - sev-ecek -miş

oku-y-acak - okuma-y -acak-miş.

Kelasi zamonning rivoyati shakli turkiy singarmonizm qoidasiga bo'ysunadi: *sev-ecek -miş-im, bak-acak-miş-ım.*

bilmek	bilmemek
<i>bil-ecek-miş-im</i>	<i>bilme-y-ecek-miş-im</i>
<i>bil-ecek-miş-sin</i>	<i>bilme-y-ecek-miş-sin</i>
<i>bil-ecek-miş</i>	<i>bilme-y-ecek-miş</i>
<i>bil-ecek-miş-iz</i>	<i>bilme-y-ecek-miş-iz</i>
<i>bil-ecek-miş-siniz</i>	<i>bilme-y-ecek-miş-siniz</i>
<i>bil-ecek-miş-ler</i>	<i>bilme-y-ecek-miş-ler</i>
<i>(bil-ecek-ler-miş)</i>	<i>(bilme-y-ecek-ler-miş)</i>

Kelasi zamon rivoyatining so‘roq shakli quyidagicha yasaladi:

Sev-ecek miymişim? - *sevme-y-ecek miymişim?*

oku-y-acak mıymışım? - *okuma-y-acak mıymışım?*

Keraklilik maylining rivoyati (Gereklilik Kipinin Rivayeti)

Keraklilik maylining rivoyati fe‘l negizining **–malı** keraklilik maylining qo‘shimchasini olgan shakliga **–miş** qo‘shimchasining qo‘shilishidan hosil bo‘ladi:

sev–meli - *sev–meli–y–miş*;

sev–me –meli - *sev–me –meli –y–miş*.

Keraklilik maylining rivoyati shakli singarmonizm qoidasiga bo‘ysunadi: *Sev –meli–y–miş –m, bak– malı –y –miş –m.*

silmek

<i>sil–meli–y–miş –m</i>	<i>sil–me–meli–y–miş –m</i>
<i>sil–meli–y–miş –sin</i>	<i>sil–me–meli–y–miş –sin</i>
<i>sil–meli–y–miş</i>	<i>sil–me–meli–y–miş</i>
<i>sil–meli–y–miş –iz</i>	<i>sil–me–meli–y–miş –iz</i>
<i>sil–meli–y–miş –siniz</i>	<i>sil–me–meli–y–miş –siniz</i>
<i>sil–meli–y–miş –ler</i>	<i>sil–me–meli–y–miş –ler</i>

silmemek

Keraklilik maylining so‘roq shakli quyidagicha yasaladi:

sev–meli mi–y–miş–im? - *sevme–meli mi–y–miş–im?*

oku–malı mı–y–miş–im? - *okuma–malımı–y–miş–im?*

Istak maylining rivoyati (İstek Kipinin Rivayeti)

Istak maylining rivoyati fe‘l negizining **–(y)a** istak maylining qo‘shimchasini olgan shakliga **–miş** qo‘shimchasining qo‘shilishidan hosil bo‘ladi:

sev–e - *sev–e–y–miş*;

sev–me –ye - *sev–me –ye –y–miş*.

Istak maylining rivoyatishakli singarmonizm qoidasiga bo‘ysunadi: *Sev –e–y–miş–im, bak– a –y –miş–ım .*

silmek

<i>sil–e–y–miş–im</i>	<i>sil–me–ye–y–miş –im</i>
<i>sil–e–y–miş–sin</i>	<i>sil–me–ye–y–miş –sin</i>
<i>sil–e–y–miş</i>	<i>sil–me–ye–y–miş</i>
<i>sil–e–y–miş–iz</i>	<i>sil–me–ye–y–miş–iz</i>
<i>sil–e–y–miş–siniz</i>	<i>sil–me–ye–y–miş–siniz</i>
<i>sil–e–y–miş–ler</i>	<i>sil–me–ye–y–miş–ler</i>

silmemek

Istak maylining rivoyatining so‘roq shakli quyidagicha yasaladi:

sev-**e** **mi-y-miş-im**? - sevme-**ye** **mi-y-miş** -im?

oku-**ya** **mi-y-miş** -im? - okuma-**ya** **mi-y-miş** -im?

Shart maylining rivoyati (Dilek-Şart Kipinin Rivayeti)

Shart maylining rivoyati fe‘l negizining –**sa** shart maylining qo‘shimchasini olgan shakliga –**miş** qo‘shimchasining qo‘shilishidan hosil bo‘ladi:

sev-**se** - sev-se-**y-miş**;

sev-**me-se** - sev-me-**se-y-miş**

Shart maylining rivoyati shakli singarmonizm qoidasiga bo‘ysunadi:
Sev –se-y-**miş-im**, bak- sa –y -**miş-im**

silmek	silmemek
<i>sil-se-y- miş-im</i>	<i>sil-me-se-y- miş-im</i>
<i>sil-se-y-miş -sin</i>	<i>sil-me-se-y- miş -sin</i>
<i>sil-se-y- miş</i>	<i>sil-me-se-y- miş</i>
<i>sil-se-y- miş-iz</i>	<i>sil-me-se-y- miş-iz</i>
<i>sil-se-y- miş-siniz</i>	<i>sil-me-se-y- miş-siniz</i>
<i>sil-se-y- miş-ler</i>	<i>sil-me-se-y- miş-ler</i>

Shart maylining rivoyatining so‘roq shakli quyidagicha yasaladi:

sev-**se** **mi-y-miş-im**? - sevme-**se** **mi-y-miş-im**?

oku-**sa** **mi-y-miş** -im? - okuma-**sa** **mi-y-miş** -im?

1-mashq. Quyidagi bo‘sh o‘rinlarni rivoyat murakkab zamonlari qo‘shimchalari bilan to‘ldiring.

1. Bir daha benimle konuşmak iste....., doğru mu?
2. Sanki o her şeyi çok iyi bil..... gibi bana akıl veriyor.
3. Haberlerde dinledim, bundan sonraki iki gün yağmur beklen.....
4. O, kursa gelmeden önce hiç Türkçe bil.....
5. Tezin için aradığın dergi artık yayınlan.....?

2-mashq. Quyidagi so‘zlardan mosini ko‘rsating.

1. Duyduğuma göre eskiden yazlar bu kadar sıcak olmuyordu / olmuyormuş; biz ne kadar şanssızız.

2. D n yolda g rd   kaza gözlerinin  n nden gitmiyordu / gitmiyormu ; bu nedenle morali bozukmu .

3. Gözleri eskisi gibi iyi görmüyordu / g rm yormu ; bu yüzden yollad  n mektubu okuyamam .

4. Ne zamandır İstanbul'a gelmiyorduk / gelmiyormu uz; ne iyi oldu da geldik.

5. Yıllardır halamı görmüyordum / g rm yormu um; g rd  me çok sevindim.

3-mashq. *Quyidagi so'zlardan mosini ko'rsating.*

1. Annemin söylediğine göre çocukken ne zaman yalan söylesem hemen a lamaya ba lardım / ba larm  m.

2. Babam da gençliğinde çok güzel yazı yazardı / yazarm ; sanırım yazma yetene im ondan bana geçmiş.

3. Bu  niversiteyi bir kazanırdım / kazanırm  m, de meyin o zaman keyfime.

4. Eskiden çok güzel yemekler yapardım / yaparm  m; şimdi yapmaya yapmaya unuttum.

5. Ne zaman İstanbul'a gelsem mutlaka Kanlıca'ya yoğurt yemeye giderdim / gidermi im.

4-mashq. *Fe'lning murakkab zamon shakllaridan foydalanib eng yaqin kishingizga maktub yozing.*

5-mashq. *Quyidagi bo'sh o'rinlarni rivoyat murakkab zamonlari qo'shimchalari bilan to'ldiring.*

1. Bir zamanlar uzak ülkelerin birinde güzel bir prenses ya ..... .

2. Çocukken ne zaman yağmur ya sa uyumak için annemlerin yanına git..... .

3. Eskiden insanlar açık hava sinemalarına git..... .

Şimdilerde kimsenin git ini görmedim.

4. Öğretmene sordun mu, okul bilgisayarları şifre olmadan kullanıl.....?

5. Televizyon, bilgisayar gibi cihazlar yokken insanlar nasıl zaman geçir.....?

6-mashq. *Quyidagi bo'sh o'rinlarni rivoyat murakkab zamonlari qo'shimchalari bilan to'ldiring.*

1. Ah! Bir soruyu daha doğru yapabilseydin, istediğin bölümü kazan....
2. Anlamadım, üniversite sınavına gir...? Ne yap..... peki?
3. Babam şu an bizimle birlikte yazlığa gel... , hafa sonu gel.....
4. Başvuru ücretini zamanında yatırmayanlar üniversiteye kayıt yaptır..... ?
5. Bu yıl da okulda kitap fuarı düzenlen..... ?
6. Duyduğuma göre yeni bir araba al..... . Şimdiden hayırlı olsun.
7. Duydun mu? Bundan sonra derslerde hiçbir şekilde İngilizce konuşul.....
8. Dün akşamki maç çok heyecanlıymış, hatta az daha maçı kaybet....
9. Söylediğine göre, üniversiteyi bitirdikten sonra çalışmak için yurt dışına git.....
10. Yoksa raporu zamanında bitir.....? Müdür çok kızacak.

7-mashq. *Quyidagi gaplarda to 'g 'ri javobning tagiga chizing.*

1. Kardeşim aradı, yarın iş gezisine gidecekti / gidecekmiş.
2. Anne, kardeşimi aradın mı? Dün akşam iş gezisine gidecekti / gidecekmiş; acaba gitti mi?
3. Doktorun söylediğine göre bundan sonra diyet yapacaktım / yapacakmışım.
4. Doktora söz verdiğim gibi diyet yapacaktım / yapacakmışım; ama yapamadım.
5. Yarın onunla konsere katlacaktım / katlacakmışım; söz vermişim ama hiç farkında değilim.
6. Dün onunla konsere katlacaktım / katlacakmışım; ama unutmuşum.

8-mashq. *Quyidagi bo 'sh o 'rinlarni rivoyat murakkab zamonlari qo 'shimchalari bilan to 'ldiring .*

1. Bu akşam yemeğe gelmeyeceğini söyle.....; ancak ben hiç hatırlamıyorum.
2. Bunca senedir çok iyilik yap..... da ben değerini bilmiyorum.
3. Dün akşam evdeymiş, hiçbir yere git....., ama Ayşegül onu Taksim'de gördüğünü söylüyor.
4. Onu aramamı bekle.....? Hay Allah; ben tatilde diye onu rahatsız etmek istememiştim.
5. Sözde bugün toplantı olduğunu duy..... ve o yüzden gelmemiş.

9-mashq. Quyidagi gaplarda to 'g'ri javobning tagiga chizing.

1. Aileme göre, bu başarısız sonucu hak etmişim çünkü hiç çalışmamışım / çalışmamışmışım.
2. Allah Allah, bu konuyu daha önce onunla konuşmuş muyduk? / konuşmuş muyuz?; eğer öyleyse ben tamamen unutmuşum.
3. Hatırlıyor musun geçen bayram lunaparka gitmiştik / gitmişmişiz; ne kadar da eğlenmiştik.
4. Hayatmda bir kere motosiklet kullanmıştım / kullanmışmışım ve nasıl korktuğumu iyi hatırlıyorum.
5. Neden beni bu kadar üzüyor? Ben onu hiç sevmemiş miydim? / sevmemiş miymişim?

ARKADAŞIMIZ EVLENİYOR

Sevgi: Duydun mu? Filiz evleniyormuş.

Dilek: Duymadım, kiminle evlenecekmiş?

Sevgi: Üniversitedeyken arkadaşlık ettiği biriyle evlenecekmiş. Galiba oraya yerleşeceklermiş.

Dilek: Ankara'da olsaymış daha iyi olurmuş.

Sevgi: Neden?

Dilek: Neden olacak? Filiz'in ailesi burada, İstanbul'da hiç tanıdığı yok. Onun için zor olacak. Peki, evleneceği genç nereliymiş?

Sevgi: O da Ankaralıymış, ama İstanbul'da iyi bir şirkette iş bulmuş, mühendismiş. Filiz öğretmenlik yaptığına göre İstanbul'da da işini sürdürebilir.

Dilek: Düğün ne zaman yapılacaktı?

Sevgi: Bu ay içinde olmalıymış. Çünkü, Filiz'in İstanbul'a tayin işini de bir an önce halletmeleri gerekiyormuş. Sanırım iki üç güne kalmaz davetiye gönderirler. Biz de en yakın arkadaşları olarak ona yardımcı olmalıyız.

Dilek: Öyleyse, Filizlere uğrayıp yapabileceğimiz bir şey olup olmadığını soralım. Biz de işin bir ucundan turalım.

Sevgi: Haydi o zaman. Ne duruyoruz?

Filiz: İyi ki geldiniz. Ben de davetiyelerle uğraşıyordum.

Dilek: Sevgi söyleyince senin adına çok sevindim. Şimdiden mutluluklar dilerim. Yapabileceğimiz bir şeyler varsa lütfen çekinmeden söyle, biz çocukluk arkadaşınız.

Filiz: Sağ olun! Sadece nikâhımız olacak. İkimiz de düğün istemiyoruz. Onun yerine balayına çıkacağız.

Sevgi: Ne kadar güzel! Ben de böyle düşünüyorum.

Dilek: Ben sizin gibi düşünmüyorum. Şöyle sazlı sözlü bir düğün olmadıktan sonra ben ne yapayım? Bizde âdet böyle. Davul sesi olmadan evlenilmez.

Sevgi: Tabî, onun zevki de bambaşka. Ancak, zaman de- ğıştikçe âdetler de de ğışmeye başlıyor.

Filiz: Arkadaşlar! Nikâhta da yapacağınız işler olacak. Siz hiç merak etmeyin!

Savol va topshiriqlar

I. Matnni o ‘qing va o ‘zbek tiliga tarjima qiling.

II. Matndan hozirgi zamon rivoyati fe’llarini toping, ularning bo ‘lishli yoki bo ‘lishsizligini aniqlang.

III. Matn mazmuniga ko ‘ra quyidagi savollarga javob bering:

- 1. Filiz ‘in dü ğünü niçin hemen olmalıymış?*
- 2. Dü ğün konusunda üç arkadaşın düşünceleri nelerdir?*
- 3. Dilek “İşin bir ucundan tutalım”, sözüyle ne demek istiyor?*

HAYATA FARKLI BİR BAKIŞ AÇISI

Amerika'da bir adam lotodan bir milyon dolar kazanıyor, arabasına giderken bir bayan kızının çok ağır, ölümcül bir hastalığa yakalandığını ve beşyüzbin dolar bulamazsa yarın kızının öleceğini söylüyor.

Adam hiç düşünmeden parasının beşyüzbin dolarını veriyor.

Ertesi gün bu olaya şahit olan biri, adama o parayı verdiği bayanın bir dolandırıcı olduğunu ve onu kandırdığını söylüyor (adam gerçekten de kandırılmış).

Bu konuşmanın sonunda adam sadece gülüyor. Bu duruma barmen oldukça şaşıyor.

-Nasıl olur, kadın seni kandırdı hiç mi üzülmedin?

Barmenin aldığı cevap ilginçtir:

-Benim sevincim yarın ölecek bir kızın olmaması!

Yangi so‘zlar:

kazanmak - yutmoq

ölümcül – o‘lim bilan tugovchi

hastalığa yakalanmak – kasallikka chalinmoq

şahit - guvoh
dolandırıcı – yolg‘onchi

YOLUMUZDAKİ ENGELLER

Eski zamanlarda bir kral, saraya gelen yolun üzerine kocaman bir kaya koydurmuş, kendisi de pencereye oturmuştu.

Bakalım neler olacaktı? Ülkenin en zengin tüccarları, en güçlü kervancıları, saray görevlileri birer birer geldiler, sabahtan öğlene kadar. Hepsi kayanın etrafından dolaşp saraya girdiler. Pek çoğu kralı yüksek sesle eleştirdi. Halkından bu kadar vergi alıyor, ama yolları temiz tutamıyordu.

Sonunda bir köylü çıkageldi. Saraya meyve ve sebze getiriyordu. Sırtındaki küfeyi yere indirdi, iki eli ile kayaya sarıldı ve ıkına sıkına itmeye başladı. Sonunda kan ter içinde kaldı ama, kayayı da yolun kenarına çekti.

Tam küfesini yeniden sırtına almak üzereydi ki, kayanın eski yerinde bir kesenin durduğunu gördü. Açtı... Kese altın doluydu. Bir de kralın notu vardı içinde... "Bu altınlar kayayı yoldan çeken kişiye aittir" diyordu kral.

Köylü, bugün dahi pek çoğumuzun farkında olmadığı bir ders almıştı.

"Her engel, yaşam koşullarınızı daha iyileştirecek bir fırsattır .."

Yangi so‘zlar:

engel – to‘siq

tüccar - savdogar

dolaşmak - aylanmoq

eleştirmek – tanqid qilmoq

vergi - soliq

küfe - savat

indirmek - tushirish

kan ter içinde kalmak- mashaqqat chekmoq

firsat - fursat

10-§. Shart murakkab zamon shakli. -Şart Birleşik Zamanları

Fe'lining shart murakkab zamon shakli degani ***i-mek*** fe'lining shart mayli qo'shimchasi vositasida yasalgan murakkab tuslanish shaklidir: ***içiyor-sa-nız, beklemiş-sek, gördü-y-müş-se, gelecekler-se*** kabi. Bu tuslanishda ***i-mek*** fe'lining qo'shimchasi shartni ifodalaydi va shart qo'shimchasi deb ataladi.

Buyruq, shart va istak mayllari shakllarining shart murakkab zamon shakli mavjud emas. Qolgan barcha xabar mayli shakllarining shart murakkab zamon shakllari mavjud.

Shart murakkab zamon shakli 6 xil ko‘rinishga ega:

1.Hozirgi zamonning sharti (Şimdiki Zamanın Şartı):

gel-iyor-sa-m–kelayotgan bo‘lsam.

2.Yaqin o‘tgan zamonning sharti (Belirli Geçmiş Zamanın Şartı):

gel-di-y-se-m –kelgan bo‘lsam.

3.Uzoq o‘tgan zamonning sharti (Belirsiz Geçmiş Zamanın Şartı) :

gel-miş-se-m–kelgan bo‘lsam.

4.Hozirgi-kelasi zamonning sharti (Geniş Zamanın Şartı):

gel-ir-se-m-keladigan bo‘lsam.

5.Kelasi zamonning sharti (Gelecek Zamanın Şartı):

gel-ecek-se-m-kelmoqchi bo‘lsam.

6.Keraklilik maylining sharti (Gereklilik Kipinin Şartı):

gel-meli-y-se-m-kelishim kerak bo‘lsa.

Fe‘lning shart murakkab zamon shakli shaxs-son qo‘shimchalari olib tushiladi. Faqat bu zamonlar so‘roq shaklda ishlatilmaydi.

Hozirgi zamonning sharti (Şimdiki Zamanın Şartı)

Hozirgi zamonning sharti fe‘l negizining –**iyor** hozirgi zamon qo‘shimchasini olgan shakliga –**sa** qo‘shimchasining qo‘shilishidan hosil bo‘ladi:

yapmak	yapmamak
yapıyorsam	yapmıyorsam
yapıyorsan	yapmıyorsan
yapıyorsa	yapmıyorsa
yapıyorsak	yapmıyorsak
yapıyorsanız	yapmıyorsanız
yapıyorsalar	yapmıyorsalar
(yapıyorlarsa)	(yapmıyorlarsa)

Yaqin o‘tgan zamonning sharti (Belirli Geçmiş Zamanın Şartı)

Yaqin o‘tgan zamonning sharti fe‘l negizining –**di** yaqin o‘tgan zamon qo‘shimchasini olgan shakliga –**sa** qo‘shimchasining qo‘shilishidan hosil bo‘ladi:

yapmak

yapmamak

yaptıysam	yapmadıysam
yaptıysan	yapmadı ysan
yaptıysa	yapmadıysa
yaptıysak	yapmadı ysak
yaptıysam	yapmadıysanız
yaptıysalar	yapmadıysalar

Uzoq o'tgan zamonning sharti (*Belirsiz Geçmiş Zamanın Şartı*)

Uzoq o'tgan zamonning sharti fe'l negizining **-miş** uzoq o'tgan zamon qo'shimchasini olgan shakliga **–sa** qo'shimchasining qo'shilishidan hosil bo'ladi:

yapmak	yapmamak
yapmışsam	yapmamışsam
yapmışsan	yapmamışsan
yapmışsa	yapmamışsa
yapmışsak	yapmamışsak
yapmışsanız	yapmamışsanız
yapmışsalar	yapmamışsalar
(yapmışlarsa)	(yapmamışlarsa)

Hozirgi-kelasi zamonning sharti (*Geniş Zamanın Şartı*)

Hozirgi-kelasi zamonning sharti fe'l negizining **–ir** hozirgi-kelasi zamon qo'shimchasini olgan shakliga **–sa** qo'shimchasining qo'shilishidan hosil bo'ladi:

yapmak	yapmamak
yaparsam	yapmazsam
yaparsan	yapmazsan
yaparsa	yapmazsa
yaparsak	yapmazsak
yaparsanız	yapmazsanız
yaparsalar	yapmazsalar
(yaparlarsa)	(yapmazlarsa)

Kelasi zamonning sharti (*Gelecek Zamanın Şartı*)

Kelasi zamonning sharti fe'l negizining **–acak** kelasi zamon qo'shimchasini olgan shakliga **–sa** qo'shimchasining qo'shilishidan hosil bo'ladi:

yapmak yapmamak

yapacaksam	yapmayacaksam
yapacaksan	yapmayacaksan
yapacaksa	yapmayacaksa
yapacaksak	yapmayacaksak
yapacaksam	yapmayacaksanız
yapacaksalar	yapmayacaksalar
(yapacaklarsa)	(yapmayacaklarsa)

Keraklilik maylining shart murakkab zamoni **(Gereklilik Kipinin Şartı)**

Keraklilik maylife'1 negizining **-malı** qo'shimchasi olgan shakliga **–sa** qo'shimchasining qo'shilishidan hosil bo'ladi:

yapmak	yapmamak
yapmalıysam	yapmamalıysam
yapmalıysan	yapmamalıysan
yapmalıysa	yapmamalıysa
yapmalıysak	yapmamalıysak
yapmalıysanız	yapmamalıysanız
yapmalıysalar	yapmamalıysalar

1-mashq. *Quyidagi bo'sh o'rinlarni shart murakkab zamon qo'shimchalari bilan to'ldiring.*

1. Eğer onunla evlenmek iste..... sen bilirsin ama ben bunu onaylamıyorum.
2. Olayla ilgili bir şey öğren..... mutlaka bize haber verir.
3. Küçük çocuğun her istediğini yapmaya çalış..... büyüünce onunla başa çıkamazsın.
4. “Beni görmek demek yalnızca yüzümü görmek demek değildir, benim düşüncelerimi anla..... kâfidir.” demişti Ulu Önder Atatürk.
5. Onunla ilgili gerçekleri bil..... lütfen açıkla, sonra çok geç olabilir.
6. Bugün arabayla yola çık..... ancak yarın Konya'da oluruz.
7. Faturayı bul..... elektrik parasını yatıramayız.
8. Ders çalış..... televizyonun sesini kısabilirim.
9. Beni biraz daha beklet..... düğüne gitmekten vazgeçerim.
10. O kızıdan hoşlan..... niçin gidip duygularını ona açmıyorsun?

2-mashq. *Quyidagi jummalarni tamomlang.*

1. Uzun süre bilgisayar kullanırsan

.....

2. Para biriktirmezsek

.....

3. Eğer zamanım olursa

.....

4. Biraz dikkat ederseniz

.....

5. Biraz acele edersen

.....

6. Biraz param olursa

.....

7. Israr ederse

.....

8. Beni ararsan

.....

9. Param olursa

.....

10. Hava yağmurlu olursa

.....

3-mashq. *Quyidagi bo'sh o'rinlarni shart murakkab zamon qo'shimchalari bilan to'ldiring.*

1. Seni yemeğe çağır..... niye gitmiyorsun? Senin için değişiklik olur.
2. Baban söz ver..... mutlaka istediğin bisikleti alır.
3. Karşımdakini üz..... gönlünü almaya çalışırım.
4. Yemek az gel..... tabağını ver, biraz daha koyabilirim.
5. Arkadaşın doym....., niçin bir tabak daha istememiş?
6. Başıma ne gel..... iyi niyetim yüzünden geldi.
7. Desenleri, Rembrandt çiz..... çok çok önemlidir, diyebiliriz.
8. Buraları kim kirlet..... o temizlesin.

BAKİŞİNİ DEĞİŞTİRMEK

Bir zamanlar, bir delikanlı bir bilgeye talebe olmak istedi.

“Bana talebe olmak zordur” dedi bilge. “Korkarım, sen bunu başaramazsın.”

Ama genç kararlıydı. Kendisinden ne isterse yapmaya hazır olduğunu söyledi. Bilge de ona manevi yoldaki ilk vazifesini verdi:

“Bir yıl boyunca, kim seni kızdırmaya çalışırsa ona bir lira vereceksin.”

Genç denileni yaptı ve tam bir yıl boyunca kendisini öfkelendirmeye çalışan insanlara para verdi. Bir yılın sonunda genç bilgeye geldi ve bundan sonraki vazifesine hazır olduğunu bildirdi:

“Önce şehire git ve bana biraz yiyecek al” dedi bilge.

Genç yanından ayrılır ayrılmaz, bilge, dilenci kıyafetine bürünüp sadece kendisinin bildiği kısa bir yoldan gençten önce şehre ulaştı. Gencin geçeceği yola oturdu ve onu bekledi. Tam genç yanından geçerken, dilenci görünümündeki bilge ona hakaret etmeye başladı. Başkalarının duyacağı kadar yüksek sesle onun ne kadar aptal görüldüğünü söyledi. Ama gençte hiçbir öfke işareti yoktu. Tam aksine:

“Ne kadar harika!” diye karşılık verdi genç sakın bir şekilde. “Tam bir yıl bana hakaret eden herkese para ödemek zorunda kaldım, şimdi tek kuruş ödemek zorunda değilim.”

Bunun üzerine üzerindeki dilenci kıyafetini çıkaran ve yüzünü gösteren bilge gence şöyle dedi:

“Başkalarının ne dediğine aldırmış etmemeyi başaran bir kişi bilgelik yoluna adım atmış demektir. Eminim ki, sen bundan böyle hakeretlere aldırmış etmeyeceksin ve doğru bildiğin yoldan asla şaşmayacaksın.”

Yangi so‘zlar:

bilge - donishmand

talebe - talaba

çalışmak – ishlamoq, harakat qilmoq

dilenci - tilanchi

kuruş - tiyin

aldırış etmemek - parvo qilmaslik

GÜL BAHÇESİ

Zamanın birinde bir kasabada yaşayan dünyalar güzeli bir kız varmış. Bu kız öyle güzelmış ki çok uzak şehirlerden ve ülkelerden çok zengin, çok yakışıklı, asıl pek çok delikanlı onu görmeye gelirmiş. Kendisiyle evlenmek isteyen nice prensi nice şövalyeyi reddeden güzel kız kimseleri beğenmezmiş. Bu arada aynı kasabada yaşayan ve bu kıza aşık olan genç bir delikanlı da bu kıızı istemiş. Ama kız onu da reddetmiş. Aradan uzun

yıllar geçmiş. Bizim delikanlı kasabadan ayrılmış. Kendine başka bir hayat kurmuş ve evlenmiş, çoluk çocuğa karışmış.

Bir gün yolu bir zamanlar yaşadığı güzel, küçük kasabaya düşmüş. Orada aklına o güzel kız gelmiş ve ona ne olduğunu sormuş. Yaşlı adam önünde gül bahçesi olan bir evi göstererek kızın evlendiğini söylemiş. Bizimki bir zamanlar herkesi reddetmiş olan kızın kocasını pek merak etmiş. Bir gün gizlenip kocasını evden çıkarken görmüş. Kızın kocası şişman, kel ve çirkin mi çirkin bir adammış. Üstelik zengin bile değilmiş. Çok merak eden adam kocası gittikten sonra evin kapısını çalmış.

Kız kapıyı açınca kendini tanıtmış ve neden böyle bir adamla evlenmiş olduğunu sormuş. Kız da ona arkasındaki gül bahçesinden en güzel gül koparıp getirirse cevabı vereceğini bu arada tek şartının bahçede ilerlerken geriye dönmemesi olduğunu söylemiş. Adam da bunun üzerine yüzlerce güzel gülün olduğu bahçede ilerlemeye başlamış. Birden çok güzel sarı bir gül görmüş. Tam ona doğru eğilirken biraz ilerde kocaman pembe bir gül gözüne çarpmış. Tam ona uzanırken daha ilerde mühteşem güzellikte kırmızı bir gül goncası görmüş. Derken bir de bakmış ki bahçenin sonuna gelmiş ve mecburen oradaki bir gül koparıp kıza götürmüştü. Bahçenin en güzel gülünü getirmesini beklerken kız bir de ne görsün, yaprakları solmuş cılız bir gül. Bunun üzerine adama dönen kız şöyle demiş: "Bak, gördün mü? Her zaman daha iyisini bulmak isterken ömür geçer ve sen en kötüsüne razı olmak zorunda kalırsın. Bu yüzden gençlik gitmeden elindekiyle yetinebilmeyi öğrenmek gerekir."

Yangi soʻzlar:

kasaba - shaharcha

şövalye - ritsar

çoluk çocuk – bola-chaqa

gizlenmek - yashirinmoq

ilerlemek – davom etmoq, odimlamoq

gonca – gʻuncha

cılız – ozgʻin

Matnni turk tiliga tarjima qiling.

YAXSHI FAZILAT–INSON KOʻRKI

Xalqda „Bola aziz, odobi undan aziz” degan naql bor. U bejiz aytilmagan. Odobli bolalarnigina katta-yu kichik yaxshi koʻradi, hurmat qiladi.

Odobli bola, eng avvalo, xushmuomala bo'ladi, o'zidan kattaga salom beradi. Jamoat transportida, boshqa yerlarda o'zidan kattalarga joy beradi. Biror keksa odamga yukini olib borib berish, yo'lni kesib o'tishda yordamlashish ham odobning bir ko'rinishi.

Odobli kishi izzattalab ham bo'lmaydi. U katta-yu kichikka birdek yaxshi muomalada bo'ladi.

Odob salomdan boshlanadi. Uning ko'rinishlari ko'p. Suhbat, kiyinish, ovqatlanish, nutq odobi va boshqalar. Bularni o'rganish, bilish va amal qilish esa har kimning vazifasi bo'lmog'i lozim.

11-§. Fe'lning tuzilishiga ko'ra turlari. Sodda fe'l. Fe'lning mastar (noaniq) shakli. Fe'l yasovchi qo'shimchalar-Yapılarına Göre Fiiller. Basit Fiil. Mastar Fiil. Fiil Türeten Ekler

Turk tilida fe'llar tuzilishiga ko'ra 3 turga ajratiladi: basit fiiller (sodda tub fe'llar), türemiş fiiller (sodda yasama fe'llar), bileşik fiiller (qo'shma fe'llar). Sodda tub fe'llarning asosi yanada kichik ma'noli birliklarga bo'linmaydi, ya'ni faqat o'zakdan (kök) tashkil topadi: *gel, gör, gül*. Sodda yasama fe'llar so'z yasovchi qo'shimchalar bilan yasalgan fe'llardir : *yaşa, türe, telefonlaş*. Qo'shma fe'llar ikki asosning birikuvidan tashkil topgan, bitta so'roqqa javob bo'lgan, bir urg'uga ega bo'lgan fe'llardir: *davet etmek, kaybolmak, satın almak*.

Yasama fe'l asoslariga qo'shilgan –mak, -mek, -ma, -me qo'shimchalari harakat nomi qo'shimchasidir. Bu qo'shimcha bilan yasalgan fe'llar *mastar fiiller* (fe'lning noaniq shakli) deyiladi: *sevmek, bilmek, görmek, gelmek*. Fe'llarning bunday shakli lug'atlarda keltiriladi. U zamon va shaxsni ko'rsatmaydi. Mastarlar nutqda bo'lishsiz shaklda ham qo'llaniladi: *gelmek-gelmemek, okumak-okumamak* kabi.

Bu akşam da bir mektup yazmak istiyorum.

Bu hassas konuda şimdilik bir şey yazmamak daha doğru olacak.

Mastar fe'llar otlar kabi turlanadi:

-ma/-me qo'shimchasini olgan fe'llar ham egalik, ham kelishik qo'shimchalarini oladi:

benim gitmem (mening ketishim)
senin gitmen
onun gitmesi

bizim gitmemiz
sizin gitmeniz
onların gitmeleri

Bo'lishli gitmem (ketishim)	Bo'lishsiz gitmemem (ketmasligim)
---------------------------------------	---

gitmemin (ketishimning)	gitmememin (ketmasligimning)
gitmemi (ketishimni)	gitmememi (ketmasligimni)
gitmeme (ketishimga)	gitmememe (ketmasligimga)
gitmemde (ketishimda)	gitmememde (ketmasligimda)
gitmemden (ketishimdan)	gitmememden (ketmasligimdan)

-mak qo‘shimchasini olgan fe‘llarga egalik qo‘shimchasi qo‘shilmaydi. Kelishiklardan faqat o‘rin-payt va chiqish kelishigi qo‘shimchalari bilan qo‘llanila oladi:

Pilav yapmakta annemin üstüne yok. (Palov tayyorlashda onamdan o‘tadigani yo‘q.)

Sizi burada görmekten çok memnun oldum. (Sizni bu yerda ko‘rishdan g‘oyatda xursand bo‘ldim.)

So‘z yasovchi morfema qo‘shilsa, paydo bo‘lgan yangi negizga fe‘l negizi (fiil gövdesi) deyiladi: *sev-il-mek, sev-dir-mek, sev-in-mek, sev-dir-t-mek.*

Mastarlar juft holda ham qo‘llaniladi:

Babam çok iyi okuma yazma bilirdi.

Araba olmadığı için işe gitme gelme çok zor oluyordu.

Fe‘l yasovchi qo‘shimchalar

Turk tilida fe‘llar ismlar (ot, sifat, son, olmosh, ravish, undov va taqlid so‘zlar)dan va fe‘llardan yasaladi (fe‘l nisbat qo‘shimchalari ham yasovchi qo‘shimcha deb hisoblanadi). Ismdan fe‘l yasovchi qo‘shimchalar quyidagilar:

-a (-e) : boş – boşamak, kan – kanamak, tür-türemek;

-da (-de) : ısııl- ısıldamak, fısııl –fısıldamak, cıvıl - cıvıldamak;

-ımsa (-imse, -umsa, -ümse): ben–benimsemek, öz–özümsemek, küçük – küçümsemek, kötü – kötümsemek;

-k (-ık, -ik, -uk, -ük) : aç – acıkmak, geç – gecikmek;

-kır, (-kir, -kur, -kür): fışkırmak, hıçkırmak, püskürmek;

-l (-al, -el) :

az - azalmak

boş- boşalmak

dar- daralmak

çok- çoğalmak

duru- durulmak

kısa - kısalmak

kör - körelmek

küçük - küçülmek

yön - yönelmek

yüce - yücelmek

-la (-le) :

ateş - ateşlemek

av - avlamak

avuç - avuçlamak

baş - başlamak

su - sulamak

taş - taşlamak

yavaş - yavaşlamak

selâm - selâmlamak

özet -özetlemek

ucuz -ucuzlamak

yağ - yağlamak

yayın - yayınlamak

zayıf -zayıflamak

tamam - tamamlamak

-la qo‘shimchasi tovushga taqlid so‘zlarning asosiga qo‘shilib fe‘l yasaydi:

cız - cızlamak

çın - çınlamak

gıdak - gıdaklamak

çat - çatlamak

üf - üflemek

vın - vınlamak

vız - vızlamak

-lan (-len):

umut - umutlanmak

duygu - duygulanmak

vurgu - vurgulanmak

yaş - yaşlanmak

sonuç - sonuçlanmak

suç - suçlanmak

borç - borçlanmak

gurur - gururlanmak

hava-havalanmak

-laş (-leş):

İyi - iyileş

aptal - aptallaşmak

başka - başkalaşmak

yüz - yüzleşmek

Alman - Almanlaşmak

bir - birleşmek

şaka - şakalaşmak

söz - sözleşmek

-r (-ar, -er) :

ak – ağarmak
 kızıl - kızarmak
 yaş - yaşarmak
 baş - başarmak
 deli - delirmek
 kara - kararmak
 boz - bozarmak
 sarı - sararmak
 yeşil – yeşermek
 mor – morarmak

-sa (-se)

su - susamak
 durak - duraksamak
 hafif - hafifsemek
 garip - garipsemek
 küçük - küçümsemek
 önem – önemsemek

-r qo‘shimchasi tovushga taqlid so‘zlardan fe’llar yasaydi:
 anırmak, böğürmek, üfürmek .

Fe’ldan fe’l yasovchi qo‘shimchalar:

-(i)n: taranmak, giyinmek, süslenmek;
-il: yapılmak, gidilmek, konuşulmak;
-t: onarmak, düzeltmek, azaltmak;
-it: korkutmak, ürkütmek, sarkıtmak;
-dır: kaldırmak, durdurmak, aldırmaq;
-(i)ş: görüşmek, bekleşmek, uçuşmak;
-ar: çıkarmak;
-ır: bitirmek, pişirmek, şişirmek.

1-mashq. Quyida berilgan so‘zlarni mos gaplarga qo‘ying:
durduk, çaldı, olacak, seyrediyoruz, bırakmamış, doğacaktır, indiriyorum

1. Yemeği ateşten.....
2. Tam kapıdan çıkmak üzeriyken zil.....
3. Çiçeklerle süslü bir bahçenin önünde.....
4. Gün gelecek Türk milleti dünyanın lideri.....
5. Tabakta bir gram bile lokma.....
6. Mahalledeki çocukların oyunlarını.....
7.sana vaat ettiği günler Hakk’ın.

2-mashq. *Quyidagi jummalarni namunadagi kabi tamomlang.*
Örnek: Seninle konuşmak istiyorum. Derya parka gitmek istemiyor.

1. Çok yorgunum, biraz dinlen.....
2. Aç değilim. Yemek ye.....
3. Neden hazırlanmıyorsun? Bizim ile gel.....?
4. Bugün hava çok güzel. Dışarı çık.....?
5. Pardon! Ben bir bilet al.....
6. Çocuklar evde televizyon seyret..... , dışarıda oynama .
7. Siz tatilde ne yap.....?
8. Çok kızgıyım. Hiç kimseyle görüş.....
9. Kızım, öğretmen ol.....

3-mashq. *Quyidagi so'zlarni "-mak iste-" qo'shimchasi bilan tamomlang.*

1. Spor yapıyorum çünkü
2. Evden çıkıyorum çünkü
3. Türkçe öğreniyorum çünkü
4. Çalışıyorum çünkü
5. Para biriktiriyorum çünkü
6. Kuaföre gidiyorum çünkü
7. Markete gidiyorum çünkü

ÜNLÜ SEYYAHLAR

Evliya Çelebi

25 Mart 1611'de İstanbul'da doğdu. Babası Osmanlı İmparatorluğu Sarayı'nda çalışıyordu, bu sayede iyi bir öğrenim gördü. Önemli devlet görevleri için önemli bir adamdı ama o, küçük yaşlardan itibaren gezmek, farklı yerler görmek, yeni insanlar tanımak istiyordu. Bu yüzden sarayda fazla kalmadı bir gün bir rüya gördü. Bu rüyayı bir işaret olarak kabul etti ve uzun yıllar seyahat etti, birçok yer gezdi. Bu gezilerini "Seyahetnâme" adlı eserinde anlattı. Bu eser 10 ciltten oluşmaktadır ve içindeki tarihî, coğrafi ve kültürel bilgiler sebebiyle Türk kültür tarihi ve gezi edebiyatı konusunda çok önemli bir yere sahiptir. Evliyâ Çelebi, Seyahetnâme'de İstanbul, Anadolu, Orta Doğu, Doğu Avrupa, Balkanlar, Kuzey Afrika ve Arap Yarımadası'nın bazı bölgelerini anlatır.

İbn-Battuta

24 Şubat 1304'te Fas'ın Tanca şehrinde doğdu. Zengin bir müslümandı ve 1325 yolculukta yaşadığı maceralar, onda başka yerleri görme hevesi

uyandırdı. Orta Çağ'ın en büyük seyyâhı olan İbn-i Battuta, Afrika, Orta Doğu ve Uzak Doğu'yu gezdi. Buralardaki anılarını “Rihlet-ü İbn Battûta ”(İbn-i Battuta Seyahatnâmesi) adlı kitabında anlattı.

Marco Polo

15 Eylül 1254'te Venedik'te doğdu. Babası bir tüccardı ve Marco Poloda babasıyla birlikte pek çok yer gezme ve görme imkânı bulmuştur. Çocukluğundan itibaren pek çok yer gezmiştir ama onun gezilerinin en meşhuru Uzak Doğu gezileridir. Önceleri babası ve amcasıyla birlikte, sonraları da devlet göreviyle Anadolu, Mezopotamya, İran, Türkistan, Pamir Dağları, Gobi Çölü, Çin, Koromandel kıyıları ve Dekkan Yarımadası'nı gezdi. Bu gezilerinden sonra ticarete başladı fakat bir savaş sonucu esir düştü. Esareti sırasında bir arkadaşından seyahat anılarını yazmasını istedi. “Il Milione” adlı kitabında çeşitli halkların hayatlarını, geleneklerini, tarihlerini ve coğrafyalarını anlattı ve özellikle Uzak Doğu ve Afrika'yı, Avrupa'ya tanıttı.

Savol va topshiriqlar:

1. Bu üç seyyahın ortak noktası nedir?
2. Sizin kültürünüzde böyle kitaplar yazan kişiler var mı? Bu kişiler ve kitaplar hakkında kısaca bilgi verelim.

KÜLTÜRDEN KÜLTÜRE

Türkiye

İstanbul Oyuncak Müzesi, 2005 yılında yazar Sunay Akın tarafından Göztepe'de kurulmuştur. Oyuncak müzesi fikri, şairin 20 yıl önce Almanya seyahatinde ortaya çıkmıştır.

Müzedeki en eski oyuncak, 1817 yılında Fransa'da yapılan bir oyuncak kemandır. 1820 yılında Amerika'da yapılan bir bebek, yine aynı ülkeden 1860 yılına ait misketler, Almanya'da yapılan 100 yıllık teneke oyuncaklar ve porselen bebekler müzenin en eski oyuncakları arasındadır.

Beş atlı oyuncak müzesinin en alt katında kendinizi bir deniz atının içinde bulacak ve keyifle oyuncakların dünyasında yolculuk yapacaksınız.

Almanya

Nürnberg Oyuncak Müzesi'nde tarihî değeri olan oyuncaklar, oyun ve oyuncak konusunda resimler ve belgesel malzemeler yer almaktadır.

Müze binası 1600'larda yapılmış, 1880'de içinde bir oyuncakçı dükkânı açılmıştır. Daha sonra burası müze haline getirilmiş ve 1971'de halka açılmıştır.

Müzedə 17. yüzyıldan kalma bebek evi, 18. ve 19. yüzyıldan kalma oyuncaq mutfaklar vardır. Mekanik oyuncaqlar bölümündə tren (1903), uçak (1930), demir yolu (1830), tramvay (1908), motosiklet (1934) gibi örnekler sergilenmektedir.

Fransa

Poissy kentindeki oyuncaq müzesi 14. yüzyıldan kalma bir binada 1976'da açılmışdır. Müzenin üç katında 19. ve 20. yüzyılın oyuncaqları ve oyunları sergilenmektedir.

Müzedeki oyuncaqlar 1.Dünya savaşı'ndan önceki aile yaşamını ve gündelik hayatı yansıtmaktadır.

Paris'teki etnografiya müzesindəki oyuncaq bebek koleksiyonu isə dünyaca ünlüdür. Bu müzedə dünyanın her yerindən toplanmış folklorik bebeklər sergilenmektedir.

Savollarga javob bering:

1. Sizin ülkenizde milli oyuncaqlar var mı?
2. Hiç oyuncaq müzesinə gittiniz mi? Bu müzələrlə ilgili nələr düşünüyorsunuz?

12-§.Qo'shma fe'l shakllari. Yordamchi fe'llar- Bileşik Fiiller.

Yardımcı Fuller

Ot so'z turkumiga oid so'zlar bilan qo'shma fe'llar yasaydigan *olmak, etmek, eylemek, kılmak* fe'llariga **yordamchi fe'llar** deyiladi. Qo'shimcha fe'li *imek* ham yordamchi fe'llar qatoriga kiradi. Yordamchi fe'llar orasida eng ko'p qo'llanganlari *olmak* va *etmek* fe'llaridir.

Olmak yordamchi fe'li. Bu fe'l ismlar bilan qo'llaniladi: *var olmak, yok olmak, iyi olmak, güzel olmak, hasta olmak, sağlıklı olmak.*

Juft va takroriy formalar bilan qo'shma fe'l sifatida qo'llaniladi:

delik deşik olmak, parça parça olmak, deli divane olmak, göz kulak olmak.

Olmak yordamchi fe'li odatda o'tgan, kelasi va hozirgi-kelasi zamon sifat-doshlari bilan qo'llaniladi:

-miş + olmak

Biraz bekleyin, az sonra yemek **pişmiş olacak.**

Farkında olmadan bütün sırlarımızı anneme **söylemiş olduk.**

-ar (-er) + olmak

Günlerdir yollara **bakar olduk.**

Seni tanıdıktan sonra, yaşamı yeniden **sever oldum.**

Seni son günlerde **görmez oldum.**

-acak (-ecek) + olmak

Genç kızın kalbi heyecandan **duracak** gibi **oldu.**

Bir an, her şeyi ona **söyleyecek oldum.**

Ba'zi so'zlar olmak fe'li bilan qo'shib yoziladi: *affolmak, hapsolmak, reddolunmak, kaybolmak, bahsolunmak, mahvolmak, kaydolunmak.*

Etmek yordamchi fe'li. Bu yordamchi fe'l ismga oid so'zlar bilan kelib qo'shma fe'llar yasaydi: *yardım etmek, deli etmek, söz etmek, göz etmek.*

Odatda *etmek* yordamchi fe'li o'timli, *olmak* yordamchi fe'li esa o'timsiz fe'l hosil qiladi.

o'timli	o'timsiz
var etmek	var olmak
yok etmek	yok olmak
dert etmek	dert olmak
deli etmek	deli olmak

Siz bu serveti yoktan var **ettiniz.** (geçişli)

Evren yoktan var **oldu.**(geçişsiz)

etmek fe'lidan oldin kelgan so'zning oxirgi bo'g'inida tovush tushishi yuz bersa, etmek fe'li bu so'zga qo'shib yoziladi:

akis – aksetmek

azim – azmetmek

bahis – bahsetmek

devir – devretmek

emir – emretmek

fetih – fethetmek

hapis – hapsetmek

hüküm – hükmetmek

Kılmak, eylemek yordamchi fe'llari. Kılmak va eylemek fe'llari faqatgina namaz kılmak, ihya eylemek, itaat eylemek kabi bir qancha so'zlar bilan qo'llaniladi. Eylemek so'zining o'rniga bugungi kunda ko'proq etmek yordamchi fe'li ishlatilyapti. Kılmak so'zining o'rniga esa yapmak, etmek yordamchi fe'llari ishlatilyapti:

sabr eylemek – sabretmek

seyr eylemek – seyretmek

emr eylemek – emretmek

sorumlu kılmak –sorumlu yapmak

yetkili kılmak – yetkili etmek

1-mashq. Quyidagi jummlarni *olmak, etmek, kılmak* yordamchi fe'llari bilan tamomlang.

1. Zengin için çok çalışmak gerek.
2. İstedigine ulaşmak için sabır lazım.
3. Sizin görüşlerinizi kabul
4. Teşekkür, diyerek yanımızdan ayrıldı.
5. Tanıştığımıza memnun, yine görüşelim.

2-mashq. Quyidagi jummlarni *olmak, etmek, kılmak* yordamchi fe'llari bilan tamomlang.

1. Bizleri mutlu
2. Bu konuda ona ancak sen yardım
3. Evde yoktuk, misafirlerimizi yolcu gitmiştik.
4. Bu ödülü çoktan hak o da biliyordu.
5. Bu tablo sence on bin lira mi?

3-mashq. Quyidagi gaplarni yordamchi fe'llar bilan tamomlang.

1. Bunu birçok kez kendisinden rica
2. Olanları duyunca yüzü bembeyaz
3. Yolcu gemisi sonunda gözden kayıp
4. Oğlunuz bu yıl doktor
5. Kız kardeşiniz geçen yıl mı öğretmen?
6. Sonunda hep senin dediklerin

TUZ VE SU

Hayattaki acılar tuz gibidir, ne azdır, ne de çok.

Hintli bir yaşlı usta, çırağının herşeyden sürekli şikayet etmesinden bıkmıştı. Bir gün çırağını tuz almaya gönderdi. Hayatındaki herşeyden mutsuz olan çırak döndüğünde, yaşlı usta ona, bir avuç tuzu, bir bardak suya atıp içmesini söyledi. Çırak, yaşlı adamın söylediğini yaptı ama içer içmez ağzındaki tükürmeye başladı.

"Tadı nasıl?" diye soran yaşlı adama öfkeyle "Çok Tuzlu" diye yanıt verdi.

Usta kıkırdarak çırağını kolundan tuttu ve dışarı çıkardı. Sessizce az ilerideki gölün kıyısına götürdü ve çırağına bu kez de bir avuç tuzu göle atıp,

gölden su içmesini söyledi. Söyleneni yapan çırak, ağzının kenarlarından akan suyu koluyla silerken aynı soruyu sordu:

"Tadı nasıl?"

"Ferahlatıcı" diye yanıt verdi genç çırak.

"Tuzun tadını aldın mı?" diye soran yaşlı adamı, "Hayır" diye yanıtladı çırağı.

Bunun üzerine yaşlı adam, suyun yanına diz çökmüş olan çırağının yanına oturdu ve şöyle dedi:

"Hayattaki acılar tuz gibidir, ne azdır, ne de çok. Acının miktarı hep aynıdır. Ancak bu acının acılığı, neyin içine konulduğuna bağlıdır. Acın olduğunda yapman gereken tek şey, acı veren şeyle ilgili duygularını genişletmektir. Onun için sen de artık bardak olmayı bırak, göl olmaya çalış.

Yangi so‘zlar:

çırak - shogird

sürekli - davomli

bıkmak – joniga tegmoq, zerikmoq

tükürmek- tuflamoq

ferahlatıcı - rohatbaxsh

yanıt vermek – javob bermoq

genişletmek - kengaytirmoq

YEDİ KUTSAL GERÇEK

(Bir bilge ile kendisine yirmi yıl talebelik yapan birinin arasında geçen bir konuşma)

- Kaç yıldır benim yanımdasın?

- Yirmi yıldır, efendim.

- Bu zaman süresince benden ne öğrendin?

- Hiçbir şeyle değişmeyeceğim yedi gerçek öğrendim.

- Ömrüm seninle geçtiği halde topu topu yedi gerçek mi öğrendin?

- Evet!

- Söyle, bakalım öyleyse, neler öğrendin?

- Baktım ki herkes bir şeye dost ediniyor, ona gönül verip bağlanıyor.

Ancak, bunların hemen hepsi insanı yarı yolda bırakıyor. Ben ise, beni hiç bırakmayacak, ölümden sonra bile benimle gelecek şeyleri aradım. Ve dost olarak iyilikleri seçtim kendime. Ki, onlar sonsuz bir yükselme yolculuğuna çıkmış insanoğlunun hiç tükenmeyecek azığı ve en gerçek dostlarıdır.

- Çok güzel, ikincisine bakalım?

- Baktım ki, insanların birçoğu geçici dünya değerlerine dört elle sarılmış onları koruyor, kasalarda saklıyor, kaybolmaması için her çareye başvuruyor. Kimi zenginliğine, kimi güzelliğine, ününe tutunmuş sımsıkı, onları elden çıkarmamak için çırpınıp duruyor. Oysa ben varlığımı ve bütün isteklerimi O'na satıp, gönlümü yalnız O'nun sevgisine açtım.

- Devam et!

- İnsanların üstün olmak için birbirleriyle yarıştıklarını gördüm. Ancak birçoğu üstünlüğü yanlış yerlerde arıyor ve birbirinin üstüne basarak yükselmek istiyordu. Bunun üzerine üstünlüğü geçici dünya değerlerinde değil, akıl ve ahlakça yükselmekte, kötülüklerin her çeşidinden el etek çekip, iyiliklere vasıta olmakta aradım.

- Devam et yavrum!

- Yine baktım ki, insanlar sabahtan akşama birbirleriyle uğraşüyor, boş yere hayatı zehir ediyorlar kendilerine. Bütün bunların benlik, bencillik ve çekemezlikten ileri geldiğini gördüm. Ve gönlümü bu kirlerden arıtarak, herkesle dost olup, huzur ve güven içinde yaşamının yolunu buldum.

- Sonra?

- Nedense herkes hatasının sebebini hep dışta arıyor ve başkalarını suçlamak yoluna sapıyordu. Böylece suçlarının örtüsü altına saklanıyordu. Oysa insanın başına ne geliyorsa, kendi yüzünden ve kendi eliyle geliyordu. Bunu bilip yalnız kendimle cenge girerek, nefsimin iradesine uymamaya ve vesvese verenin ağına düşmemeye çalıştım.

- Doğru!

- Baktım ki insanlar şu bir lokma ekmek ve dünya geçimi için helal haram demeden, her türlü hakkı çiğnemekten çekinmiyorlar. Hem başkalarının hakkını alıp onları yoksul bırakmakla, hem de bu haksızlığın azabını ağır bir yük gibi vicdanlarında taşımakla iki kere kötülük etmiş oluyorlar. Oysa doğru yaşanıldığında ve hakça bölüşüldüğünde, dünya nimetleri insanlara yeter de artar bile.

- Ve yedincisi nedir evlat?

- Yedinci olarak şunu gördüm ki, insanlar bir şeye dayanmak ve güvenmek ihtiyacındadırlar. Kimi zenginliğine, kimi güzelliğine... Bunların hepsi de bir süre sonra yıkılacak iğreti desteklerdir. Ben ise yalnız O'na sığınıp yalnız O'ndan yardım diledim. Ve bunun karşılığı sonsuz bir güven oldu.

- Seni tebrik ederim evladım. Ben de yıllar yılı bütün din kitaplarını inceledim. Hepsinin bu yedi gerçek etrafında toplandığını tespit ettim.

Yangi so'zlar:

bilge – bilimdon

ancak – faqat
seçmek – tanlamoq
oysa – vaholanki
yarişmak – musobaqalashmoq
uğraşmak – mashg‘ul bo‘lmoq
çekinmek – tortinmoq
incelemek – o‘rganmoq, tekshirmoq

13-§. Ko‘makchi fe’llar. Imkoniyat fe’li. Tezlik fe’li. – Tasvir Fiillari. Yeterlilik Fiili. Tezlik Fiili

Turk tilida **-e** va **-i** ravishdosh qo‘shimchalariga ba’zi yarim yordamchi fe’llar qo‘shilib yasalgan murakkab fe’l negizlariga ko‘makchi fe’llar (**tasvir fiillari**) deyiladi. Bu fe’l shakllari birinchi ravishdosh holatida turgan fe’ldan anglashilgan ish-harakat, holatning yuzaga kelishini ifodalaydi. Bunda ravishdosh ma’nosi asos bo‘lib xizmat qiladi. Ular xuddi shu xususiyatlari bilan boshqa murakkab fe’llardan alohida ajralib turadi: **yap-abil-mek** (qila olmoq), **al-ı-ver-mek** (olib yubormoq), **yürü-ye-dur-mak** (yuraturmoq), **dur-a-durmak** (turaturmoq), **öl-e-yazmak** (o‘layozmoq).

Ko‘makchi fe’llar har doim qo‘shib yoziladi va ularning ikkinchi qismini tashkil etuvchi fe’l singarmonizm qoidasiga bo‘ysunmaydi. Tasvir fe’llari ma’no jihatdan to‘rtta turga bo‘linadi:

1. Imkoniyat fe’llari (**Yeterlik Fiillari**);
2. Ko‘makchi (tezlik) fe’llar (**Tezlik Fiillari**);
3. Davom fe’llari (**Sürek Fiillari**);
4. Taxmin fe’llari (**Yaklaşık Fiiller**).

Ravishdoshlar bilan vermek, bilmek, durmak, kalmak, gelmek fe’llarining qo‘shilishidan hosil bo‘lgan bu fe’llarga ravishdosh qo‘shma fe’llari ham deyiladi.

Imkoniyat fe’li (Yeterlilik Fiili)

-(y)a / (y)-e ravishdoshi + bilmek

Imkoniyat fe’llari fe’l o‘zagiga qo‘shilgan **-(y)a / (y)-e** ravishdosh qo‘shimchasidan keyin ko‘makchi vazifasidagi **bilmek** fe’li qo‘shib yasaladi va asosiy fe’ldan anglashilgan ish-harakatni bajarish imkoni, qobiliyati mavjudligini, ish-harakat yoki holatning yuz berishi mumkinligi, ehtimoldan holi emasligini bildiradi:

Ben gitar çalabilirim. (Men gitara chala olaman.)

Büyük yağmur yağabilir. (Bugün yomg‘ır yog‘ishi mumkin.)

Imkoniyat fe'llarining so'roq shakli nutqda ruxsat so'rash, iltimos qilish ma'nolarini bildiradi:

Girebilir miyim? (Kirsam maylimi?)

Bana yardım edebilir misiniz? (Menga yordam bera olasizmi?)

Imkoniyat fe'llari tasvir fe'llarining nutqda eng faol qo'llaniluvchi turi bo'lib, barcha zamon shakllarida tuslanadi va mayllar bo'yicha o'zgaradi: *anlatabildim, görebilirsiniz, alabilmiş, varabilmelisiniz, yürüyebiliyordu, yetişebilseymişsin, kaçabilelim*.

Hozirgi turk tilida imkoniyat fe'llarining tuslanmaydigan shakllari ham uchraydi:

Maksat, görüşebilmek. (Maqsad ko'risha olmoq).

"Ne mutlu yapabilene." ("Buni qila olgan qanday baxtli inson").

Rahat konuşabilen kişi (Bemalol gaplasha oladigan kishi).

Verebileceğini vermiş (Bera olganichasini beribdi).

Taşıyabildiği kadarını götürsün (Tashiy olganichasini olib ketsin).

Imkoniyat fe'llarining bo'lishsiz shakli ancha qadimiy yordamchi fe'l (eski turkchadagi **u-mak** fe'lining bo'lishsiz shakli bo'lgan **u-ma-mak (kıl-a umamak)**) asosida yuzaga kelgan. Keyinchalik **u** unlisining tushishi natijasida hozirda qo'llanilayotgan va turkiy singarmonizm qonuniga bo'ysunuvchi **ma-mak(me-mek)** shakli paydo bo'lgan va hozirgacha saqlangan¹: *gezememek (gezemiyorum), kalkamamak (kalkamadınız)*.

Imkoniyat fe'llarining bo'lishsiz shakli uning bo'lishli shakliga parallel o'laroq barcha tuslanish shakllari va fe'lning vazifadosh shakllari qolipiga tushadi:

Çok insan bunu anlayamaz. (Ko'p odam buni tushuna olmaydi).

Yapamayacağını vaadetme. (Qo'lingdan kelmaydigan ishga va'da berma).

Bükemediğin eliöp (atasözü). (Buka olmagan qo'lingni o'p).

Bu yerda shuni ta'kidlash joizki, imkoniyat fe'li tarkibidagi –a ravishdoshining bo'lishsiz shakli ham –**me** qo'shimchasi vositasida yasaladi (*gitmeyebileceğim, kalmayabilirsiniz*). Bu esa shaxsning imkonsizligini emas, ish-harakatni bajarmaslik ehtimoli borligini ko'rsatadi.

Fe'lga ham –(y)a/ –(y)e qo'shimchasini, ham –ma bo'lishsizlik qo'shimchasini qo'shish ish-harakatinig bajarilish imkoni ham, ehtimoli ham yo'q ekanligini bildiradi:

Bu işi yapamayabilirim. (Bu ishni qila olmasam kerak.)

Düğününe gidemeyebilirim. (To'yingga bora olmasam kerak.)

¹ X.Hamidov . Turk tili. Morfologiya.- Toshkent: ToshDSHI, 2011.

Imkoniyat fe'llarining tuslanishi

(yeterlilik eyleminin çekimi)

Şimdiki Zaman

Görülen Geçmiş Zaman

yapabiliyorum	yapamıyorum	yapabildim	yapamadım
yapabiliyorsun	yapamıyorsun	yapabildin	yapamadın
yapabiliyor	yapamıyor	yapabildi	yapamadı
yapabiliyoruz	yapamıyoruz	yapabildik	yapamadık
yapabiliyorsunuz	yapamıyorsunuz	yapabildiniz	yapamadınız
yapabiliyorlar	yapamıyorlar	yapabildiler	yapamadılar

Duyulan Geçmiş Zaman

Gelecek Zaman

yapabilmişim	yapamamışım	yapabileceğim	yapamayacağım
yapabilmişsin	yapamamışsın	yapabileceksin	yapamayacaksın
yapabilmiş	yapamamış	yapabilecek	yapamayacak
yapabilmişiz	yapamamışız	yapabileceğiz	yapamayacağız
yapabilmişsiniz	yapamamışsınız	yapabileceksiniz	yapamayacaksınız
yapabilmişler	yapamamışlar	yapabilecekler	yapamayacaklar

Geniş Zaman

Şart Şekli

yapabilirim	yapamam	yapabilsem	yapamasam
yapabilirsin	yapamazsın	yapabilsen	yapamasan
yapabilir	yapamaz	yapabilse	yapamasa
yapabiliriz	yapamayız	yapabilsek	yapamasak
yapabilirsiniz	yapamazsınız	yapabilseniz	yapamasanız
yapabilirler	yapamazlar	yapabilseler	yapamasalar

Tezlik fe'li (Tezlik Fiili)

Türk tilida fe'l negiziga **-i** ravishdoshi va undan keyin **vermek** yordamchi fe'li qo'shilib yasalagan fe'llarga **tezlik fiili deyiladi: al-t-vermek, çek-i-vermek, gör-ü-vermek, yaz-t-vermek, atıl-t-vermek** .

Bu fe'llar ish-harakatning tezlik bilan, bir lahzada, osongina va bimalol amalga oshirilishi yoki amalga oshirishini ifodalaydi:

Yemeği birlikte yapıverelim. (Ovqatni birga qilib yuboraylik.)

Tezlik fe'llari 2- va 3- shaxslardan bir ish-harakatning bajarilishi, bir narsani iltimos qilish ma'nosida ham qo'llanadi: *Oğlum, bakıversen e! (O'g'lim, qarab yubor!) Ali şunu götürüversin. (Ali shuni olib borsin.) Şu tabağı uzatıver. (Shu tarelkani uzatib yubor.)*

Uning eski turkchadagi shakllari tuta **bermek**, eti **bermek** bo‘lgan va nutqda faol qo‘llangan:

“Doldur doldur, rakı ver. Sen de bir tek çakıver

Dönerse güzel başın, göğsüme bırakıver” (qo‘shiqdan).

Tezlik fe‘llari ham imkoniyat fe‘llari kabi fe‘lning barcha tuslanish shakllarini olsa ham, ma‘no munosabati bo‘lmasa, har qanday fe‘l bilan birga qo‘llanavermaydi: *çıkarıverirsen, çöküverdi, anlatıverin, atlayıvermeliydiniz, şaşırıverirsem, görünüverince* .

Tezlik fe‘llarining bo‘lishsiz shakli yordamchi fe‘lning bo‘lishsiz ko‘rinishi bilan yasaladi (*alıvermemek, inanıvermemek*). Bu shakl qo‘shma fe‘ldagi tezlik ma‘nosini bo‘lishsiz shaklga aylantiradi. Undan tashqari, u ravishdoshni ham bo‘lishsizlashtirishi mumkin (*almayıvermek, inanmayıvermek*). So‘zning bunday tuzilishi ish-harakatning kutilmagan holatda bo‘lishsiz davom etishini anglatadi: *bakmayıverdim, görünmeyiverir, dinlemeyiversin* .

Tezlik fe‘lining tuslanishi Şimdiki Zaman

<u>bo‘lishli</u>	<u>bo‘lishsiz</u>
geli veriyorum	geli vermiyorum
geli veriyorsun	geli vermiyorsun
geli veriyor	geli vermiyor
geli veriyoruz	geli vermiyoruz
geli veriyorsunuz	geli vermiyorsunuz
geli veriyorlar	geli vermiyorlar

Belirsiz Geçmiş Zaman

<u>bo‘lishli</u>	<u>bo‘lishsiz</u>
geli vermişim	geli vermemişim
geli vermişsin	geli vermemişsin
geli vermiş	geli vermemiş
geli vermişsiz	geli vermemişsiz
geli vermişsiniz	geli vermemişsiniz
geli vermişler	geli vermemişler

Geniş Zaman

<u>bo‘lishli</u>	<u>bo‘lishsiz</u>
geli veririm	geli vermem

geliverirsin geliverir geliveririz geliverirsiniz geliverirler	gelivermezsin gelivermez gelivermeyiz gelivermezsiniz gelivermezler
--	---

Belirli Geçmiş Zaman

<u>bo‘lishli</u> geliverdim geliverdin geliverdi geliverdik geliverdiniz geliverdiler	<u>bo‘lishsiz</u> gelivermedim gelivermedin gelivermedi gelivermedik gelivermediniz gelivermediler
---	--

Gelecek Zaman

<u>bo‘lishli</u> gelivereceğim gelivereceksin geliverecek gelivereceğiz gelivereceksiniz geliverecekler	<u>bo‘lishsiz</u> gelivermeyeceğim gelivermeyeceksin gelivermeyecek gelivermeyeceğiz gelivermeyeceksiniz gelivermeyecekler
---	--

Şart Şekli

<u>bo‘lishli</u> geliversem geliversen geliverse geliversek geliverseniz geliverseler	<u>bo‘lishsiz</u> gelivermesem gelivermesen gelivermese gelivermesek gelivermeseniz gelivermeseler
---	--

Tezlik fe’lidagi ikki o‘zakni o‘zaro bog‘lovchi –i tovushi singarmonizm qoidasiga rioya qiladi:

Bilivermek, bakıvermek, okuyuvermek, görüvermek.

Tezlik fe'lining tezlik va osonlik ma'nosida qo'llanilishi:

Birdenbire araba yoldan çıkıverdi.
Aniden sağanak bir yağmur başlayıverdi.
Birden bütün sorunlar üst üste geliverdi.
Küçük çocuk ansızın caddeye doğru koşuverdi.
Birden işler kendiliğinden oluverdi.
Masa ve sandalyeleri kolayca taşıyıverdık.
Bu ilacı içerseniz, kolayca iyileşiverececksınız.

Tezlik fe'lining buyruq ma'nosida qo'llanilishi:

Lütfen kapıyı kapatıverin.
Bana her şeyi doğru olarak anlatıverin.
Yarın erkenden buraya uğrayıverin.
Bu akşam da erken yatmayıverin!

Tezlik fe'lining iltimosma'nosida qo'llanilishi:

Yarın büroya geliverir misin?
Lütfen bana bakıverir misiniz?
Bir kez de bizleri dinleyiverir misiniz?
Kitaplan buraya koyuverir misin?

1-mashq. *Quyidagi bo'sh o'rinlarni namunadagi kabi to'ldiring.*
Örnek: *Zehra yarın okula gelmeyebilir.*

1. Uçağa ancak taksiyle yetiş.....
2. Bana biraz borç ver.....?
3. Ali iğneden çok korkuyor, kan tahlili için hastaneye git.....
4. Şu gazeteyi bana ver.....?
5. İşlerinizi ne zaman bitir.....? Sizi o zaman arayayım.
6. Salondaki öğrenciler yabancı, sözlerinizi anla.....
7. Bu hafta sonu dışarı, pazartesi çok önemli bir sınavım var.
8. Diziyi izle..... ama maçı izle.....
9. Ben sana güven..... ama Arzu'ya güven.....
10. Seni af..... ama Ali'yi asla affet.....

2-mashq. *Quyidagi savollarga mos javob toping.*

1. Ali tenis oynayabilir mi?
2. Kayak yapabilir misin?

3. Julia İtalyanca konuşabilir mi?
4. Onları duyabiliyor musun?
5. Onun adını hatırlayabiliyor musun?
6. Cuma günü buluşabilir miyiz?
7. O yemek pişirebilir mi?
8. Zeynep gitar çalabilir mi?

- a. Hayır, ama hafta sonu olabilir.
- b. Evet, çok lezzetli yemek yapar.
- c. Zannetmiyorum. Gitar derslerine yeni başladı.
- ç. Evet, bütün rakiplerini her zaman yener.
- d. Hayır, kayamam, çok korkarım.
- e. Hayır, çok gürültü var.
- f. Hayır, hatırlayamıyorum.
- g. Evet, çok iyi konuşur.

3-mashq. *Bo'sh o'rinlarni, quyidagi fe'llarning imkoniyat shakli bilan to'ldiring.*

et- , geç- , iç- , evlen- , kullan- , et- , yap- , iç- , al- , dolaş.

1. Üzgünüm fakat buraya arabanızı park
2. Bu yol tek yönlü, sadece giriş
3. Bazı ülkelerde 21 yaşından küçük gençler alkollü içki
4. Türkiye'de insanlar 18 yaşından sonra ehliyet
5. Boğaz'dan otobüsle veya vapurla
6. Uçuş süresince sigara
7. Türk vatandaşları Avrupa ülkelerinde pasaportsuz seyahat
8. Türkiye'de 18 yaşınızı doldurmadan
9. Taksiler şehir merkezindeki metrobüs ve tramvay yolunu
10. Siyasetçiler ve ünlü sanatçılar rahatça sokakta

KUŞ CENNETİ

Düşünün bir kere, ilkbahar gelince, çiçeklerin açtığını, gökyüzünde bir sürü kuşun art arda dizilerek sevinçle uçtuğunu...Hatırladınız değil mi?

Günlerden bir gün, bu kuşlardan bazıları gelip, köyün birine konmuşlar. Köy halkı o güne kadar böyle güzel kuşları görmemiş. Toplanıp köyün en bilgili kişisi olan öğretmene gitmişler. Öğretmen:

–Sakın bu kuşları vurup, korkutmayın. Köyümüzü süsleyen, renk katan, mücevher değerindeki bu kuşlar, belki gelir kaynağımız olur, demiş.

Köyün avcısı bu sözlerden bir anlam çıkaramamış.

Avcı gün doğar doğmaz, tüfeğine saçmaları, barutları doldurup, avlamak için yola koyulmuş. Nihayet, geniş, dümdüz ovaya gelmiş. Köyü çevreleyen uzun kavak ağaçlarının altına uzanmış. Dalları arasında bir sürü kuşun ötüşüp söyleştiğini görmüş. Bu durum avcının ilgisini çekmiş. Bu mücevher gibi değerli kuşları bir süre izlemiş. Birden, öğretmenin «Köyümüzün kalkınmasında önemli bir etken olacak». Sözlerini hatırlamış. Kendince, öğretmenin sözlerinden yanlış bir yargıya varmış. Bu küçük, güzel kuşların karınlarında mücevher saklı olabileceğini düşünmüş. Hemen tüfeğini kapıp, güzel kuşlara yöneltmiş. Tüfeğin sesinden kuşlar paniğe kapılıp dağılmışlar. Ancak içlerinden birisi isabet alıp pat diye yere düşmüş.

Silah sesini duyan köy halkı, bir anda avcının çevresinde toplanmış. Güzel kuşun yaralı kanadını sarmışlar. Mücevher derdinde olan avcı, köy halkına çok kızmış.

–Mücevherlerimi vermem de vermem, diye tutturmuş. Köyhalkı, önce, onun söylediklerinden hiç bir şey anlamamış. Daha sonra durumu öğrenince, küçük çocuklardan yaşlısına kadar herkes öyle gülmüş, öyle gülmüş ki, hepsinin gözlerinden yaşlar gelmiş.

Köylüler, güzel kuşun yarasını iyi etmişler. Güzel kuş, uçup arkadaşlarının arasına katılmış.

Kuşların güzelliği kısa zamanda çevreye yayılmış, dillere destan olmuş. Uzak yörelerden yüzlerce insan bu kuş cennetine akın etmiş. Bu küçük bakımsız köy, kısa zamanda zenginleşmiş, kalkınmış. İnsanları daha rahat, daha mutlu yaşamaya başlamış.

Bilgisizliğini iyice anlayan avcı, çok üzülmüş. Böyle akılsızca işler yapmayacağına dair kendi kendine söz vermiş...

Sevim Dağkiran

Savol va topshiriqlar

I. Matnni o 'qing va o 'zbek tiliga tarjima qiling.

II. Matndan fe'llarni toping, ularning zamonini aniqlang.

III. Matn mazmunini gapirib bering.

MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN RUMÎ

Asıl adı Muhammed Celâleddin olan Mevlânâ, Horasan'ın Belh (bugün Afganistan'da) şehrinde doğdu. Babası Bahaeddin Veled, Sultanü'l Ulema (Bilginler Sultanı) olarak anılan ünlü bir bilgin ve mutasavvıftı.

Moğol akınları sırasında Belh'ten ayrılıp Mekke'ye giderek hacı olan ve oradan da Anadolu'ya gelip Konya'da müderrisliğe başlayan Bahaeddin Veled, 11-12 yaşlarındaki oğlu Mevlânâ'ya din vetasavvıf alanındaki bütün bilgilerini öğretmeye çalıştı. Babası 1231 yılında ölünce müderrislik Mevlânâ'ya verildi.

1244'te Konya'ya gelen İranlı mutasavvıf Şems-i Tebrizî'yle tanışan Mevlânâ bütün ilgisini tasavvufa yönetti. Üç yıl sonra Tebrizî ortadan kaybolunca Mevlânâ içine kapandı ve şiirler yazmayabışladı. 6 ciltlik Divan-ı Kebir'i böyle yazdı. O yıllarda Anadolu Moğol istilasına uğradı. İnsanları Yunus Emre ve Mevlânâ'nın düşünceleri tuttu.

Mevlânâ'nın en ünlü eseri olan Mesnevî işte böyle bir dönemde yazıldı. Mesnevî, 26 bin beytten oluşan dev bir eserdir. Mevlânâ, Konya'da öldükten sonra sohbetleri, dostları tarafından derlenmiş. Fihî Mafih adı verilen bir eser ortaya konmuştur. Ayrıca, rübaîleri ve mektupları da vardır.

Mevlânâ'nın herkesi dergâhına davet eden hoşgörölü ve insan sevgisi, ölümünden sonra oğlu Sultan Veled'in kurduğu Mevlevîlik tarikatı yoluyla yüzyıllarca devam edegelmiştir.

Savol va topshiriqlar

I. Matnni o'qing va o'zbek tiliga tarjima qiling.

II. Matndan tasvir fe'llarni toping va ularning turini aniqlang.

III. Matn mazmunini gapirib bering.

MEDENÎ OLABİLMEK

Medeni olabilmek, şehir hayatına, toplum hayatını içimize yerleştirebilmek demektir. Bunun temeli de insanlara ve çevreye saygı duymaktır. Aksi hâlde, büyük şehirlere ve güzel binalara sahip olabiliriz ama asla medeni olmayız.

Şehir hayatını güzelleştirmek öncelikle insanları eğiterek bilinçli birer fert hâline getirmekle mümkündür. Buna da “nezaket” eğitimiyle başlamak yerinde olacaktır. Yani kişiye nezaket kurallarını ve bunların önemini öğretmekle işe başlamak gerekir.

Bir durakta beklerken veya yürüyüş yaparken insanlarla göz göze geliyoruz. İşte böyle anlarda insanlara gülümseyerek bakabiliriz. En azından surat asmayabiliriz. Çünkü her an birbirimize iletişimhâlindeyiz. İletişim, yalnızca sözle olmaz. Çoğu zaman sözsüz iletişim kurmaktayız insanlarla. Apartmana girerken ya da apartmandan çıkarken insanlara “İyi günler!” dilemek çok zor olmasa gerek. Bir dükâna girince de “Kolay gelsin!” veya “Hayırlı işler!” diyebiliriz. Medeni olabilmenin en önemli göstergelerinden biri de temizliktir. Kendi temizliğimizin dışında evimizin, sokağımızın ve çevremizin de temiz olmasına dikkat etmemiz gerek. Ayrıca gürültü kirliliğini de önlememiz gerek. Bazı evlerden, dükkânlardan ya da arabalardan müzik sesleri yükselmekte ve insanları rahatsız etmektedir. Bu çok yalnız bir davranış biçimidir. Bağıra çağıra konuşmak veyagülüşmek de hiç doğru değildir. Telefonla konuşurken de kendimize göre hareket edemeyiz. Telefonda nazikçe konuşmamız gerekir. “Buyurun efendim!” demek kendimizi tanıtmak, gereksiz cümlelerle sözü uzatmamak, yerinde davranışlardır. Bu örnekleri çoğaltabiliriz. Bütün bu davranışların altında, insanın kendine, diğer insanlara ve çevresine saygı yatmaktadır. Öyle de, medenî olabilmenin tarifi de kısaca budur.

Savol va topshiriqlar

- I. Matnni o‘qing va o‘zbek tiliga tarjima qiling.*
- II. Matndan imkoniyat fe’llarni toping, ularning ma’nosini izohlang.*
- III. Matn mazmunini gapirib bering.*

Matnni turk tiliga tarjima qiling.

OLAMNING YETTI MO‘JIZASI

Olamning yetti mo‘jizasidan oltinchisi Iskandar Zulqarnayn nomi bilan bog‘liq Iskandariya minorasidir.

Iskandariya shahri Nil daryosining quyilish joyida, misrliklarning Rakotis shaharchasi o‘rnida bunyod etilgan. Bu o‘z davrining yagona loyihasi asosida qurilgan eng dastlabki shaharlardan biri edi. Iskandariyada Buyuk Iskandarning tobuti saqlangan, san’at va fan markazi ham bo‘lgan. Museyon saroyi shu yerda mujassamlashgan edi. Hozirgi „muzey“ so‘zi ham shu saroy nomidan kelib chiqqan. Museyon ayni vaqtda fanlar akademiyasi, olimlar uchun yotoqxona, texnika markazi, maktab, qolaversa, xazinasida yarim million kitob bo‘lgan yirik kutubxona ham edi.

14-§. Davomiylik fe'li. Taxmin fe'li – Sürerlik fiili. Yaklaşma fiili

Davomiylik fe'li (Sürerlik Fiili). Bir fe'lning -a(-e) ravishdoshi bilan *durmak*, *kalmak*, *gelmek* fe'llarining birikishidan hosil bo'lgan qo'shma fe'lga **davomiylik fe'li** deyiladi. Davomiylik fe'li bajarilgan ishning uzluksiz va davomli bo'lganini anglatadi. Davomiylik fe'li yasallishida ba'zi paytlarda -ip (-ip, -up, -üp) ravishdoshi bilan *durmak*, *kalmak* fe'llari ham qo'llaniladi. Davomiylik fe'li turk tilida ko'p ishlatilmaydi.

-(y)a/-(y)e + durmak

*Sen vitrinlere **bakadur**, ben hemen geliyorum.*(Sen vitrinalarga qarab tur, men darhol kelaman.)

*Siz eve **gidedurun**, biz daha sonra geliriz.*

-(y)a/-(y)e + kalmak

*Kadın, kocasının arkasından saatlerce **bakakaldı**.*

***Bakakalırım** giden geminin ardından. (O. Veli Kanık)*

-(y)a/-(y)e + gelmek

*Yıllardan beri bu efsane burada **söylenegelmiştir**.*

*Bu gelenek burada yıllarca halk tarafından **uygulanagelmiştir**.*

*Eskiden yapılan savaşlarda yıllarca kılıç **kullanılagelmiştir**.*

-a(-e) ravishdoshi va gelmek fe'lidan yasalgan davomiylik fe'li ba'zan tezlik fe'li anglatgan ildamlilik, tezlik ma'nosini beradi:

*Ansızın bir adam **çıkageldi**.*

-ip (-ip, -up, -üp) +durmak/kalmak

*Serpil Hanım saatlerce geminin ardından **bakıp durdu**.*

*Bütün seyirciler sihirbazın hünerine **şaşıp kaldılar**.*

*Eskiden dost olan iki ülke yıllarca **savaşıp durdu**.*

*Ayşe halsizlikten saatlerce koltukta **oturup kaldı**.*

-ip ravishdoshi bo'lmasa ham *durmak*, *kalmak* fe'llari davomiylik ma'nosini anglatadi.

*Kadın sabaha kadar **ağladı durdu**. –Kadın sabaha kadar **ağlayıp durdu**.*

Davomiylik fe'lining bo'lishsiz shakli ko'p qo'llanilmaydi, u –ma qo'shimchasi yordamida yasalladi:

Tek başına yemek yapmayı **başlamayadur**, birlikte yaparız.

Taxmin fe'llari (Yaklaşık Fiiller). Taxmin fe'llari fe'l negiziga –e ravishdosh qo'shimchasi va undan keyin *yazmak* yordamchi fe'lini

qo‘shib yasaladi. *Yazmak* yordamchi fe‘li eski turkchadagi *yanılmak* ma‘nosida qo‘llanilgan bo‘lib, eski usmonli turkchasidan boshlab taxmin fe‘llarida namoyon bo‘ladi. Bu fe‘llar bugungi kunda yuz berishi xohlanmagan bir ish-harakatning amalga oshishiga bir bahya qolgani, sal bo‘lmasa yuz berishi mumkinligini bildiradi va yordamchi fe‘lga qo‘shib yoziladi: *düşeyazmak, yıkılayazmak, öleyazmak, boğulayazmak, kaçır yazmak*.

Taxmin fe‘llari turk adabiy tilida unchalik ko‘p qo‘llanilmaydi. Uni ko‘proq turk tilining shevalari, og‘zaki nutqda uchratamiz²: “*Şevkundan odlara tutuşup yanayazmışam*”. *Ayağı kayıp düşeyazmış. Üç gün susuz, ekmeksiz kaldım, açtan öleyazdım* .

1-mashq. *Quyidagi gaplarni qavs ichida berilgan fe‘llarning tezlik yoki davomiylik shakllari bilan tugallang.*

1. Masadaki ekmeği (kaldırmak).

2. Hiçbir iş yapmadan bütün gün bilgisayarın başında veya televizyonun karşısında (oturmak) .

3. Aylin Hanım, şu mektuplar çok önemli, öğlene kadar (yazmak) .

4. Siz sofrayı (hazırlamak) ben bakkaldan ekmek alıp geleyim.

5. İstemedен kötü sözler birden ağzından (çıkma) .

6. Kaçır dığı otobüsün arkasından (bakma).

7. Zil çalışıyor. Kapıyı (açma) .

8. Onu karşımda görünce heyecandan (donma) .

9. Kedi arabanın önüne birden (fırlama) .

10. Yolda yürürken aniden başı (dönme) .

2-mashq. *Quyidagi galarni tarjima qiling.*

1. İstemediğim sözler ağzından dökülüverdi. (.....)

2. Çocuklar bahçede koşuşup duruyorlar. (.....)

3. Sınıfta kaldığını öğrenince donakaldı. (.....)

4. Az kalsın annem yalanımı yakalayacaktı. (.....)

5. Neredeyse on yıl oldu, ben hâlâ doğduğum şehre gidemedim.(.....)

6. Etrafımda dolanıp durma, ağzından baklayı çıkar. Ne istiyorsun?(...)

3-mashq. *Quyidagi gaplarni fe‘llarning tezlik shakllari bilan tugallang.*

²X.Hamidov . Turk tili. Morfologiya.- Toshkent: ToshDSHI, 2011.

1. Ne olur, o güzel sesinle bize sen de bir şarkı söyle.....
2. İşe o kadar daldım ki birden akşam ol.....
3. Otobüs aniden hareket edince ayağım takılıp koltuktaki adamın üzerine düş.....
4. Ben çok meşgulüm, lütfen şu müşteriyle sen ilgilen.....
5. Yemek pişmiştir, şu ocağı kapat.....
6. Bebek, denize girmeye alışık değil, aniden hastalan.....
7. Şu raporları şirkete faksla.....
8. Hırsızlar, köpeğin sesini duyunca.....
9. Onlar çocuktur, olağan şeyler bunlar, her şeye kız.....
10. Tamam, herkes yanlış yapabilir, bu kadar söylenme, biraz da al-dırma.....

PIR-İ TÜRKİSTAN

Tarih boyunca, Türk dünyasının milli ve manavi birliğini sağlayan büyük adamlar yetişmiştir. Bunlar: Kaşgarlı Mahmut, Ali Şir Nevai, Hoca Ahmet Yesevi, Yunus Emre ve Mevlana gibi şahsiyetlerdir.

Sözlü edebiyatımızın en önemli ürünü, geleneksel hale gelmiş olan kopuz çalıp ır söyleme biçimidir. Bu geleneksel İslamiyeti kabul etmiş olan Türk topluluklarında da yaygın bir şekilde devam etmektedir.

Hoca Ahmet Yesevi, bu şekilde yaşayan Türk topluluklarına İslami şiir yoluyla herkesin anlayabileceği basitlikte anlatmasını bilmiş gerçek bir alim ve gerçek bir Allah dostu idi. Hoca Ahmet Yesevi, yalnızca büyük bir tasavvuf şairi ve tarikat kurucusu değil, aynı zamanda Türk dünyasında yüzyıllarca etkisini sürdürmüş büyük bir şahsiyetti.

Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan Hoca Ahmet Yesevi'ye Pir-i Türkistan denilmesi boşuna değildir.

Hoca Ahmet Yesevi'nin Hikmet'lerinin etrafında toplananlar, İslamiyet'i yeni seçmiş, samimi duygularla bu yeni dine bağlanmış, göçebe bir hayat tarzı süren Türk topluluklarıydı. Hoca Ahmet Yesevi, şiirleriyle hem dini hem de sosyal hayattaki başıboşluğu, bilgisizliği gidermek için çaba harcıyordu. Nasihatçı ve doğru yolu gösterici tarafı, onun toplumu eğitme isteğinin bir ifadesiydi.

O, topluma yaşayışıyla örnek olmak isteyen ve kendine peygamberimizin yaşayışını örnek alan, kendini asla toplumun üzerinde görmeyen, mütevazı ve kültürlü bir zattı.

Ahmet Yesevi'nin, Batı Turkistan'da, Çimkent'in doğusunda Sayram kasabasında doğduğu rivayet edilir. 11. yüzyılın sonlarına doğru doğduğu anlaşılan Yesevi'nin babasının şeyh İbrahim adlı, tanınmış bir sufi olduğu ve soyunun da Hz. Ali'ye dayandığı anlatılmaktadır. Küçük yaşta ana-babasını kaybeden Ahmet Yesevi, ablası Gevher Şehnaz ile Yesi'ye yerleşir.

Ahmet Yesevi, ilk eğitimini Arslan Baba'dan alarak olgunlaşmaya başlar. Ancak, bir yıl sonra Arslan Baba ölünce Yesevi, ilim ve irfanını artırmak üzere Buhara'ya gider. Orada Hoca Yusuf Hemedânî'ye bağlanır. Şeyhi Hemedânî ile çok yer gezen Ahmet Yesevi, daha sonra Buhara'da şeyhinin yerine geçer ve ondan aldığı işaretle Yesi'ye döner, tasavvufî hayatını orada devam ettirir.

Hoca Ahmet Yesevi'nin gayretleriyle hem yerleşik bir hayat süren Özbekler, Tacikler ve Karakalpaklar hem de göçebe bir hayat süren Kazak, Kırgız ve Türkmenler arasında İslamiyet kök salmıştır. İslam'ın bayraktarlığını yapan Türk toplulukları, ruh ve gönül dünyalarını bu ulu zatın ve onun yolunda gidenlerin şiirleriyle beslemişlerdir. Yunus Emre'nin ve Mahdumkulu'nun şiirlerinde Ahmet Yesevi'yi hissetmemek mümkün değildir.

Yesevi de Yunus da İslam'ın özüne bağlı kişiler oldukları için, gurur, kibir ve riya gibi olumsuzlukları insanlara yakıştırmazlar. Tasavvuf ehlinin miskin miskin oturmasının doğru olmadığını söyleyen Yesevi, bütün hayatı boyunca geçimini kaşık yontarak sağlamıştır. Hayatta kimseye yük olmamak, kendi emeğiyle geçinmek, harama el uzatmamak ve adaletli olmak onun en önemli ilkeleridir. Yesevi, zikre ve sohbeğe önem veren biriydi. Meclisinde kadın-erkek birlikte yer almıştır. Yesevi'ye göre, kadının eğitimi erkeğin eğitimi kadar önemlidir.

Yesevi'nin tasavvuf anlayışında “edep” çok önemli bir yer tutar. Ona göre ilim ve irfanın özü “edep”tir. Yesevi'den etkilenen Yunus da “İlime ettim talep, illâ edep, illâ edep.” diyerek edebın önemini göstermiştir. Nitekim Mevlana da bu konuda onlarla aynı fikirdedir:

*“Adem oğlunun eğer edepten nasibi yoksa âdem degildir.
Adem oğluyla hayvan arasındaki fark edeptir,
Gözünü aç da bak cümle Kelâmullah'a
Kur'an'ın bütün ayetlerinin mânâsi edepten ibarettir.”*

Hoca Ahmet Yesevi'den Özdeyişler

Çalışma ve düşünme ibadettir.

Sevgiyi, saygıyı günlük hayata geçir. Düşmanına iyilik et ve yaptığın iyiliği başa kakma.

Marifeti olmayanın kerameti de olmaz.

Benlikten geçmeyince tevazu sahibi olamazsın;

Tevazu sahibi olmayınca hak yoluna giremezsin.

Hak yolunda olmayınca nefsinin pak edemezsin.

Geçici hevesleri, benlik davasını ve egoizmi bırak. Bunlar Hak yolunun tuzaklarıdır.

Savol va topshiriqlar

I. Matnni o 'qing va o 'zbek tiliga tarjima qiling.

II. Matndan qo 'shma fe 'l shakllarini toping, ularni o 'zbek tilidagi fe 'llar bilan qiyoslang.

III. Matn mazmunini gapirib bering

ACABA NERELİYİZ?

Bir vatandaş, sabah uyandığında Yakın Doğu'da icat edilen ve Orta Avrupa'da geliştirilen bir yatakta gözlerini açar. İlk defa Hindistan'da kullanılan pamuktan yapılmış yorganını atar. Yorgan ilk defa Yakın Doğu'da yetiştirilmiş keten bir çarşafı kaplıdır. Yatağını düzeltir ve üzerine ilk defa Çin'de elde edilen İpek bir örtü örter.

Vatandaşımız, Amerikan yerlilerinin icadı olan makosenlerini giyerek Avrupa-Amerika karışımı olan banyoya girer. Galler tarafından icat edilen sabunla yıkanır. Sonra tıraş olur ki, Sümer ve Eski Mısır âdetidir. Banyodan çıktığında, Avrupa icadı olan iskemleden elbisesini alır ve Asya steplerinde yaşayanların ilk defa kullandığı pantolonu giyer. Kahvaltıya oturmadan önce Mısır'da keşfedilen pencere camından dışarı bakar ve yağmuru görünce Amerikalıların icadı olan lâstikten yapılmış şasonları giyer ve Güneydoğu Asya'da icat edilmiş şemsiyesini yanına alır. Başına da Orta Asya Türklerinin buluşu olan keçeden yapılmış şapkasını geçirir. Cüzdanına da Lidya icadı paralarını yerleştirir. Öğle lokantada Çin icadı bir tabaktan yemek yiyip ilk defa Türklerin kullandığı çelik bıçak kullanacaktır. Çatalı Orta Çağ İtalyası'ndan, kaşığı da eski Roma'dandır. Yemeğin sonunda Habeşistan kaynaklı bir Türk kahvesi içer. Kahvesinin içine süt ve şeker koyar ki her ikisinin kaynağı da küçük

Asya ve Yakın Doğu'dur. Yediği omletin yumurtası da, ilk defa Hinde Çin'de yetiştirilen tavuğun ürünüdür. Derken Amerikan yerlilerinin icadı olan sigarasını yakar. Okuduğu gazete Çinliler tarafından icat edilip Almanlar tarafından geliştirilen matbaada basılmıştır. Alışverişe çıkar;

caddeler yabancı isimlerle doludur. Avrupa'nın her ülkesi sanki görücüye çıkmış gibidir. İsimleri okumakta, telâffuz etmekte zorlanır. Nerede olduğunu düşünür... Ait olduğu yer üzerine şaşkınlık yaşamaktadır. Mc Donald'lar, Ferre'ler, Luis Vuitton'lar onda karmaşa yaratmıştır. Sonunda birkaç banka adı ona yardımcı olur, derin bir "Ohh!" çeker, kendi dininde ve dilinde yaradana şükreder.

Savol va topshiriqlar

I. Matnni o'qing va o'zbek tiliga tarjima qiling.

II. Matndan hozirgi-kelasi zamon fe'llarini toping, ularni hikoya, rivoyat va shart murakkab shakllarida tuslang.

III. Matn mazmunini gapirib bering.

15-§. Ot kesim. - Imek Fiili

Gapning kesimi ot, sifat, son, olmosh, ravish, harakat nomi, otlashgan sifatdash va alohida so'zlar guruhi bilan ifodalansa, bunday kesim ot-kesim deyiladi. Turk tilida ot-kesim tilshunoslikning sintaksis bo'limida emas, balki morfologiyada, aniqrog'i, fe'l so'z turkumining ichida o'rganiladi. Ot-kesim **imek fiili** deb yuritiladi va fe'l zamonlarida bo'lishli hamda bo'lishsiz shakllarda tuslanadi. Ot kesimning bo'lishsiz shakli **değil** so'zi bilan yasaladi.

Ot-kesimning hozirgi va hozirgi-kelasi zamon shakli quyidagi qo'shimchalar bilan yasaladi:

Birlik 1-shaxs: -im, -ım, -üm, -um
2-shaxs: -sin, -sın, -sün, sun
3-shaxs: -dir, -dır, -dür, -dur

Ko'plik 1-shaxs: -iz, -ız, -üz, -uz

2-shaxs: -siniz, -sınız, -sünüz, -sunuz

3-shaxs: -dirler, -dırlar, -dürler, -durlar, -tirler, -tırlar, -türler, -turlar.

imek fe'li shaklining yaqin o'tgan zamon ko'rinishi **-(y)d-im, -(y)di-n, -(y)di, -(y)di-k, -(y)di-niz, -(y)di-lerdir**.

-di qo'shimchasi hikoya murakkab zamondagi fe'lning qo'shimchasi singari o'zbek tiliga **edi** deb tarjima qilinadi: *O dün evdeydi. (U kecha uyda edi.)* Shuning uchun ba'zi adabiyotlarda ot kesimning o'tgan zamon shakli **imek fiilinin hikayesideb** yuritiladi.

Uzoq o'tgan zamon shakli esa **-(y)miş-im, -(y)miş-sin, -(y)miş, -(y)miş-iz, -(y)miş-siniz, -(y)miş-ler** dir.

-miş qo'shimchasi rivoyat murakkab zamondagi fe'lining qo'shimchasi singari o'zbek tiliga **emish, ekan** deb tarjima qilinadi: *O dün evdeymiş. (U kecha uyda ekan.)* Shuning uchun ot- kesimning uzoq o'tgan zamon shakliga **imek fiilinin rivayeti** deyiladi.

Shart mayli shakli ko'rinishi quyidagichadir: **-(y)se-m, -(y)se-n, -(y)se, -(y)se-k, -(y)se-niz, -(y)se-ler.**

-sa qo'shimchasi shart murakkab zamondagi fe'lining qo'shimchasi singari o'zbek tiliga **bo'lsa** deb tarjima qilinadi: *O bugün evdeyse ziyaretine gideriz. (U bugün uyda bo'lsa, ko'rgani boramiz.)* Shuning uchun ot kesimning shart mayli shakliga **imek fiilinin şartı** deyiladi.

Ot-kesimli gaplar o'g'zaki nutqda ancha keng qo'llaniladi:

Bugün çok **sevinçliyim.**

Ayşe'nin babası lisede **öğretmenmiş.**

Tutumlu olmakta yarar **vardır.**

Kanaatkârlıktan daha büyük bir zenginlik **yoktur.**

Erkek aslan aslan da, dişi aslan aslan **değil mi?** (Türk Atasözü)

Doğrunun yardımcısı **Allah'tır.** (Türk Atasözü)

Bu adamın hiçbir suçu **yok.**

Ne paramız **var**, ne de başımızı sokacak bir evimiz!

Bu elbise size göre **değil.**

Bizim köyde güzel meyve bahçeleri **var.**

Ot- kesimining tuslanishi Şimdiki Zaman ve Geniş Zaman

Bo'lishli	Bo'lishli so'roq	Bo'lishsiz	Bo'lishsiz so'roq
büyüğüm	büyük müyüm?	büyük değilim	büyük değil miyim?
büyüksün	büyük müsün?	büyük değilsin	büyük değil misin?
büyük	büyük mü?	büyük değil	büyük değil mi?
büyüğüz	büyük müyüz?	büyük değiliz	büyük değil miyiz?

büyüksünüz	büyük müsünüz?	büyük değilsiniz	büyük değil misiniz?
büyüktürler/ büyüklerdir	büyükler mi? büyük müler?	büyük değildirler büyük değildirlerdir	büyük değil mi? büyük değil miler?

Belirli Geçmiş Zaman

Bo'lishli	Bo'lishli so'roq	Bo'lishsiz	Bo'lishsiz so'roq
büyüktüm	büyük müydüm?	büyük değildim	büyük değil miydim?
büyüktün	büyük müydün?	büyük değildin	büyük değil miydin?
büyüktü	büyük müydü?	büyük değildi	büyük değil miydi?
büyüktük	büyük müydük?	büyük değildik	büyük değil miydik?
büyüktünüz	büyük müydünüz?	büyük değildiniz	büyük değil miydiniz?
büyüktüler/ büyüklerdi	büyük müydüler?	büyük değildiler	büyük değil miydi?

Belirsiz Geçmiş Zaman

Bo'lishli	Bo'lishli so'roq	Bo'lishsiz	Bo'lishsiz so'roq
büyükmüşüm	büyük müymüşüm?	büyük değilmişim	büyük değilmiş miyim?
büyükmüşsün	büyük müymüşsün?	büyük değilmişsin	büyük değilmiş misin?
büyükmüş	büyük müymüş?	büyük değilmiş	büyük değilmiş mi?
büyükmüşüz	büyük müymüşüz?	büyük değilmişiz	büyük değilmiş miyiz?
büyükmüşsünüz	büyük müymüşsünüz?	büyük değilmişsiniz	büyük değilmiş misiniz?
büyükmüşler/ büyüklermiş	büyük müymüşler? büyükler miymiş?	büyük değilmişler/ büyük değillermiş	büyük değilmişler mi? büyük değil miymiş?

1-mashq. *İyi , hasta, akıllı, uslu so 'zlarini tuslang.*

2-mashq. *Ot-kesimlarga yaqin o'tgan zamon qo'shimchasini qo'shing.*

1. O geçen sene çok çalışkan.....
2. Ahmet'in halası öğretmen.....
3. Orada arabalar ucuz.....
4. Dolaptaki pasta senin.....
5. Eski elbiselerin sandıkta.....
6. Küçükken çok yaramaz bir çocuk.....
7. Önemli olan yarışmak.....
8. Eve dönmek için saat çok geç.....
9. Zorlu bir yolculuktan sonra artık Erzincan'da.....
10. Yediğim en güzel pasta.....
11. Rıfat Amca her zamanki yerinde.....
12. Daha önce burada park
13. Bu duvarın rengi sarı değil yavru ağzı.....
14. Mağaranın girişi bu tarafta.....
15. Ağrı Dağı, Türkiye'nin en yükse dağı.....
16. Bir de bakmış ki kazanın içi süt dolu.....
17. Ben bu kapının kulu.....
18. Zaman, akıp giden bir nehir.....
19. Aradığımız kişi o
20. Çamaşır sepeti bomboş.....

NEVRUZ

Hakan: Hayrola, nereye böyle hızlı hızlı?

Aybek: Bugün 21 Mart. Nevruz kutlamaları var akşama, bizim de küçük bir rolümüz var. Gidip hazırlanmamız gerek. İstersen sen de gel, bizi izle.

Hakan: İyi olur.

Nazgül: Hakan, sen çok güzel şiirler yazıyorsun. Nevruzla ilgili bir şiirin var mı?

Hakan: Evet, var. Ne yapacaksın? Sen mi okumak istiyor sun?

Nazgül: Eğer sen okursan daha iyi olur. Bizim zaten yapacağımız işler var. Hem bu, hepimizin bayramı.

Hakan: Okurum tabî. Şiir ezberimde. Provayı nerede yapıyorsunuz?

Aybek: Fakültenin spor salonunda. Haydi, geliyor musun bizimle? Biraz çabuk olmamız gerekiyor.

Hakan: Siz gidedurun, benim beş dakikalık bir işim var, ben size yetişirim.

(Spor Salonunda)

Aybek: Haydi arkadaşlar, ne diye öyle birbirinize bakıp duruyorsunuz? Getirdiğiniz kıyafetleri giyin de hemen provaya başlayalım.

Nazgül: Aybek, istersen önce kız ve erkek gruplarını ayrı ayrı çalıştıralım, sonra birlikte çalışırız.

Aybek: Çok iyi olur. Hangi oyunları oynayacağımızı hepsibiliyor nasıl olsa. Büyük bir problem çıkacağını sanmıyorum. Önce birer defa müziksiz çalışalım, sonra birlikte müzikle çalışırız.

Nazgül: Tamam, ben kızların kıyafetleriyle ilgilenirim, sen de erkeklerin kıyafetlerini kontrol et.

Aybek: Hakan, sen de şiirini bize okursun, tamam mı?

Hakan: Tamam, ben şimdi sizi seyretmek için tribüne çıkıyorum. Bu kaçınıcı provanız?

Aybek: İlkve son.

* * *

Aybek: Nasıl, beğendin mi gösterimizi?

Hakan: Gerçekten çok güzel oynadınız. Şaşırdım kaldım, bir provayla bu kadar güzel oynayabileceğinizi sanmıyordum. Harikaydı.

Nazgül: Şimdi sıra sende. Şiirini okuyabilirsin.

Savol va topshiriqlar

I. Matnni o‘qing va o‘zbek tiliga tarjima qiling.

II. Matndan yordamchi fe‘l shakllarini toping, ularning ma‘nosini izohlang.

III. Matn mazmunini gapirib bering.

İTERNET GIRGIRLARI

Yardım istemek her tüketicinin hakkı , ama her şeyin bir sınırı var! Bilgisayarda yazı yazmaya yarayan Word Perfect programını üreten Kanadalı Corel şirketinin telefonla yardım hattına bir yardım talebi gelmiş. Aşağıda bu telefon konuşmasının tam metni var. Görevli bu konuşmadan sonra işten kovulmuş.

– Word Perfect yardım hattı, buyurun, nasıl yardımcı olabilirim?

- Word Perfect'te bir sorun oldu.
- Nasıl bir sorun?
- Yazı yazıyordum, birden bütün kelimeler gitti.
- Gitti mi?
- Yok oldu!
- Ekranda şu anda ne görüyorsunuz?
- Hiçbir şey...
- Hâlâ Word Perfect programında mısınız yoksa çıktınız mı?
- Bunu nerden bileyim?
- Ekranda bir “C” harfi görüyor musunuz?
- Bir “hece” mi?
- Boşverin. Ekranda yanıp sönen bir çizgi var mı?
- Söyledim ya hiçbir şey yok.
- Monitör üstünde yanan bir lâmba var mı?
- Monitör ne?
- Ekranı olan yer, televizyon gibi. Çalıştığını gösteren küçük bir lâmba var mı?
- Bilmiyorum.
- Monitörün arkasına bakın, oraya bir elektrik kablosu giriyor olması lâzım. Görebiliyor musunuz?
- Evet.
- Harika, o kabloyu takip edin, elektriğe bağlı mı bana söyleyin.
- Bağlı.
- Harika. Monitörün arkasına bakınca bağlı olan tek kablo mu gör-
dünüz, yoksa iki tane mi?
- Görmedim.
- Tekrar bakar mısınız, ikinci bir kablonun da bağlı olması lâzım.
- Evet buldum.
- Tamam, şimdi onu takip edin, bilgisayara bağlı mı diye bakın.
- Kabloya ulaşamıyorum.
- Ulaşmayın, bağlı mı diye bakabilir misiniz?
- Olmuyor.
- Bir şeyden destek alıp eğilip bilgisayarın arkasına baksanız...
- Eğilmek dert değil, karanlık olduğu için bakamıyorum.
- Karanlık?
- Ofisin ışıkları kapalı, pencereden gelen ışık yetmiyor.
- Ofisin ışıklarını yakın.
- Yanmaz.
- Neden?

- Elektrikler kesik.
- Elektrikler mi kesik. Tanrım! (kisa bir sessizlik) Bilgisayarın kutusu, kitaplari, her şeyi duruyor mu?
- Evet dolapta. Şimdi bilgisayarı söküp paketleyin ve aldığınız dükkâna iade edin.
- Durum bu kadar kötü mü?
- Korkarım öyle!
- Peki tamam. Onlara ne diyeceğim?
- “Ben bilgisayar kullanamayacak derecede zekâ özürlüyüm.” diyeceksiniz.

Savol va topshiriqlar

- I. Matnni o‘qing va o‘zbek tiliga tarjima qiling.
- II. Matndan ot kesimlarni toping, ularning zamonini aniqlang.
- III. Matn mazmunini gapirib bering.

16-§. Yordamchi so‘z turkumlari. Ko‘makchi. Yuklama. Bog‘lovchilar- Edatlar. Son Çekim Edatları. Bağlaçlar. Sona Gelen Edatlar.

Yordamchi so‘zlar turk tilida **edatlar** yoki **takılar** deyiladi³. Ular har tilda bo‘lgani kabi turk tilida ham mustaqil emas, ma’lum vazifani bajaruvchi so‘zlardir. Agar otlar va fe’llar leksik ma’noli so‘zlar bo‘lsa, yordamchi so‘zlar ma’noga ega bo‘lmagan, faqat ma’lum grammatik vazifani bajaruvchi so‘zlar hisoblanadi. Yordamchi so‘zlar mustaqil so‘zlarni bir-biriga bog‘lab, ular bilan birgalikda ma’no kasb eta oladi: *Ayi **gibi** adam, araba **ile** geldim, Aliye **göre** değil, rüzgara **karşı** açık.* Yordamchi so‘zlar shakllariga ko‘ra so‘zlar, vazifalariga ko‘ra esa kelishik qo‘shimchalari holatida bo‘ladi. Masalan: *Alı **için** getirdim.* = *Alı **ye** getirdim.* *Hayvan **gibi** saldırmış.* = *Hayvanca saldırmış.*

Turk tilining grammatikasiga oid kitoblarda qadimgi turk tilida yordamchi so‘zlar deyarli bo‘lmaganligi, ularning keyinchalik o‘zlashtirilib yoki ba’zi mustaqil so‘zlarning qoliplashuvi natijasida shakllanganligi va vaqt o‘tib ularning sonlari ortib borganligi aytiladi.

So‘z turkumlari ichida eng tor qamrovni tashkil etuvchi yordamchi so‘zlar, asosan, ikki manbadan yuzaga kelganligi ma’lum. Bulardan birinchisi – yordamchi so‘z sifatida qo‘llanadigan ravishlar, ikkinchisi –

³X.Hamidov . Turk tili. Morfologiya.- Toshkent: ToshDSHI, 2011.

kelishik qo'shimchasi shaklidagi o'rin-yo'nalish otlari. Yordamchi so'zlar turlanmaydigan, tuslanmaydigan so'zlardir, ya'ni ular qo'shimcha olmaydi.

Yordamchi so'zlarni ravishlarga parallel shaklda tor doirada guruhlashtirish mumkin:

1. *O'zak shaklida bo'lgan yordamchi so'zlar;*
2. *Otdan yasalgan yordamchi so'zlar;*
3. *Fe'ldan yasalgan yordamchi so'zlar;*
4. *Joy, yo'nalish otlaridan yuzaga kelgan yordamchi so'zlar.*

1. O'zak shaklida bo'lgan yordamchi so'zlar. Ushbu guruhni bir bo'g'inli yoki tahlil qilinishi qiyin bo'lgan va ba'zi o'zlashgan yordamchi so'zlar tashkil etadi: *dek, için, beri, kadar, dair, rağmen, ait* kabi.

2. Otdan yasalgan yordamchi so'zlar. Bu guruhni eski va yangi shakl yasovchi qo'shimchalar yordamida yasalgan va ko'pchiligi ravish bo'lgan so'zlar tashkil etadi: *üzere, sonra, yukarı, başka, değin, yana, nispetle, önce, yollu, gibi* kabi.

3. Fe'ldan yasalgan yordamchi so'zlar. Ushbu guruhni eski, yangi ravishdoshlar va ba'zi ravish shakllari tashkil etadi: *ölçüye göre, gözlük ile, camiden öte, vazife diye, güneşe karşı, havadan dolayı, bundan ötürü, sorumlu olarak* kabi.

4. Joy, yo'nalish otlaridan yuzaga kelgan yordamchi so'zlar. Bu guruhni yuqorida ham sanab o'tilgan, yangi turkchada yordamchi so'zlar guruhini kengaytirgan va boyitgan ba'zi shakllar tashkil etadi.

Turk tilshunosligida yordamchi so'zlarning uchta turi ajratiladi: bog'lovchilar (*bağlam edatları*), ko'makchi va yuklamalar (*son çekim edatları ve sona gelen edatlar*) va undov so'zlar (*ünlem edatları*).

Bog'lovchilar (*Bağlam Edatları*)

So'zlar, so'z birikmalari, gaplarni shakl va ma'no jihatdan bir-biriga bog'lovchi yordamchi so'zlarga bog'lovchilar (*Bağlam Edatları* yoki *Bağlamlar*, ba'zan *Bağlaçlar*) deyiladi.

Turk tilining tuzilishi boshqa tillarga nisbatan ancha ixcham, gaplarning ko'pi sodda bo'lgani sabab bog'lovchilarning soni ko'p emas. Yuqorida ta'kidlanganidek, bog'lovchilar boshqa tillardan o'zlashish va qoliplashish natijasida yuzaga kelgan.

Turk tilida nutqda faol qo'llanuvchi bog'lovchilar, asosan, quyidagilardir: *ve, ama, chunki, ya da, fakat, eger, veyahut, lakin, oysa, yahut, ancak, oysaki, veyahut, yalnız, halbuki* kabi.

Bog'lovchilar tuzilish va shakl jihatdan o'ziga xos xususiyatlarga ega. Shunga ko'ra ularni quyidagilarga bo'lish mumkin:

Asl bog'lovchilar: *ve, ama, de, eger, lakin, yani, meger, hem...* kabi.

Yasama bog'lovchilar: *üstelik, yalnız, ancak, örneğin, gerçekten, açıkçası, kısacası* kabi.

Qo'shma (murakkab) bog'lovchilar: *öyleyse, oysa, neyse, kimbilir, yoksa, veyahut, megerse, nitekim* kabi.

Birikma bog'lovchilar. Ba'zi bog'lovchilar va so'zlar birikib, bog'lovchi birikmalarini hosil qiladi. Ayniqsa, **ki** bog'lovchisi bir qancha so'z va bog'lovchilar bilan birikkan holda qo'shma bog'lovchilar hosil qiladi. Ularning o'zini ham alohida uch guruhga bo'lish mumkin:

1) **ki** bog'lovchisi bilan yasalgan bog'lovchilar: *halbuki, oysaki, mademki, sanki, şöyle ki, yeter ki, demek ki, tut ki, şu var ki, kaldı ki, ne var ki, değil mi ki* kabi.

2) so'z birikmasi shaklidagi bog'lovchilar: *bunun için, bundan dolayı, bu yüzden, bu bakımdan, buna göre, o halde, bundan başka, bununla birlikte* kabi.

3) takroriy bog'lovchilar: *ne... ne, hem... hem, gerek... gerek, ya... ya, olsun... olsun, ama... ama, kah...kah, ister... ister* kabi.

Bu bog'lovchilarning anchasi turk tiliga boshqa tillarda o'zlashgan, faqat keyinchalik ba'zilar turkcha so'zlar bilan almashtirilgan yoki yangi turkcha aslli bog'lovchilar yasalgan. Shu sababli gapdao'zlashgan bog'lovchini sof turkcha bog'lovchi bilan almashtirish mumkin bo'ladi.

Bog'lovchilarning vazifasi nima ekanligi ko'proq ular qo'shma gaplar ichida kelganda namoyon bo'ladi:

*Bugün size gelemem, **chunki** çok işim var.*

*(Bugun sizning yoningizga kela olmayman, **chunki** ishim juda ko'p).*

*O bugün geç kalmadı, **hatta** on dakika erken geldi.*

*(U bugün kech qolmadi, **hatto** o'n daqiqa erta keldi).*

*Dün çok yorgundum, **üstelik** bölüm müdüründen de azar işittim.*

*(Kecha juda charchagandim, **uning ustiga** bo'lim mudiridan ham gap eshitdim).*

*Paramız yok, **yani** biz bu arabayı alamayız.*

*(Pulimiz yo'q, **ya'ni** biz bu mashinani ola olmaymiz).*

*Onu dürüst biri sanmışım, **meğer (meğerki)** hırsızmış.*

(O‘z vaqtida kelishim kerak, **yo‘qsa** hamma narsadan mahrum bo‘laman).

Ko‘makchilar (*Son Çekim Edatları*)

Turk tilida bog‘lovchilarga o‘xshash vazifani bajaruvchi yana bir yordamchi so‘z turkumi borki, ular ko‘makchilar (***son çekim edatları***) dir. Ular orasidagi farq shundaki, bog‘lovchilar so‘z birikmalari, uyushiq bo‘laklar va sodda gaplar orasida, ko‘makchilar esa faqat so‘zlar orasida munosabat o‘rnatishga xizmat qiladi. **ile** yordamchi so‘zi turk tilida ham bog‘lovchi, ham ko‘makchi sifatida qo‘llanadi. Bog‘lovchilar va ko‘makchilar orasidagi farqni yanada aniqlashtirish uchun quyidagi misollarga murojaat qilish mumkin:

*Engin okula bisiklet **ile** gitti.* (ko‘makchi)

*(Engin maktabga velosiped **bilan** ketdi).*

*Engin **ile** Ayşe okula gittiler.* (bog‘lovchi)

*(Engin **bilan** Oysha maktabga ketishdi).*

ile so‘zining bog‘lovchi yoki ko‘makchi ekanligini aniqlash uchun uning o‘rniga **va** bog‘lovchisi qo‘yib ko‘riladi. *ile* so‘zi *ve* ma‘nosida qo‘llanilganda bog‘lovchi vazifasida keladi.

Kalem **ile** silgi aldım.

Kalem **ve** silgi aldım.

Ayşen **ile** Ali pikniğe gittiler.

Ayşen **ve** Ali pikniğe gittiler.

Çanta **ile** bavulu bana ver.

Çanta **ve** bavulu bana ver.

Turk tilida nutqda vosita, sabab, zamon, makon va shu kabi sintaktik munosabatlarni ifodalash uchun qo‘llaniladigan yordamchi so‘zlarga ko‘makchilar deyiladi. Turk tilshunosligida ko‘makchilar ***son çekim edatları*** deyiladi. Ba‘zi grammatika kitoblarida ko‘makchilarning ***ilgeçler*** deb atalganini ham ko‘rish mumkin.

Hozirgi zamon turk tilidagi asosiy ko‘makchilar sirasiga *için, gibi, kadar, göre, dolayı, ötürü, üzere, değin* yordamchi so‘zlari kiritiladi. Undan tashqari, ba‘zi ot, sifat, ravish va ba‘zi yordamchi so‘zlar ham hozirgi zamon turk tilida ko‘makchi sifatida qo‘llanib kelinadi. Bular *ile, nazaran, ait, üzre, beri, gayri, böyle, önce, evvel, sonra, geri, karşı, doğru, diye, sıra, yana, taraf, başka, dair, rağmen, dek, öte* kabi so‘zlardir. Eski turkcha matnlar, shuningdek, hozirgi zamon turk badiiy adabiyotida uchrab turadigan *naşi, birle, bigi, tek, öndin, sarı, içre, ara, içeri, dışarı, özgekabi* so‘zlarni ham ko‘makchilar sirasiga kiritish mumkin.

Ko'makchilar o'zgarmaydigan (turlanmaydigan va yasalmaydigan) yordamchi so'zlardir. Nutqda qo'llanilishi, otlarning ayrim kelishik shakllarini boshqarishlariga ko'ra ko'makchilar quyidagilarga bo'linadi:

1. Bosh kelishikdagi otlar va qaratqich kelishigidagi olmoshlar bilan birga qo'llanadigan ko'makchilar: *ile, için, gibi, kadar, birle, bigi, tek* kabi (*su ile, bal gibi, Ayşe için, benim gibi*). Masalan: Ahmet aslan **gibi** delikanlıydı (*Ahmad sher kabi yigit edi*). Hayatımda senin (onun) **kadar** güzel kadın görmedim (*Hayotimda sendek (uningdek) go'zal ayolni ko'rmadim*). Bazı insanlar sadece para **için** çalışır (*Ba'zi kishilar faqat pul uchun ishlaydi*). Paketi posta **ile** göndereceğiz (*Paketni pochta orqali jo'natamiz*) kabi.

2. Bosh kelishikdagi ot yoki otlashgan fe'l (harakat nomi) bilan birga qo'llanadigan ko'makchilar: *üzere (üzre), diye, sıra, içre, ara* kabi. Masalan: *baş üzre, gelmek üzre, cihan içre, mutluluk diye* kabi.

3. Otlarning jo'nalish kelishigi shakli bilan birga qo'llaniladigan ko'makchilar: *kadar, göre, nazaran, ait, karşı, doğru, taraf, dair, rağmen, değin, dek* kabi. Masalan: eve **kadar**, bana **göre**, bize **ait**, sabaha **karşı**, tatlı dile **dair**, her şeye **rağmen**, bugüne **değın**, evimize **dek** kabi.

4. Otlarning chiqish kelishigi shakli bilan birga qo'llaniladigan ko'makchilar: *dolayı, ötürü, ötrü, beri, gayri, böyle, önce, evvel, sonra, geri, yana, başka, öte* kabi. Bu guruhga eski turkchada qo'llanilgan *naşı, sarı, içeri, dışarı, özge* (*bundan dolayı, benden önce*) kabi ko'makchilarini ham kiritish mumkin. Masalan: *gelmemenizden dolayı* (kelmaganingiz sababli), *gecikmesinden ötürü* (kechikkani tufayli), *bir aydan beri* (bir oydan beri), *kahvaltıdan önce* (nonushtadan oldin), *yemekten sonra* (ovqatdan keyin), *babasından yana* (otasi tomonidan), *Ahmet'ten başka* (*Ahmaddan boshqa*) kabi.

Turk tilida ko'makchilar bajaradigan vazifa va maqsadiga ko'ra quyidagilarni ifodalaydi:

1. Birgalik: *ile, birle*;
2. Sabab: *için, üzere, dolayı, ötürü, diye*;
3. O'xshashlik: *gibi, biği, kadar, dek, değin*;
4. Farqlilik: *başka, özge, gayrı, ayrı*;
5. Holat: *göre, nazaran, dair, ait, rağmen, halde*;
6. Miqdor: *kadar*;
7. Payt, zamon: *beri, önce, evvel, böyle, sonra, geri, öndin*;
8. Joy, yo'nalish: *kadar, değin, dek, karşı, doğru, yana, taraf, sarı, sıra, içeri, içre, üzre, ara, öte*.
9. Maqsad: *için, üzere*.

Yuqorida sanab o‘tilganlardan tashqari, turk tilshunosligida *halde*, *karşılık*, *mukabil*, *nisbet*, *bedel* kabi so‘zlar borki, ularni ham ko‘makchilar jumlasiga kiritish mumkin: *çalıştığı halde*, buna ***mukabil***, buna ***karşılık***, buna ***bedel***, ona ***nisbet***.

Hozirgi zamon turk tilidagi *hakkında*, *yüzden*, *yüzünde*, *üzerine*, *yandan*, *tarafıdan*, *tarafından*, *bakıma*, *bakımdan*, *bakımından*, *yönden*, *yönünden*, *cihetle*, *süretle*, *süretiyle*, *sebeple*, *sebebiyle*, *dolayısıyla* kabi mustaqil so‘zlar ham gapda ko‘makchilar vazifasida qo‘llanib kelinadi.

Ba’zi ko‘makchilar ravish, sifat hamda ot bo‘lib ham qo‘llanila oladi.

Ko‘makchi: Aslan ***gibi*** adam.
Ravish: ***Aslan gibi*** dövüştüler.

Ko‘makchi: Aslan ***kadar*** kuvvetli.
Ravish: Seni ***sabaha kadar*** bekledim.

Yuklamalar (*Sona Gelen Edatlar*)

Nutqda mustaqil so‘zlardan keyin kelib, ularga qo‘shimcha ma’no beruvchi yordamchi so‘zlarga yuklamalar deyiladi. Yuklamalar turk tilshunosligida alohida yordamchi so‘z turkumi sifatida ajratilmaydi. Ular umumiy shaklda yordamchi so‘zlar guruhiga kiritilib, ***Sona Gelen Edatlar*** (ya’ni so‘zning oxirida keluvchi yordamchi so‘zlar) deb o‘tiladi. Ba’zi turk tili grammatikasi kitoblarida yuklamalarning ***takılar*** (ya’ni “taqinchoq”, “bezak so‘z” ma’nosida) deb atalganini ham uchratish mumkin.

Yuklamalar ba’zan ko‘makchilar singari gap ichida so‘zni undan oldin yoki keyin kelgan bo‘laklar bilan bog‘laydi hamda ma’noni kuchaytirishga xizmat qiladi. Shu bois yuklamalarni turk tilshunoslari kuchaytiruvchi yordamchi so‘zlar deb ham ataydilar: *dahi*, *da (de)*, *ise*, *ki* (eski turkchada qo‘llangan *kim*), *bile*, *değil*, *fakat*, *ancak*, *sadece*, *yalnız*, *sanki*, *tıpkı* va hok. Masalan: *Bana dahi güvenmiyor (Menga ham (hatto) ishonmaydi). Seni bile unuttum (Seni hatto unutdim)* kabi.

Turk tilidagi yuklamalarni so‘zga qo‘shadigan ma’nolariga ko‘ra, so‘roq va taajjub, kuchaytiruv va ta’kid, ayiruv va chegaralov, aniqlov, gumon va inkor yuklamalari deya guruhlarga bo‘lish mumkin.

So‘roq va taajjub yuklamasi, asosan, ***mi*** va ***ya*** shaklida bo‘lib, ular nutqda so‘roqni (*gelecek mi?*), taaajjubni (*Acaba, söylemedi mi? Ya şunu alsam?*) ifodalaydi. Shuningdek, nutqda buyruq, iltimos, qistashni

ifodalovchi **haydi, de (da), -e (a)** yuklamalarini ham ushbu guruhga kiritish mumkin (**haydi, sen gel de, görelim; söylesen-e, otursan-a**).

Turk tilida **ya** yuklamasi ta'kid, uqtirish ma'nosini ifodalaydi: *Ahmet var ya, işte o senin dayın olur (Ahmad bor-ku, ana o'sha sening tog'ang bo'ladi)*. Shuningdek, ta'kid va kuchaytiruv ma'nolarini ifodalashda **zaten, zira** so'zlari ham keng qo'llaniladi: **Zaten, sen bunu önceden biliyordun. Zira, o zaman her şey bitmişti.**

Ta'kid va kuchaytiruv ma'nolarini **de(da)** va **ki (kim)** yuklamasi ham ifodalaydi: *Kaç kere geleceğim dedim de, hiç fırsat bulamadım (Necha marta kelaman dedim-u, hech fursat topa olmadım). O kadar kurnaz ki (Shunchalik ayyorki.) kabi.*

1-mashq. *Gaplarni o'qing, tarjima qiling. Bog'lovchi va ko'makchilarni toping.*

Yaşar Doğu, aslan gibi kuvvetli bir adamdı.
Leyla, melek gibi güzel bir kızdı.
Senin kadar güzel bir kadın görmedim.
Fatma Hanım kadar cimri biri zor bulunur.
Senin için her şeyi yaparım.
Bu şiirleri çok sevdiğim bir kadın için yazdım.
Bu paketleri posta ile yollayınız.
İşe otobüsle gidiyorum.
Sabahları jiletle tıraş oluyorum.
Mektubu uçakla yolla.

2-mashq. *Gaplarni o'qing, tarjima qiling. Bog'lovchi va ko'makchilarni toping.*

Bence yemek biraz acımsı.	Bence yemek acı gibi.
Sana kardeşçe davrandım.	Sana kardeş gibi davrandım.
Çok bilirmişçesine konuştu.	Çok bilirmiş gibi konuştu.

3-mashq. *Gaplarni o'qing, tarjima qiling. Bog'lovchi va ko'makchilarni toping.*

Bana göre bu elbise çok güzel.
Nurşen'e göre bu kitap iki ayda bitecek.
Halil'e göre Gizem daha çalışkan bir öğrenci.

Anneme yollamak üzere bir paket hazırladım.
Tatile çıkmak üzere hazırlıklarımı tamamladım.
Bu yıl tatil için Marmaris'e veya Bodrum'a gitmek istiyorum.
Bu olaydan sonra üç veya dört yıl hapis cezası verirler.
Bu toplantıya sen veya ben, ikimizden birinin mutlaka katılması gerekiyor.
Bana yarın gel yahut birini gönder.
Artık derslerine iyi çalış ve yahut okulu bırak, bir işe gir.
Bu televizyonu tamir ettirelim ve yahut bir yenisini alalım.
Yazın hep birlikte İzmir'e ve yahut İstanbul'a gidelim.

4-mashq. *Gaplarni o'qing, tarjima qiling. Bog'lovchi va ko'makchilarni toping.*

Televizyon izlemek istiyorsun, ama ödevlerini yapmadın.
Güzel bir ev satın almak istiyorum , ama yeterli param yok.
Ben seni çok seviyorum, ama sen beni hiç sevmiyorsun.
Toplantıya zamanında gelmek istedim, ama trafik çok yoğundu.
Bu akşam sinemaya git, ama yarın erken kalk.
Üniversiteyi bitireceksin, fakat iş bulamayacaksın.
Çok iyi bir adamdı, fakat biraz tembeldi.
Bu kitabı tam üç kez okudum, fakat hiç bir şeyi anlamadım.
Arkadaşınla oyna, fakat asla kavga etme.
Sana karşı hep iyi davrandım, lâkin sen bunu hiç bir zaman anlamadın.
İstediğim evi satın aldım, lâkin çok borçlandım.
Murat, derslerine çok çalışıyor, lâkin bir türlü başarılı olamıyor.
İstediğin parayı al, lâkin işi çabuk ve iyi yap.
Senin sözlerine hak veriyorum, ancak sen de beni bir kez dinlemelisin.

5-mashq. *Gaplarni o'qing, tarjima qiling. Bog'lovchi va ko'makchilarni toping.*

Çok çalışıyor, ancak bir türlü başarılı olamıyor.
Dün sergide çok güzel bir kadınla tanıştım, ancak onun kim olduğunu bilmiyorum.
Vaktin yok, biliyorum, ancak yarın gelebilersen çok iyi olur.
Seninle çok iyi anlaşabiliriz, ancak birbirimizin düşüncelerine saygılı olmamız gerek.

Onunla konuşabilirsin, ancak çok dikkatli ol.
Pikniğe yarın gidelim, yalnız sen beni erken uyandır.
Bu sınavı başarırısın, yalnız çok çalışman gerek.
Sana borç verebilirim, yalnız en kısa zamanda bana geri ödemelisin.
Özgürce konuş, dilediğin gibi hareket et, yalnız terbiyeli ol !

6-mashq. *Gaplarni o‘qing, tarjima qiling. Bog‘lovchi va ko‘makchilarni toping.*

Dün size geledik, çünkü çok işimiz vardı.
Sınavları başaramadın, çünkü hiç çalışmadın.
Ödevleri yapamadım, zira dün hasta oldum.
Bu yaz tatile çıkamayacağız, zira paramız yok.
Ayşen araba kullanmayı öğrendi; hatta Ankara’dan İstanbul’a araba ile gitti.
Marmaris’i çok beğendik; hatta iki gün orada kaldık.
Dün çok yorgun ve hastaydım; üstelik bir de müdürden azar işittim.
Dün akşam yemekler çok güzeldi; üstelik güzel bir müzik vardı.
Hafta sonu bize pek çok misafir geldi; üstelik çocukları da çok yaramazdı.
Doğum günü partime doksan iki yaşındaki dedem bile katıldı.
Henüz dört yaşında; piyano çalıyor, şarkı söylüyor, yazı bile yazıyor.
Haydar Bey trafik kazasından sonra hafızasını yitirmiş, kendi kızını bile tanımıyor.
Çok acele seyahate çıkmam gerekti, yanıma tıraş makinasını bile alamadım.

7-mashq. *Berilgan so‘zlarni bo‘sh o‘rinlarga joylashtirib, matnni o‘qing.*

Oysaki, hâlbuki, meğerse, mademki, ne var ki, ne yazık ki, neyse ki

Evlilik Teklifi

Yetmiş altı yaşında dul bir kadın ile seksen yaşında dul bir adam, aralarındaki dostluğu iki yıldır sürdürüyorlardı; iki yıl yaşlı insanlar için çok daha uzun bir zaman demektir. Adam, “..... onunla görüşüyoruz; zaman kaybetmeden onunla evlenmeliyim.” diye düşündü. Bir akşam yemeğinde adam, kadına evlenme teklifi etti; kadın da bu teklifi kabul etti. Ertesi gün, adam erkenden uyandı; bir sorun vardı. O, dün akşam arkadaşına evlenme

teklifi etmişti; bu önerisine arkadaşının ne yanıt verdiğini hatırlayamıyordu. Bu sırada, kadın da düşünüyordu: Dün akşam bir evlenme teklifine “Evet” demişti, kime “Evet” dediğini bilmiyordu. Adam hemen kadına telefon etti ve arkadaşına, dün akşamki önerisine “Evet” mi yoksa “Hayır” mı dediğini sordu. Telefonun öteki ucundan kadının kocaman kahkahası yükseldi: “İyi ki aradın, George. Ben de, kimin evlenme önerisine ‘Evet’ yanıtı verdiğimi anımsamaya çalışıyordum; senmişsin.”

8-mashq. *Mos yordamchi so‘zlarni bo‘sh o‘rinlarga joylashtirib, matnni o‘qing.*

Bir Varoluş Öyküsü

Baba: Oğlum, senin mutlu olmanı çok istiyorum; evleneceğin kızı da ben seçeyim diyorum.

Oğul: Hayır baba.

Baba: Senin için Bill Gates’in kızını seçtim.

Oğul: Peki baba.

Baba, Bill Gates’e gider.

Baba: Kızınızın oğlumla evlenmesini istiyorum.

Bill Gates: Hayır. Oğlunuzun kim olduğunu bile bilmiyorum.

Baba: Oğlum çok iyi, yardımsever, yakışıklı bir çocuktur; Dünya Bankası’nda CEO’dur.

Bill Gates: Peki, bir plan yapıp çocukları tanıştıralım; bunu hemen yapalım. Baba, Dünya Bankası’na gider.

Baba: Oğlumu dünya bankasına CEO olarak almanızı istiyorum.

Başkan: Hayır, böyle şey olmaz.

Baba: Hemen “Hayır.” demeyin. Oğlum çok çalışkandır, gayretlidir; O, Bill Gates’in damadıdır.

Başkan: Hımm... Oğlunuzu sevdim; oğlunuz akıllı birine benziyor. İşe hemen başlasın... .

9-mashq. *Mos yordamchi so‘zlarni bo‘shliqlarga joylashtirib, gap-larni o‘qing.*

1. Borçlarını ödemen için sana para vereceğim; iş bulman için de yardım edeceğim.

2. Bu olay beni çok etkiledi; bundan başka bir şey düşünemez oldum.

3. Çok zengin ama cimriydi; adamı görseniz beş parasız zannederdiniz.

4. Doktor baş ağrımın nedenini anlamadı; ağrı kesici bir ilaç da vermedi.

5. Tiyatro için bilet bulamadık; sinemada da yer kalmamıştı.

6. Yaptıklarından çok pişman olduğunu; bir daha aynı hatayı yapmayacağını söylüyor.

7. Yemekler çok lezzetliydi; hayatımda yediğim en güzel yemektir.

10-mashq. *Quyidagi bo'sh o'rinlarni "gibi" va "kadar" so'zlari bilan to'ldiring.*

Ayşe su para harcıyor. Yarın Cevahir'e gidecek ve kar beyaz pamuk yumuşak bir kaban alacak. Ama çok pahalı. Akşam eşini ikna edecek ama eşi keçi inatçı. Önce kabul etmeyecek ama sonra Ayşe'ye kredi kartını verecek. Tabii ki Ayşe sadece kaban almayacak. Ayşe tilki kurnaz bir kadın. Kartı aldıktan sonra alış verişi yapacak. Eşi de dünya borcu ödeyecek.

11-mashq. *Quyidagi so'zlarni bo'sh o'rinlarga joylashtiring.*

Bebek, tilki, taş, pamuk, manken, su, buz, babam, altın, kar.

1. Annem yeni bir deterjan aldı. Çamaşırlar gibi bembeyaz oluyor.

2. Babam doktor ben de gibi doktor olacağım.

3. Canım kızım gibi mışıl mışıl uyuyor.

4. Ayşe dün bir kurabiye yaptı. Kek gibi sertti. Kimse yemedi.

5. Annemin elleri gibi yumuşacık.

6. Cerenin boyu 1.80. gibi kız.

7. Eda dün alışverişte gibi para harcadı.

8. Kışın Moskova'ya gittik. Hava gibiydi. Çok üşüdük.

9. Zamanım gibi değerli onu boşa harcamak istemiyorum.

10. gibi bir kurnaz adam. Ona dikkat et.

17-§.Alohida soʻzlar guruhi. Undov va taqlid soʻzlar. Modal soʻzlar - Ünlemler. Yansima sözcükleri

Undov soʻzlar (*Ünlem Edatları*)

Turk tilshunosligida alohida soʻzlar guruhiga mansub boʻlgan modal soʻzlar alohida oʻrga nilmay, undov soʻzlarning bir turi sifatida oʻrganiladi. Undov soʻzlar *ünlem edatları* deyiladi.

Tilda his-hayajon, sevinch, alam, iztirob, nafrat, qoʻrquv, hayrat va shunga oʻxshash insonga xos boshqa ruhiy holatlarni ifodalovchi, shuningdek, birini chaqirish, bildirilgan fikrni tasdiqlash yoki rad etish, soʻrash, koʻrsatish, tabiatdagi tovushlarni taqlid shaklida, bir soʻz vositasida ifodalash uchun nutqda qoʻllanadigan yordamchi soʻzlarga undov soʻzlar deyiladi.

Nutqda undov soʻzlarning ifoda qobiliyati benihoya kuchlidir. Ulardan baʼzilari yakka holda qoʻllangan holda, keng maʼno ifodalashi mumkin. Ular nutqda gapdan alohida, mustaqil holda qoʻllanganda yozuvda ularning oxirida undov belgisi qoʻyiladi: **Ah! Evet!** kabi. Nutqda, koʻpincha, undov soʻzdan keyin u tuygʻu va tilakni izohlovchi gap keladi: **Oh! Hava biraz serinledi** (*Oh, havo biroz salqin boʻldi*). **Hah! tam istediğim gibi** (*Ana, xuddi istaganimday*). **Haydi! işinize bakın** (*Qani, hamma oʻz ishiga qarasin*) kabi. Undov soʻzlarning gap oxirida kelganligini ham uchratish mumkin. Masalan: *Lafi uzatmayalım, haydi!* (*Gapni choʻzmang*), *Fazla konuşuyorsun, be!* (*Koʻp gapiryapsan*)

Turk tilshunosligida undov soʻzlar besh kichik guruhga ajratiladi: undov soʻzlar (*ünlemler*), xitob va chaqiriqni ifodalovchi soʻzlar (*seslenme edatları*), soʻroqni ifodalovchi undov soʻzlar (*sorma edatları*), koʻrsatish, ishorani ifodalovchi undov soʻzlar (*gösterme edatları*), javobni ifodalovchi undov soʻzlar (*cevap edatları*).

Undov soʻzlar (*Ünlemler*). Undov soʻzlar his-hayajonni (*ah, vah, eyvah, ay, oh, heyret, vay, oy, of, püf, aferin, hah, sakın, hop, haydi, pişt, aman* va hok), atrofimizdagi olam, jonli tabiatdagi tovushlarni (*pat, küt, çat, miyav*) taqlid shaklida ifodalovchi soʻzlardir.

Undov soʻzlar mustaqil soʻz turkumlariga juda yaqin turuvchi yordamchi soʻzlardir. Buni ushbu soʻzlardan baʼzilarining masdar kabi qoʻllanishi (undov soʻzlardan yasalgan feʼllar) misolida koʻrish mumkin: *of-lamak* (*uflamoq*), *püf-lemek* (*puflamoq*), *çat-lamak* (*chatnamoq*), *miyav-lamak* (*miyovlamoq*) kabi.

Xitob va chaqiriq soʻzlar (*Seslenme Edatları*). Xitob va chaqiriqni ifodalovchi soʻzlar hech qanday maʼnoga ega boʻlmaydi. Ular faqat vosita

vazifasini bajaradi: *a, ey, ay, oh, hey, ya, yahu, a be, be, ulan, hu* . Bunday soʻzlar har doim kuch berib talaffuz qilinadi.

Soʻroq ifodalovchi undov soʻzlar (*Sorma Edatlari*).Turk tilida soʻroqni ifodalovchi undov soʻzlarning soni juda kam: *hani, acaba, acep, ha, hah, hi, hih*.Ularga *nasıl, neden, niçinkabi* soʻroq olmoshlarini ham ilova qilish mumkin. Nutqda bu undov soʻzlar ham kuchli urgʻu bilan talaffuz qilinadi.

Koʻrsatish, ishorani ifodalovchi undov soʻzlar (*Gösterme Edatlari*). Bu soʻzlar bir shaxsni, bir narsani koʻrsatish uchun qoʻllaniladi. Ular ham son jihatdan kamchilikni tashkil qiladi. Hozirgi zamon turk tilida koʻrsatishni ifodalovchi, eski turkchadan saqlangan *uş* yordamchi soʻzining oʻrin-payt kelishigi qoʻshimchasi (*-de, -te*)ni olgan yagona shakli – *işte* soʻzi borligi ham taʼkidlanadi.

Hozirgi paytda turk tilining shevalarida saqlanib qolgan *aha, daha, deha, te, nahkabi* undov soʻzlarni ham ushbu guruhga kiritish mumkin. Shu oʻrinda bugungi kunda ham turk tilida qoʻllanib kelayotgan koʻrsatishni ifodalovchi yana bir eski - *ta* undov soʻzini aytib oʻtmoq joiz. Bu yordamchi soʻz oʻzbek tilidagi *To uygacha yayov ketdim* (*Eve kadar yaya (yürüyerek) geldim*) misolidagi *to* soʻziga mos keladi.

Javobni ifodalovchi undov soʻzlar (*Cevap Edatlari*).Ushbu turga kiruvchi undov soʻzlar tasdiq yoki inkorni ifoda etadi: *evet, hayır, yok, değil, peki, hay hay* kabi. Shuningdek, bu guruhga *he, efendim, tabii, elbette* kabi soʻzlarni ham kiritish mumkin. Bulardan *efendim* soʻzini olsak, ushbu soʻz ayni vaqtda nutqda xitob, murojaat, savolni ham ifodalab keladi.

Turk tilida *iyi, güzel, olur, olmaz, oldu* kabi mustaqil soʻzlar ham javobni ifodalovchi undov soʻz sifatida qoʻllanadi. Javob undov soʻzlari ham har doim kuchli urgʻu bilan aytiladi. Turkcha *gerçekten (hakikaten), kuşkusuz (şüphesiz), belki, demek* soʻzlari turk tilshunosligida undov soʻzlar jumlasiga kiritiladi (oʻzbek tilshunosligida bu soʻzlarni modal soʻzlar deb ataladi).

Turk tilida aslida mustaqil soʻz boʻlgan, lekin nutqda undov soʻz vazifasida qoʻllanib kelinayotgan *aferin; Allah, Allah; Tanrım, Yarabbi, yazık, sakın* soʻzlaridan tashqari, *Allah aşkına, Aman Tanrım, Aman Yarabbi, Allahını seversen, hadi canım sen de, hadi oradankabi* turgʻun birikmalar ham nutqda undov maʼnosida bir soʻz kabi qoʻllanadi.

Taqlid soʻzlar (*Yansıma Sözcükleri*)

Taqlid soʻzlar shaxs, predmet va turli jonivorlarning tovushiga taqlidni bildiradi. Ular turli xildagi ixtiyoriy va ixtiyorsiz tovush va qichqiriqlarni, harakat yoki holatni bildiradi:

Güm,güm,güm!Yerin altından sesler geliyordu.

Şelâlenin suları **gürül gürül** akıyordu.

Bizi görünce köpekler **hav hav** diye havlamaya başladılar.

Odun **küt!** Diye düştü.

Küçük kuzular **me!...me!..** .diye bağırdılar.

Kedi sabaha kadar **miyav! miyav!** Diye bağırdı.

Tak, tak ,tak! Birdenbire kapı vuruldu.

Tık, tık, tık! Hafif bir ayak sesi duyuldu.

Tırk! Diye şişenin kapağını açtı.

1-mashq. Berilgan soʻzlarni mos oʻrinlarga qoʻying.

Sakın, ama sakın, yok artık, Oooo, ah , hey, vay, eeee, hop, işte, eyvah, vah vah, eyvah, lütfen, hah, ne kadar, Allah'ım, sakın.

1. _____ demek sen de sınavı kazanamadın!
2. _____ servisi kaçırdım!
3. _____ bana yardım edin!
4. _____ tamam, şimdi çok güzel oldu!
5. Bu _____ güzel bir tesadüf!
6. _____ cennetteyim sanki!
7. Orada kal, _____ buraya gelme!
8. _____ sen buralara uğrar mıydın?
9. _____, şimdi orada olacaktım ki!..
10. _____, burada sigara içmek yasaktır!
11. _____, yeter be!
12. _____, ne de çok şey biliyormuş!
13. _____, bu kadarına da pes!
14. _____, burası özel mülk; giremezsiniz!
15. _____ bu harika bir araba!
16. _____, yine yağmur yağacak!
17. Bu söylediklerimi _____ unutma!

2-mashq. Berilgan soʻzlarni mos oʻrinlarga qoʻying.

Gıcırtı, cik cik, şırıltı, şıkır şıkır, horultu, meleye meleye, hav, tik tak, tıkırtı, çatır çutur.

- 1.Kardeşim kapısından nefret eder.
2. Zeki'ninsundan sabaha kadar uyuyamadım.
- 3..... sesi geldiğine göre yakınlarda bir akarsu olmalı.
- 4.Yukarıdaki boş odadan gelenlar onu ziyadesiyle tedirgin etmişti.
- 5.Laf söyleyenlere inat oynadım.
- 6.Saatinları dikkatimi dağıtıyor, kitaba konsantre olamıyordum.
- 7.Ne olduğunu anlamadan ağacın dalı kırılıp üzerimize düştü.
- 8.Köpeğinlamasından korkan Murat, bahçeye girmek istemedi.
9. Minik bir kuş pencereme konarak ötmeye başladı.
- 10.Keçi Ayşe teyzeyi görünce yanımıza koştu.

İLİM VE MÜZİK... YA SONRA?

10.yy'da Semerkant, Buhara ve Merv şehirleri sahip oldukları üniversiteleriyle Batı Türkistan'ı dünyanın ilim merkezi haline getirmişlerdi. Kitapların oluşturduğu kütüphaneleri ise bir başka ünlüydü. Sayısız araştırmanın ve tercümelerin oluşturduğu buhazineden faydalanmak isteyenlerin sayısı, şehir nüfuslarının 100000 kişiye kadar yükselmesine sebep olurdu.

Astronomi, tıp, matematik, edebiyat öğrenmenin yanı sıra, günde dört saat müzik ile ilgilenme zorunluluğu vardı. İnsan ruhunun müzik ile terbiye görebileceği fikri, bu mecburiyeti yaratmıştı. Bu üniversitelerde yetişenlerden El-Farabi ve İbn-i Sina'nın müzik üzerine yazdıkları kitapları bile vardır.

Aynı yüzyılda bir başka İslam medeniyeti Endülüs (İspanya) da Avrupa'nın gelişimindeki ilk ışığı yakıyordu. Müzikteki oluşum ise, Ziryab adlı Bağdatlı bir Arap ile başlayacaktı. Asıl adı Ebu'lHasan Aliy'ubn Nafi olan Ziryab, siyahi bir köleydi ve Mavsili ekolündendi. Rasd, Al-m'sarkî, Saba gibi makamların ilk olarak bulunduğu bu okuldan yetişmişti. Harun'ür-Reşid'in sarayında saygı ve ikram gören sanatçı, aynı zamanda ilim ve edebiyat adamı olarak da seçkin bir duruma gelmişti. Aynı konularda onun gibi şöhret olan hocası İshak'ül – Mavsilî'nin kıskançlık ve hasedini üzerine çekince yollara düşmüştü. Aslında Endülüs'ün başkenti Kordoba'yı ikinci bir Bağdat yapma fikrinin uzun zamandır kafasında olması, yola çıkmasını çabuklaştırdı.

822 yılında Kordoba'ya vardığında, Endülüs Sultanı Abdür-Rahman, atı ile şehrin dışına çıkararak bu Orta Çağ alim ve sanatçısını

saygı ile karşıladı. Kendisine 40.000 dinarlık bir ev hediye edildi ve 300 dinar maaş bağlandı. Kısa zamanda ülkeyi eline alan Ziryab, eğitime de el attı. Kendini geliştirirken çevresine de öğrenciler topluyordu. Yazılanlardan öğrendiğimize göre sanatçının 10000 şarkının söz ve müziğini ezbere biliyor olması, halk arasında geceleri gelen bir “cin” tarafından şarkıların öğretildiği söylentisinin çıkmasına sebep olmuş.

Bu yüksek kabiliyetinin yanı sıra, şair, astronom ve coğrafyacı olarak da parlak mevkiler elde etti. Müzikte yeni makamlar dabuldu. Söylendiğine göre Al-Hossain ve Al-Maya onun bulduğu makamlarmış.

Ziryab, son derece karizmatik bir kişiliğe sahipmiş. Şakacı, zeki, ilgi çekici ve bir o kadar da eğlendirici olan sanatçı, kendini topluma öyle kabul ettirmiş ki kısa zamanda hareketleri ve giyim-kuşamı bile taklit edilir olmuş. Hatta o günün modası ondan sorulur hale gelmiş. O devreye kadar Endülüs'te saçlar uzun bırakılıp tepeden ikiye ayrılırken, Ziryab zamanında kaşların üzerine kadar gelip alını örtecek şekildeki kesim tarzı tutulur olmuş. Kuşkonmaz gibibazı yemek ve yiyecek çeşitleri halk arasında tutulmazken Ziryab seviyor diye gözde yemekler haline gelivermiş.

İlim ve sanatın insanlığı ne kadar ve nasıl etkilediğine dair geçmişte yaşanmış gerçek olayları sizlere aktarmaya çalıştım...

Sanatçının ilme, ilmin insana nasıl yol açtığıнын ve topluma ne derece ışık tuttuğunun gerçek bir hikayesi...

Savol va topshiriqlar

I. Matnni o‘qing va o‘zbek tiliga tarjima qiling.

II. Matndan yordamchi so‘zlarni toping.

III. Matn mazmunini gapirib bering.

BÜNYAN HALILARI

Al, beyaz, mor iplikler... Bir tezgâh, bir kirkıt, bir makas. Ve tezgâh önünde iki, üç, dört kadın... Parmaklarında sevda, parmaklarında sanat... Kirkıt sesleriyle başlayıp, kirkıt sesleriyle biter günleri. Dudaklarında türküler, yüreklerinde doyumsuz bir meşgale, Onlar Orta Anadolu'nun yiğit anaları, fedakâr gelinleri, çalışkan kızları, Kayseri iline 40 km ötede bir ilçede yaşıyorlar. Adını bütün dünyanın bildiği bir ilçede... Bünyan'da.

Halı dokuyorlar durmaksızın. Ninelerin ninelerinden kalma bir miras bu onlara. Asırlar boyu aynı makas şıkırtılarını, aynı kirkıt seslerini

duyuyorlar. Gözlerini dünyaya çoğunda halı dokunan bir odada açıyor o kadınlar.

Dolaştınız mı Bünyan sokaklarında hiç? Sağlık mahallesinin bir ucundan başlayıp, Şefik'in bayırından tırmanıp.

Camikebir'i geçip, o eski mezarlığa kadar yürüdünüz mü? Kulaklarınıza hemen her evden gelen içli türküleri, kirkit seslerini duydunuz mu? Ve hiç Bünyanlı kadınların halı dokuyuşlarını gördünüz mü? Onların sanatkâr parmaklarının kirişler arasındaki gidiş gelişlerini seyre daldınız mı?

Bu yazı boş bir odada yazılıyor. Ama sırtımı verdiğim duvarın arkasında halı dokuyor evin kızları. Aynı tempoda, aynı güzellikte kirkit vuruyorlar.

Gözlerini sabah ezanları okunurken açtı onlar. Oturdular tezgâhın başına. Öğle ezanı okundu, mola verdiler biraz. Evin yemeğini hazırladı birkaçı. Biraz dinlendikten sonra tekrar işlerinin başına döndüler. Yolcu nasıl yolunda gerekse, onlar da halılarının başında gerek. Halı çoktan yarılandı... On beş güne kalmaz bitirirler. Sonra evin erkeği alır götürür bir aylık emeğin mahsulünü. Pazarlık yapıp satar. Alıcılar da anlar halıdan. Yumuşak mı, sert mi, nakışlarda eksiklik, noksanlık var mı, makasını güzel vurmuşlar mı bilir bütün bunları halı alıcısı... Şöyle bir ikiye katlar ve dört köşesinin birbirine eşit olup olmadığını, halının eğri dokunup dokunmadığını bilir böylece. Az sonra evin erkeği halısını satmış, parasını eve getirmiştir. O parayla eve gaz, tuz, yiyecek, giyecek alınacaktır. Kızların çeyizini hazırlamak için de ayrılır biraz para... Kızlar parmaklarının derileri soyulsa, parmakları kütlese bile mutlu ve mesutturlar. Alın terleriyle çeyiz düzeceklerdir çünkü... Zorolmasına zordur halı dokumak ama alışmışlardır onlar. Koca bir ev onların göz nuru ile geçinir gider. Bir gelinin, eğer askerdeyse kocası dokuduğu halı parasını ona gönderir. “Haşlık et...” der. Ve böyle sürer gider yıllar. Bünyan'da dünyanın güzel halıları dokunur. Türk kadınının sanatkâr parmakları, ne eşsiz desenler ve nakışlarla süsler halıları...

Siz o halılarda Anadolu kızlarının yüreklerini okursunuz, pırıltırlı sevgi dolu, ışık dolu yüreklerini...

Hem bir geçim aracı, hem bir tatmin aracıdır halılar onlar için. Halı başında doğar, büyür ve ölür onlar. Ölürler ama, arkalarında daha nice asırlar ya bir cami içinde üzerinde namaz kılınan, ya bir ev içinde dedesinden torununa miras kalan, sanat şaheseri bir halı bırakır Bünyan kadınları...

Ahmet Efe

Savol va topshiriqlar

I. Matnni o‘qing va o‘zbek tiliga tarjima qiling.

II. Matndan yordamchi so'zlarni toping, ularning ma'nosini izohlang.

III. Matn mazmunini gapirib bering.

MORFOLOGIYA BO‘LIMI YUZASIDAN NAZORAT SAVOLLARI

I variant

1. Aşağıdaki eklerden şimdiki zaman ekini bulun?

- a) -di, -dı, -dü, -du b) -acak, -ecek.
- c) -iyor, -ıyor, -üyor, -uyor d) -ıyordu, -üyordu, -iyordu, -uyordu.

2. Küçültme isimleri olmayan cümleyi işaretleyin.

- a) Benim canım anneciğim. b) Arkadaşımin bademciği ağrıyor.
c) Nehire birçok derecik akıyor. d) Yavrucak üşümüştü.

3. Niteleme sıfatları işaretleyin.

- a) doğru söz, sıcak hava b) tatlıyı severim, iyilik yap
c) çok konuşma, doğru otur d) bu kitap, şu ev

4. Belirtme sıfatları işaretleyin.

- a) bu kitap, nasıl soru, iki kişi b) ne yapıyorsun, bunu istemem
c) temiz oda, küçük çocuk d) doktor Şima, professor Abdullayev

5. Soru sıfatlarını işaretleyin.

- a) ne istiyorsun? b) kaçar kilo?
c) hangisi senin? d) nasıl gittin?

6. Belgisiz sıfatları işaretleyin?

- a) çoğu insan, başka gün
b) çok konuşur, başkası nerede?
c) bazı öğrenciler, biraz uyu
d) çoğunu okudum, azı geldi

7. Ünvan sıfatları işaretleyin.

- a) Kanuni Sultan Süleyman, Şehzade Çarlz
b) Osman Gazi, Ahmet Babur
c) Kayumova Mehriniso, Asatullayev Sancar
d) 201. grup, 204. grup

8. Asıl sayı sıfatı verilen sırayı işaretleyin.

- a) Üçer kitap aldık.
b) Bir gün size gelirim.
c) Sınava bir gün kaldı.
d) Elmalar 2,5 kilo geldi.

9. Kesir sayı sıfatı verilmeyen sırayı işaretleyin.

- a) Ekmeğin çeyreğini yedim.
b) Paramızın %50'sini biriktiriyoruz.
c) Yüzde beş kişi bu bilgileri bilmez.
d) Elmanın yarısını kardeşime verdim.
10. Hangi cümlede istek kipi eki kullanılmıştır?
a) Bir bardak çay içtim.
b) Bir bardak çay içiyorum.
c) Bir bardak çay içerim.
d) Bir bardak çay içeyim.
11. Boşlukları doldurun.
İki ay... bu evde kalıyoruz.
a) önce b) bile c) –dır d)-mı
12. Boşlukları doldurun.
Saat 5'...seni bekliyoruz.
a) önce b) sonra c) –tir d) -ten beri
13. Boşlukları doldurun.
Kitap oku... uyumayı çok sever.
a)-yarak b)-yup c) -madan d)-p
14. Boşlukları doldurun.
Eve git.... bana uğra.
a)-ip b)-meli c) –erek d)-e
15. Boşlukları doldurun.
Selam ver... yanımızdan geçti.
a)-irken b)-meden önce c) –erek d)-meye
16. Boşlukları doldurun.
Merdivenlerden in...çık... bacaklarım ağrıyor.
a)-ip b)-ince c) -erek d)-e...-a
17. Boşlukları doldurun.
Kaç yıl... bilgisayar kullanıyorsun?
a) önce b) sonra c) –dır d)-dir
18. Boşlukları doldurun.
Yeni işimiz bize çok para kazan.....
a) –dırdı b) –tırdı c) –ırdı d)-ıttı
19. Boşlukları doldurun.
Bana okumayı ilkokul öğretmenim sev....
a) –dirdi b) –tırdı c) –ırdı d)-ıttı
20. Boşlukları doldurun.
Bu arabayı kime onar....?
a) –tırdın b) –durdun c) –ıttın d)-ttın

21. Boşlukları doldurun.

Pastayı anneme pişir....

- a) –tirdim b) –dirdim c) –irdim d)-ttim

22. Yeterlilik fiilinin olumsuz biçimi gelen cümleyi işaretleyin.

- a) Ben erken yatmalıyım.
b) Hava yağmurluysa pikniğe gidemeyiz.
c) Nadire piano çalabilir.
d) Akşama doğru dışarıya çıkmayalım.

23. Yeterlilik fiilinin tahmin anlamını taşıdığı cümleyi işaretleyin.

- a) Bugün Kamile liseye gelmeyebilir.
b) Madina güzel tatlılar yapabilir.
c) Abdulbasit , sözlüğünü Babur’a verebilir misin?
d) Dersten sonra sinemaya gidebilir miyiz?

24.Emir kipindeki cümleyi işaretleyin.

- a) bekle b) gidiyor c)gitti d) bakarım

25. Belirsiz geçmiş zamanın olumsuzunu bulun.

- a) Ben bu kitabı okumadım.
b) Ben pilavı sevmiyorum.
c) Ben yarın gelmeyeceğim.
d) O dün gelmemiş.

II variant

1.İstek kipindeki cümleyi işaretleyin.

- a) Bir bardak çay içtim.
b) Bir bardak çay içiyorum.
c) Bir bardak çay içerim.
d) Bir bardak çay içeyim.

2. Emir kipindeki cümleyi işaretleyin.

- a) O gelsin mi?
b) O geliyor mu?
c) O geldi mi?
d) O gelecek mi?

3.Gelecek zaman fiilini işaretleyin.

- a) geliyor
b) gelecekmiş
c) gelir
d) geldi

4.İmek Fiilini bulun.

- a) Ben çalışıyorum.
b) Ben avukatım.

- c) Ben geldim.
d) O gidecek.
5. İmek Fiilinin Belirli Geçmiş Zamanını bulun.
a) hastaymış
b) hastaydı
c) hastalanmış
d) hastalandı
6. Hangi sırada Belirli Geçmiş Zamanın Olumsuz eki kullanılmış?
a) Ben bu kitabı okumadım.
b) Ben pilavı sevmiyorum.
c) Ben yarın gelmeyeceğim.
d) O dün gelmemiş .
7. İstek kipinin olumsuz soru şeklini bulun.
a) gideyim
b) gitmesin
c) gidelimmi?
d) gitmeyelimmi?
8. Belirli geçmiş zaman kullanılan eki bulun?
a) geliyor
b) bekleyecek
c) söyledi
d) kalkmış
9. Hangi sırada Belirli geçmiş zaman olumsuzluk eki doğru yazılmış?
a) çıktı
b) çağırıyor
c) içmedi
d) beklemeyecek
10. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde türemiş isim gelmemekte?
a) Kapıcı yine ekmek getirmeyi unuttu.
b) Satıcı meyveleri torbaya koydu.
c) Bu sıkıcı ortamda çok bunaldım.
d) Alıcı eşyalarını kasada unuttu.
11. Fiilden yapılmış olan isimleri işaretleyin.
a) yanılgı, kötümser, iyimser
b) bilim, dönüm, deyim
c) işçi, aşçı, satıcı
d) sevinç, sevgi, eksik
12. Birleşik isimleri işaretleyin.
a) kahvaltı, postane, hastane

b) iyilik, kötülük, dostluk

c) bakan, vezir, reis

d) bekar, beddua, öğretmen

13. Uzaklaşma durumu eki eklenmeyen sırayı işaretleyin.

a) Araştırmacılar dağlarda maden arıyorlar.

b) Ayşe, liseden yeni çıktı.

c) Ona pamuktan bir gömlek aldık.

d) Soğuktan yüzü mosmor oldu.

14. Türemiş sıfatları işaretleyin.

a) yalnız, tek, çok

b) yardımsever, eli açık

c) açık, büyük

d) kısa kollu, eğri büğrü

15. Bileşik sıfatları işaretleyin.

a) bitmez tükenmez mutluluk; karlı, soğuk bir gün

b) Ali gibi iyi, senin kadar akıllı

c) tuzsuz yemek, şekerli kahve

d) kırmızı gül, az gün

16. Üstünlük derecesindeki sıfatı işaretleyin.

a) çok güzel kız

b) saray kadar büyük ev

c) çiçekten daha güzel çocuk

d) en kuvvetli insan

17. Pekiştirme sıfatları işaretleyin.

a) avuç avuç su, tertemiz oda

b) en güzel elbise, pek çok arkadaş

c) daha geniş oda, daha yeni araba

d) birçok adam, biraz ekmek

18. Küçültme sıfatları işaretleyin.

a) al al elmalar, darmadağınık oda

b) irice taş, ufacık çocuk

c) taze mi taze meyveler

d) parasal durum, dalgın adam

19. Fiilden türetilen sıfatları işaretleyin.

a) şekerli kahve, kışlık kömür

b) sarışın kız, incecik kumaş

c) dolu bardak, dalgın adam

d) sessiz insan, akşamki film

20. İstek kipinin olumsuz biçiminde olan fiilli cümleyi işaretleyin.

- a) Yemek yemek istemiyorum.
b) Sözlerimi unutmayasın.
c) Çay içmek istiyor musun?
d) Birlikte ders çalışalım.
21. Emir (Buyruk) kipi kullanılan soruyu bulun.
a) O gelmesin mi?
b) O geliyor mu?
c) Sen gelme.
d) O gelecek mi?
22. Gereklilik kipinin eki eklenmiş olan fiilli cümleyi işaretleyin.
a) Ödevlerini yapmalısın.
b) Evleri temizlemem gerek.
c) İyi okuman lâzım.
d) Erken gitmem gerekiyor.
23. Gereklilik kipinin sözcük halindeki şekli olan cümleyi işaretleyin.
a) Ders çalışmalıyım.
b) Eve erken gitmek zorundayım.
c) Arkdaşını beklemeli misin?
d) Bu işi yapmamalıyım.
24. Dilek-şart kipinin olumsuz soru biçimi gelen cümleyi işaretleyin.
a) Bugün tiyatroya gidelim mi?
b) Neden böyle yapmalısın?
c) Keşke sınavımız olmasa.
d) Yarın pazara gitmesem mi?
25. Şart anlamını taşıyan cümleyi işaretleyin.
a) Çok çalışsam iyi olur.
b) Çok okusa bile hiç bir şeyi anlamıyor.
c) Keşke annem yanımda olsa.
d) Bugün nineme gitsem mi, gitmesem mi?

III variant

1. Top oynayanlarınufak tefekti,uzun boylu.
a)ha.....ha b) ister..... ister c) bir..... bir d) kimi..... kimi
2.kabul et,etme, sen çok bencil birisin.
a)kâh.....kâh b) ister..... ister c) olsun..... olsun d) kimi.....
kimi
3. Küçük büyük herkes Barış Manço'yu çok sever.
a)ne.....ne b) ister..... ister c) olsun..... olsun d) kimi.....
kimi

4.Sana gelmeyi düşünüyordum,işlerin çokluğundan vakit bulamadım.

a)gel gör ki b) hâl böyleyken c) her ne kadar d) kaldı ki

5. Özür dilediğim hâlde benimle pek konuşmuyor,hatalı olan da kendisi.

a) hâl böyleyken b) zira c) yine de d) kaldı ki

6. iyi gitar çalıyorsun, bize bir parka çalar mısın?

a) oysa ki b) yeter ki c) madem ki d) kaldı ki

7.Bugün okula gidecektin,gitmedin mi?

a) oysa b) yoksa c) aksi takdirde d) demek ki

8.Her şey kötüye gidiyor,ne hayaller kurmuştuk!

a) oysa b) zira c) yoksa d) sanki

9. Senin yaptığın yemek çok güzeldir.

a) oysa b) o hâlde c) kuşkusuz d) öyleyse

10. Telefona cevap veren yok. Evde yoklar.

a) oysa b) yoksa c) aksi takdirde d) demek ki

11. Para önemli değil. sağlığına kavuş.

a) kuşkusuz b) zira c) yeter ki d) demek ki

12. Sabahleyin hiç bir şey yemedim, aç değilim.

a) bu sebeple b) ama c) bunun için d) ise

13.Pasta çikolata yemek istemiyorum.

a)ne.....ne b) da..... da c) ya..... ya d) hem..... hem

14. Tatil yapmak için zamanım var , de param.

a)ne.....ne b) da..... da c) ya..... ya d) hem..... hem

15. Ben içki içerim,de sigara.

a)ne.....ne b) da..... da c) ya..... ya d) hem..... hem

16. Sen ben bu işten anlamayız.

a)ne.....ne b) da..... da c) ya..... ya d) hem..... hem

17. “Kara” kelimesinin eş ve zıt anlamlılarını bulun.

a) mor, pembe

b) siyah, mor

c) beyaz, kırmızı

d) siyah, beyaz

18. Zıt anlamlı kelimeleri seçin.

a) temiz-hafif b) büyük-küçük c) zor-kolay d) b ve c

19. Hangi kelimelerin anlamı öncekiden kötüleşmiştir?

a) alan, dal b) üstat, efendim c) oğlan, kız d) ihtiyar, hoca

20. Hangi kelimelerin anlamı öncekiden iyileşmiştir?

a) kültür, medeniyet b) erkek, bayan c) yaman, yavuz d) ucuz, emek

21. Hangi kelimelerin anlamı öncekiden genişleşmiştir?
a) söz b) yavru c) koca d) ağaç
22. Hangi kelimelerin anlamı öncekiden daralmıştır?
a) sofra b) oğlan c) gezi d) su
23. Tek anlamlı kelimeleri işaretleyin.
a) ekmek, geçim b) kale, küle c) gün, aç d) defter, radyo
24. Çok anlamlı kelimeleri işaretleyin.
a) gül, göz b) ayak, gün c) kapı, sır d) kapak, kalem
25. Eşsesli kelimeleri işaretleyin.
a) gül, sağ b) bağ, çağ c) top, it d) amaç, hedef

IV variant

1. “Dost” kelimesinin eş ve zıt anlamlılarını bulun.
a) ortak, arkadaş
b) arkadaş, düşman
c) beyaz, kırmızı
d) siyah, beyaz
2. Zıt anlamlı kelimeleri seçin.
b) temiz-hafif b) acı-tatlı c) iyi-güzel d) sert-ince
3. Hangi kelimelerin anlamı öncekiden kötüleşmiştir?
a) alan, dal b) üstat, efendim c) oğlan, kız d) ihtiyar, hoca
4. Hangi kelimelerin anlamı öncekiden iyileşmiştir?
a) kültür, medeniyet b) erkek, bayan c) yaman, yavuz d) ucuz, emek
5. Hangi kelimelerin anlamı öncekiden genişleşmiştir?
a) söz b) yavru c) koca d) ağaç
6. Hangi kelimelerin anlamı öncekiden daralmıştır?
a) sofra b) oğlan c) gezi d) su
7. Tek anlamlı kelimeleri işaretleyin.
a) ekmek, geçim b) kale, küle c) gün, aç d) defter, radyo
8. Çok anlamlı kelimeleri işaretleyin.
a) gül, göz b) ayak, gün c) kapı, sır d) kapak, kalem
9. Eşsesli kelimeleri işaretleyin.
a) gül, sağ b) bağ, çağ c) top, it d) amaç, hedef
10. Top oynayanlarınufak tefektiuzun boylu.
a) ha.....ha b) ister..... ister c) bir..... bir d) kimi..... kimi
11.kabul et,etme, sen çok bencil birisin.
a) kâh.....kâh b) ister..... ister c) olsun..... olsun d) kimi.....
kimi

12. Küçük büyük herkes Barış Manço'yu çok sever.

a)ne.....ne b) ister..... ister c) olsun..... olsun d) kimi.....
kimi

13.Sana gelmeyi düşünüyordum,işlerin çokluğundan vakit bulamadım.

a)gel gör ki b) hâl böyleyken c) her ne kadar d) kaldı ki

14. Özür dilediğim hâlde benimle pek konuşmuyor,hatalı olan da kendisi.

a) hâl böyleyken b) zira c) yine de d) kaldı ki

15. iyi gitar çalıyorsun, bize bir parka çalar mısın?

a) oysa ki b) yeter ki c) madem ki d) kaldı ki

16.Bugün okula gidecektin,gitmedin mi?

a) oysa b) yoksa c) aksi takdirde d) demek ki

17.Her şey kötüye gidiyor,ne hayaller kurmuştuk!

a) oysa b) zira c) yoksa d) sanki

18. Senin yaptığın yemek çok güzeldir.

a) oysa b) o hâlde c) kuşkusuz d) öyleyse

19. Telefona cevap veren yok. Evde yoklar.

a) oysa b) yoksa c) aksi takdirde d) demek ki

20. Para önemli değil. sağlığına kavuş.

a) kuşkusuz b) zira c) yeter ki d) demek ki

21. Sabahleyin hiç bir şey yemedim, aç değilim.

a) bu sebeple b) ama c) bunun için d) ise

22.Pasta çikolata yemek istemiyorum.

a)ne.....ne b) da..... da c) ya..... ya d) hem..... hem

23. Tatil yapmak için zamanım var , de param.

a)ne.....ne b) da..... da c) ya..... ya d) hem..... hem

24. Ben içki içerim,de sigara.

a)ne.....ne b) da..... da c) ya..... ya d) hem..... hem

25. Sen ben bu işten anlamayız.

a)ne.....ne b) da..... da c) ya..... ya d) hem..... hem

MUSTAQIL TA'LIM TOPSHIRIQLARI

1-topshiriq. *Matnlarni o'qing va turk tiliga tarjima qiling.*

TURK ADABIYOTI NAMUNALARI: TURK HIKOYACHILIGI TARIXIDAN

Turk hikoyachiligida 1911-1928 yillar “rivojlanish davri” deb ataladi. Bu davr turk hikoyachiligi rivoji nuqtai nazaridan eng ahamiyatli davr hisoblanadi. II Mashrutiya oxiri va Jumhuriyatning dastlabki o'n etti yillik davrini o'z ichiga olgan mazkur vaqt davomida tahsinga loyiq hikoyalar silsilasi paydo bo'ldi. Bu yillarda hikoya janrining mustaqil mavqega erishishiga sabab bo'lgan ko'plab janr namunalari chop etilgani ko'zga tashlanadi. Bu davrda Ahmad Reshat, Ahmad Hikmat, Aka Gunduz, Erjument Akrom, Hakki Suha Gezgin, Holid Ziyoy, Xolida Adib, Husayn Johit, Husayn Rahmi, Ibrohim Olaettin, Mehmet Izzat, Mehmet Rauf, Usmon Jemal, Umar Sayfiddin, Peyami Safo, Rauf Nejdety, Rafiq Holid Qoray, Reshat Nuri, Savfeti Ziyoy, Selahaddin Enis, Shukufe Nihol, Yoqub Qodrilarning hikoyalari dunyo yuzini ko'rdi.

UMAR SAYFIDDIN

(1884 – 1920)

XX asr turk adabiyotida «Milliy adabiyot oqimi» va hikoyachilikning shakllanishiga ulkan hissa qo'shgan sodda uslub egasi, hikoyalari eng ko'p mutolaa qilinadigan adib Umar Sayfiddin 1884 yil 28 fevralda Go'nen (Balikesir)da tavallud topgan. Otasining xizmat vazifasi tufayli Vatanidan ayrilgan oila Inebo'li va Ayanjiqdan keyin beto'xtov joy o'zgartiravermaslik maqsadida Istanbulga ko'chib kelgan.

Umar Sayfiddin tahsilni tugatganidan keyin markaziy Salonikida joylashgan Uchinchi qo'shinga yuborilgan. 1906 yilda Izmir jandarm maktabida o'qituvchi bo'lib faoliyat yurita boshlagan. Bu Umar Sayfiddin ijodi uchun juda katta ahamiyatga ega voqea edi. U fursatdan foydalanib Izmirdagi adabiy faoliyatni kuzatadi, ijodga qadam qo'yayotgan yoshlar bilan tanishadi. Jumladan, fransuzcha bilimni oshirish uchun G'arb madaniyatidan xabardor Baha Tevfiqdan saboq oladi; Nejb Turkchadan esa sodda va milliy tildagi asarlarni yozish malakasini o'rganadi.

1909-yil yanvar oyida Saloniki Uchinchi qo'shinida vazifaga tayinlangandan keyin shu erda chop etib kelinayotgan «Yosh qalamkash» jurnalida «Yeni lison» nomli dastlabki maqolasini ismsiz nashr ettiradi. Ammo jurnal hay'ati a'zolari Bolqon urushi boshlanishi tufayli tarqalib ketishga majbur bo'lishadi. Umar Sayfiddin Bolqon urushi tugagach, qaytadan askarlikka olinadi. Slavyan va yunon mamlakatlarida urushda bo'ladi. Bu urushlar natijasida Umar asir tushadi. U Naflionda o'tgan bir yillik tutqunlik paytida uzluksiz mutolaaga berilib, «Mahdi», «Ozodlik bayroqlari» singari hikoyalarini yozadi va bu hikoyalar «Turk yurti» jurnalida nashr qilinadi.

Umar Sayfiddin tutqunlik davrida istasa mutolaaga berilib, kerak bo'lsa hikoyalar yozib, o'zi uchun ahamiyatli bo'lgan sinovlarni boshdan kechiradi. 1913 yili tutqunlik tugashi bilan Istanbulga qaytib, askarlikdan voz kechadi, o'qituvchilik faoliyatini davom ettirib, ayni paytda, ijod bilan shug'ullanadi. U «Turk so'zi» jurnalining bosh muharrirligiga tayinlanadi va turkiy fikrlarni himoya qiluvchi maqolalar yoza boshlaydi. 1914 yildan vafotiga qadar Kabatash litseyida o'qituvchilik faoliyati bilan mashg'ul bo'ladi.

U.Sayfiddin umrining oxirigacha qancha azob va iztiroblar chekishiga qaramasdan, 10 ta kitob ichiga jamlangan 125 ta hikoya yozadi. Uning hikoya va maqolalari «Yeni majmua», «Shoir», «Dengiz floti», «Buyuk majmua», «Yeni dunyo», «Tikan», «Turk ayoli» kabi jurnallarda «Vaqt», «Zamon» va «Ifham» gazetalarida nashr etiladi.

Hikoya janri alohida adabiy ijod maydoni ekanini namoyon etgan Umar Sayfiddin turk adabiyotida hikoya janrining shakllanishi va taraqqiyotiga katta hissa qo'shish bilan birga o'zidan keyingi hikoyanavislar ijodiga samarali ta'sir ko'rsatdi.

Hikoya kitoblari:

«Haram» (1918), «Baland poshnalar» (1922), «Aslzodalar» (1938), «Yashirin ibodatxona» (1923), «Oq lola» (1938), «Ilk tushgan oq» (1938), «Uyatchanlik imtihoni» (1938), «To'lqin» (1943), «Nuqta» (1956), «Tarix azaliy takrorlanishdir» (1958).

2-topshiriq. Hikoyalarni o‘qib, savol va topshiriqlarni bajaring.

KÜTÜK

Alaca karanlık içinde sivri, siyah bir kaya gibi yükselen Şalgo burcu uyanıktı. Burcun tepesinde beyazlı, siyahlı bir bayrak vardı, iki bin kişilik kuşatma ordusunun çadırları, yolun sağındaki büyük ağaçların etrafına kurulmuştu.

Türk kumandanı, çadırının kapısı önüne serilmiş kaplan postu üzerinde oturuyordu. Gözlerini, alacağı kalenin bayrağına dikmiş, kethüdanın anlattıklarını dinliyordu.

Kethüda yarım saat önce gelmiş, atının terini kurutmadan huzura çıkmıştı, Aslan bey:

– Ben bir kalenin karşısında çok duramam, dedi, hiç sabrım yoktur. Ama Ali paşa, çok sabırlı.

Kethüda başını kaldırdı:

– O da sabırsız... Ama, ne yapsın? Kale pek yalçın, pek sarp.

– Kalenin kumandanı kimdi?

– Zondi isminde biri. Elimize geçen esirlerden işittik. Ömür boyu vuruşmuş.

Aslan bey, düşmanın cesurunu, kahramanını severdi. O biliyordu; düşmanların hepsi Zondi gibi kahraman değildi, içlerinde tavşan kadar korkak olanları vardı.

Buraya gelindiği günden beri Aslan bey her sabah atına biniyor, tek başına ormanların içine dalıyor, gülerek dönüyordu.

– Hava bozmayacak mı? Ah, biraz sis olsa.

Diye gözlerini gök yüzünden ve kalenin bayrağından ayıramıyordu.

Ortalık bütün bütün kararıyor, gece oluyordu. Gökte hiç yıldız yoktu. Aslan bey kethüdasıyla konuşuyordu.

Bir sabah....

Koyu bir sis her tarafı kaplamıştı.

Atını erken aen hazırlatan Aslan bey çok neşeliydi.

Bütün zabitleri, çavuşları çağırttı:

– Ağalar, dedi. Bu gün kaleyi alacağız. Ben iki saate kadar geleceğim. Şimdi hepiniz hazır olunuz. Bütün askerlerinizi savaş düzenine sokunuz. Mümkün olduğu kadar çok gürültü çıkarılsın.

Biraz sonra...

Nereden geldiği belli olmayan derin bir gürültü sis içinde uğultuya dönüşmüştü. Bu uğultuya kös, kalkan, boru sesleri, at kişnemeleri

karışıyordu. Askerler, saf düzeni almış; duman içinde, gürültü çıkararak ilerliyorlardı.

Aslan bey kükredi.

-Yiğitlerim!... Sis açılmaya başladı. Ama, ileri gitmeyin.

Ben düşmana teslim teklif edeceğim.

Öğleye doğru artık herkes birbirini görüyordu, kaleye yaklaşılmıştı. Cesur Aslan bey, atını sürüp kaleye yüz adım kadar yaklaştı.

Gür sesiyle haykırdı:

– Hey bre Şalgo muhafızları!... Teslim olun. Nafile yere kanınızı döktürmeyin. Biz teslim olanın canına kıymayız...

Elli manda ile buraya getirdiğim bu topun iki güllesiyle binlerce Şalgo kuvvetinde olan İstanbul kaleleri tuzla buz oldu. İşte İstanbul'u alan bu top... Bir kere ateş edeceğim. Ne kaleniz kalacak, ne de kendiniz.

Safların arasında sevinç sedaları yükseldi. Herkes Aslan beyin bir haftadır ne beklediğini şimdi anlıyordu. Demek bu top geliyormuş...

Biraz sonra...

Şalgo'nun tepesinde beyaz bayrak dalgalanıyordu. Demir kapılar açılmıştı.

Aslan bey, teslim olan kumandana:

– Korkmayınız. Hayatınız bağışlanmıştır. Gelin, size buraya getirdiğim topu göstereyim.

Genç bir şövalye tercümana bir şeyler sordu. Aslan bey:

–Ne diyor? dedi.

– Bey, bu topu kaç günde İstanbul'dan buraya getirmiştir?diyor.

– Sen, de ki: “İstanbul'dan getirmemiş. Burada bir hafta içinde kendisi yapmış.” Tercüman bu sözleri söyleyince esirler şaşırdılar.

Aslan bey, gülümseyerek palabıyıklarını büküyor, arkasındaki kethüda, başını kaşıyarak gülmekten katılıyordu. Nöbetçiler degü-lüşüyorlardı. Esirler topa ellerini, sürdüler. Deliğini aradılar. Bula-mayınca sarardılar. Sonra kızardılar. Birbirlerine bakıştılar. Kaleku-mandanı titreyerek mırıldandı. Aslan bey, tercümana baktı:

– Ne diyor?

–“Bu mertlik değil...”diyor.

– Ona sor ki: Henüz bir kere patlamayan bir toptan korkarak hemen teslim oluvermek mi mertliktir?

Kale kumandanı, cevap veremedi. Esirler, oldukları yerde donup kaldılar.

Bir güllesiyle kaleyi yıkacak olan bu korkunç top, siyaha boyanmış, kocaman bir kütükten başka bir şey değildi.

Savol va topshiriqlar

- I. Matnni o 'qing va o 'zbek tiliga tarjima qiling.
- II. Gaplarning ifoda maqsadiga ko 'ra turlarini aniqlang.
- III. Matn mazmunini gapirib bering.

ANNE SEVGİSİ

Evin en güzel yeri üst kattaki penceresiydi. Oradan bütün cadde görülür, şehri çevreleyen dağlar rahatça seyredilebilirdi. Her öğle sonrası anne orada oturur, çocuklarla birlikte evden ayrılan eşini selamlardı. Pazar akşamı da aynı yerde oturmuş, eşinin ve çocuklarının dönüşünü beklemişti. Daha eve yaklaşmadan, uzaktan kendisini sevgiyle selamlamışlardı. Anne yürüyemiyordu. Yıllardan beri hastaydı ve ayakları tutmuyordu. Ama yine de gözü çocuklarının üstünden ayrılmaz; elbiselerinde en ufak bir leke, ayakkabılarında bir çamur izi olmaması için çırpınırdı. Çocukları ona yaptıkları gezintilerden, dinledikleri müzikten ve derslerden bahsettikçe gözleri ışıklanır, onları sevinçle dinlerdi.

Çayırarda otlayan inekler, bir gün önlerine ansızın çıkan tavşanı anlatırken anne öylesine mutlu olurdu ki çocukları kendisine bir hediye getirince dünyalar kadar sevinirdi.

En çok da çocukların kırlardan topladığı çiçekler hoşuna giderdi. Onları hemen bir vazoya koyar, bir hafta boyunca gururla seyrederdi. Bazen de çocuklar içi boş bir salyangoz kabuğu, küçük bir kuş yuvası getirirlerdi. Anne bayılırdı sevinçten...

Bir gün baba çocuklara “Gelecek Pazar günü yakın bir kasabaya gideceğim; Bazı işlerim var orada.” demişti. “Sabahleyin trenle yola çıkar, akşama döneriz.” Çocuklar heyecanla ellerini çırpıtlar. Müthiş bir şeydi bu...Bütün gün ormanda ve ırmak kıyısında eğleneceklerdi. Neler alacaklarını düşündüler hemen... Bir sırt çantası, futbol topu, hamak... Daha bir sürü şey... Çocuklar kendi aralarında zevkli bir konuşmaya dalmışlardı.

Anne bir tarafa çekinmiş, üzgün bir yüzle oturuyordu. Bütün gün evde, tek başına kalacaktı. Pencere kenarında oturacak sıkıntıyla hep yolu gözleyecek, bir şeyler okumaya çalışacaktı. Vakit geçmeyecekti hiç... Ne olurdu çocuklardan biri yanında kalsaydı. Ama hiç bir şey söylemedi. Çocukların neşesini bozmaya hakkı yoktu.

Öğleden sonra Yavuz annesinin yanında oturmuş, bir kitap okuyordu. Annesi, bir kelimeyi doğru okuyamadığı zaman tekrarlıyor, oğluna yardım ediyordu.

Biraz sonra Yavuz'un okuduğu parcha bitmişti. Birden aklına gelmiş gibi annesinin göğsüne sokuldu. Kollarını boynuna dalayarak:

–Anneciğim...diye fısıldadı. Pazar günü ben seninle kalmak istiyorum. Ama kimseye bir şey söylemek yok, iyi mi?

Annesi oğlunu öperek:

–Peki çocuğum. Çok sevindim davranışına... Pazar günü canım sıkılmayacak, dedi.

Ertesi gün küçük kız mutfakta çalışırken bir kaza oldu. Ayşe yıkadığı tabağı kurularken yere düşürmüştü ve kırmıştı. Korkuya kapıldı birden.

Tabağın kırıldığını annesi görmüştü. Kızına sevgiyle yaklaşarak:

–Canın sağ olsun kızım, dedi. Dolapta başka tabaklarımız var.

Küçük kız sevindiiçten annesinin davranışına... Okula gitmek üzere evden çıkarken,

–Anneciğim, dedi. Biliyor musun? Pazar günü ben evde kalacağım. Birlikte otururuz. Ama kimselere söyleme bunu.

Anne akşamüstü, odasına çekilmiş, dikişle uğraşıyordu. Büyük oğlu içeriye girdi. Sağa sola bakıyor, sıkıntılı sıkıntılı dolaşıp duruyordu. Bir şeyler söyleyecekmiş gibi bir hâli vardı. Ama söyleyemiyordu.

Annesi, sormak zorunda kaldı:

–Hayrola, bir şey mi var?

–Şey... Anneciğim... Bir oyuncak uçak yapıyorum da...Ben pazar günü evde kalıp onu tamamlasam olmaz mı? Diğerleri gitsinler. Ben burada senin yanında kalsam.Ama bunu babama ve kardeşlerime söyleme sakın.

Böyle iyi kalpli ve anlayışlı çocuklara sahip olduğu için annenin gözleri yaşlarla dolmuştu. Akşam eşine olanları bir tarafta gizlice anlatınca, kocası:

–Pazar günü başka bir şey yapalım. İş yerinin sahibi ile konuşur, otomobilini odunç alırım. Oturacak dört kişilik yeri var. Yavuz şoförün yanına geçerse rahatça sığarız. Sen de gelirsin. Ne dersin teklifime?

Anne el çırparak kabul etti. O pazar hakikaten, çok güzel bir gün geçirdiler. O neşeli tatil gününü yıllarca unutamadılar.

Rizâ Akdemir

Savol va topshiriqlar

I. Matnni o 'qing va o 'zbek tiliga tarjima qiling.

II. Matndan so 'z birikmalarini toping, ularning turini aniqlang.

III. Matn mazmunini gapirib bering.

PAPAĞAN

İki hafta önce aldım. Konuştuğunu söylemişti satıcı.

–Konuş bakalım Robenson, konuş da bey duysun.

–Satılığa mı çıkarıldım?

Garip bir sestti. Ne bir kadın, ne bir erkek sesi. İnsan sesi değil. Hayvan sesi hiç değil. Sorusunun yanıtını beklemeden sordu:

–Nasılsınız bayım?

–İyiyim, dedim. Ya sen Robenson, sen nasılsın?

–Berbat, diye yanıtladı sorumu.

–Zengin bir sözcük dağarcığı olmalı, dedim satıcıya.

–Evet, dedi. Oldukça.

–Anlam kaymaları oluyor mu? dedim.

Satıcı ne dediğimi anlamamış, alık alık yüzüme baktı.

–Nasıl yani?

–Bildiği bir sözcüğü gelişigüzel bir yerde, anlamı dışında kullanıyor mu?

–Dikkat etmedim, dedi satıcı. Papağana döndü:

–Böyle şeyler oluyor mu?

–Berbat, diye yineledi papağan. Satıcı:

–İnanın ki geniş bir sözcük hazinesi vardır.

–Belli, dedim. Yanıtları yerinde.

Satıcının istediği parayı ödeyip papağanı aldım.

–Eve gidene değin bu kafesin içinde kal, dedim. Bu senin güvencen için. Eve vardığımızda kafesinden çıkarırım. Dilediğince yaşarsın?

–Evde mi? diye sordu papağan.

–Evde, benim gibi, dedim.

–Berbat, dedi yeniden.

–Görmeden karar verme, dedim.

–Bakalım, dedi.

Satıcıya, hep böyle tek sözcükle konuşup konuşmadığını sordum.

–Tabii ki bir kuş... takdir edersiniz... uzun cümle kurma yeteneği yok.

–Böylesi daha iyi, dedim. Kısa ve kesin konuşması zekâsını gösteriyor.

–Duydun mu? dedi papağan. Satıcı güldü.

–Görüyorsunuz, konuşulanların tümünü anlıyor.

–Hayır, dedi papağan. Tümünü değil. Dilediklerimi.

- Kuşmayı siz mi öğrettiniz? diye sordum.
- Hayır, dedi. Ben aldığım da konuşuyordu.
- Ama burada da, gelen gidenden birkaç sözcük öğrenmiştir elbet.
- Aşağılık herif, dedi papağan.
- Sattığım için kızıyor, dedi satıcı.
- Sizi çok seviyor olmalı, dedim. Belki de ayrılmak istemiyor sizden.
- Nefret, dedi papağan. Nefret!
- Beni değil, belki burasını seviyor olabilir, dedi satıcı. Ama sanmıyorum. Çünkü öbür kuşlar ve bu maymun nasıl olsa konuşmuyor.
- Alık, dedi papağan.
- Bu sözcükleri bildiğini bilmiyordum, dedi satıcı. İlk kez duyuyorum. Kusura bakmayın.
- Tam tersine, dedim. Yerli yerinde kullanıyor sözcükleri.
- Satıcı kıvandı:
- Söylemiştim size, dedi. Bir insan gibidir. Çok akıllıdır.
- Hadi yavrum gidelim, dedim papağana. Elime kafesi aldım. Çık-madan önce,
- Bir eyvallah demeyecek misin eski sahibine? dedim. Kafasını kaldırdı. Tükürür gibi:
- Kuş muhannet geber, dedi. Gülüştük.
- Elimde kafes bir arabaya atladım. Şoför:
- Papağan mı o kafesteki ağabey? dedi.
- Evet, dedim.
- Konuşmasını biliyor mu?
- Evet, dedi papağan.
- Vay canına, dedi şoför. Gerçekten konuşuyor, hem de insanın dilinden anlıyor.
- Evet, dedi papağan.- Bazen.
- Evet'ten başka bir şey biliyor mu ağabey? dedi şoför.
- Yürü, dedi papağan.
- Harika be ağabey, dedi şoför. Çok matrak. Hem anlıyor, hem karşılık veriyor. İnsan gibi, aynen.
- Hayır, dedi papağan.
- Harika, valla harika, dedi şoför. İlk kez görüyorum böylesini.
- Son kez, dedi papağan.
- Çok matrak, neredeyse kavga edecek, dedi şoför. Peki ablacığım, dediğin gibi olsun, dedi gülerek.
- Ağabey, diye düzeltti papağan. Şoför:
- Valla bununla sen iyi para kırarsın ağabey, dedi.

Papağan bakışlarını bana çevirdi. Şoförün ne dediğini anlamamış olmalıydı. Sorulu, korkulu gözlerle bakıyordu.

–Para kırmak için değil, dedim. Evde yalnızım. Yalnızlığımı paylaşmak için aldım bunu.

–Başka bir şey bulamadın mı be ağabey? dedi şoför. Oturup bu kuşla mı konuşacaksın.

–Evet, dedi papağan.

–Doğrusu, galiba haklısın, dedi şoför. İnsan geceleri şöyle bir konuşup dertleşmek istiyor arada bir. Üstelik böylesi...

–Papağan, dedi papağan.

–Evet, dedi şoför, böylesi bir papağan her yerde bulunmaz.

–Hiçbir yerde, dedi papağan.

–Geldik galiba, dedi şoför.

–Evet, dedim. Şurda köşebaşında ineyim.

–Hayırlı olsun ağabey, dedi şoför. Çok akıllı bir kuşa benziyor.

–Aptal, dedi papağan.

–Hergeleye bak sen, dedi şoför. Teşekkür edeceğine kalkmış benim gibi bir insanoğlunu aşağılıyor.

Ferit Edgü

Savol va topshiriqlar

I. Matnni o‘qing va o‘zbek tiliga tarjima qiling.

II. Matndan so‘z birikmalarini toping, ularning turini aniqlang.

III. Matn mazmunini gapirib bering.

3-topshiriq. Matnlarni o‘qing va turk tiliga tarjima qiling.

VATAN MAHALLADAN BOSHLANADI

O‘zbeklarda „Mahallang–otang-onang“ degan gap bor. Bu qadimdan shakllanib kelgan, boshqa davlatlarda uchramaydigan mahallachilik bilan bog‘liq.

Mahallada begonalar bo‘lmaydi. Hamma inoq , ahil yashaydi. Har xil masalalar bamaslahat hal qilinadi. To‘ylar, ma‘rakalar mahalla ahlisiz o‘tmaydi. Ayniqsa, mahallaning keksalari bu ishlarga bosh-qosh bo‘ladilar, yoshlarga maslahatlar berib turadilar.

Mahalla – tarbiya o‘chog‘i. U yerda nafaqat yoshlar, kerak bo‘lsa, kattalarga ham tarbiya berib qo‘yishadi. Mahalla kattalarining nasihatleri yoshlar uchun katta boylik.

Mahallalar hududini obodonlashtirish uchun hasharlar uyushtirib turiladi. Unda katta-yu kichik birdek qatnashadi. Ariqlar, ko'chalar tozalanadi, axlatlar olib ketiladi. Mahalla obod bo'ladi. Mahalla obodligi esa yurt obodligidir.

BIZNING MAHALLA

Men Toshkent shahri Mirzo Ulug'bek tumanida yashayman. Mahallamiz ham buyuk olim Mirzo Ulug'bek nomi bilan ataladi. Unda 542 ta oila, jami 2392 nafar kishi istiqomat qiladi.

Mahallamiz odamlari juda ahil. Har bir uydagi to'y va boshqa marosimlarda hamma birdek xizmat qiladi. Qariyalar esa yo'l-yo'riq ko'rsatib turadilar.

Mahallamiz hududida maktab, bolalar bog'chasi, poliklinika, 4 ta kichik korxona bor. Ular asosan xizmat ko'rsatish sohasida faoliyat yuritadi.

Yaqinda mahallamizda yana bir yog' qadoqlovchi korxona ishga tushirildi. Mahalla guzari qurilishi ham qizg'in bormoqda. Guzar ham hashar yo'li bilan qurilmoqda. U yerda sartaroshxona, novvoyxona, otalar choyxonasi bo'ladi. Umuman, mahallamiz obod va ko'rkam bo'lib bormoqda.

HALDUN TANER (1915-1986)

Haldun Taner 1915 yil 16 martda Istanbulda professor Ahmed Salohiddin oilasida tug'ildi. 5 yoshida yo'qotgan otasining davlat uchun qilgan xizmatlari evaziga boshlang'ich va o'rta ta'limni Galatasaroy litseyida oldi (1935). Davlat tomonidan Olmoniyaga jo'natildi. Xeydelberg universitetida uch yil iqtisodiy va siyosiy fanlarni o'rgangan Haldun Taner kasallanganligi sababli Vataniga qaytishga majbur bo'ladi (1938). Davolanib chiqqanidan keyin Istanbul universiteti adabiyot fakultetining olmon tili va adabiyoti bo'limiga o'qishga kiradi va universitetni 1950 yilda tamomlaydi. Adabiyot fakultetining san'at tarixi bo'limida assistentlik faoliyatidan (1950- 1954) keyin Venaga borib Maks Reynxart teatr institutida tahsil oldi. Vena teatrda assistentlik, Vena sharqshunoslik institutining turk tili bo'limiga mudirlik qildi. Vataniga qaytgandan keyin (1957) Istanbul universiteti jurnalistika institutida adabiyot va san'at tarixi; Anqara universiteti til va tarix, jo'g'rofiya fakulteti bilan Istanbul universitetida teatr tarixi kafedracida katta o'qituvchi sifatida faoliyat

yuritdi. “Yana bir marotaba tug‘ilsam ham, yozuvchi bo‘laman...” – degan, yozuvchilikni kasb deb bilgan, inson faqat sevib bajara oladigan ishi bilan baxtiyor ekanligi haqida fikr bildirgan Haldun Taner 1986 yil 7 martda Istanbulda vafot etdi.

Uning ilk hikoyasi “Yedigun” jurnalida 1944 yilda Haldun Yag‘jio‘g‘li taxallusi bilan e‘lon qilingan “Tuhmat” hikoyasidir. “Ulku”, “YUjel”, “Yedigun”, “Varliq”, “Kuchuk dergi” singari jurnallarda hikoyalari nashr etib borildi. 1952 yilda do‘stlari bilan “Kuchuk dergi” jurnalini chiqargan Haldun Taner “Tarjimon”, “Milliyat” gazetalarida ocherklar; “Yeni tong” va “Yeni Istanbul” gazetalarida ma‘naviy mavzularda maqolalar yozib bordi. “New York Herald Tribun” gazetasi boshchiligidagi xalqaro tanlovda “Shishxonaga yomg‘ir yog‘ardi” hikoyasi bilan Turkiya birinchiligi (1953), “Varliq” jurnali boshchiligidagi o‘tkazilgan savolnomada ham yilning eng yaxshi hikoyanavisi deb tan olinadi (1956). “O‘n ikkiga bir daqiqa qoldi” nomli hikoyalar to‘plami bilan Said Foiq hikoya armug‘onini (1955), “Befarosat erning ayyor xotini” nomli pesasi bilan Turk til jamiyati teatr mukofotini (1972), “Sohilda tong” nomli hikoya kitobi bilan Sedat Simavi vaqfi adabiyot mukofotini (1983) olishga muvaffaq bo‘ldi.

Haldun Taner asarlari rus, ingliz, nemis, chex, yugoslav, qozoq, ozarbayjon, gruzin tillariga tarjima qilingan. O‘zbek tiliga qator hikoyalari P.Kenjaeva tomonidan o‘g‘irilgan.

4-topshiriq. Hikoyalarni o‘qib, savol va topshiriqlarni bajaring.

KÖPEK YAVRUSU

Şehrin ana caddesindeki kuyumcu dükkânlarından birinin kaldırımı önünde bir köpek yavrusu ön ayakları üzerine uzanmış, acı acı sızlanıyor, arada başını iki yana çevirip etrafını alan mahalle çocuklarına bakıyordu.

Köpek yavrusunun iki art ayağını az evvel, demir tekerlekli bir yük arabası ezmişti. Şimdi mafsallardan aşağısı pestile dönmüş, ayaklar yalnız bir deriye bağlı, sarkıyor, ezikten boyuna kan sızıyordu. Arada boynunu büküyor, sesini yükselterek bir şeyler anlatmak istiyor, sesi ağırlaşıyor, yükseliyor, sonra yavaşçacık tükeniyordu.

Etrafını alan mahalle çocuklarıysa yaramaz ve haşindiler... Bunlardan Tatar'a benzeyen, basık burunlu birinin elinde bir değnek vardı. Şakıldaklı entarisinin parçalanmış sırtından eti görünüyordu. Yanında, paslı bir çember tutan çok zayıf oğlana:

–Ağlıyor ha! dedi.

Çok zayıf oğlan başını salladı.

–Heye... Ver hele lan...

Tatar benzeyen oğlanın elinden sopayı aldı.

Çok zayıf oğlan cevap vermedi.

Çektiği acıyı İNSAN'lara bir türlü anlatamayan köpek yavrusunun ezilmiş, kanlı etine dürttü. Köpek yavrusunun vücudu birden müthiş bir sarsıntı geçirdi ve acı acı bağırdı. Başta zayıf oğlan, bütün çocuklar bir zafer çılgılığı attılar.

–Bi daha dürt hele lan!

Değnek tekrar dürtüldü, sonra tekrar, tekrar... Köpek yavrusu her seferde de öyle müthiş, öyle ondan beklenilmeyen sesler çıkardı ki, sanki bütün kudretini bu olağanüstü gayretlerle kaybetti ve tükendi gitti... Köpeğin çaresiz bir teslimlikle yan yatan, gözler kapalı, elleri düşmüş, acı duyan fakat artık inlemeye mecali kalmayan sükûtu evvela çocukların, sonra onları çevreleyen büyük, daha daha büyüklerin neşesini kaçırdı.

Tatar'a benzeyen oğlan:

–Vay vay, dedi, bağırmıyor be! Kırpık bıyıklı biri:

–Ayağınla bas da bak! dedi.

Kısa, lâcivert pantolonunun kıcı iri siyah bir bezle yamalı, yandan biri kargaya benzeyen, kesik benizli bir başka oğlan, ayağında taşıdığı babasının battal, sarı kunduralarının topuğuyla köpek yavrusunun ezilmiş iki arka ayağına bastı. Bayılmış, daha doğrusu ölmüş benzeyen köpek yavrusu, ondan beklenmeyen yepyeni bir hamleyle şahlanarak öyle vahşî bir ses çıkardı ki...

Köpeğin etrafında ilk halkayı çeviren çocuklar, onları çeviren büyükler, daha büyükler birden ürktüler. Sonra köpek yavrusunun iki ön ayağı arasına sakladığı başıyla tepeüstü, acayip devrilişini görünce korkacak bir şey olmadığını anlayarak, tekrar toplandılar ve neşeli çılgınlık yükseldi.

Seyirci büyüklerden biri:

– Ulan eferim be! dedi.

“Eferim”i kazanan karga suratlı oğlan yumruklarını göğsüne vurarak, gururla:

–Alooooooş! dedi. Nasıl?

Bütün çocuklar karga yüzlü oğlana kıskançlıkla baktılar. Daha yeni bir şeyler bulup, kendileri de eferim'i kazanmak için arandılar.

Köpek yavrusunun ölümü yaklaşıyordu. Tatar'a benzeyen, yassı burunlu oğlanın ela gözleri, birden sarı sarı parladı.. Karşı kaldırımın

önünde sökülmiş bir parke taşı duruyordu. Koştı, taşı yerinden zorla kaldırarak köpek yavrusuna doğru geliyordu ki, “Hammal Memet Bey” neredense zuhur etti. Tatar'a benzeyen oğlanın niyetini anlayarak onu kolundan yakaladı:

–Hele ha, hele ha... Yazık...

Tatar'a benzeyen oğlan muvazenesini kaybetti, parke taşı da yere düştü. Oğlan bunu bir yenilgi saydığı için, müthiş hırslanarak dikildi:

–Sana ne? Oğlun mu da karışıyor?

Herkes kahkahalarla güldü. Oğlan sunardı:

–Atarım, atarım.... Senin babanın iti değil ya!

“Hammal Memet Bey”;

–Yazık oğlum, günah... diyecek oldu. Fakat yassı burunlu oğlan yumruklarını beline dayamış “Hammal Memet Bey”e öyle bir azametle bakıyordu ki...

Sen bir hammal adamsın, dedi get yükünü taşı... Senden akılalacak deelük a!

Herkes kasıklarını bastıra bastıra gülüyordu.

Bacağı kadar bir oğlanın karşısında, kulaklarına geçmiş soluk kurşuni fötrü, paçaları diz kapaklarına kadar çemirli kara donu, yalın ayaklarıyla “Hammal Memet Bey”i bir soytarıya benzeten karnı tok bezirganlar, öteki çocukları da kışkırtmaya başladılar. Derken iş azıttı... Ehey'ler, zort'lar, karpuz kabukları ve avuç avuç toza tutulan “Hammal Mehmet Bey” şaşkına çevrildi. Sağa sola saldırırken kafasına bir taş, geri dönüyor dönerken beraber alnına koca bir karpuz kabuğu yiyerek sersemliyordu.

Etraf gittikçe kalabalıklaşıyordu. Güneşin altında boyuna çoğa lan bir kalabalık sesli sesli gülüyor, daha çok gülebilmek için kendilerini zorluyorlardı.

Bir ara, karga yüzlü oğlanın kuru bileği “Mehmet Bey”in eline geçti. Öteki çocukların “Ana avrat” küfürleri arasında, dönmüş gözleri, gerilmiş sinirleriyle, çocuğu tokatlamaya başladı. Çocuğun avaz avaz haykırışı, etrafın yaygarası üzerine bir polisle iki bekçi koşarak geldiler. Esnafın da işbirliğiyle karga yüzlü oğlan “Hammal Memet Bey”in elinden kurtarıldı ve “Bir çocuğu cadde orasında tokatlamak suçlusu” adam, karakola sevk edildi.

Köpek yavrusuna gelince... O kendinden geçmişti. Küçücük başı, iki ön ayağı üstüne düşmüş, kenarlarında yaşlar kurumuş, yumuk gözleriyle sessiz yatıyor, arada ağzı açılıyor, fakat hiçbir ses çıkmadan kapanıyordu.

Az sonra ihtiyar çöpçü, güneşin altında büsbütün kurumuşa benzeyen ve dünyasından memnun olmadığını belli eden bezgin haliyle, hayvanın

başını çekerek geldi. Arabayı köpek yavrusunun yanında durdurdu. Alışkın bir kürek hareketiyle köpek yavrusunu yerden aldı, arabaya attı, sona gene hep o bezgin, tatsız, kupkuru haliyle ve hayvanının başını çekerek uzaklaştı.

Orhan Kemal

Savol va topshiriqlar

I. Matnni o 'qing va o 'zbek tiliga tarjima qiling.

II. Matndan ravishdoshlarni toping, ularni turiga qarab ajratib yozing.

III. Matn mazmunini gapirib bering.

KANARYA

Sabun ustası diye anılıyordu. Fakat ona, “sabun sanatçısı” ya da “sabun artisti” demek daha doğru olurdu. Sabahtan akşama dek sabun kazanlarının karşısında kan ter içinde kalır, uğraşır, çabalardı. Eşi dostu ona: “Bu senin hayatın da hayat mı ki?” derlerdi. O, nekarşılık vereceğini bilemez, yüzlerine ahmak ahmak bakakalırdı. Onun hayatı sabun yapmaktı. Mutluluğu ve ödülü de yaptığı sabunlardı.

Karısı ve iki çocuğu Girit'te ölmüştü. Nüfus değış tokuşu nedeniyle Anadolu'ya gelince, sabun fabrikası sahipleri ona övgüde yarışa çıktılar. Fabrikanın birinde iş tuttu. Yıllarca uğraştı. Milyonlarca kilo sabun yaptı. Fabrika sahibi, sabun ustası Süleyman usta sayesinde enikonu para topladı. Süleyman usta, eşin dostun derdine derman olacağım diye, sağa koşa, sola yardım edeede, sonunda,gün- düz terler dökmekten gece de ayazda buz kesmekten hastalandı. Sonunda ölüm döşegine düştü. Yolda, sağa sola para savura savura yürüyen bir hovarda gibi, ömrünün bu noktasına, gönüller dolusu sevgiler saça saça gelmişti.

Evinin alt katında yatıyordu. Bacakları şişti. Üst kata çıkamıyordu. Kendine her gün yapılan alkol kanfre enjeksiyonlarını ödeyecek kadar parası vardı. Doktor her gün evine geliyor ve ona iğne yapıyordu.

Süleyman ustanın ölüm döşeginde bir tesellisi vardı. O da kanaryasıydı. Kanaryası iki gözünün bebeğiymiş. Kanaryasına vaktiyle pamuklar getirmişti. Ayrıca da kuluçkaya yatan kuşa dadılık etmişti. Yavru yumurtadan çıkınca, ıslık çalarak ona müzik ve ötüş öğretmenliği etmişti. Kanaryası ondan hiç ürkmüyor, çağırınca geliyordu. Hele şu hastalığında, kuşun öteye beriye hoplayışı, gelip de başucuna oturuşu ve oradan bir hoplayışta göğsüne konuşu yok mu, onu bayağı eğlendiriyor ve avutuyordu. Fakat Süleyman ustanın asıl tesellisi kanaryanın ötüşüydü. Süleyman ona seslenince, o hemen bir ötüşle cevap verirdi.

Çıngırak gibi berrak, çil çil noktalarıyla upuzun bir makara çekince, hastanın bütün gönlü kulaklarına gelirdi. Kapalıyken açılan pencere kapakları gibi, adamın gönlü açılırdı. Tan yerinin ağarışını, yaprakların rüzgârda fısıldayışlarını, güneşin batıda kızıl sönüşünü, ayın ağartısını, çiçeklerin fişkırışını ve güzel kokuların savruluşunu görüyor ve duyuyor gibi oluyordu. Önce, kuş sanki bir kuş değil de kanatlı bir sestti. Süleyman ustanın hayalini uçuruyordu. Yatakta mıhlı kaldığı o yerde, ona maviliklerin ve bu maviliklerdeki yolculukların tadını tattırıyordu. Kendi gibi, bu dünyanın taş, toprak ve havasından yoğrulmuş bu kuş, dünyaya veda edecek bu adama dünyanın son türküsü, son ışığı ve son umuduydu. Hiç dönüşü olmayan eşikten geçip, çukura çökerken o çöküşün acısını, belki de bu türküyle giderecekti.

Günler içinde ıskartaya çıkarılacak bir gündü. Dün ile bugünü ayıran bir aydınlık değil, kapkara bir çukur...Göklerden yağan loşluktu...Doktor enjeksiyon için tekrar geldi. Fakat artık Süleyman ustanın parası tükenmişti. Bunu doktora söyledi. Doktorun bakışının içine birden bire sanki bir yılan kayıp geldi, orada çörekledi. Sokmak için gözbebeklerinden fırsat kolluyordu. Doktor , o zehir gibi bakışını odaya firdolayı doladı. Süleyman ustaya:

–Sen üzülme. Senden bunca para aldım. Şimdi yapacağımığne- ye karşılık şu odadan ufacık bir hatıra, bir dost hatıra alırım o kadar... dedi.

Süleyman usta , açık yalan kapıya bakakaldı. Ses çıkarmadı.Artık Süleyman ustanın sessizliği , ölüm sessizliğine karışmıştı. Alkol kanfreye artık ne gerek vardı? Yüreği çatlamıştı.

Ölü raporunu vermeye gelen doktor, raporunu yazıp da , faltaşı gibi açık gözlerle kapıya bakan Süleyman ustayı süzerken, kaygısız kaygısız ıslık çalıyordu. Müziğe meraklıydı galiba...

Halikarnas Balıkçısı

Savol va topshiriqlar

I. Matnni o 'qing va o 'zbek tiliga tarjima qiling.

II. Matndan fe'llarni toping, ularni yasalishiga ko 'ra turlarga ajratib yozing.

III. Matn mazmunini gapirib bering.

BİR MOTÖRDE DÖRT KİŞİ

Güverteyi aydınlatan hüzünlü ampulün ışığında dört kişiydiler: Sarı saçlı bir kadın, çiğ et kokan bir kasap, dazlak başlı bir profesör , bir de ağzında piposu olan delikanlı.

Dördü de son vapuru kaçırmış, bu uykulu kaptanın istediği beşer lirayı hemen verip motöre atlamışlardı.

Motör şimdi karanlık suları yara yara ilerlerken sarışın kadın sigara içiyor, dumanını da şahane tavırla gecenin serinliğine savuruyordu.

Esmer delikanlı piposunu içiyordu.

Profesörün zihni tramvayda okuduğu bir makaleye takılmıştı.

Kasaba gelince, o hem fıstık yiyor, hem toptancının yolladığı son faturayı düşünüyordu: “Haydi karamana yüz elli yazdığı neysene, fakat dağlıcı ne demeye yüz seksenden hesap ediyor herifçioğlu?”

Gece yıldızsız, deniz hafif çalkantılı idi. Bordoya vuran küçük dalgaların serpintisi ara sıra muşamba şilteleri ıslatıyordu. Motör artık Moda'yı, Kalamış'ı geride bırakmış, Adalar'a doğru yol almaya başlamıştı.

Sarışın kadın üşümüş olacak ki, birden kalktı, içeriye kamaraya doğru yürüdü. Fakat içeri girmesiyle başının dönmesi bir oldu. Burası yanık benzinle karışık kızgın demir kokuyordu.

Kadın hemen pencereyi açıp önüne oturdu. Sonra yeni bir sigara yakıp dışarı üfürdü.

Çamlıca sırtlarında iki uçaksavar ışıldağı karanlık gökyüzünü tarıyorlardı. Işıldakların biri sağdan sola kayarken öbürü soldan sağa doğru iniyor, ve ikisi ortada bir yerde birleşince husule gelen göz alıcı ışığı seyretmek doğrusu pek ömür oluyordu.

Sarışın kadın dalmış bunlara bakarken biraz ötesinden denize ateşböceği gibi bir şey uçtu. Bunu bir başkası, bir başkası daha ve nihayet ardı arkası kesilmeyen birçoğları takip etti. Kadın dalgın gözlerle bir müddet hiçbir şey düşünmeden birbirini kovalayan bu acayip böceklerin çini mürekkebi gibi siyah denizde teker teker eriyişlerini seyretti. Sonra birden deminki kızgın demir kokusunu hatırlayınca yerinden fırladı. Kaptan kamarasına geçen kapıdan dışarı şimdi hafif bir duman sızıyordu. Kadın şaşkınlıkla kapının topuzuna yapıştı ve o zaman yüzünü alazlayan sıcak bir dumanın ortasında, kaptanla çımacıyı yere çömelmiş, kan ter içinde uğraşırken gördü. Bayılacak gibi oldu bir an... Sonra:

–Yanıyoruz... İmdat!... Yanıyoruz!...diye kendini dışarıya attı.

Bu feryat güvertenin üstünü bir anda allak bullak etmişti. Kadın, kaptan kamarasının kapısını açık bıraktığından, şimdi dumandan göz gözü

de görmüyordu. Kasap şaşkınlıktan oturduğu minderi kucaklamış, profesör ise motörün tek tahlisiye simidini boynuna geçirivermişti.

Sarışın kadın, telâştan piposunu düşüren genç adama doğru koştu:

–Kurtarın beni... beni kurtarın , yüzme bilmem! diye yalvardı. Delikanlı titrek bir sesle:

–Ben de bilmem.diye cevap verdi. Hâlbuki biraz bilirdi. Kendini şöyle yarım saat su üstünde tutabilecek kadar... Ama yalnız kendini.

Kadın ondan ümidi kesince kasaptan medet umdu. Fakat o şimdi iki elini açmış:

–Şu vartayı bir atlatalım, dinimin hakkı için üç koyun kurban edeceğim! diye adak adıyordu.

Hepsinden çok profesörün işi bitikti. Hâlbuki o, kahraman da geçinirdi. Hatta daha o sabah derste Sokrates'in hayatı nasıl istihkar ettiğini anlatırken de onun gibi ölümü tebessümle karşılayabileceğini söylemiş, işin tuhafı, sözlerine talebeleri kadar kendini de inandırmıştı.

Kadın şimdi bakraca su dolduran çımacıya sarılmış:

–Allah aşkına bırakmayın beni ne olursunuz bırakmayın! diye yalvarıyordu. Onlar böyle çırpınıp dururken, ön taraftan kaptanın sesi duyuldu:

–Teprenmeyun be!... Ne oliysiniz? Motörü paturacaksınız!...

Fakat hiddetli olmasına rağmen sesinde ne dense herkese emniyet veren bir şey vardı. Yoksa... Yoksa söndürmüş müydü yangını?...Evet muhakkak söndürmüş olacaktı...Hiç söndürmeseler kaptan böyle onlara çatacak vakit bulabilir, hiç çımacı kovada kalan suyu tekrar denize boca eder miydi?

Kaptan:

– Ne adamlara çattık yahu! diye söyleniyordu.

Profesör, kaptanın, hiddetini haklı bulmuştu.Yakalığını düzeltti “Öhö öhö” diye öksürdü. “Nedir bu telâş yani. Öyle ya, biraz sakın olalım beyler!” diyecekti. Evet, neredeyse böyle diyecekti. İsalet ki demedi. Zira tahlisiye simidi hâlâ sımsıkı boynunda duruyordu.

Motör bir iki homurdanıp durduktan sonra şimdi keyifli keyifli işlemeye başlamıştı. Yerine dönen kaptan içerde hâlâ geçmiş kınalı motöre ve şamatacı yolculara veriştirip duruyordu. Fakat onlar aldırmadılar artık. Paylasındı, sövsündü, isterse dövsündü onları. Kurtulmuşlardı ya bir kere.

Bir çeyrek sonra her şey artık normale dönmüş bulunuyordu.Sanki rüzgar o boğucu dumanla beraber ölüm korkusunu da güvertenin üstünden silip götürüvermişti.

Güverteyi aydınlatan hüznü ampulün ışığında şimdi yine dört kişiydiler. Yine kendi içlerine kapanmış dört kişi.

Kadın adamakıllı sükûnet bulmuş gibiydi. En fazlaca titremese sigara bile içecekti.

Delikanlı yine piposunu içiyordu.

Profesör evde kendini bekleyen karısıyla şimdi her zamankinden çok sevdiği pembe yanaklı evlatlarını düşünüyordu.

Kasaba gelince, o biraz evvel adadığı üç kurbanı ikiye indirmek için vicdanını dolandırmakla meşguldu. Bunda muvaffak da oldu. Hatta öyle ki, Büyükada'nın ışıkları görüldüğü zaman bu iki kurbanı dahi bire inmiş bulunuyordu. Hem artık onu da Kurban bayramında kesecekti.

Haldun Taner

Savol va topshiriqlar

I. Matnni o'qing va o'zbek tiliga tarjima qiling.

II. Matndan ikkinchi darajali bo'laklarni toping, ularni turlarga ajratib yozing.

III. Matn mazmunini gapirib bering.

ÇOCUK

Ne kadar uzun ömürlü olursak olalım, sonunda ölürüz. Ne sevdiğimize doyacağız, ne yapacağımızı bitirebiliyoruz ne düşündüklerimizizin hepsine bir çehre verebiliyoruz. Kendimize ne kadar iyi bakarsak bakalım, gençliğimiz soluyor, gücümüz tükeniyor. Son nefesimiz gelince bakıyoruz ki ömrümüz ne kadar kısa; hasretlerimiz ne kadar çok ve yapacaklarımız meğer ne kadar eksik bırakılmış. Bu herkes için böyle. İçinde hasret, pişmanlık olmadan ölen kim var?

Tam bu sırada, oğlum haykırdı ve içeri girdi. O berrak ses içimdeki bütün sisleri yırttı. Onun parlak kara gözlerinde cıvıldaşan iştahdan, ne şeden sevinçten titredim: “İşte ölümü, ölümleri, faniliği yenen kuvvet! İşte bu, umut!” dedim.

Gerçekten de, bizler çocukla devam ediyoruz. Hepimizin kapısını çalacak faniliği, her şeyden önce çocukla yeniyoruz. Yaptığımız veya yaptırdığımız bir ev, bir mabet, bir saray var mıdır ki, çocuğumuz kadar bizi aksettirsin? İstanbul'daki Beyazıt camisi, Sultan Beyazıt'ın değil, mimar Hayrettin'indir. Beyazıt'ı devam ettiren Yavuz'dur. Yavuz'u devam ettiren Kanuni olduğu gibi! Yaptığı büyük cami Mimar Hayrettin'i

bize hatırlatıyor ama onu da devam ettiren çocuklarıdır. Eserinin onunla nisbeti çocuğunun kendine nisbetini andırdığı içindir.

Mabet olsa olsa san'at adamını yaşatır. İnsanı yaşatan ancak, insan ufağı: Çocuktur!

Sonra; herkes bir Sinan değildir. Arkasından herkes bir Süleymaniye bırakamaz. Hâlbuki bir Sinan için dahi, insan olarak devam etmek hasreti, yaptığı eserlerle değişmiş değildir. İnsanoğlunun ihtiraslarını asıl gerçekleştiren çocuktur. Çocuk, bizim yani insanın olduğu içindir ki onda biz ihtiraslarımızın ellenip ayaklandığını, dile geldiğini, hatta bizim diyemediklerimizi onun haykırdığını sanıyoruz. Bu bakımdan aile bizim en insanca yanımızı tamamlıyor. En insanca zaafımıza çare buluyor.

Alp Aslan'la birlikte Malazgirt'i görenler ne oldu? Kanunî devrinde yaşayanlardan kim kaldı? Üçüncü Selim devrinde yaşayanların hangisi bugüne kadar geldi? Hepsi şimdi toprak altındadır.

Fakat Türki Milletler yaşıyor! Biz kendimizi, bin yılın kalıntakvimindeki yaprakları açıp gelen insanları biliyoruz. Dünle o kadar biriz. Konuşulan dil birdir. Antropoloji vasıflarımızda köklü değişiklik yoktur. Bir topluluğu ötekinden ayıran anlayış, seviş, değer veriş dünümüzle bugünümüzde, büyük kütlelerde ayrılmaz. Dün ve bugün arasındaki bu köprüyü kuran, insan topluluğunu Hızır'ın ölmezlik çeşmesinden içirip ona devam etme, ölümü yenme imkânını veren, kısaca; bir yılın başını sonuna bağlayan şu takvim açısı sihirbaz, çocuktur. Bir vatani vatan eden şeyler dünün çocukları tarafından yaratılmıştır. Bu vatani vatan olarak sürüp getiren büyük kudreti hatırlama da yine bugünün çocuklarıyla mümkündür.

Bütün anıtlar, saraylar, san'atlar, güzel veya çirkin fakat ölmeyen şeyler ancak onlara sahip olan çocuk, bunları duyan çocuk, bunlara “mirasım” diyen çocuk varsa yaşarlar. İnsanoğlunun, ölüm karşısındaki derin, değişmeyen endişesini, yok olma için duyduğu korkuyu önlemek için bulduğu her şey: Dua, hayır, anıt, mezar, yazı, tarih... hepsi, onu devam ettiren, ona değer verdiren nesil bulundukça vardır. Nesil... Nesil dediğimiz bu gerçek, çocuktan başka neyle mümkündür?

Bu bilmeceyi insan, millet denen sürekli, iç ve dış kavramını bulmuş toplulukla çözüyor gibidir! İnsanoğlu, beğendiği, âşık olduğu, üstün bildiği, her türlü bağlarla bağlandığı varlıkları barındıran, bu varlıklara şekil veren, ömür veren imkânı, bütün bunlarla benliğini koruma emniyetini milletle gerçekleştirmiş buluyor. Bir bakıma millet devam eden teklerin topluluğudur. Devam etmek... İşte bu imkân, teklere verilmeyen ölmezlik hakkını gerçekleştiren bu imtiyaz; metafizikten çekinen fakat

ölmezliğe hasret çeken insanı kandırabilen tek şey. Bu tek şey ise çocuğun varlığına bağlıdır.

*Remzi Oğuz Arık
Coğrafiyadan Vatana*

Savol va topshiriqlar

I. Matnni o‘qing va o‘zbek tiliga tarjima qiling.

II. Matndan ikkinchi darajali bo‘laklarni toping, ularni turlarga ajratib yozing.

III. Matn mazmunini gapirib bering.

5-topshiriq. Ertaklarni o‘qib, gapirib bering.

TILKI VE ODUNCU MASALI

Bir süre avında, tazılar bir tilkiyi kovalamaya başlamışlar. Tilki, ormanda odun toplayan bir adama yaklaşmış. Ondan, kendisini saklamasını istemiş. Adam da ona kendi kulübesini göstermiş. Tilki kulübeye gidip bir köşeye saklanmış.

Biraz sonra avcılar da gelmişler. Oduncuya, tilkiyi görüp görmediğini sormuşlar. Oduncu:

— Görmedim, demiş. Ama parmağıyla da kulübeyi göstermiş. Avcılar, adamın işaretini anlamamışlar. Oduncunun sözüne inanıp oradan uzaklaşmışlar. Tilki, onların gittiğini anlayınca kulübeden çıkmış. Oduncuya hiçbir şey demeden uzaklaşmaya başlamış. Oduncu bu duruma pek öfkelenmiş:

— Nankör hayvan! demiş. Böyle mi yapılır? Canını bana borçlusun. Bir teşekkür bile etmeyecek misin?

Tilki başını çevirerek:

— Teşekkür mü? Davranışların da sözlerin gibi güzel olsaydı, teşekkür ederdim. Hem de binlerce kere teşekkür eder öyle giderdim, demiş. Sonra da oradan hızla uzaklaşmış.

Bu masalda verilen öğüt: gerçek iyilik sadece sözle değil, davranışlarımızda da aynı tutarlılığın olmasıyla gerçekleşir.

Yangi so‘zlar:

süre – otliq ovchili (ov)

tazı – tozi it

kovalamak – ovlamoq

oduncu – o‘tinchi
öfkelenmek – asabiylashmoq
borç – qarz
davranmak – munosabatda bo‘lmoq
öğüt – nasihat
gerçek – haqiqat, haqiqiy
tutarlılık – moslik, mutanosiblik

DÖVÜŞÇÜ ASLAN ILE YABANDOMUZU MASALI

Bir yaz günü aslan su içip serinlemek amacıyla ırmağın kenarına gelmiş. O sırada yabandomuzu da ırmaktan su içmek istemiş.

Aslan:

– Çekil bakalım da suyumuzdan içelim, ” demiş.

Yabandomuzu:

– Ne demek , çekil? demiş. Biz hayvan değil miyiz? Biz de su içmez miyiz? Ama şey, asıl sen çekil!

– “Sen çekil, hayır sen çekil...” derken işi dövüşe çevirmişler. Nasıl bir dövüş? Kıyasıya, kırasına, ölüp ölmeceğine! Kan ter içinde kalmışlar. Ayrılıp bir solukluk dinlenmede ne görsünler? Tepedeki ağaçlara akbabalarla kara kargalar konmuşlar:

– “Aman birbirlerini hemen öldürseler de leşleri bize kalsa...” diye beklemiyorlar mı?

Hem aslanda hem yabandomuzunda şafak sökmüş:

– “Aman, kavgayı dövüşü boş verelim! Eski dostluğumuza dönelim. Bu akbabalarla, kara kargalara yem olmayalım, iyisi budur...” demişler, yollarına gitmişler.

Masaldaki öğüt: Dövüşüp sövüşmek iyi mi? Barış içinde yaşamak varken üstelik... Dövüşenler için son her zaman kötüye varır, bir kazanç getirmez.

Yangi so‘zlar:

amaç – maqsad
irmak – daryo
kenar – chekka
yabandomuzu – yovvoyi cho‘chqa
çekilmek – o‘zini ortga tortmoq, chekinmoq
çevirmek – o‘girmoq
dövüş – mushtlash

akbaba – kalxat
karga – qarg'a
şafak sökmek – ko'zi ochilmoq
sövüşmək – haqoratlashmoq

GÜNEŞ VE RÜZGAR MASALI

Bir gün rüzgar Güneş'le konuşuyormuş. Vuvv...Ben senden daha güçlüyüm demiş.

-Öyle mi? Demiş Güneş.

-Elbette demiş rüzgar. Bunu sana göstereceğim. Bak, şu aşağıdaki yaşlı adamı görüyor musun? Güneş eğilip bakmış.

-Görüyorum, diye cevap vermiş.

Rüzgar gururla:

-Gör bak! Onun ceketini çıkaracağım, diye konuşmuş.

Güneş:

-Peki o zaman demiş. Haydi, dene bakalım. Sonra bulutların arkasına çekilmiş. Merakla rüzgarı izlemeye başlamış.

Rüzgar bütün şiddetiyle esmiş. O estikçe yaşlı adam üşümüş. Üşüdükçe paltosuna sarılmış. Rüzgar buna öfkelenmiş. Daha da şiddetli esmiş. Bu kez adam da paltosunu daha sıkı tutmuş. O ne kadar şiddetli estiyse adam da paltosuna o kadar çok sarılmış. Çünkü çok üşüyormuş.

Rüzgar sonunda pes etmiş. Bu kez sıra Güneş'e gelmiş. Güneş bulutların arkasından çıkmış. Yaşlı adama sıcacık gülümsemiş. Yeryüzünü iyice ısıtmış. Adam pek sevinmiş. Yeryüzü ısındıkça adam da ısınmış. O da gülümsemeye başlamış.

-Artık paltoya ihtiyacım kalmadı diye düşünmüş. Ve paltosunu çıkarmış. Güneş rüzgara dönerek:

-Gördün mü, demiş. Nazik olanlar zorbalardan her zaman daha güçlüdür.

Yangi so'zlar:

çekilmek – chekinmoq
merak – xavotir, qiziqish
şiddet – shiddat
esmek – esmoq
üşümek – sovuq qotmoq
öfkelenmek – asabiylashmoq
pes etmek – taslim bo'lmoq

KUSURLU ADAYLAR MASALI

Aslan mı ölmüş, yoksa ortalıktan kaybolmuş da bir yerlere mi gitmiş? Belli değil. Orman lidersiz kalmış. Yalnız hayvanlar toplanmışlar; Kendimize yeni bir lider, bir yönetici seçelim demişler. Deve ile fil adaylıklarını koymuş. Ama maymun ordu bozan ya, hemen atılmış:

– Onlar kim, yönetici olmak kim? demiş. ”Herkesi kendinize mi güldüreceksiniz? Deve dediğin kızgınlık nedir bilmez. Kötülük işleyenleri hep hoş görür. Fil desen bir domuz yavrusu görmeye... Koca gövdesine bakmadan fellik fellik kaçacak delik arar. İkisi de lider olamaz.” demiş.

İşte böyle... Kimsenin aklına düşünegelmeyen bir küçük neden, bazen kişilerin yolunda engeller çıkarır, onları yollarından alıkoyar.

Yangi so‘zlar:

ortalık – atrof

kaybolmak – yo‘qolib qolmoq

lider – rahbar

yönetici – boshqaruvchi

seçmek – tanlamoq

delik – teshik

engel – to‘siq

TAHTA ÇANAK HİKAYESİ

Bilge Dede iyice yaşlanmıştı. Gözleri görmüyor, kulakları iyi işitmiyordu. Yemeğini bile yemekte zorlanıyordu. Üstüne başına döküyor, sofrayı kirletiyordu. Bu yüzden gelini ve oğlu Bilge Dede’ye kızıyorlardı, iyi davranmıyorlardı. Evde onu tek seven, küçük torunu Selim idi. Selim, dedesine acıyor, babasıyla annesinin davranışlarına çok kızıyordu.

Bir akşam yemek yiyeceklerdi. Dede, ekmeğe uzanayım derken, kolu tabağına takıldı ve tabağını yere düşürdü. Örtüler kirlendi. Tabak kırıldı. Gelini kızdı, bağırdı. Bilge Dede, odasına çekildi. Karnı çok açtı ama yiyecek hali kalmamıştı. Ağlıyordu... Allah’a yalvarmaya başladı. “Allah’ım canımı alda kurtulayım, oğluma ve gelinime daha fazla yük olmak istemiyorum”

Ertesi gün Selim’in babası eve elinde tahta çanak ve kaşıklarla geldi. Bilge Dede’yi evin bahçesindeki kulübeye taşıdılar. Artık burada kalacak yemeklerini de burada bu tahta çanak ve kaşıklarla yiyecekti.

Selim buna çok üzüldü. “Neden böyle yapıyorlardı ki? Bir gün gelecek, onlar da yaşlanacaklardı. Onların da eli ayağı tutmaz olacaktı.” Bunu annesine, babasına nasıl anlatmalıydı?

Yağmurlu bir gündü. Selim’in annesi babası evdeydi. İşe gitmemişlerdi. Selim, birkaç tahta parçası getirdi. Bir bıçakla onları kesmeye, oymaya başladı. Bir yandan da annesine, babasına bakıyordu. Annesi ve babası merak ettiler. Selim bu tahtalarla ne yapıyordu? Annesi Ali’ye sordu:

-Bu tahtalarla ne yapıyorsun, Selim?

-Tahta çanaklar yapıyorum.

-Tahta çanakları ne yapacaksın?

-Sizin için!

-Bizim için mi?

-Evet, sizin için.

İkisinin de yüzü kıpkırmızı oldu, söyleyecek tek kelime bulamadılar. Yaptıklarından pişman oldular. Bilge Dede’nin yanına varıp ondan özür dilediler. Bilge Dede’yi tekrar yanlarına alarak onu bağrılarına bastılar. Ve bir arada mutlu mesut yaşadılar.

Yangi so‘zlar:

yaşlanmak - keksaymoq

zorlanmak – qiynalmoq

kızmak – jahli chiqmoq

örtü – yopinchiq

kırılmak – sinmoq

çanak – tovoq

üzülmek – xafa bo‘lmoq

merak etmek – xavotirlanmoq, qiziqmoq

KÜÇÜK ÇOCUKTAN, BÜYÜK DERS

Bir dükkan sahibi dükkanın vitrinine üzerinde satılık yavru köpekler yazan bir tabela asarken yanında küçük bir erkek çocuğu belirdi. ” Köpek yavrularını kaçta satıyorsunuz?” diye sordu.

Adam çocuğa yavruların en az 50 dolar ettiğini söyledi. Çocuk elini cebine att, biraz bozuk para çıkardı, dükkan sahibine bakıp” iki dolar 35 sentim var onlara bakabilir miyim? dedi.

Dükkan sahibi bir ıslık çaldı. Lady adlı bir köpek dükkanın içindeki kulübesinde çıkıp onlara doğru koşmaya başladı. Arkasında beş tane küçük

yün yumağı vardı.Yavrulardan biri, diğerinin gerisinden topallayarak geliyordu. Bu küçük çocuğun hemen dikkatini çekti.

” Bu yavrunun nesi var?”

Dükkan sahibi “veterinerin dediğine göre, kalçasında bir kemik eksikmiş” diye yanıt verdi. “Hep böyle topallayacakmış.”

Küçük çocuk hemen,”onu almak istiyorum” dedi. Dükkan sahibi :

“Sahi mi?... o yavruyu gerçekten istiyorsan sana bedava verebilirim,” dedi.

Çocuk dükkan sahibine yaklaştı ve öfkeyle “onu bana bedava vermenizi istemiyorum. Bu yavru da diğer yavrular kadar değerli. Fiyatı neyse size ödeyeceğim, şimdi size 2 dolar 35 sent vereceğim, kalan parayı da ayda 50 sent, 50 sent ödeyeceğim!” dedi.

Dükkan sahibi, “O sakat yavruyu ne yapacaksın? O hiçbir zaman diğer köpekler gibi koşup, oynayamayacak,” dedi.

Küçük çocuk pantolonunun paçasını yukarı kaldırdı ve iki çelik bağla desteklenmiş eğri sol bacağını gösterdi “ben de pek koşamıyorum” dedi.

“Bu yavrunun da kendini anlayacak birine ihtiyacı var.”

Yangi so‘zlar:

tabela – peshlavha

cep – cho‘ntak

bozuk para – mayda pul

ıslık – hushtak

topallamak – oqsamoq

kalça – son

kemik – suyak

sakat – nogiron

DENİZ YILDIZI HİKAYESİ

Adamın biri sabaha karşı okyanus sahilinde, güneşin doğuşunun keyfini çıkarmak için sahile inmiş. Uzakta sahilde birini görür. Biraz yaklaştığında sahile vurandeniz yıldızlarını okyanusa atan bir çocuğun olduğunu fark eder. Çocuğa yaklaşıp sorar:

-Deniz yıldızlarını neden okyanusa atıyorsun?

Çocuk der ki:

– Güneş yükseldi mi, sular çekiliyor. Onları suya atmazsam susuzluktan ölecekler.

Adam devam eder:

– Sahil kilometrelerce uzanıyor ve binlerce deniz yıldızı var, hangi birini atacaksın. Ne fark edecek ki?

Çocuk, adamı dinledikten sonra bir Deniz yıldızını daha okyanusa atar ve cevap verir:

– Bu deniz yıldızı için fark etti.

Adam, çocuğun yalnızca okyanus manzarasının keyfini çıkarmaya gelmeyip bir fark yaratmak istediğini anlar ve ona katılarak bütün sabahı okyanusa deniz yıldızı atarak geçirir.

Hayat akarken, başkaların ve de sevdiklerinizin hayatında bir fark yaratmak için ne yapabilirsiniz.

Yangi so‘zlar:

okyanus – okean

sahil - sohil

inmek – tushmoq

deniz yıldızı - sakkizoyoq

güneşin doğuşu- kun chiqishi

uzanmak-cho‘zilmoq,uzanmoq

6-topshiriq. Hikoyalarni o‘qib, savol va topshiriqlarni bajaring.

HARİTADA BİR NOKTA

Balıkhanede hiç tutmayan, fiyat bile verilmeyen on, on beş dülger balığı kayığın küpeştesinde hâlâ canlı, ince, zar gibika- natlarıyla titreşiyorlardı. Balıkçılar, biraz sonra işlerini bitirmiş olacaktı, hepsi orta parmaklarına birer dülger balığı takarak çekip gideceklerdi. Umduğum gibi, dülger balığı çorbası pek çok evde tütecekti.

Kayığın temizleyenler sekiz kişi idi. Yedisi bizim adadandı. Sekizincisi zayıf, sarı, hastalıklı adamı hiç görmemiştim. Ne kadar dostça, ne kadar içten bir sevgiyle çalışıyordu.

Balığın bol çıkmaya başladığı duyulduğu zaman, dışarıdan da insanlar gelirdi. Dışarıdan ırıba katılanlar pay almazlardı, ırıp tayfası ile reis, gönüllerinden ne koparsa o kadar balık verirdi kendilerine.

O adam da bir dülger alabilmek, bu balığı hak edebilmek için elinden geleni yapıyordu. Nihayet iş bitti. İki büyük dülger balığını reis bir kenara attı. Tayfalardan birine:

– Bunu bize götür sonra, dedi, ötekilerini pay yap.

Üç tane alanlar oldu. Dışarıdan gelen, bir tane versinler diye bekledi. Yüzünde tatlı bir gülümseme ve çalışmaktan doğan hafif bir kırmızılık vardı. Bu kırmızılık pay dağıtanın elinde tek balık kalıncaya kadar, adamın yanağında durdu. Sonra birdenbire uçtu. Yüzündeki gülümseme önce tehlikeli bir hâlde dondu. Sandım ki böyle, bütün ömrünce böyle donuk bir tebessümle kalıverecek adam. Etrafına bakındı, kendine bakan birini gördü. Gülümseme birdenbire yüzünde meyva gibi çürüyüverdi. Gözleri hayretle büyüdü. Son balığı kayıktaki adam rıhtıma fırlatmıştı. Adamın yüz ifadeleri nerede ise yine eski temiz, memnun hâlini, taze meyva hâlini alıverecekti, iki adım attı. Elini balığa doğru uzatmak üzere eğildi. Ama ötekilerden, başparmağına irisinden bir tane dülger balığı takmış birisi, kocaman çizmeli ayağını balığının sırtına bastı:

–Ne o? dedi, hemşerim. Dur bakalım. Dağdan gelip bağdakini kovmayalım.

Adam elini çekti. Bir şey söylemedi. Söyleyemezdi. Söyleyecek hâlde değildi. Rıhtım kahvesine doğru yürüdü. Dışarıdan, kahvenin önündeki seyircilerden biri seslendi:

–Bırak yahu! O adam da çalıştı. Veriver bir tane, ne olur? Kalkmış nerelerden gelmiş işte.

–Ne yapalım, gelmesinler. Davet mi ettik biz onları. O balığın bir iki buçukluğu var. Balık çıkmadığı zaman yanaşmıyorlar ağı temizlemeye hiç. Yağma yok hemşerim!

Kayıktaki adamların hiçbiri kalkıp da:

“Ayıptır yahu, ver adama.” demedi.

Bir ikisi, en umduklarım konuşacak gibi oldular. Bekliyordum. **Şimdi umduklarımdan birisi payına düşen balıktan birini, en küçüğünü adama doğru fırlatacak diye bekledim.** Reis, kahvenin önünde kahvesini öttürüyor, kayığın asıl tayfasına keyifle bakıyordu.

– Ayıp yahu, dedi, ayıp!

Bu sefer konuşacaklarını, hatta paylarına düşen balıklardan en küçüğünü fırlatacaklarını sandıklarımın biri:

– Sen karışma babalık! Fazla söylenmeye başladın. Ayıp ne demek?

– Babanızın malı mı bu deniz sizin?

– Onun babasının malı mı?

– Kim gel de çalış demiş ona, gelmeseydi.

Balık verilmemiş adam, kahvenin bir iskemlesine çökmüştü. Kahveci başına dikilmişti. Kahveciye:

– Kalkacağız, kalkacağız, dedi.

Ayağa kalktı. Kendisi için lâf işitmiş adama:

– Zararı yok hemşerim, dedi, zararı yok, vermesinler, istemez.

Gözüken vapura doğru yürüdü. Küçük adımlarla bir Şarlo gibi koşarak uzaklaştı.

Söz vermiştim kendi kendime: Yazı bile yazmayacaktım. Yazı yazmak da bir hırstan başka ne idi? Burada namuslu insanlar arasında sakın bir şekilde ölümü bekleyecektim. Hırs, hiddet neme gerekti? Yapamadım. Koştum, kalem kâğıt aldım. Oturdum. **Adanın تنها yollarında gezerken küçük değnekler yontmak için cebimde taşıdığım çakımı çıkardım.** Kalemi yonttum. Yonttuktan sonra tuttum, öptüm. Yazmasam deli olacaktım.

Sait Faik Abasıyanık

Savol va topshiriqlar

I. Matnni o‘qing va o‘zbek tiliga tarjima qiling.

II. Ajratib ko‘rsatilgan gaplarni sintaktik tahlil qiling.

III. Matn mazmunini gapirib bering.

İHTİYAR ÇİLİNGİR

Koyunpazarı’nda bir ufacık dükkân: Bir küçük ocak yanıyor, bir ufak çocuk körük çekiyor. İhtiyarlamış, küçülmüş, ak sakallı, küçük yüzlü bir adam; gözünde çifte gözlük, mini mini halkaları ateşte ısıtıp zincir bağlıyordu.

Ne hoş manzara, gözüm ilişti. Dükkânın önünde kaldım. Bir çilingir dükkânı. Ufak kilitler, eski zaman kapı halkaları, rezeler, menteşeler, hayvan zincirleri. Böyle ufak tefek şeyler yapıyor. Bunlardan pek çok da yapmış dükkânın ötesine berisine asmış.

– Kolay gelsin, usta.

– Kolayı başına gelsin!

Bir tarafa dayanıp durdum. Adamcık, benimle hiç meşgul olmuyor göründü. Birer tarafı açık, ufak halkalar hazırlamış, bir halka takıp açık tarafını ateşe tutuyor, o hazır oluncaya kadar bir başkasını ateşten çekip ucunu, kemali-dikkatle kapıyor, bir parça büküyor, onu tekrar ateşe verinceye kadar, evvelki hazır oluyor, böylece muntazam çalışıyordu. Emin olunuz ki, gayet dürüst ve muntazam bir zincir vücuda geliyor, bir cilâsı noksan kalıyordu.

Şüphesiz, eski binalarda gördüğümüz o süslü edevat, böyle dükkânlarda, bu nezaketle, bu ihtimamla, bu kanaat feragatla işlenir,

yapılırdı. Her şeyi inkâr eden küfür devresi gelmemiş olsaydı, şüpheşiz bu güzel şeyler sönüp gitmeyecekti. Lânet olsun o zamana ki, bütün mukaddesatı inkâr ettirmiş, kanaatleri öldürmüş, huzur ve rahatı söndürmüş, demiri kaldırmış, yerine tenekeyi doldurmuşdur.

Ben oradayken, gençten bir adam geldi. Elinde bir değnek vardı. Demirciye uzattı. Bu değneğin ucuna beş on halka geçirilecek. Bu genç adam, onunla, her sabah akşam bağı giderken, eşeğı dürtecek.

Demirci anladı, ses çıkarmadı, duvardan üç beş halka aldı, sanatına vakıf bir adam sükûnetiyle değneğı taktı. Lâkin, genç adam, usul zıddına değneğin yan tarafına bir halka daha taktırmak istiyordu. Çilingirle aralarında karşılıklı konuşma başladı. Çilingir, “Olmaz, dedi, bunun usulü böyedir.”

Delikanlı usulü bozmakta ısrar ediyordu.

– Canım sen tak. Nene lâzım...

– Takılmaz evlâdım... Ben kırk yıldır bu sanatı işlerim.

– Canım, parasıyla değil mi? Sen takıver, ötesine karışma!

İhtiyar, belki ısrar etmeyip takacaktı; ancak “parasıyla” sözüne fena hâlde içerledi, daha ziyade bir şey demeyerek değneğı genç adamın elinden aldı. Eski taktıklarını da sökerek iade ettikten sonra;

– Biz para âşıklısı değiliz, var başka yerde yaptır, dedi.

Düşündüm kaldım. Para için işlemediğini iddia eden bu fakir ihtiyar, şüpheşiz sanatının âşığıydı. “Filân usta gitti, bu sanatı da götürdü.” diyecekler diye, bu dükkânı bekliyordu. Onun nazarında filân şey filân şekilde yapılır, başka türlüşü sanata saygısızlık olurdu. Bunu yıllarca, belki asırlarca ustalar böyle yapmışlar; öyle ya, onun arkasında bu yolda, bu erkânda gelmiş geçmiş ustalar, pîrlər vardı.

Dükkânlarını, yaradana ibadet eder gibi açıp kapamışlardı. Sanat, onlara bahşolunmuş bir kerametti.

Evet bu adam para âşıklısı değildi. O, ustalarının postunda oturur bir sanat halifesiydi. O nasıl derse desin, işlediğı sanatta, birikmiş emanetlerin mevcut olduğuna inanıyordu. Yetkili olmayan bir adamın, parayla, onu değıştirmeye ne hakkı vardı...

Memduh Şevket Esendal

Savol va topshiriqlar

I. Matnni o ‘qing va o ‘zbek tiliga tarjima qiling.

II. Gaplarning ifoda maqsadiga ko ‘ra turlarini aniqlang.

III. Matn mazmunini gapirib bering.

İMDAT

O akşam mesaiye kalmıştı. Gece geç saatlere kadar çalışmış ve çok yorgun düşmüştü. Bir an önce eve gitmek ve kendini yatağına atmak istiyordu.

Çalıştığı işyeri ile evi arasında dört sokak bir de küçük orman vardı. Hep yürüyerek gidip gelirdi. Bugüne kadar hiç bir kötü olaya rastlamamıştı. Bir yandan bunları düşünüyor bir yandan da gözlerini yavaş yavaş kapandığını hissediyordu.

Evlerin seyrekleştiği ve küçük ormanın olduğu yerden geçerken bir tıkırtı işitti. “Kedidir herhalde” deyip devam etti yoluna. Ama biraz sonra o tıkırtı kendini biraz daha netleştirdi. Netleştirdi...Netleştirdi... Kendini bir kızın ara ara kısılan çığlık sesine bıraktı. İyice yaklaşıncı birden kendini geriye attı. Evet, bir kız meçhul kişiler tarafından saldırıya uğruyordu.

“Ne yapmalıyım acaba?” diye düşündü bir an. Müdahale etse kendi can güvenliği ne olacaktı? Düşündü...Düşündü...

“Polise haber vermeliyim?” dedi. “Ya o zamana kadar iş işten geçerse?” diye ekledi kendi kendine. Çok çaresizdi. “Yoksa hiç kimse görmeden evime mi gitmeliyim?” deyince vicdanı müdahale etti. Nasıl uyuyabilirdi o zaman? Nasıl yaşayabilirdi?

O arada kızın sesi yavaş yavaş zayıflıyordu.

“Gitmeliyim!” dedi. “Hayatım pahasına da olsa kızı kurtarmalıyım”.

Hemen ormanın içine daldı. Karanlıkta kimlerin olduğu belli olmuyordu. Hemen eline geçirdiği sopayla adamların üzerine yürüdü. Adamlar onu görünce bir an şaşkırdılar. Sonra kavgaya tutuştular. Kavganın sonunda saldırganlardan birisinin:

“Kaçalım, yoksa paçayı ele vereceğiz”, dediğini işitti.

Hemen uzaklaştılar. Kızın yanına koştu. Karanlıkta kim olduğu belli olmayan bu küçük kız hıçkırıklarla ağlıyordu. “Sesi ne kadar da tanıdık!”, diye geçirdi içinden bir an.

“Tamam kızım geçti” , dedi adam. “Saldırganlar gittiler”.

Kız hala ağlıyordu. Konuşacak mecali kalmamıştı. Kız başını kaldırdığında adamın gözleri yerinden fırlayacak gibi olmuştu.

“Babacığım sen misin?” dedi küçük kız.

Evet kurtardığı küçük kız kendi kızıydı. Akşam mesaiye kaldığını haber vermediği için kendisine bakmaya gelen küçük kız.

Savol va topshiriqlar

I. Matnni o'zbek tiliga tarjima qiling.

II. Matndagi so'z birikmalarini ajrating.

III. Gaplarda ishlatilgan so'zlarni o'zak va qo'shimchalarga ajrating.

IV. Matn bo'yicha savollar tuzing va ularning javobini yozing.

SENİ SEVİYORUM OYUNU

Duygularımızı ifade etmekten çekinen bir yapımız var. Seminerlerimde özellikle işlediğim “sevgi” kavramının kendi hayatımda da **yansımalarını görmek istiyordum**. Bir yerden başlamam gerekiyordu. Bunun için ilk durağım babamdı.

O gün annemi aradığımda babamın evde olduğunu söyledi. Bu benim için iyi haberdi. Derin bir nefes aldım ve: “Baba, seninle bir duygumu paylaşmak istiyorum?” dedim.

Babam şaşırmişti. Onunla konuşmalarımın dışında bir tarzdı.

“Paylaş bakalım” dedi.

“Babacığım, seni ben çok seviyorum”

İçimden **“Oh be!”** dedim. **Rahatlamıştım**. Babam biraz duraksadı. Benden böyle bir şey beklemiyordu. Ne de olsa **“taş fırın erkeği”** idik. Eh o da öyle tabi. Hiç tavrını bozmadan cevap verdi:

“Hangi dağda kurt öldü evlat” demezmi?

Şaşırmadım tabi. Yıllardır babamla böyle bir diyalogumuz olmamıştı. Ama yine de geç kaldığımı düşünmüyordum. Neden mi? Çünkü ben de babayım. Benim oğlumun da benim gibi düşüneceğini biliyorum. En azından yıllar sonra bu satırları okuduktan sonra.

Savol va topshiriqlar

1. Matnni o'zbek tiliga tarjima qiling.

2. Matndagi gaplarning tuzilishiga ko'ra turini aniqlang.

3. Matndan iboralarni toping va ularni o'zbek tilidagi muqobili bilan qiyoslang.

4. Ajratilgan so'zlarning tarjimasiga e'tibor qarating, ularni so'zma so'z o'girish mumkinmi?

5. Matn mazmunini gapiring.

7-topshiriq. Matnlarni o'qing va turk tiliga tarjima qiling.

HIKOYAT

Xalq orasida bir ishyoqmas, tanbal kishi bor edi. Odamlar uning g'ayratsizligidan hayron qolar edilar. U odamlardan shapaloq yoki tepki yer, buning evaziga ulardan bir burda non yoki taom olib kun ko'rardi. Kishilar uni quvib yuborsalar ham, hech qayerga ketmay, o'zining yomon qiliqlarini tark etmasdi. U tortadigan jazolariga ma'lum bir narx belgilab qo'ygan edi. Qaysi bir kishi uni bir tepsa yoki urasa, o'sha kishidan buning haqini talab qilib olar, qo'liga tushgan narsasini darhol og'ziga solar edi.

Kunlardan bir kun kimdir uning qo'liga bir parcha non berib, shunday musht tushirdiki, natijada tanbal yer tishlab qoldi. Garchi shapaloqlar yeb, qornini to'ydirib yurgan bo'lsa-da, bir musht bilan qayta o'rnidan turmaydigan bo'ldi.

RIVOYAT

Rivoyat qilishlaricha, bir donishmand farzandlariga shunday nasihat qilar edi: „Aziz o'g'lonlarim, kasb-hunar o'rganinglar, zero mol-u dunyoga ishonch yoq va oltin-kumush safarda xatarlidir. Qaroqchi o'g'irlab ketadi yoki egasi yeb-ichib tamomlaydi. Ammo tanlagan kasbingiz, hunaringiz qaynar buloq, bitmas-tuganmas davlatdir. Agar hunarmand molidan mahrum bo'lsa, hunarining o'zi davlatdir. Shuning uchun o'zingiz yoqtirgan kasb-hunarni o'rganishingiz lozim. U sizni baxt-saodatga boshlaydi”.

Kasb-hunar o'rganish uchun aql, orzu, mehnat, iroda, sabr-toqat, zehn hamjihat bo'lsa, inson o'z kasbi va hunarining ustasi bo'la oladi.

HIKOYAT

Aytishlaricha, bir badavlat kishining yakka-yu yagona o'g'li bo'lib, u nihoyatda isrofgar va behuda sarfllovchi edi.

Ota o'z o'g'lining noqobil ekanini bilgani uchun oldindan chora ko'rib, o'lar paytida unga nasihat qilib dedi:

–Ey o'g'lim, men o'lganimdan keyin boyliklarimning bari senga qoladi. Ishonchim komilki, sen ularning barini behuda sarflab bitirasan. Qo'lingda hech narsa qolmay, ochlik va nochorlik bilan oxiri o'limingga rozi bo'lasan.

Ota shu gaplarni aytib jon berdi. Noqobil o'g'il ko'p o'tmay, barcha pullarni sarflab tamomladi. Puli bor chog'ida ulfat bo'lganlar endi undan yuz o'girdilar, ishlarini yurgizay desa nodonligi tufayli bor sarmoyasini sovurgan edi. U och, yalang'och, xor bo'lib qoldi. Oxiri gadoylik qilishdan

or qilib, o'zini o'ldirishga qaror qildi. Uyga kirib, arqonning uchini bo'yniga solib, o'zini osdi. Tom to'sini uni ko'tarolmay sinib yerga tushdi. Shu on tuproq aralash otasi ataylab o'g'li uchun bekitib ketgan boyliklar yerga tushdi.

Qiyinchilik va azoblarni ko'rgan o'g'il topilgan pulni isrof qilmay ishlatishga qaror qildi.

8-topshiriq. Matnlarni o'qib, savol va topshiriqlarni bajaring.

MILLI BAYRAMLAR

Shahar ve kasabalarda bir shenlik Havasi ichinde kutlanan bu bayramlarnin (30 Agustos Zafer Bayrami, Cumhuriyet Bayrami, Kurtulus Bayramlari gibi) Askeri gecitler fener Alaylari v.b.) "resmi" gosterilerinde gelenek olan tek oge segmenler zeybeklerin ozel kiyafetleriyle gosterilere katilmalardir.

Ama bu bayramlar nenediyle resmi gosteriler bittikten sonra kimi yerlerde gece gec vakitlere kadar ischilerin esnafin kendi aralarinda hukümet ya da Belediye meydaninda duzenledikleri eglenceler bu shenliklere farkli bir anlam katmaktadır.

Bu eglencelere davul zurna takimlari da katilir. Anadolu kasabalarinda her yerin kendi oyunlari oynanmasina karşilik Istanbul Ankara gibi buyuk shehirlerde bu toplantilara farkli gruplar gosterileriyle katildiklarindan eglenceler bir tur "halk danslari festivali" gorunumundedir.

Resmi bayramlarda birçok yerlerde resmi torenlerden sonra bayram yeri olarak nitelendirilen çayirlarda guresler kosular ve başka çeşit yarismalar duzenlenir.

Geçmiş yıllarda millet resmi bayramlarda davullu zurnali eglenceler duzenleyerek bir yandan bayramlarnin daha Canli gecmelerini saglamış bir yandan da bir yarisma ortamına girmişlerdir. Böylece bayram gelenekleri de değışimden payını almışlardır.

23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, 30 Agustos Zafer Bayramı, 19 Mayıs Atatürk'ü Anma Genclik ve Spor Bayramı, 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı.

23 Nisan 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisinin açıldığı günün yıldönümü olarak kutlanmaya başlanan ulusal bayram ilk kez 23 Nisan 1920'de "Hakimiyeti Milliye Bayramı" olarak kutlanmıştır.

1930'lu yıllarda Çocuk Esirgeme Kurumunun gelenekselleştirdiği “Çocuk Haftası”nın (23 Nisan – 1 Mayıs) başlangıcının da bu bayramla aynı Güne rastlaması sebebiyle “Milli Hakimiyet Bayramı ”ile Çocuk Bayramı aynı Gün kutlanmaya başlamıştır. 27 Mayıs 1935'te bu gün 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı olarak kutlanılmaya başlanmıştır. 1979'un UNESCO tarafından 'çocuk yılı' ilan edilmesiyle de bu bayram uluslararası nitelik kazanmıştır.

Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk ve tek ulusal bayramıdır. Atatürk'ün Türk çocuklarına armağan ettiği bayram dünya çocukları arasında sevgi ve dostluk bağlarının geliştirilmesi ve tüm insanların barış içinde yaşayacakları bir dünyanın oluşmasına katkıda bulunmak için her yıl düzenlenmektedir.

Atatürk'ün çocuk sevgisi herkes tarafından bilinmektedir. Atatürk'ün manevi çocuklarıyla ilişkisi o yıllarda yaşayan kişilerin anı kitaplarında yer almaktadır. Atatürk her fırsatta “Bugünün küçükleri yarının büyükleri” diyerek çocukların toplumların gelişimi için ne denli önemli olduğunu belirtmiştir.

Geleceğin çocukların elinde olduğunu düşünen Atatürk 1924'te ilk Meclis'in açılış tarihi olan 23 Nisan gününün bayram olarak kutlanmasına karar vermiş ve daha sonra bu bayramı çocuklara armağan etmiştir.

Savol va topshiriqlar

I. Matnni o'zbek tiliga tarjima qiling.

II. Matnda keltirilgan bayramlar haqida suhbat uyushtiring.

III. O'zbek milliy bayramlari haqida so'zlab bering.

AŞKIN SIRRI

Bu akşam eve geldiğimde eşim akşam yemeğini servis ediyordu. Elini tuttum ve ona söyleyeceğim şeyler olduğunu söyledim. Masaya oturdu ve sessiz yemeğini yemeye başladı. Ve yine gözlerinde o korkuyu gördüm. Bir anda kasıldım, ağzımı açamıyordum ama düşüncelerimi söylemem lazımdı. «Ben boşanmak istiyorum.» dedim. Sinirlenmedi. Sözlerime karşılık vermedi, sadece sebebini sordu. Bir cevap veremedim ve buna çok sinirlendi. Elindeki çatal bıçağı fırlattı. Bana bağırdı ve çok kötü bir insan olduğumu söyledi. O akşam tek kelime konuşmadık. Eşim bütün gece ağladı. Evliliğimizin ne olacağını merak ediyordu ama onu tahmin edecek bir şey söyleyecektim. Evi, arabayı ve şirketin % 30'unu

ona verecektim. Sözleşmeye kısa bir süre baktı ve yırttı. 10 yıl hayatımı paylaştığım bu kadın bana yabancı olmuştu. Onun harcadığı zamana ve enerjiye üzülüyordum, ama geri dönemezdim, Jane'e çok âşık olmuştum. Sonra hıçkırır hıçkırır ağlamaya başladı, bu benim beklediğim bir tepkiydi. Onun ağlaması benim hafiflememe sebep olmuştu. Bir süredür aklımdan geçiriyordum boşanmayı, bu fikir bende. Saplantı haline gelmişti gelmişti. Şimdi bu duyguya daha da güölü hissediyordum ve doğru karardı.

Bir sonraki akşam eve gelmişim ve eşimi masada yazı yazarken gördüm. Çok uykum vardı ve akşam yemeğini yemeden uyumaya gittim. Bir ara uyandım ve onu hâlâ yazı yazarken gördüm. Ama bu benim umurumda değildi ve başımı çevirip uyumaya devam ettim. Ertesi sabah bana şartlarını yazı hâlinde sundu. Benden hiçbir şey istemiyordu, sadece boşanmamızı ilan etmek için 1 ay müsaade istedi. Bu zamanda normal bir aile gibi davranmamızı istedi. Bunun sebebi olarak da oğlumuzun bir ay sonra sınavları olduğu için bu dönemde ona bu yükü bindirmektir. Bir şey daha vardı: Benden onu evlilik gecesinde olduğu gibi bir ay boyunca her sabah yatak odasından kapıya kadar taşımamı istedi. Kafayı yediğini düşündüm, ama son günlerimizin iyi geçmesi açısından kabul ettim. Sonra bu şartlardan Jane'e bahsettim. Yüksek sesle gülüp bunun çok saçma olduğunu ve eninde sonunda boşanmayı kabul etmek zorunda kalacağını söyledi.

İlk gün onu kucağıma alıp kapıya götürdüğümde tuhaf bir duygu yaşadım. Oğlumuz arkamızda duruyordu ve alkış yapmaya başladı: «Babam annemi kucağında taşıyor.» bu onu çok sevindirmişti. Sözleri canımı acıtmıştı... Yatak odasından evin kapısına kadar 10 metre taşdım. Eşim gözlerini kapattı ve kulağıma, «Oğlumuza boşanmamızdan bahsetme.» diye fısıldadı. Ben de başımı one eğerek «Tamam» dedim ve içime bir üzüntü çöktü. Kapı önünde onu bıraktım. Eşim otobüs durağına gitti onu işe götürecek olan otobüsü bekledi. Ben de tek başıma ofise gittim.

İkinci gün bu oyunu oynamak bize daha kolay gelmişti. Eşim başını göğsüme yasladı ve onun kokusunu duydum. Birden eşime uzun süredir bakmadığımı anladım ve onun evlendiğimiz zamanki kadar genç olmadığını fark ettim. Yüzünde hafif çizgiler oluşmuş, saçlarına ak düşmüştü. Geçen yıllar öylesine yanından geçmemişti.

Dördüncü gün onu kucağıma aldığımda bir güven duygusu yaşadım. Bu bana hayatının 10 yılını hediye eden kadındı.

Beşinci gün bu güven duygusu daha da büyümüştü. Bundan Jane'e bahsetmedim. Günler geçtikçe onu taşımak daha da kolaylaşmıştı. Belki de bu sayede yaptığım antrenmandan dolayıydı bu.

Bir sabah onu ne giyeceğini düşünürken izledim. İsyan ederek her gün kiyafetlerinin biraz daha bol geldiğini söyledi. Birden onun ne kadar süzüldüğünü ve kilo verdiğini fark ettim. Demek ki onu her sabah daha kolay taşıyabilmemin sebebi buydu. Birden bir düşünce yüzüme yumruk gibi vurdu. Bu kadar acıyı ve üzüntüyü kalbinde taşıyordu. Farkında olmadan başını okşadım. O an oğlumuz da geldi ve «baba, annemi taşıman lazım» dedi. Bu hayatımızın bir parçası olmuştu. Babasının annesini odadan kapıya taşıması. Eşim oğlumuzu yanına çağırdı ve ona sıkı sıkı sarıldı. Ben başımı çevirdim, şu anda kararımın vazgeçmek istemiyordum. Onu kucağıma aldım ve yatak odasından kapıya kadar taşıdım. Elini enseme koymuştu ve ben onu sıkı sıkı tutmuştum. Tıpkı evlendiğimiz gün gibi. Artık huzursuzlanmıştı bu kadar kilo vermesinden. Son gün onu kucağımda taşıdığımda hareket etmedim. Oğlumuz okuldaydı ve eşime hayatımızdaki yakınlığın ne kadar eksildiğini söyledim. Ofise gittim. Kapıyı kilitlemeden arabadan fırladım. Bunun için zaman yoktu. Her anın kararımı değiştirmesinden korkuyordum. Merdivenden yukarı koştum, yukarı varınca Jane kapıyı açtı. Ona karımdan boşanmayacağımı söyledim. Şaşkın bir ifadeyle elini alnıma koydu ve «Senin ateşin mi var?» diye sordu. «Üzgünüm Jane ama ben artık boşanmak istemiyorum.» dedim. Evliliğimizin renksiz kalması sevgi eksikliğinden değil, birbirimizin değerini unuttuğumuzdandı. Jane olayı anlayınca yüzüme bir tokat attı ve kapıyı kapatarak ağlamaya başladı. Hemen aşağı koşup ilk çiçekçiye gidip eşime bir buket çiçek aldım. Üzerindeki karta da «Seni her sabah hayatımın sonuna kadar taşıyacağım» yazdım. Eve vardığımda yüzümü bir gülümseme kapladı. Elimde çiçeklerle yatak odasına gittim ve eşimi yatağın üstünde ölü olarak buldum. Eşim aylardır kanser ile savaşıyordu ve ben Jane ile ilgilenmekten bunu fark etmemiştim. Fazla yaşamayacağını bildiği için, beni oğlumun negatif tutumundan korumaya çalışmıştı. En azından oğlumun gözünde iyi bir eş olarak kalmamı istemişti.

İlişkideki küçük şeylerdir önemli olan. Villalar, arabalar çok paralar değil. Bunlar hayatı kolaylaştırır ama asla mutluluğun temeli olamazlar. İlişkiye zaman ayır ve ilişine güven, huzur verecek şeylere meşgul ol. Mutlu bir beraberlik yaşa.

Savol va topshiriqlar

I. Aşağıdaki cevaplara uygun sorular soralım.

1. Adam 10 yıl hayatı paylaştığı eşinin kendisine yabancı olduğunu düşünüyor.
2. Oğularının bir ay sonra sınavları olduğu için.
3. Kadın kocasından onu evlilik gecesinden olduğu gibi bir ay boyunca her sabah yatak odasından kapıya kadar taşımasını istedi.
4. Evliliklerinin renksiz kalmasının nedeni sevgi eksikliğinden değil, birbirlerinin değerini unutmalarıdır.
5. İlişkide küçük şeylerdir önemli olan. Villalar, arabalar çok paralar değil. Bunlar hayatı kolaylaştırır ama asla mutluluğun temeli olamazlar.
6. «Seni her hayatımın sonuna kadar taşıyacağım.»

II. Aşağıdaki cümleler doğru ise «D», yanlış ise «Y» yazalım.

1. Kadın, eşi kendisine yabancı olduğu için ondan boşanmak istemektedir. ()
2. Bir evlilikte zamanla değeri artan asıl mesele küçük şeylerdir. ()
3. Adam karısına boşanmak istediğini söylediği için kadın günden güne zayıflar. ()
4. Adam 10 yıllık evliliklerine son vermek istedi. ()
5. İyi bir ilişkinin temeli zenginlikle atılır. ()

TUZLU KAHVE HİKAYESİ

Kıza bir partide rastlamıştı.. Harika birşeydi. O Gün peşinde o kadar delikanlı vardı ki... Partinin sonunda kızı kahve içmeye davet etti.

Kız parti boyu dikkatini çekmeyen oğlanın davetine şaşırdı ama tam bir kibarlık gösterisi yaparak kabul etti. Hemen köşedeki şirin kafeye oturdular.

Delikanlı öyle heyecanlıydı ki, kalbinin çarpmasından konuşamıyordu. Onun bu hali kızın da huzurunu kaçırdı...

“Ben artık gideyim” demeye hazırlanırken, delikanlı birden garsonu çağırdı.

“Bana biraz Tuz getirir misiniz” dedi. “Kahveme koymak için.”

Yan masalardan bile şaşkın yüzler delikanlıya baktı. Kahveye tuz! Delikanlı kıpkırmızı oldu utançtan ama Tuzu kahvesine döktü ve içmeye başladı. Kız, merakla “Garip bir ağız tadınız var.” dedi.. Delikanlı anlattı: “Çocukken deniz kenarında yaşıyorduk. Hep deniz kenarında ve denizde oynardım.

Denizin Tuzlu Suyunun tadı ağzımdan hiç eksilmedi. Bu tatla büyüdüm ben.

Bu tadı çok sevdim. Kahveme tuz koymam bundan. Ne zaman o tuzlu tadı dilimde hissetsem, çocukluğumu, deniz kenarındaki evimizi ve mutlu ailemi hatırlıyorum... Annemle babam hala o deniz kenarında oturuyorlar. Onları ve evimi öyle özleyorum ki...”

Bunları söylerken gözleri nemlenmişti delikanlının... Kız dinlediklerinden çok duygulanmıştı. İçini bu kadar samimi döken, evini, Ailesini bu kadar

özleyen bir adam, evi, Aileyi seven biri olmalıydı. Evini düşünen, evini arayan, evini sakınan biri... Ev duygusu olan biri... Kız da konuşmaya başladı. Onun da evi uzaklardaydı. Çocukluğu gibi... O da ailesini anlattı. Çok şirin bir sohbet olmuştu... Tatlı ve sıcak. Ve de bu sohbet öykümüzün harikulade güzel başlangıcı olmuştu tabii...

Buluşmaya devam ettiler ve her güzel öyküde olduğu gibi, prenses, prensle evlendi. Ve de sonuna kadar çok mutlu yaşadılar. Prens ne zaman kahve yapsa prensine içine bir kaşık tuz koydu, hayat boyu...

Onun böyle sevdiğini biliyordu çünkü...

40 yıl sonra, adam dünyaya veda etti. “Ölümümden sonra aç” diye bir mektup bırakmıştı sevgili karısına. Şöyle diyordu, satırlarında: “Sevgilim, bir tanem. Lütfen beni affet. Bütün hayatımızı bir yalan üzerine kurduğum için beni affet. Sana hayatımda bir tek kere yalan söyledim.. Tuzlu kahvede.

İlk buluştuğumuz Günü hatırlıyor musun? Öyle heyecanlı ve gergindim ki, şeker diyecekken ‘Tuz’ çıktı ağzımdan. Sen ve herkes bana bakarken, değiştirmeye o kadar utandım ki, yalanla devam ettim. Bu yalanın bizim ilişkimizin temeli olacağı hiç aklıma gelmemişti. Sana gerçeği anlatmayı defalarca düşündüm. Ama her defasında korkudan vazgeçtim.

Şimdi ölüyorum ve artık korkmam için hiçbir sebep yok...

İşte gerçek: Ben tuzlu kahve sevmem! O garip ve rezil bir tat.

Ama seni tanıdığım andan itibaren bu rezil kahveyi içtim.

Hem de zerre pişmanlık duymadan. Seninle olmak hayatımın en büyük mutluluğu idi ve ben bu mutluluğa tuzlu kahveye borçluydum. Dünyaya bir daha gelsem, herşeyi yeniden yaşamak, seni yeniden tanımak ve bütün hayatımı yeniden seninle geçirmek isterim, ikinci bir hayat boyu daha tuzlu kahve içmek zorunda kalsam da...”

Yaşlı kadının gözyaşları mektubu sıırıslıkla ıslattı. Lafı açıldığında birgün biri, kadına “Tuzlu kahve nasıl bir şey?” diye soracak oldu..

Gözleri nemlendi kadının...
Çok tatlı!..dedi...

Savol va topshiriqlar

- I. Matnni o'zbek tiliga tarjima qiling.*
- II. Matndanma'no ko'chishiga misollar toping.*
- III. Matnda qanday g'oya ilgari surilayotganini ayting.*
- IV. Hikoyadagi ibratdan qanday hikmat yuzaga keladi?*
- V. Matn mazmunini gapirib bering.*

9-topshiriq. Matnni turk tiliga tarjima qiling.

TURK DRAMATURGIYASI

Drama jahon xalqlari badiiy tafakkuri ibtidosidan bugungacha tadrijiy shakllanib, bosqichma-bosqich rivojlanib kelayotgan faol janr hisoblanadi. Dramaning ibtidoiy namunalarini diniy va mifologik manbalarda, xalq ijodiyoti namunalarida, keyinchalik klassik janrlar tarkibida kuzatamiz. Bunday tadrijiy shakllanish jarayonlari dunyodagi barcha xalqlar dramaturgiyasi uchun xos bo'lib, ular bilan zamonaviy drama janri namunalari o'rtasiga tenglik alomatini qo'yib bo'lmaydi, albatta.

Arastu qariyb bundan ikki yarim ming yil avval o'zining "Poetika" asarida adabiy turlarning uchta ekanini va uchinchisi drama ekanini tayinlagan. "...hikoya qilish san'ati haqida gapirsak, shunisi ravshanki, bunday poeziyani dramatikroq ruhda – yaxlit va tugal, ya'ni, boshlanishi, o'rtasi va oxiri bo'lgan, mukammal hamda jonli mavjudot kabi zavq beruvchi muayyan bir voqea atrofida qurish kerak. Sahnada asarlari oddiy tarixlarga o'xshamasligi kerak. Oddiy tarixlarda birgina voqea tavsiflanmaydi, ularda bir vaqtning o'zida yuz bergan, goho bir-biri bilan faqat tasodifiy bog'lanishga ega bo'lgan, bir odamning yoki ko'p odamlarning boshidan o'tgan barcha voqealar tasvirlanaveradi", - deb yozadi bu haqda Arastu.

Dramatik asarda so'z, dastavval, personajlarning o'zlarini o'zlari va bir-birlarini tavsiflovchi vositadir. Shu bilan birga, dramadagi so'z, oddiy so'z emas, balki harakat hamdir. Drama tilining eng muhim talablaridan biri – soddalikdir. Sahnada aytilgan har bir so'z tomoshabin uchun tushunarli bo'lishi kerak.

Turk adabiyotshunosligida dramatik asar "dram", "tiyatro" deb ataladi. "Dram" atamasi T.Qoratoshning "Adabiyot terminlarining

ensiklopedik lug‘ati” (“Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü”) da shunday ta’riflanadi: ushbu atama dastlab G‘arb adabiyotida sahnalashtirish uchun mo‘ljallangan nasriy, she’riy yoki aralash janrda yozilgan asarga nisbatan qo‘llanilgan. Uning asosan ikki shakli, komediya va tragediya mavjud. XIX asrdan hozirga qadar, drama atamasi tragediya ruhida yozilmagan, lekin hayotning istirobli sahifalarini o‘zida aks ettirgan, kulgili sahnalarini ham o‘z ichiga olgan adabiy janr turi sifatida ta’riflanadi.⁴

“Tiyatro” atamasiga esa “Adabiyot terminlarining ensiklopedik lug‘ati” (“Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü”) da shunday ta’rif keltiriladi: pyesa, spektakl. Inson kundalik hayotida duch keladigan voqealarni sahnada namoyish etish uchun yozilgan asarlar teatr (drama) deb nomlanadi. Bu asarlar faqatgina sahnada qo‘yish uchun emas, balki o‘qish uchun ham mo‘ljallanadi. Masalan, Abdulhaq Hamidning asarlari shular jumlasidandir.

Tanzimot davriga qadar turk adabiyotida teatr uchramagan. Lekin bir qarashdan teatrga o‘xshagan va jamiyatining teatrga bo‘lgan ehtiyojini qondira olgan Karagöz, Kukla, Orta Oyunu kabi tomosha turlari mavjud bo‘lgan. Teatr asarlari avval, komediya va tragediya janrlariga bo‘lingan bo‘lib, 19 asrdan boshlab, drama janri ham kirib kelgan.

Shinosiyning “Şair Evlenmesi” (1860) (“Shoirning uylanishi”) nomli asari turk adabiyotidagi birinchi teatr asari hisoblanadi. U davrdan hozirgi kunga qadar Ahmet Vefik Pasha (1828-1891), Ali Bey (1844-1899), Nomiq Kamol, Abdulhaq Hamid, Musahipzade Jelal (1868-1959), Rashod Nuri Guntekin (1889-1956), Ahmet Kutsi Tejer (1901-1967), Nejip Fazil Kisakyurek (1905-1983), Jevdat Fehmi Bashkurt (1905-1971), Haldun Taner (1915-1986) Sebahattin Kudret Aksal (1920-1993), Nejati Jumali (1921-2001), Orxan Asena (1922y.t.), A.Turan Oflazo‘g‘lu (1932 y.t.) o‘zlarining yozgan sahna asarlari bilan turk adabiyotida teatrning rivojiga ulkan hissa qo‘shgan ijodkorlardir.

10-topshiriq. Hikoyalarni o‘qib, savol va topshiriqlarni bajaring.

PERİ BACALARI

«Peri Bacaları» Kapadokya bölgesinde bulunan doğal yapılara verilen isimdir.

⁴ Dr.Turan Karataş. Ansiklopedik Edebiyat Terimler Sözlüğü, İstanbul, 2001. S.112

Peri Bacaları, milyonlarca yıl boyunca akarsuların ve rüzgârın Kapadokya çevresindeki yanardağlardan püsküren lavaları aşındırması ile şekillenmiştir. Her yıl dünyanın çeşitli yerlerinden milyonlarca turist Kapadokya bölgesine getiren gizemli peri bacalarının sırrı nedir? Peri bacaları ile ilgili günümüzde birçok efsane bulunmaktadır. İşte bunların en meşhuru:

Bugün Kapadokya denen yerde bir zamanlar korkunç devler varmış. İnsanlar, bu korkunç devlerin gönlünü hoş tutup onları kızdırmamak için buraya hediyeler bırakıp kurbanlar kesermiş. Yine de bazen bu dev insanlara kızar, dağların tepesinden ateş dalgaları gönderirmiş.

Günlerden bir gün periler ülkesi padişahının yolu buraya düşmüş. Burada yaşayan insanları görmüş ve onların hâline acıyıp onlara yardım etmeye karar vermiş. Emrindeki tüm perileri çağırmış. Perilere, insanların çok zor durumda olduğunu ve zalim devleri durdurarak insanlara yardım etmek istediğini söylemiş. Eğer onlar zalim devlerin gönderdiği ateşleri söndürebilirlerse devlerin de yerin altına kaçacağını ve insanları bir daha rahatsız edemeyeceğini perilere anlatmış.

Padişahlarının konuşmasının ardından binlerce peri, ellerindeki kar ve buz tanelerini, onların yaşadığı dağın zirvesinde fokurdayan ateşe atmaya başlamışlar. Hiç durmadan, günlerce çalışmışlar ve ateşi, kar ve buzla söndürmeyi başarmışlar. Sonunda devler korkarak yerin derinliklerine kaçıp saklanmak zorunda kalmışlar. İnsanlar, perilerin bu zaferini büyük sevinçle karşılamışlar, günler, geceler boyunca şenlikler düzenleyip bu zaferi kutlamışlar. O günden sonra insanlar ve periler arasında çok sıkı bir dostluk oluşmuş. Bu dostluk uzun yıllar devam etmiş. İnsanlar kayalara oydukları mağaralarda yaşarken periler de sivri kayalıkların üzerindeki küçük odacıklarda yaşamışlar. «Peri Bacaları»nın adı buradan gelmektedir.

Savol va topshiriqlar

I. Aşağıdaki kelimeleri eş anlamlıları ile eşleştirelim.

1. zirve	a. eğlence
2. fokurdamak	b. merhamet etmek
3. şenlik	c. tepe
4. zafer	ç. kaynamak
5. acımak	d. galibiyet

II. Metinde geçen «**gönlünü hoş tutmak**» deyiminin anlamı aşağıdakilerden hangisidir? İşaretleyelim.

a. kızdırmak	b. üzme
c. ümitlendirmek	ç. mutlu etmek

ÇOK GÜLÜN, ÇOK YAŞAYIN

Gülmek, daha sağlıklı bir yaşam sürmek için en az diyet ve egzersiz kadar önemli. Araştırmalar, mizah duygusunun hastalıklara karşı direnci artırdığını ortaya koyuyor.

Atalarımızın yüz yıllar önce söylediği “Bir kahkaha, bir kilo pirzola bedeldir.” sözü, günümüzde bilimsel araştırmalarla kanıtlanmış bir gerçek hâlini aldı. Son 20 sene içerisinde mizahın tedaviye yönelik yararlarıyla ilgili yapılan çalışmalar, gülmenin ve mizah duygusunun insan sağlığı üzerine ne kadar etkili olduğunu gösteriyor. Neşe ve mutluluğun vücudumuzun hastalıklara karşı direncini artırabildiğini gösteren bilimsel deliller ise her geçen gün artıyor.

Bir hastanede gerçekleştirilen “Gülmek Güçlü Bır İlaçtır” konulu toplantıda mizahın faydaları üzerine konuşan Hemşire Patty Wooten, “Mizah, zorluklar karşısında neşelenecek şeyler bulabilme yeteneğidir. Mizah duygumuz, herhangi bir zamanda veya yerde, mutluluk bulmamıza yardım eden idrak keskinliği verir. Mizah duygusu , strese geri çekilebilme yeteneğimizi artırır ki vücudumuzun bağışıklık sistemi de mizaha karşı aynı tür tepki vermektedir,” diye konuştu.

Gülmenin insan bedeni ve ruhu için ne kadar önemli olduğunu ortaya çıkmasıyla birlikte, tedaviye yönelik mizah kavramı da günden güne değişiyor. Günümüzde hastaların, hastalıkları sırasında pozitif olabilmesi sadece kendi kişilik özelliklerine bağlı değil. Hastanelerde görev yapan hastane palyaçoları bunun için hizmet veriyor. Patty Wooten, hastane palyaçoluğunu şöyle tarif ediyor. “Hastane palyaçusunun amacı hastanede bulunan hastalara, ailelerine ve hastane personeline neşe, kahkaha ve keyif için fırsat oluşturmaktır. Birincil amaç, izleyicimizi gülünç maskaralıklarla oyalamaktır”.

Pozitif düşünen kişilerin hastalıkları daha kolay yendiğini belirten uzmanlar, araştırmaların bağışıklık sistemindeki hücrelerin birçoğunun, kişi yapıcı duygular içerisinde olduğunu daha güçlü, yıkıcı duygular içerisinde olduğundaysa daha zayıf olduğunu kaydediyor. Bu sebeple

yıkıcı duygular bağışıklık sistemini zayıflatırken yapıcı duygularsa bağışıklık sistemini güçlendiriyor.

TAC MAHAL

Tac Mahal, Hindistan'nın Agra kentindeki Yamuna Nehri'nin doğusunda 75 metre yüksekliğinde, saf mermerden yapılmış bir anıt mezardır. Tac Mahal'i Şehzade Hürrem adıyla da bilinen Hint-Türk imparatoru Şah Cihan, 1631'de doğum sırasında ölen eşi Ercümen Banu Begüm'ün anısına yaptırmıştır. Tac Mahal adı ise, Begüm'ün lakabı olan «Mümtaz Mahal»den gelmektedir.

Prences Mümtaz, 1593 yılında doğmuştu ve İranlı bir soylulun kızıydı. Gerçek adı Ercümen'di ve göz kamaştırıcı bir güzelliği vardı. On beş yaşındayken geleceğin imparatoru Şehzade Hürrem'le nişanlandı. Beş yıl sonra, astrologlar tarafından belirlenen tarihe göre 20 Mayıs 1612'de düğün yapıldı. İmparator Cihangir, oğlunun göz kamaştırıcı güzellikteki genç eşine «Mümtaz Mahal» lakabını verdi.

Şehzade Hürrem, İmparator Cihangir'in ikinci eşinden olan üçüncü oğluydu. Yakışıklık bir aristokrattı. Pürsüz bir teni, kahverengi gözleri, düzgün bir burnu ve çok düzgün kesilmiş sakalları vardı. Modern bir tarihçi, Şehzade Hürrem'in eşi Mümtaz Mahal'e sonsuz bir aşk duyduğunu söylüyordu.

Çiftin on dört tane çocuğu oldu. Fakat bunlardan yalnızca yedisi yaşayabildi. İmparator Cihangir öldükten sonra Şehzade Hürrem tahta oturur oturmaz tüm erkek akrabalarının öldürülmesini ya da sürülmelerini emretti. Bundan sonra barış ve demokrasi içinde geçecek 31 yıllık saltanat dönemi başladı.

Tüm güzellikler sonsuz dek yaşasa da dünya, ölümlerin dünyasıydı. Ve güzeller güzeli Mümtaz Mahal, 1631 yılında doğum sırasında yaşamını yitirdi. İmparator bitkin bir durumdaydı. Eşinin cenaze töreni sırasında müzik çalınmasını kesinlikle yasakladı. Renkli giyselerini çıkarıp beyaz yas giyselerini giydi. Bir süre halkın önüne çıkmadı ve imparatorluğun hiç önemini kalmadığını ve bundan sonra yaşamının bir anlamı olmadığını söyledi. Şah Cihan, eşinin yokluğuna alışıp alışamayacağı korkusuyla ömrünü sürdürdü. Onu ölümsüzleştirmek için bir anıt mezar yaptırmaya karar verdi ve Tac Mahal'in yapımına başlandı.

Mümtaz Mahal'in bir başka yerde mezarının olup olmadığı ve Şah Cihan'ın kendi mezarını da Tac Mahal'in karşısına yaptırmadığı ile ilgili söylentiler vardır.

Savol va topshiriqlar

I. Aşağıdaki soruları metne göre cevaplayalım.

1. Şah Cihan, Tac Mahal'i neden yaptırmıştır?
2. Mümtaz Mahal nasıl bir insandı?
3. Şehzade Hürrem tahta öktikten sonra ilk ne yaptı? Niçin?
4. Mümtaz Mahal'in ölümü imparatoru nasıl etkilenmiştir?
5. Sizni bildiğiniz bir anıt mezar var mı?

II. Aşağıdaki cümleleri doğru ise «D» yanlış ise «Y» yazalım.

1. Mümtaz Mahal ile Şah Cihan'ın evlilik hayatı çok güzel geçmiştir. ()
2. Rivayetlere göre Mümtaz Mahal'in anıt mezarı farklı yerlerde de vardır. ()
3. Mümtaz Mahal lakabını Ercümend Banu'ya kocası vermiştir. ()

11-topshiriq. Matnlarni turk tiliga tarjima qiling.

HIKOYAT

Bir xalqning toleyi past, qallob kishisi bor edi. U bir shaharga borib, o'ziga „qimmatbaho toshlarni ajratuvchi” deb ot qo'yib oldi. O'zi esa eshakmunchoqni feruzadan ajrata olmasdi. O'ziga pul kerak bo'lganda, soxta gavharlar yasab, o'zini nochorlikdan xalos etdi. Shishaga har xil ranglar surtib, ularni qimmatbaho toshlar, deb qalbakilik qildi. Xalq uning soxta ishlarini chin deb o'ylardi. Bir kuni o'sha qallob shu tarzda hunar ko'rsatib, bir boyga oddiy toshni bo'yab juda katta pulga sotdi. Ko'p o'tmay bu pulni ishlatib yubordi.

Gavhar olgan kishi qalbaki ishdan voqif bo'ldi: bir tillalik billurni yuz ming tillaga sotgan ekan o'sha muttaham! Gavhar egasi savdodan fikri qaytib, soxta zargarni ushlattirdi va pulini qaytarib berishni talabqildi. Zargarning to'lashga hech narsasi yoq edi. Shuning uchun u muttahamni qiynab o'ldirdilar.

KITOB

O'tgan zamonda bir podsho vazir-u ulamolarini yonigachaqiribdi. Podsho ularga: „Dunyoda eng zo'r, kerakli va hammanarsadan xabardor

qiluvchi nima?”- deb savol beribdi. Ulamolarning biri dunyoda eng zo‘ri qilich desa, ikkinchisi hamma narsadan xabar beruvchi narsa– oynayi jahon, debdi.

– Uch kun muhlat beraman, –debdi podsho hech kimning javobi yoqmaganligidan darg‘azab bo‘lib.

Qo‘shni podsholikda ta‘rifi yetti iqlimga ketgan donishmand yashar ekan. Vazir podshoning savoliga shu donishmand javob bera olishiga aqli yetibdi va uni izlab topibdi. Unga podshoning savolini aytibdi. Donishmand hech ikkilanmay: „Kitob. Chunki kitob bilim beradi. Dunyodagi eng qudratli narsa esa bilimdir”,– debdi. Donishmandning vazirga bergan javobi podshoga ma‘qul tushibdi.

GULZORDA

Anvar yosh bo‘lsa ham, jiddiy va kichkina miyasi o‘tkir edi. Uning bola chog‘idanoq sevgan narsasi gulzor va undagi gullar edi. Anvar Maxdumning oilasiga kelib tura boshlaganidan so‘ng bog‘ning gulzor qismini o‘zi parvarishlaydigan bo‘ldi. Gullarni sug‘orish, o‘tlarni yulib tozalash vazifalarini o‘zi bajarar edi. Gullardan hech kimga uzdirmas, agarda bir bolaning gulni uzib olganini ko‘rsa, o‘zi ham xafa bo‘lardi, bolani ham xafa qilar edi.

Anvar bolalarning daragi bilan har kimning uyidagi yangi gullardan ko‘chat va urug‘ olib, yildan yilga gulzorni boyitardi.

Yoz kunlari kelsa, bolalarni kapalak va tillaqo‘ng‘iz tutib kelishga buyurardi. Qiynamay, ozor bermay, zahasiz kapalak tutib kelganlarini sabog‘ini o‘qitib qo‘yish bilan mukofotlar edi. Kapalak va tillaqo‘ng‘izlarni gulzorga uchirib yuborardi. Agar ular gullarga qo‘nib qolsalar, o‘zida yo‘q sevinar edi. Yoz kunlari Maxdumning bog‘i oq, nimrang, ola, zangor, malla, lojuvard va boshqa tus kapalaklarning yalt-yult uchishlari bilan alohida bir ko‘rinishga kirar edi. Anvar o‘qishdan bo‘sh paytlarini gullar ichida va shu kapalaklar orasida o‘tkazar edi. Ularni asrab-avaylardi.

Abdulla Qodiriy
„Mehrobdan chayon” asaridan

12-topshiriq. Hikoyalarni o‘qib, savol va topshiriqlarni bajaring.

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

Filler asla unutmazlar.

Çekirgeler, dizleriyle duyarlar.

Bir karınca, ağırlığının 50 katını taşıyabilir.

Mavi balina, 6 ay yemek yemeden yaşayabilir.

Hörgücüne rağmen develerin omuriliği düzdür.

Yunusların beyni, insanların beyninden daha büyüktür.

Bebek zürafa, doğduğunda 182 santimetre uzunluğundadır.

Dünyada, erkeği doğum yapan tek canlı türü denizatıdır.

Bukalemunların dilleri, vücutlarından iki kat daha uzundur.

Bir kartal yavrusu, bir geyiği öldürüp onunla beraber uçabilir.

Atlar sadece ayakta uyuyabilir; üstelik bir ay boyunca ayakta durabilirler.

Kelime dağarcığı en geniş olan muhabbet kuşu, 1700 kelime bilmektedir.

Kuşların gözleri insanlarla aynı özelliktedir ancak insanlardan 2,3 kat daha iyi görürler.

Örümceklerin kanı saydamdır; bununla beraber çekirgelerin kanı beyaz, istakozların kanı mavidir.

Kırkayak türünün aslında 20 ile 6000 arasında değişen ayak sayısı vardır. Bu tür sadece Türkler «kırkayak» der. Fransızlar ise «binayak» der.

Sivrisineklerin yaydıkları hastalıklarından ölen insanların sayısı çok fazladır; hatta şimdye kadar yapılmış tüm savaşlarda ölen insanların sayısından da fazladır.

Kaptanlar, gemileri hareket hâlindeyken bir yunus gördüklerinde yavaşlarlar. Çünkü yaygın inanışa göre çok duygusal olan bir yunus, gemiyle girdiği yarış kaybederse intihar edebilir.

İtfaiye binalarının merdivenlerinin düz bir şekilde değil, dönerek yukarı çıkmasının sebebi atlardır. Çünkü motorlu araçlar kullanılmayı başlamadan önce itfaiye binalarının altında, arabaları çeken atlar beslenerdi ve bu zeki hayvanlar kısa sürede düz merdivenlerden çıkmayı öğrenmişlerdi.

Savol va topshiriqlar

I.Sizce aynı hayvan türlerine farklı isimler verilmesinin sebebi ne olabilir?

II.Aşağıdaki kelimelerin eş anlamlıları hangileridir? Eşleştirelim .

1. hörgüç

2. kelime dağarcığı

3. saydam

a. kelime hazinesi

b. şeffaf

c. çıkıntı

SEBZE, MEYVE, BİTKİ VE DAHASI

Adaçayı: Boğaz, bademcik ve dişeti, iltihaplarını giderir. Göğsü yumuşatır. Dahası, mide bulantısına iyi gelir. Sindirim sisteminin düzenli çalışmasını da sağlar.

Brokoli: Kansere karşı bizi koruyan ve ömürümüzü uzatan müthiş bir sebzedir. Çok mikterda kalsiyum içerdiği için kemik erimerine de birebirdir.

Ceviz: Yapraklarıyla ve kabuklarıyla hazırlanan ilaçlar kanı temizler, kansızlığı giderir. Şeker hastalığında tedavi edicidir. Here sabah kahvaltıda bir miktar ceviz içi yemek de zekâyı geliştirir.

Domates: Yaşlanmayı, zihinsel ve bedensel olarak yavaşlatıcı bir sebzedir. Yüksek kan basıncı düşürmeyi ve kalp hastalıklarından korunmaya yardımcıdır. Dahası, vücudun su tutmasına da engeller.

Elma: Günde bir elma yemek, doktoru evinizden uzak tutar. İki elma yerseniz problemlerini karşı korulmuş olursunuz. Elma sindirimi kolaylaştırır. Elmanın kokusu da rahatlatır.

Karabiber: İştah açar. Mide ve bağırsaklardaki mikropları öldürür. Enerji de verir.

Karpuz: Vücuttaki toksinleri temizler ve böbrekteki kumları eriterek sağlık ve zindelik verir.

Kiraz: Aspirin içmek yeine kıraz yemek ağrıların dindirilmesinde çok daha etkili olur. Günde 20 kıraz yemek bşr aspirin içmekle aynı etkiyi yaratır.

Mantar: Bağırsaklı sistemini güçlendirir. Özellikle Çinlilerin ilaç niyetine yedikleri bu sebze, vücudu hastalıklara karşı korur.

Marul: Kemik erimesine karşı etkilidir. Sütten bile daha fazla kalsiyum içeren bu sebze, kemikleri güçlendirmesi açısından çok etkilidir.

Maydanoz: Bir demir deposudur ve kan için yararlıdır. Vücuttaki zehirli maddeleri dışarı atar. Böbrek taşlarını düşürür, görme gücünü ve anne sütünü artırır.

Patlıcan: Karaciğerin düzenli çalışmasını sağlar. Kilo vermeye yardımcı olur. Sinirleri yatıştırır.

Savol va topshiriqlar

I. Bitkilerin yararları ile ilaçların yararının benzer ve farklı yönleri nelerdir?

II.Aşağıdaki durumlar karşısında hangi meyve, sebze ya da bitkiler kullanabilir?

Durum

Tavsiye

1. Kendimi yorgun hissediyorum.
2. Sindirim problemleri yaşıyorum.
3. Kanseri olmak istemiyorum.
4. Kemik erimesi hastalığım var.
5. İlaç içmeyi seviyorum.
6. Kansızlık yaşıyorum.

NE YAPMALI?

Hıçkırığı geçirmek için ne yapmalı?

Soluğunuzu tutarak parmak uçlarınızla karın boşluğuna bastırınız. Ayrıca sirke ya da limon suyunu bastırılmış bir kesme şekeri de emebilirsiniz

Mide bulantısı için ne yapmalı?

Mideniz bulanıyorsa bir tutam toz kahve yiyin; ayrıca araba tutması için de yola çıkmadan önce bir iki dilim çikolata yiyebilirsiniz.

Uykunuz kaçarsa ne yapmalı?

Yastıksız olarak sert bir yere yatın ve sırtüstü hiç kıınıldamadan 10 dakika bekleyin. Sonra gidip yatağınızda mışıl mışıl uyuyun. Bununla beraber, balla karıştırılmış gelincik şurubu ya da ıhlamur içebilirsiniz. Eğer hâlâ uyuyamıyorsanız ılık bir duş alabilirsiniz

Dişlerinizin beyazlaması için ne yapmalı?

Güzelliğin en önemli anahtarlarından biri sayılan dişler için en muhteşem iksirin çilek olduğunu söyleyebiliriz. Ezilmiş çileklerle dişlerinizi haftada bir ovalayabilirsiniz. Bu sayede, dişlerinizin beyazladığını göreceksiniz.

Sarımsak kokusunu çıkarmak için ne yapmalı?

Ellerde sarımsak kokusunu çıkarmak için avucunuza biraz tuz alıp hafifçe nemlendirdikten sonra iyice ovalayın, hatta sabunla da iyice yıkarsanız sarımsak kokusunun çıktığını göreceksiniz. Üstelik soğan ve balık kokusunu da...

Soğanın gözlerinize yaşarmaması için ne yapmalı?

Soğan soyarken gözlerinizin yaşarmaması için soğan içi su dolu bir kabın içinde soymalı ya da kullanmadan önce soğuk suda bekletmelisiniz, ayrıca soğanı önceden buzdolabında soğutmak da bir çözüm olacaktır...

Ayakkabılarınız sıkıyorsa ne yapmalı?

Ayakkabılarınız ayağınızı sıkıyorsa onları birkaç, dakika buhara tutun. Ayrıca ayakkabılarınızın daha sonra sıkılaşmaması için de ayakkabı almaya öğleden sonra hatta akşama doğru gidin. Çünkü sabah saatlerinde ayak daima küçüktür.

Savol va topshiriqlar

- I. Metne göre hangi şekerli yiyecekler hangi durumlara iyi gelmektedir.
II. Aşağıdaki maddeler hangi durumlarda işe yaramaktadır? Yazalım.*

Hangi durumda işe yarar?

1. Kesme şeker
2. Toz şeker
3. İhlamur
4. Çilek
5. Tuz
6. Su
7. Çikolata

NASRETTİN HOCA'DAN HAYAT EKONOMİSİNE DAİR FIKRALAR

Yemeğin Buğusuna Akçenin Sesi

Nasreddin Hoca, Akşehir'de kadılık vazifesini yürütürken karşısına iki adam çıkmış. Birisi öteden beri cimriliği ile tanınmamış bir aşçı, diğeri de boynu bükük bir fakir. Aşçı sözü almış:

- Hocam, demiş, ben bu adamdan davacıyım. Dükkânın önünde fasulye pişiriyordum. Tencerenin kenarından buğusu çıkıyordu yemeğin. Bu adam elinde somunla geldi. Kopardığı lokmaları yemeğin buğusuna tutup başladı atıştırmaya. Nihayet koca bir ekmeği bitirdi. Ondan fasulye buğusunun parasını istedim, vermedi.

Nasreddin Hoca anlatılanları dikkatlice dinledikten sonra fakire dönüp:

- Doğru mu bunlar? Diye sormuş.
- Evet, demiş fakir adam.
- Öyleyse para kesesini çıkar bakalım.

Zavallı fakir, kadı efendiye karşı gelememiş. İçinde üç beş akçe bulunan para kesesini Hoca'ya uzatmış. Bu sefer aşçıyı çağırmış yanına. Keseyi kulağına yaklaştırarak şingirdatmaya başlamış.

Sonra da:

- Haydi demiş aldın işte alacağını. Aşçı:
- Nasıl olur? Diye şaşkınlığını belli etmiş. Paramı vermediniz henüz.

Hoca cevap vermiş:

- Fazla uzatma, yemeğin buğusunu satan akçenin de sesini alır elbet!

Nesrettin Hoca ve Eşyaları

Nasreddin Hoca sürekli iklimeli konuşan bir arabacıya bir gün der ki:

«Efendi, benim eşyala taşınacak, gel de taşı» Arabacı,

«Neler var» diye sorar. Hoca,

«Dolap molap, yatak matak, sandelye mandalye»der Arabacı,

«50 akçeni alırım Hoca»der. Hoca,

«Olur» der. Arabacı eşyaları taşır, Hoca adama 25 akçe verir. Adam,

«Hoca, bu paranın yarısı»der. Hoca,

«İyi ya işte! Sen de eşyaların yarısını taşıdın, dolabı götürdün, molap kaldı, yatağı götürdün, matak kaldı»der.

13-topshiriq. Matnni o‘qib, turk tiliga tarjima qiling.

HALDUN TANER DRAMATURGIYASI

Haldun Taner jami 12 ta drama va 13 ta kabare uchun pyesa yozgan bo‘lib, ularning barchasi sahnalashtirilgan.

Turk adabiyotida Taner dramalari uch davrga bo‘lib o‘rganiladi: birinchi davr - illyuzion pyesalar, ikkinchi davr - aynan tomoshabop pyesalar va uchinchi davr kabare teatri uchun pyesalar deb nomlanadi.

Haldun Tanerning ulkan muvaffaqiyat qozongan sahna asari “Keshanlik Ali dostoni” dramasi bo‘lib, asar yigirmaga yaqin davlatlarda sahna yuzini ko‘rib, Turkiyaning o‘zida 1425 marta ijro etigan. Bu pyesa zamonaviy epik teatr va xalq teatri o‘zaro uyg‘unlashgan yangi uslubdagi dramatik asardir. Taner “Keshanlik Ali dostoni” dramasi xususida yozar ekan, “Yozuvchi sifatida erishgan eng katta yutug‘im”, deb ta’kidlaydi.

“Keshanlik Ali dostoni” ilk milliy musiqiy drama hisoblanib, tragikomediya janrida yozilgan. Asarda turk jamiyatiga tanqidiy nazar bilan qaralgan bo‘lib, shahar va chekka qishloq aholisi o‘rtasida yuz bergan ziddiyatlar, urbanizatsiya masalalari, shahar boshqaruv organlarining xalq taqdiriga nisbatan loqaydligi, aholining iqtisodiy tanglik

davridagi qiyinchiliklari va bu qiyinchiliklarni bartaraf etishga otlangan xalq qahramoni Alining achchiq qismati aks ettirilgan.⁵

Asar yaratilishidan 2 yil so'ng 31 mart 1964 yilda sahnada tomoshabin e'tiboriga havola etildi va juda katta muvaffaqiyatga erishdi. Olti-etti yil ichida 130 marta sahnaga qo'yilgan (60-yillar uchun bu katta ko'rsatgich hisoblangan) asar butun Turkiya matbuotida eng uzoq vaqt shov-shuv bo'lgan teatr tomoshalaridan biri hisoblanadi.

1964 yilda Istanbulda, 1965 yilda Anqarada, 1966 yilda Izmir, Adana, Izmit va Mersinda, 1967 yilda Balikesirda namoyish etilgan bu drama uch marotaba qayta sahnalashtirilgan (1973, 1984, 1985). Turkiyada tomoshabinlar orasida shuhrat qozongan bu spektakl tez orada tarjima qilinib, Evropa davlatlarida namoyish etila boshladi: 1966 yilda Bonn, Koln, Frankfurt, Shtutgard, Myunxin, Nyurnbergda, 1967 yilda Irlandiyada, 1968 yilda Londonda, 1974 yilda Beyrutda, Chexoslovakiyaning Bryun shahrida, 1978 yilda Budapeshtda, 1979 yilda Yugoslaviyaning Prins shahrida, 1980 yilda Berlinda, 1981 yilda Gamburgda va Vengriyada sahnaga qo'yiladi.

1965 yilda Atif Yilmaz tomonidan asar syujeti asosida film suratga olindi. 1988 yilda esa serial ishlangan bo'lib, televideniya qayta-qayta namoyish etildi.

Haldun Tanerning asarlari "Keshanlik Ali dostoni"dan boshlab tashviqot mazmunini kasb eta boshladi.

"Keshanlik Ali dostoni" dramasi 2 qism, 15 pardadan iborat bo'lgan musiqiy komediyadir. Musiqasi Yalchin Tura tomonidan bastalangan. Bosh rollarda Gulriz Sururi va Engin Jezzar o'ynaganlar. Jami 47 nafar qahramon ishtirok etadi.

Asar katta shaharning chekkasida joylashgan Sineklidag' deb nomlangan qoloq bir shaharchaning hayotidan lavhalarni taqdim etadi: 1950-yillarda, mamlakatga qishloq xo'jaligi texnikasi kirib kelishi bilan ishsiz qolgan dehqonlar, respublikada davom etayotgan sanoatlashtirish jarayonida ishchi sifatida o'z o'rniga ega bo'lish maqsadida shaharlarga yo'l oladilar.

Shaharda boshpana topishga uringan odamlarga, davlatning etarlicha e'tibori bo'lmaganligi sababli xarobalarda yashay boshladilar. Xarobalarning egalari xalq ustidan humronlik qilib, o'z zo'ravonlik

⁵ Прушковская И.В. История развития турецкой авторской драмы (Республиканский период до 1980 г.), Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, 2014.

tartidini oʻrnatadi. Ushbu tartib Sineklidagʻda ham hukm suradi. Qishloqlaridan kelib, shaharga ming bir umid bilan kelgan odamlar, bu er egalarining mustabid tartiblari va ijtimoiy mojarolar tufayli shaharga chiqa olmaydigan, shaharga past nazar bilan qaraydigan odamlardir. Haldun Tanerning soʻzlari bilan, ushbu holat kirish qoʻshigʻida quyidagicha ifodalangan:

Sineklidağ burası
Şehre tepeden bakar
Ama şehir ırakta
Masallardaki kadar .

Bu xarobalardagi odamlar oʻz muammolarini hal qila oladigan qahramonni Ali ismli yigitda topadilar. Sineklidagʻning hayoti va muammolari asosan spektaklning birinchi qismida izohlangan. Ikkinchi qismda, urgʻu shahar hayotidagi boy mahallaga oʻtadi. Sineklidagʻning ijtimoiy-iqtisodiy muammolari oldida boylarning axloqiy muammolari va gʻarb madaniyatiga taqlidi aks ettiriladi.

14-topshiriq. *Drama parchasining tarjimasini oʻqing va topshiriqlarni bajaring.*

KESHANLIK ALI DOSTONI

Haldun Taner

BIRINCHI PARDA PROLOG

Ochilish musiqasi yangraydi.

Sahna pardasining old qismi. Old pardada yirtilgan qoplar, choʻzilgan arqonga osilgan kiyim kechaklar. Sahna markazi yoritgich nuri bilan yoritilgan. Musiqa sadolari hali tugamasdanoq, salonning orqa eshigidan Hidoyat kirib keladi. Sahna chirogʻi unga qaratiladi. Hidoyat – engashib yuradigan, bukri bola. Qoʻlida dagʻal qogʻozga bosilgan rasmlar qoʻshiq matnlari. Tilanchilarga xos qiliqlari hamda yoqimsiz ovozi bilan qoʻshiq aytgancha sahna markaziga qarab yuradi, qoʻlidagi qogʻozini ikki-uch tomoshabinga uzatgan kishi boʻladi.

H i d o y a t
Zamonga hamnafas qoʻshiqlar.
Tikonlidir novdalar,
Bagʻritosh goʻzal, oʻldir meni...
Yoʻlingga parvona koʻzlar.

Zamonga hamnafas qo‘shiqlar
Sinakli tog‘imiz madhi bor,
Etti iqlimga mashhur
Keshanlik Ali dostoni bor!

Chiroq nuri Hidoyatni salondan sahna tomon yurib borguncha yoritib boradi.
Hidoyat sahna zinalaridan yuqoriga qadam tashlar chog‘ida so‘ngi so‘zlarini aytadi.
O‘sha erda to‘xtaydi. Dostonning ilk to‘rtliklarini o‘qiy boshlaydi.

Yamoq ko‘ylak kiyardi,
Kumush zanjir taqardi.
Mardona nigohlar bilan
Yoqsa, qalbdan yoqardi!

Qoshida pichoq yarasi,
Yuzida chipqon chaqasi.
Jarohatlangan oyog‘in
Oqsab-oqsab bosardi.

Sahna chirog‘i:

Alining qamoqxona darchasi kattalashtiriladi. Usti raqamlangan va tamg‘alangan.
Old va yon tomonidan ikki surati ko‘rsatiladi.

S h a r i f a (*Parda orqasidan chiqib, sahna o‘rtasiga keladi.*
Tomoshabinlarga qarab):

Avvalo salomdan boshlaylik so‘zni,
Qissadan hissa olish sizga havola.
Keshanlik Ali surati nigohingizda,
Dovrug‘i etti iqlim ichra doston tillarda.
Marhamat ko‘ring, ne bitilmish dostonda

O‘n besh fasl ila tinglang, aylay bayonin!

Sahna asarimiz qahramonlari bo‘lgan Izmarit Nuri, Kotib Darvish, Chilangar Tamal, Aravakash Niyoziy, har biri kasbu korlarining asbob-anjomlari rasmi tushirilgansandiqlarni: kotib eski rusumdagi yozuv mashinkasini, chilangar g‘ildiragini, aravakash eski egarining atrofida turib sahna markaziga qator tizilishadi. Ijrochilar (xor jamoasi) yirtiq-yamoq kiyimda, yupun ahvolda.

X O R

Majlisimiz uzra qissa bayon etaylik,
Qissadan hissa olgan bo‘lsin orifu, dono!

Sahna chirog‘i

Namoyish...

Sahna asarimiz qahramonlari birma-bir o‘zlariga
ta’rif-tavsif beradilar.

N u r i

Ismim Nuri,
Boshqa ismim Izmarit.
Keshanlikman,
Alining yurtdoshiman.
O‘n barmog‘imda o‘nta hunar:
Bir kasbim – gazeta sotaman,
Bir kasbim – teri oshlayman.
Mabodo bekor qolsam,
Hecham ish tanlamayman:
Ustachilik qilaman,
Ariq, quvur tozalayman,
Mashina yuvaman.
Mol boqaman,
Bola boqaman.

Bola yo‘q bo‘lsa (*kiprigini qoqadi*):
Xudo haqqi!
Hatto unisini ham qilaman.
Hafiza(*katta ko‘raklariga ishora qilib*).
Zotdor sigirdan ham mo‘ldir sutim,
SHaharga borib sut sotaman.
Otim Hafiza –
Men sutchiman!

T a m a l

Turmush boshdan g‘alvali,
Eru xotin gavg‘oli.
Ahilmi yo janjalli,
Pichog‘idan bilaman!

D a r v i sh

Meni Darvish tog‘a deydilar,
Bor sarmoyam shu quti
(*mashinkani ko‘rsatadi*)!
Qonunu nizomlarni mendan so‘rang,
Adliyani suv qilib ichganman!
Oddiy sodda xatlarni, shubhasiz,
Iqtidorim-la hujjatga aylantiraman!

H i d o y a t

Mening ismim – Hidoyat,
Sinaklida dunyoga kelganman.

Ilk ta'limim uchinchi sinfgacha,
Hayotingizga shukuh bag'ishlayman.
Yangi chiqqan qo'shiqlarni,
Sinaklitog'ning ovozi
Keshanlik Ali dostonini
Ma'rifat tarqatish uchun sotaman!

Savol va topshiriqlar

- I. Tarjimani asliyat bilan solishtiring.
- II. Tarjima matnidan ko'chma ma'noli so'zlarni toping va ularning turkcha shakli bilan solishtiring.
- III. Matndagi iboralarni toping. Ular qanday tarjima qilingan?

15-topshiriq. Quyidagi maqolalarni o'qing va topshiriqlarni bajaring.

ÜNLÜ SOYGUNLAR

1. Büyük Tren Soygunu(İngiltere)

1963 yılında, 15 kişilik bir çete, Glasgow'dan giden Kraliyet PostaTreni'ni soydu.

Sinyalizatsiyon ışıklarını değiştirerek treni durduran soyguncular, makinist ve güvenlik görevlerini yaralarak etkisiz hale getirdikten sonra, toplam 12 çuvalda duran 5.2 milyon doları alarak kayıplara karıştı. Soyguncuların izini süren polis, çetenin toplandığı çiftlikten aldığı parmak izi örnekleriyle tüm soyguncuları yakaladı. 2 çete üyesi, hapisneden kaçmayı başaramışsa da daha sonra yeniden yakalanarak hapse atıldı.

2. British bank of Middle East Soygunu (Lübnan)

20 Ocak 1976 yılında beyrut'ta bulunan British Bank of Middle East'in şubhesinden tam 44 milyon dolar çalındı. İçeri girmek için banka duvarını patlayıcılarla havaya uçuran soyguncular, kasadaki külçe altınlar, nakit para ve mücevherleri çantalara doldurarak olay yerinden hızla uzaklaştı.

3. Brezilya Merkez Bankası Soygunu (Brezilya)

Ağustos 2005'te Brezilya Merkez Bankası'nın Fortaleza kentindeki binasının yakınında bir ev tutan hırsızlar, buradan kasanın bulunduğu odaya kadar yaklaşık 200 metrelik bir tünel kazdı. 130 milyon doları alarak kayıplara karışan soyguncuların, soygun günü olarak hafta sonu

seçmesi nedeniyle, polisin olaydan ancak 2gün sonra haberi oldu. Soygunu 10 kişinin gerçekleştirdiğini belirleyen polisler, çeteden bugüne kadar ancak 2 kişiyi yakalayabildi. Çalınan parayı ise sadece 500 bin dolarlık kısmı bulundu.

4. Brinks Mat Deposu Soygunu (İngiltere)

26 Kasım 1983 yılında, 6 silahlı kişi, Londra'daki ünlü Heathrow Havaalanı'nda bulunan yüksek güvenlikli Brinks Mat deposuna girdi. Güvenlik görevlisini etkisiz hale getirdikten sonra, hareket etmesi halinde ateşe vermekle tehdit eden soyguncular, 52 milyon dolar değerinde altın ve mücevher çaldı. Bugünkü değeri yaklaşık olarak 224 milyon dolar olan soygundan sonra çetenin tamamı yakalandı.

5. Security Express Deposu Soygunu (İngiltere)

1983'te bir grup soyguncu, Londra'nın doğusunda bulunan Security Express kasa merkezine silah zoruyla girerek, 12 milyon dolar aldıktan sonra kaçmayı başardı. Bugünkü değerinin 52 milyon dolar tahmin edilen soygundan sonra çete üyeleri teker teker yakalandı.

6. Büyük Tahvil Soygunu (İngiltere)

2 Mayıs 1990'da Londra'nın sakin bir caddesinde elinde tahmini değeri 58 milyon dolar olan hazine bonolarıyla dolu bir çanta taşıyan kurye soyuldu. Kuryenin öldürdüğü soygun sonrası bonolarla kaçan soyguncular, bir ihbar sayesinde kısa süre sonra yakayı ele verdi.

7. Da Vinci'nin Meryem'i (İskoçya)

Ağustos 2003'te İskoçya'da bir kalede sergilenen ünlü ressam Leonardo Da Vinci'nin «Yarnwinder'li Meryem» adlı tablosu 2 kişi tarafından çalındı. Hırsızlar, değeri 100 milyon dolar olan tabloyu, kalenin halk ziyaretine açıldığı saatler arasında içeri turist gibi girdikten sonra kendilerine eşlik eden rehberi etkisiz hale getirdikten sonra çaldıkları belirtiliyor. Tablo daha sonra bir evde bulundu.

8. Dar El Salem Soygunu (Irak)

Haziran 2007'de başkent Bağdat'ta bulunan Dar El Bankası'na giren güvenlik görevlisi kılığındaki soyguncular, tam 292 milyon dolar çaldı.

Savol va topshiriqlar

I. Maqola xabarlarini tarjima qiling. Matn tarjimasida publitsistik uslubdan foydalaning.

II. Aşağıdaki cümleleri okuyalım. Doğru ise «D» yanlış ise «Y» yazalım.

1.Lübnan'daki soygunda hırsızlar sadece bankadaki mücevherleri çaldı. ()

2. Da Vinci'nin tablosunu çalan turist kılığında yakalandı. ()

3. Hırsızlar, Brezilya Merkezi Bankasını soymak için iki yüz metrelik tünel kazdı. ()

TELEVİZYON DİZİLERİ

İkinci bahar

İstanbul'un en eski semtlerin denbirinde, Samatya'da bir kebabçı dükkânı olan «Antep Sofrası»nın sahibi Gaziantep'li kebab ustası Ali Haydar... Eşi ölmüştür. Babası ve kızlarıyla birlikte yaşar. Bilgedir, bu dünyayı okumadan devşirmiş, nazik, sevecen, mert ve dürüst bir insan.

Haksızlıklara karşı gelen, gururlu, inatçı, duygusal ama kızdığında dişi bir kaplana dönüşen, aklına koyduğunu yapan Hanım'ın kebabçı dükkânında başlayan bir sevdâ öyküsü... Eşlerini kaybetmiş Ali Haydar ile hanım'ın iş dolayısıyla başlayan ve aşka dönüşen hikâyesidir ve dizinin adından da anlaşıldığı gibi bu iki insane artık hayatlarının ikinci baharında yani 50'li yaşlardadır.

Bu dizi etrafındaki tüm karakterlerle birlikte, bize küçük insanların dünyasına destense bir yolculuk yaptırır; Ali Haydar'ın sert babası Zülfikar ile birinci «Melek» gibi munis, diğeri erkek gibi olan Cennet, üçüncüsü ise minik kızı Huriye. Hanım'ın ise asi çocukları Ulaş ve Gülsüm.

Mahalleliye gelince Haydar'a umutsuzca âşık, üç koca eskitmiş, afetidevran Neriman, Neriman'ın kardeşi ve esnafın belası, Seço ile Seço'nun eşi ve amiri Tansu.

Babasından sevgi görmediği için kankardeşi Haydar'ın can düşmanı Vakkas. Vakkas'ın Melek'e sevdalı pısırik oğlu Medet, Ali Haydar'ın dükkânında kendini bulan dünya gezgini Timoti ile kasap Melahat ve diğeri...

Sevinçleri, kaygıları, umutları, umutsuzlukları, öfkeleri, acıları, mutlulukları ve sevdaları ile bir Türkiye hikâyesi.

Süper Baba

Çalıştığı soniş yerindende çıkarılanFikret (Fiko), bir taraftan iş bulmak için uğraşırken diğeri taraftan gençlik heyecanı yaşayan büyük kızını, futbol düşkünü, okul kaçkını oğlunu ve gözlerinden rahatsız küçük kızını yetiştirmek için çabalamaktadır. «Süper Baba»nın tek derdi tabii ki bunlar değildir. Yıllar once evi terkeden karısı zaman zaman ortaya

çıkarmakta. «çok sevdiği yavrularını» babalarının elinden almaya kalkmaktadır. Mahkemeler, davalar, tehditler, sürer gider. Ağabeyi Cevdet, dertleriyle bir başka yüktür Fikret'in başında. Ev sahibi Elmas Hanım, evini muteahite verip yaşlılığında apartman dairesinden keyif sürmeyi aklına koymuştur bir kere. Bu amaç uğruna, yıllardır kısacası olan, oğlu yerine koyduğu Fikret'i üç çocuğu ile kapı önüne koymaktan çekinmez. Yıllar sonra mahalleye dönen, herkesin kullendiğini sandığı gençlik aşkı İpek ise Fikret'in 15 yıl önce kendisini terk edip Şule ile evlenmesinin intikamını almaya kararlardır.

Üç çocuğuna hem annelik, hem babalık yapan Fiko'nun (Şevket Altuğ) zorluluklarla geçen hayatını anlatıyordu. Ayrıca bu dizi İstanbul'un en güzel mahallerinden Çengelköy'de çekiliyordu.

Savol va topshiriqlar

I. *Maqola xabarlarini tarjima qiling. Matn tarjimasida publitsistik uslubdan foydalaning.*

II. *Sizce bu diziler hangi türdedir?*

Macera Aile hikâyesi Korku Romantik

III. *Aşağıdaki cümleler doğru ise «D», yanlış ise «Y» yazalım.*

1. Urfalı Ali Haydar, Samatya'da kebabçı dükkânı sahibiydi.()
2. Ali Haydar, öğretmim görmemişti ama hayatı okulundan mezun olmuştu ()
3. Kebab ustası Ali Haydar, eşi ve çocuklarıyla birlikte yaşıyordu.()
4. İkinci bahar, gelecek bahar anlamındadır.()
5. Hanım, haksızlıklara karşı gelen, aklına koyduğunu yapan bir kişiliğe sahiptir.()
6. Dizide küçük insanların hayatı anlatılır. ()
7. İkinci Bahar, Türk insanların sevinçlerini, üzüntülerini, kaygılarını, aşklarını anlatır. ()
8. Neriman, Ali Haydar'ı karşılıksız sever. ()

16-topshiriq. Matnlarni turk tiliga tarjima qiling.

DO‘L

Birdan qattiq shamol turdi. Ochiq derazalar sharaqlab yopildi. Qayerdadir oyna sindi. Kurtak chiqargan daraxtlarning ingragan ovozi eshitildi. Simyog‘och simlari g‘uvilladi.

Momaqalldiroqdan butun xona larzaga keldi. Yana dahshatli qar-sillash takrorlandi. Allaqayoqdan qattiq gulduros eshitildi. Osmonni qora bulut qopladi. Birdan xonaga qorong‘ulik cho‘kdi. Qattiq shamol ketidan marvarid donachalari derazaga urildi. Lahza o‘tmadi. Deraza oynasiga tosh tekkanday bo‘ldi. Derazaning ochiq turgan qismining oynasi sindi. Tashqarida shiddat bilan do‘l yog‘ardi. Bir zumda yerni kumush donachalar qopladi.

ILM

Tarixdan ma‘lumki, ilmi va ma‘rifatli kishilar doim izzat va hurmatda bo‘lishgan.

Arablarda shunday maqol bor:

„Yoshlikda olingan bilim go‘yo toshga o‘yilgan naqsh kabidir”. Shunday ekan, foydali ilm olishga barchamiz yoshlikdan harakat qilishimiz kerak. Sizlar bebaho yoshlik davrini g‘animat bilib, bilim olishga tinmay qunt va sabot bilan harakat qilinglar. Payg‘ambarimiz Muhammad alayhissalom bir muborak hadisi shariflarida:

„Ilm sahroda do‘st, hayot chorrahalarida tayanch, yolg‘iz damlarda yo‘ldosh, baxtiyor daqiqalarda rahbar, qayg‘uli onlarda madadkor, odamlar orasida zeb-ziynat, dushmanlarga qarshi kurashda quroldir” , - deganlar.

Donolar deydilarki:

„Aql bilan mol to‘plasa bo‘ladi, ammo mol bilan aql to‘plab bo‘lmaydi”.

YO‘L QOIDASI–UMR FOYDASI

Shahrimiz ko‘chalari gavjum. Hamma biror ish bilan qayergadir shoshiladi. Ba‘zan yo‘l qoidalariga bee‘tibor ham bo‘lishadi.

Kichik qoidabuzarlik katta ko‘ngilsizlikka sabab bo‘lishini unutmash kerak. Zero, bizni ko‘rib turgan kichik bolalar bizdan o‘rnak olishlarini hammamiz yaxshi bilamiz. Yo‘llarni belgilangan joylarda kesib o‘tish, svetofor ko‘rsatmalariga rioya qilish ko‘p ham vaqt talab qilmaydiku.

To‘xtab turgan avtobusni orqa tomondan aylanib o‘tiladi.

Yo'lni kesib o'tishda avval chap, keyin esa o'ng tomonga qaraladi.
Shu oddiygina qoidalarni bolalikdan bilamiz. Keling, ularga amal qilaylik. Toki yo'llarda baxtsiz hodisalar ro'y bermasin.
Oq yo'l sizga, azizim!

TURK TILIDA OG'ZAKI NUTQNI O'STIRISH UCHUN MATNLAR ÖZBEKİSTAN BENİM VATANIM

Özbekistan

Coğrafi Konumu ve Yüzölçümü

Özbekistan Cumhuriyeti, Orta Asya'nın orta kesiminde bir ülkedir. Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Afganistan ve Türkmenistan ile komşudur. Güneybatıdaki Ceyhun ile (Amuderya) kuzeydoğudaki Seyhun (Sirderya) ırmakları arasında uzanan toprakların büyük bölümünü kapsar. Kuzey ve kuzeybatıda Kazakistan, doğu ve güneydoğuda Kırgızistan ve Tacikistan, güneybatıda Türkmenistan, güneyde ise Afganistan'ın küçük bir bölümüyle çevrilidir. Ülkenin kuzey ucu ile güney ucu arası 925 km, doğu ile batı ucu arası 1400 km, toplam sınır uzunluğu 6221 km'dir. 1936'da kurulan Karakalpakistan Özerk Cumhuriyeti Özbekistan sınırları içindedir. Özbekistan, Karakalpakistan ile birlikte 13 bölgeye ayrılmıştır: Andican bölgesi, Buhara bölgesi, Cizzah bölgesi, Kaşkaderya bölgesi, Namangan bölgesi, Semerkant bölgesi, Surhanderya bölgesi, Sirderya bölgesi, Taşkent bölgesi, Fergana bölgesi, Harezm bölgesi ve Nevai bölgesi. Yüzölçümü 448 900 km² dir.

Özbekistan'ın nüfusu 34 milyondur. Nüfusun Özbekler %75,8'i- ni, Ruslar % 6 sını, Tacikler % 4,8 ini, Kazaklar %4,1 ini, Tatarlar %1,6sını, Kırgızlar % 0,9 unu, Türkmenler % 0,6 sını , Ukraynalı-lar % 0,6 sını ve diğer milletler (Azeri, Ermeni, Beyaz Rus, Yahudi, Alman, Koreli...) % 5,6 sını teşkil eder. Kilometre kareye düşen nüfus oranı 51,4 kişidir.

Başkenti Taşkent'tir. Büyük şehirleri Semerkant, Namangan, Andican, Buhara, Cizzah, Karşı, Urgenç, Hiva , Nevai gibilerdir.

Özbekistan'da kurak ve kara iklimi hüküm sürer. Yıllık yağış miktarı 200 m'dir. Özbekistan'da yazlar uzun, kurak ve sıcak, kışlar ise kısadır. Yazlar sıcaklar sık sık 40 °C üzerine çıkar. Kışın ise ortalama sıcaklık -12 °C ye kadar düşer.

Özbekistan'ın Devlet ve Siyasi Yapısı

Özbekistan 31 Ağustos 1991 tarihinde bağımsızlığına kavuşmuştur. Her yıl yıldönümü yurtiçindeki ve dışındaki temsilciliklerinde kutlanır. Özbekistan'ın bağımsızlığı 130 devlet tarafından tanınmış, bunlardan 120 ülke ile diplomatik ilişki kurulmuştur.

Özbekistan'ın yönetim şekli Cumhuriyet. Resmi dili Özbekçedir. Para birimi –sum .

Ülkede 88 dış ülke temsilciliğinin resmi kaydı yapılmıştır. Başta Türkiye, ABD, Fransa, Almanya, İtalya, Çin, Japonya, Büyük Britanya, İsrail olmak üzere 40'tan fazla ülke, Taşkent'te büyükelçilik açmıştır. Bunun dışında 18 büyükelçilik, birden fazla ülkede temsil görevi yapmaktadır.

Özbekistan Cumhuriyeti'nin halen Türkiye, Fransa, Almanya, Belçika, Büyük Britanya, Avusturya, Japonya, Çin, Kore, Mısır, Suudi Arabistan, Hindistan, İran ve Pakistan olmak üzere 20 ülkede Büyükelçiliği vardır.

Özbekistan Cumhuriyeti uluslararası hukukun öznesidir. 2 Mart 1992 tarihinde Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın üyesi olmuştur. Özbekistan'da, Fransa Orta Asya Araştırma Enstitüsü, Uluslararası Barış Teşkilatı, Uluslararası İnsan Hakları Komisyonu, Avrasya Fonu, Merkezi Asya - Amerikan Girişimciliği Destekleme Fonu, Amerikan Hukuk Konsorsiyumu gibi 24 devletlerarası kuruluş faaliyet göstermektedir.

Taşkent

Çatkal dağlarının batısında, Çirçik vadisinde yer alan Taşkent, aynı zamanda Özbekistan'ın başkentidir. Çirçik ırmağına da bağlı bir dizi kanal kentin içinden geçer. Taşkent'in ilk kuruluşu M.Ö. I-II. yüzyıla kadar iner. Kent kuruluşundan bu güne kadar Çaç, Çaçkent, Şaşkent, ve Binkent gibi değişik adlarla anılmıştır. Taşkent adı ise kayıtlara ilk kez XI. yüzyılda geçmiştir.

Orta Asya'nın günümüzde kültürel ve ekonomik merkezi olan Taşkent'te çok sayıda Yüksek Öğrenim, Araştırma Kurumu, Enstitü Akademi ve 1920'de kurulan Üniversite, Başbakanlık, Bakanlıklar, yabancı ülkelerin Büyükelçilikleri bulunmaktadır. Nevai Halk Kütüphanesi önemli bir kuruluştur. Ayrıca kentteki 9 tiyatroların başında 1943'te kurulan Nevai opera ve Bale tiyatrosu gelir. Kentte çeşitli müzeler ve sanat sarayları bulunmaktadır.

Kentteki sanayi üretimin ağırlığını tarım ve tekstil makinalarıyla, tekstil ürünleri gibi pamukla ilgili ürünler oluşturur.

Taşkent, Orta Asya'nın en büyük kentidir. Batıya ve Doğuya giden kervan yolları üzerinde önemli bir ticaret ve el sanatları merkezi olan kenttir. Taşkent'te Sanat Sarayları çeşitli müze, park ve stadyum lar da vardır. 300 bin kişinin evsiz kalmasına yol açan 1966'daki depremde sonra kent büyük ölçüde yeniden inşa edilmiştir. Depremde ayak ta kalan 15.ve 16. yüzyıla ait az sayıdaki dinsel yapı ve anıtın arasında Özbekistan Müslümanları Kurulu'nun merkezi olan Barakhan Medresesi de vardır.

Taşkent'te kaldırımların iki yanında dikilmiş çam ve geniş yapraklı ağaçların oluşturduğu yeşil tünelden yürüyerek, gökyüzünü görmeden şehrin yarısından fazlasını gezmek mümkün derse kabartmış olmayız.

Özbekistan'ın Bağımsızlığa ulaşması, Taşkent'in gelişmesi ve güzelleşmesinde en önemli yer alan faktördür. Bağımsızlık yıllarında şehrimiz bu kadar değişti ki, onu önce görenler tanıyamaz şekle geldi. Bağımsızlık Meydanı'ndaki yeni yapılar, yeni dikilmiş heykeller, Amir Timur Müze'si, Amir Timur Alanı'ndaki eşsiz binalar, yeni oteller, Hastımam Meydanı, İslam Enstitüsü ve Üniversitesi, Biznes Merkezleri, yeni Bankalar, "CAR" spor salonu, yeni pazarlar ve marketler, "Aqua Park", Taşkent City ve diğer parklar şehrimizi daha güzelleştiren yapılarıdır.

Son yıllarda kentimizin yolları da yenilendi. Düz ve geniş yeni yollar, büyük köprüler ulaşım araçlarının uzağını yaklaştırdı. Mükemmel metrosuyla, güzel taşıtlarıyla ulaşım sorunu halledilmiştir.

Özbekistan'ın kalbi olan Taşkent şehrimizi çok seviyoruz.

Semerkant

Semerkant, Özbekistan'da Semerkant yönetim biriminin merkezi kentidir. Semerkant bölgesi, Özbekistan'ın orta kesiminde yönetim birimidir. Yüzölçümü 16400 km² dir. Güneyde Zerefşan Vadisinin kuzeyindeki Nurata ve Aktaş dağlarıyla birlikte Zerefşan Irmağının orta bölümünü, güneybatıda Karnabçol Bozkırını, güneydoğuda Zerefşan Dağlarının batı ucunu kapsar. Karasal iklimi vardır. Ekonomisi temelde tarıma dayanır. Zerefşan vadisinin sulama yapılan kesimlerinde en çok pamuk ekilir. Ayrıca meyve, üzüm ve tütün, kuru tarımla da buğday yetiştirilir. Otlaklarda karakul koyunu ve başka çiftçilik hayvanları beslenir.

İpek böcekçiliği de önemli bir gelir kaynağıdır. Hafif sanayi kuruluşları yönetim merkezi Semerkant'ta toplanmıştır. Öbür önemli kentler Kattakurgan, Aktaş, Cuma ve Urgut'tur. Nüfusun 3/4'ün den fazlasını Özbekler oluşturur, bölgede Ruslar, Tatarlar ve Tacikler de yaşar.

SemerkantOrta Asyanın en eski kentlerindendir. Marakanda adıyla anıldığı M.Ö. 4. yüzyılda Sogdiana'nın başkentiydi.

Semerkant Moğol Yönetimine karşı girişilen ayaklanmanın ardından, Amir Timur'un kurduğu İmparatorluğun 1365'te başkenti oldu. Amir Timur, kenti Orta Asya'nın en önemli ekonomik ve kültürel merkezi durumuna getirdi. Onun döneminde kentte Bibihanım Medresesi, Timur'un Türbesi Gür-Emir, Uluğ Bey, Şirdar ve Tillâ Kâri medreseleri , Registan Meydanı inşa edildi.

1924'ten 1930'a kadar Özbekistan SSC'nin başkentiydi. 1938'de Semerkant yönetim biriminin merkezi oldu.

Semerkant'ın önemli tarihi yapılarının başında Gür-Emir , yani Timur'un Semerkant'ın her tarafından görülebilen türbesi gelmektedir. Karakteristik mimari yapısıyla bir şahaser olan bu türbede Timur, Uluğbey, Timur'un hocasının oğulları ve torunları yatmaktadır. Şehirdeki diğer önemli tarihi yapılar Uluğbey medresesi, Şirdar, Tillâ Kârı, Yalantuş medreseleri şehre hakim yeşil bir tepede yapılan kazılarla ortaya çıkartılan Uluğbey Rasathanesi, Şah'ı Zinde külliyesi, şehirden yarım saat uzaklıktaki Taşkent Buhara yolu üzerindeki Hertenk köyünde bulunan İmam Buhari türbesiyle Şahı Zinde külliyesinde bulunan peygamberimizin yeğeni Hz. Abbas'ın küçük oğlu Husam'ın türbesidir.

Semerkant'da günümüzde büyük ölçüde çırçırıcılık, ipek eğirme ve dokuma, giyim eşyası, dericilik, ayakkabıcılık, ayrıca yaş ve kurutulmuş meyve konserveçiliği yapılmaktadır. Özellikle şarapçılık, pirinç, traktör ve otomobil parçası imalatı, sinema araçları imalatı ve ticareti gelişmiştir.

Kentte 1933'te kurulan bir üniversitenin yanı sıra birçok tarım, tıp ve ticaret yüksek okulları vardır.

Özbekistan Cumhuriyeti Bağımsızlığını kazandıktan sonra Semerkant daha gelişti ve güzelleşti. O dünyanın ünlü turizm kentine dönüştü. Semerkant'ın Registan Meydanı'nda ise Uluslararası“Şark Taronaları” yarışmasının düzenlenmesi bir gelenek oldu.

Buhara

Buhara, Özbekistan'da Buhara yönetim biriminin merkezi kentidir. Buhara vahasının ortasında, Zerefşan Deltasındaki ŞahrudKanalının kıyısında yer alır. M.S. 1. yüzyıldan önce kurulan kent 709'da Arapların eline geçtiğinde önemli bir sanat ve ticaret merkeziydi. 9. ve 10. yüzyılda Samanilerin başkenti oldu. Bir süre Karahanlıların ve Karahıtayların elinde kaldıktan sonra, 1220'de Cengiz Han'ın, 1370'te Amir Timur'un

egemenliğine girdi, 16.yüzyıl ortalarında kenti alan Özbek kökenli Şeybaniler, burayı Buhara Hanlığı olarak bilinen başkent yaptılar.

Buhara Şeybaniler'in başkenti olduktan sonra en parlak dönemini yaşadı. 18.yüzyılın ortalarında Emir Muhammed Rahim kentte Mangıt Hanedanı'nı kurdu. 1868'de Rus Protektorası olan hanlık 1920'de Kızılordunun Mangıt Emiri'ni devirmesiyle ortadan kalktı. 1924'e kadar Buhara Sovyet Halk Cumhuriyeti içine alındı. 1950'de özellikle doğalgaz yataklarının bulunmasından sonra kentte hızlı bir gelişme ve canlanma başladı. Buhara'nın şehir duvarlarıyla eski yapıları hâlâ ayakta ve gerçekten insanı etkiliyor. Kocaman meydana, eski havuzlar... Bunu kuşatan alandaki eski yapılar ise, tümüyle, geçmişin o görkemli dönemlerinin gölgesi gibi, günümüze yansıyor.

Eski kent, camileri, medreseleri, düz damlı kerpiç evleri ve kapalıçarşı kalıntılarıyla geçmişin izlerini taşımaktadır. Önemli yapılar arasında İsmail Samani Türbesi (9-10.yüzyıl) , Kelan cami ve minaresi (1127), Uluğ Bey (1417), Kukeldaş (16.yüzyıl), Cefcar-Minar cami'si ve medresesi, Abdulaziz Han (1652) ve günümüzde de açık olan Miri-Arap (1536) medreseleri ile Buhara'nın en eski yapısı olan kale sayılabilir.

Kent ekonomisi gıda işlemeciliği ve hafif sanayiye dayanır. Buhara'da en önemli sektör hayvancılık ve ziraattir. En önemli gelir kaynağı ise astragandır. Yılda 1 milyon koyun astragan için üretiliyor. Buhara'da karakul koyunu yününün işlendiği büyük bir fab-rika vardır.

Buhara, 1991'de Özbekistan Bağımsızlığı kazandığından bugüne kadar olan dönem içinde dünyaya ünlü turizm kentine dönüştü. Bağımsızlık yıllarında Buhara'nın tarihi yerleri restore edildi, yeni yapılar inşa edildi. Günümüzde dünyanın çeşitli ülkelerinden Buhara' ya gelen turistlerin sayısı giderek artıyor.

Özbekistan'da Bayram ve Tatil Günleri

Özbekistan'da kutlanılan bayramların bir bölümü eskiden kutlanılıyor. Örneğin, Yeni Yıl 1 Ocakta ve Kadınlar Günü 8 Martta kutlanılır. Özbekistan'ın Bağımsızlığa kavuşması halkımızın millî geleneklerinin yeniden doğmasına sebep oldu. Sovyetler döneminde kutlanması yasaklanan gelenek ve göreneklerimiz yeniden doğdu, insanlar ezeli arzularına ulaştılar.

Bağımsızlık yıllarında yeni bayram ve tatil günleri kabul edildi. Bunlar, 1 Eylül Bağımsızlık Günü, 21 Mart Nevruz Bayramı, 8 Aralık Cumhuriyet Anayasasının Kabul Günü, 1 Ekim Öğretmenler Günü, 9

Mayıs Anma ve Değerlendirme Günü'dür. Bu Millî Bayramların dışında Dinî Bayramları: Ramazan ve Kurban Bayramlarını da kutluyoruz.

Ülkemizde kutlanılan en güzel ve ulu bayram Bağımsızlık Günü'dür. Bu Gün'ü milletimiz ayrı bir duyguyla kutlar.Özbekistan'ın her yeri süslenir, en büyük meydanlarında törenler düzenlenir, bütün halkımız eğlenir .

Özbekistan'da tatil günü olmayan kutlama günleri de var.Örnek olarak, Hasat Bayramı, Mihircan Bayramı, Lale Bayramı, Çocuklar Günü ve bazı meslek grubunun kendine has kutlama günleri: Doktorlar Günü, Militsiya Günü gibileri sayabiliriz.

Milletimiz Bayramları çok seviyor, her zaman akrabaları ve arkadaşlarıyla birlikte kutluyor.

Özbek Milli Kıyafetleri

Giyim kuşamları ve hareket tarzları itibariyle Özbekler birbirine son derece yakınlar. Erkekler, çoğunlukla başlarına “doppi” adını verdikleri bir takke ve evlerinde “çapan” adını verdikleri cüppelerini giyerler. Kadınlar ise, hemen hemen her yerde ipek atlastan yapılmış entarilerini giyerler. Görünüş itibariyle oldukça sessiz ve son derece saygılıdırlar.

Özbekistan'da giysiler milli kıyafetlerle paralel olarak gelişme göstermişlerdir. Özbekler, milli kıyafetlerini, ev malzemelerini, renk ve nakışla süslemişler, giysilerinde genellikle özgün renklere önem vermişlerdir...

Özbekistan'da dekoratif nakış halk sanatları içinde önemli yer alır. Eskiden nakışçılık sanatı kendi nakış güzelliğiyle, renkler çeşitliliğiyle ve özgünlüğüyle meşhur olmuştur.

Eskiden gelinin çeyizi içine muhakkak üzerine nakış süslenmiş olan kıyafetler girerdi.

Kıyafetlerin çoğu aileyi büyüden, nazar değmesinden, koruma fonksiyonunu taşırdı. Damadın evine gelini nakışlarla süslenmiş olan şal altında götürürlerdi. Çift için ayrılmış olan odanın duvarlarını ve yatağı şallarla süslüyorlardı. Bu şalların adı, “şüzani” olup, asıl anlamı “iğneyle dikilmiş olan” demektir.

Günümüzde de bu atalarımızdan kalan adet saklanmıştır. Millî kıyafetler şimdi de orijinalliğini sağlamak amacıyla elle yapılıyor.

Ayrıca, bir çok kıyafetler makine yardımıyla da süsleniyor. Bunları: gülkürpa (çiçekli battaniye), şüzani, zardeval, kirpeç, palak vb. Millî kıyafetlerin orijinalliğini sağlamak için onlar seri şekilde çıkartılmıyor.

Nakışın stili ve türlerini halk nakış sanatının ustaları yapıyor. Nakış genelde siyah kadife veya saten üzerine yapılır. Siyah kadife üzerine yapılan nakış çok güzel olmaktadır. Günümüzde Özbek kıyafetleri ise, modern çizgiler içerisinde kendini göstermeye başladı. Ünlü modacılar, geleneklere uygun dizaynları uygularken, batıya has yenilikçi çizgileri de ihmal etmiyorlar. Özbek giysileri artık çağdaş boyutlarda kendini gösteriyor.

Bir tutku, bir gelenek doppı. Özbekistan'da her şehrin doppısı farklı oluyor. Eskiden sadece erkeklerin kullandığı doppı, artık kadınlar tarafından da kullanılıyor. Doppı sadece geleneksel bir başlık değildir. Özbek halkı için bu şapkaların çeşitli anlamları da bulunmaktadır.

Klasik erkek doppıları kare şeklinde , siyah kumaştan yapılıyor. Üzerine beyaz renk ile dört adet sivri biber motifi nakşediliyor. Bu şapkaların Hokand, Margelan, eski Taşkent ve Semerkant olarak çeşitli türleri vardır.

Ülkede bedene giyilen elbiseye “köylek” deniyor. “v” yakalı, iki parçadan oluşan elbisenin üst kısmı vücuda oturacak şekilde, alt kısmı boldur. Etek uçlarına bir sıra fırır dikilerek süslenir. Yaka, ince plilerle hazırlanır. Kollar bileğe doğru bollaşarak el üzerine kadar iner, uçları yine ince plilerle süslenir. Elbisenin boyu da ayak bileği hizasındadır.

Bağımsız Özbekistan Bayrağı

Özbekistan Cumhuriyeti'nin devlet bayrağı 1991 yılının 18 Kasımında kabul edilmiştir. Özbekistan Cumhuriyeti'nin devlet bayrağının dizaynı, eskiden Özbekistan bölgesinde hükmeden devletlerin geleneklerine kadar iniyor. Özbekistan bayrağı şimdiki Özbek halkının kültürel geleneklerini de içeriyor. Bayrakta birinci sırada bulunan mavi renk hayatın temel kaynaklarından biri olan göğün ve suyun sembolüdür. Arma bilgisi dilinde mavi renk iyilik, temizlik, namusluluk, doğruluk, şan ve sadakati ifade ediyor. Şunu da belirtmek gerekiyor ki, Amir Timur Emirliği'nin bayrağı da mavi renkteydi.

Özbekistan bayrağında ikinci sırada yer alan beyaz renk güneş ışığının çağırışımını veriyor. Ayrıca, ahlaki temizliği sembolize ediyor.

Üçüncü sırada yer alan yeşil renk, tabiatın yenilenmesinin simgesidir. Bir çok milletlerde gençlik, umut ve şenliği sembolize etmiştir. Bayraktaki renkler arasındaki kırmızı çizgiler yeryüzünde yaşayan her türlü canlının damarlarında akan tükenmez hayat enerjisi kanın sembolüdür. Ayrıca kırmızı renk yaratıcılık rengi olarak da ifade edilir.

Özbekistan bayrağının sol üst köşesinde hilâl, Özbek halkının tarihinin, geleneklerle bağlı olduğunun ve aynı zamanda Özbekistan'ın yeni kazanmış olduğu bağımsızlığının ifadesidir.

Yine bayraktaki yıldızlar her toplumda olduğu gibi ilahi bir anlam içermektedir. Yıldızların on iki adet olmasının nedeni ise Özbekistan'daki 12 bölgeyi ve eski güneş takvimindeki ayları ifade eder.

Genel olarak ifade edecek olursak, Özbekistan bayrağındaki renk armonisi, hilal, on iki yıldız, Özbek Halkı'nın asırlardır devam eden geleneklerini, kültürünü, barışa ve mutluluğa verdiği önemi belirtiyor.

Özbekistan Cumhuriyeti'nin bayrağı Özbek halkının geçmişi, bugünü ve geleceğinin göstergesidir.

Özbekistan'ın Milli Arması

Özbekistan Cumhuriyeti'nin yeni “arma”sı 1992 yılının 2 Temmuz gününde kabul edilmiştir. O Özbek halkının yüzyıllardır bir arada tutan, kendi toplumsal, kültürel ve geleneksel özelliklerini taşıyan anlamlı bir simgedir.

Özbekistan'ın milli armasının tam ortasında geniş bir vadi üzerine doğan parlak bir güneş mevcuttur. Güneşin sağ tarafında birbirine geçmiş buğday başakları ve sol tarafında pamuk dalları, bu dalların alt birleşim noktasında semurg kuşu, en üstte ise sekizgen bir yıldız içerisinde hilâl ve yıldız yer almaktadır. Buradaki güneş güç ve enerji ifadesidir. Buğdaylar ve pamuklar ise Özbekistan'ın ana tarım ürünleridir. Semurg kuşu kanatlarıyla adeta Özbekistan halkını kucaklamakta, dostluk ve barışı simgelemektedir. Sekizgen yıldız birlik beraberlik içerisinde yaralan hilâl ve yıldız ise İslamiyet'in simgesidir. En altta kuşun ayakları hizasında bir kurdele gibi Özbekistan bayrağı yer almakta ve üzerinde Özbek dilinde “Özbekistan” yazılmaktadır.

Özbekistan bayrağındaki dizayn genel olarak Özbek halkının karakteristik özelliği olan barış, refah, iyilik ve mutluluğu ifade etmektedir.

Özbekistan'da Milli Arma'ya “Gerb” denmektedir.

Özbek Sofra Kültürü

Bazı yemek tariflerinin yüzyıllar öncesinden kaldığı geleneksel Özbekistan mutfağı, gerek artan çeşidiyle dünya mutfaklarında özgün bir yer ediniyor.

Özbekistan mutfağının en ünlü, en lezzetli bölümünü hiç kuşkusuz pilav oluşturuyor. M.Ö. 4. yüzyılda, Büyük İskender zamanından bu yana yapılan, her bir aşçının kendi bulduğu bir özelliği ekleyerek zenginleştirdiği ve bu nedenle bir “sanat” diye nitelendiren pilavın pişirimi, bölgeden bölgeye değişiklik gösterse de, hepsinin ayrı bir lezzeti, ayrı bir özelliği bulunuyor. Pilav yapımında ana malzemeler değişmiyor. Yani, pirinç, et, yağ, havuç, soğan ve çeşitli baharatlar bütün bölgelerde kullanılıyor. Bölgesel özelliğine göre ise içine ayva, kuru üzüm ve çeşitli sebzeler ilave edilebiliyor.

Özbekistan'da her erkek bu pilavı pişirmeyi biliyor. Eve misafir geldiğinde, pilav mutlaka evin erkeği tarafından yapılıyor. Bu değişmez ve çok makbul bir gelenek. Özbekistan'da pilav pişirmek için özel yerler de bulunuyor. “Çayhane” denilen bu yerlere malzemelerle gidiliyor. Pilav büyük kazanlarda pişirildikten sonra, orada yeniliyor. Çayhaneler, özellikle kalabalık misafirlerin ağırlandığı yerler. Bu gelenek Özbeklerin yaşamında çok önemli bir yer tutuyor. Çayhane'ye gidiş bir şölen, bir piknik gibi yaşanıyor. Pilavın pişirilmesi, yenmesi ve masa başı sohbetleri sabahtan akşama kadar sürüyor.

Özbekistan pilavının yanında genellikle “yeşil çay” içiliyor. Bu çay fabrikalarda özel olarak işleniyor. Tansiyon düşürücü ve dinlendirici etkisi olan çayın rengi, adı üzerinde , yeşil...

Özbekistan'da sofrada adabına da çok önem veriliyor. Örneğin, ailenin en büyüğü sofraya oturmadan yemeğe başlanmıyor. Yemek bittiğinde, yine ailenin büyüğü tarafından dua ediliyor.

Özbekistan'da sofrada sohbet etmek çok yaygın bir gelenek. Hele eve konuklar gelmişse sofraya toplanmadan saatlerce sohbet edilebiliyor. Bu, konuklara duyulan saygının, misafirperverliğin bir göstergesi.

Eve gelen konuklara mutlaka yemek çıkarılıyor, zengin bir sofraya hazırlanıyor. Bu hiç değişmeyen bir gelenek. Düğünlerde ve özel günlerde gelen yakın akrabalar uğurlanırken, o gün onlara ne ikram edilmişse, aynısından küçük bir paket yapıp yanlarına veriliyor. Özbekistan mutfağındaki bir diğer özellik ise, meyve ve tatlı servisinin yemeklerden sonra yapılmaması...

Meyve ve tatlı yemeğin en başında servis yapılıyor ve bütün sofraya boyunca orada kalıyor.

Özbekistan'da komşuluk ilişkileri ve insanlar arası dayanışma bu kadar gelişmiş ki, evde ne yemek pişmişse mutlaka en yakın komşuya bir kap veriliyor.

Bu durum, dini bayramlarda daha da artıyor.

Oldukça fazla yemek yapıp bütün komşulara dağıtılıyor. Bu yemeklerin en başında ise, tabii ki pilav geliyor...

Özbek'lerin çok değer verdiği ve sofraların baş köşesinde yer alan bir başka önemli yiyecekleri de ekmek, hemen her evde bulunan tandırlarda yapılıyor. Ekmek yapımında çeşitli kalıplar kullanılıyor. Genellikle yuvarlak olarak yapılan ekmeklerin üzerine mutlaka susam konuyor, süsleniyor. Çünkü ekmek, Özbekler için çok kutsal bir yiyecek. İnsanlara küçük yaşlardan itibaren ekmeğe saygı duymaları öğretiliyor. Yere düşen kırıntıların mutlaka toplanması gerektiği aşılanıyor. Bu nedenle ekmek, her Özbek ailesinde odanın en baş köşesinde tutuluyor.

TÜRKİYE GÜZEL ÜLKEDİR

Türkiye

Türkiye, Asya ve Avrupa arasında bir köprüdür, İstanbul Boğaz Köprüsü, Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlar.

Türkiye'nin nüfusu ortalama yetmiş altı milyondur. Üç yanı denizlerle çevrilidir. Bunlar Karadeniz, Ege Denizi ve Akdeniz'dir. Türkiye'nin sınırında Gürcistan, Armenistan, İran, Bulgaristan, Yunanistan, Suriya ve Irak devletleri bulunuyor. En büyük kentleri İstanbul, İzmir, Ankara, Bursa, Adana, Antalya gibi kentlerdir. İstanbul'un nüfusu ortalama on üç milyondur. Türkiye'nin başkenti Ankara'dır. Ankara'nın nüfusu ortalama beş milyondur.

Türkiye'nin en yüksek dağı Büyük Ağı Dağı'dır (5137 metre), en uzun nehri Kızılırmak Nehri'dir (1355 kilometre), En büyük gölü Van Gölü'dür (3713 km²).

Türkiye yedi bölgeden oluşuyor: Marmara Bölgesi, Ege Bölgesi, Karadeniz Bölgesi, Doğu Anadolu Bölgesi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi, İç Anadolu Bölgesi, Akdeniz Bölgesi.

Türkiye'nin bayrağı kırmızı renkli , beyaz hilal ve yıldızı vardır. Türkiye'nin marşı-"İstiklal Marşı"dır. O Mehmet Akif Ersoy tarafından yazılmıştır.

Türkiye 29 Ekim 1923'te Atatürk tarafından Cümhuriyet olarak ilan edilmiştir. Bugüne kadar Türkiye'de 12 Cumhurbaşkanı olmuştur. Onların ilki Atatürk'tür, on birincisi ise Recep Teyyip Erdoğan'dır.

Türkiye'nin millet dili Türkçe'dir. Milli parası ise YTL (Yeni Türk Lirası)dır.

Türkiye'nin Bölgeleri ve Ürünleri

Herhangi bir yerin tabii , beşerî ve ekonomik özellikler bakımından

benzer özellikler gösteren kısmına bölge denir.

Türkiye yedi bölgeye ayrılmaktadır. Bunlar Marmara Bölgesi, Ege Bölgesi, Karadeniz Bölgesi, Doğu Anadolu Bölgesi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi, İç Anadolu Bölgesi, Akdeniz Bölgesi'dir. Her bölgede tarım ürünleri ve yetiştirme şartları değişiklik gösterebilir. Tarım ürünlerini, tahıllar, baklagiller, sanayi bitkileri, yağ bitkileri, yem bitkileri, sebzeler ve meyveler olarak sınıflandırabiliriz.

Tahıllar

1. Buğday: En fazla üretim İç Anadolu Bölgesi'nde yapılır. Akdeniz ve Ege kıyıları ile Doğu Anadolu'da da yetiştirilmektedir.

2. Arpa: Üretimin yarısı İç Anadolu'dadır. Erzurum ve Kars gibi illerde de üretilir.

3. Çavdar: İç Anadolu ve Doğu Anadolu'da genellikle üretilir.

4. Yulaf: İç Anadolu, Marmara ve Çukurova'da yetiştirilmektedir.

5. Mısır: Karadeniz ve Marmara'da yetişir. Yaz yağmurları ister. Akdeniz, Ege ve diğer iç bölgelerde ise yazın sulamayla yetiştirilir.

6. Pirinç: En fazla Edirne'de yetişir. Ayrıca, Samsun, Çorum, Kastamonu, Adana, Diyarbakır gibi illerde akarsu kenarlarında yetiştirilir.

Sanayi Bitkileri

1. Tütün: %50'den fazlası Ege'de üretilir. Karadeniz, Doğu Anadolu , Güneydoğu Anadolu , Marmara'da üretimi yapılmaktadır.

2. Pamuk: En fazla kıyı Ege ovalarında, Çukurova , Hatay, Kahramanmaraş ovalarında üretilir. Bir kısmı da Güneydoğu Anadolu'daki ovalarda üretilmektedir.

3. Şeker pancarı: Üretimine 1926 yılında Uşak ve Alpullu şeker fabrikalarının yapılmasıyla başlanmıştır. Üretimi en çok İç Anadolu Bölgesi'nde yapılır. Daha sonra Orta Karadeniz, Marmara, Doğu Anadolu ve İç Ege çevresinde üretilmektedir.

4. Çay: Türkiye'deki çay üretiminin tamamını Karadeniz Bölgesi karşılar. Özellikle Doğu Karadeniz çay tarım alanlarıyla doludur.

5. Haşhaş: Genellikle İç Ege'deki Afyon, Kütahya, Uçak ve Denizli illerinden elde edilir.

6. Keten-kenevir: Batı Karadeniz ile Marmara'da Kocaeli çevresinde üretilmektedir.

Baklagiller

Baklagiller mercimek, nohut ve fasulyelerden oluşuyor. Onlar genellikle Güneydoğu Anadolu ve İç Anadolu'da yetiştirilir.

Yağ Bitkileri

Yağ bitkilerinden zeytinin %60'ı Ege'den, ayçiçeğin %70'i

Marmara'dan, soya fasulyesinin %90'ı Akdeniz Bölgesi'nden, yer-fıstığının %90'ını Akdeniz Bölgesi'nden elde edilir.

Meyveler

Meyvelerden fındık Karadeniz'de yaygındır. Turunçgiller (portakal, limon, mandalina, turunç)in %85'i Akdeniz'de yetişmektedir. İncirin %90'ı Ege'de ve İzmir çevresinde üretilir.

Üzüm en çok Ege'de yetişir. Elma üretimi İç Anadolu'da, Akdeniz'de, Antalya ve Burdur çevresinde yaygındır.

İstanbul

İstanbul, Marmara bölgesi'nde, İstanbul Boğazı'nın Anadolu ve Rumeli yakasında yer alan Türkiye'nin en büyük kentidir. İstanbul her konuda Türkiye'nin en etkin ve büyük yerleşim merkezi sayılır. Bizans ve Osmanlı İmparatorluğu'na başkentlik yapmış olan şehir, yurdun ve dünyanın tüm merkezlerine kara, deniz ve havayollarıyla bağlıdır. Asıl İstanbul kenti, Haliç ve Marmara arasında yer alan küçük yarımada'nın, etrafı sularla çevrili kesimidir.

Şehir, coğrafi konumu, iklimi, ulaşım çeşitliliği ve kolaylığı, doğal kaynaklarının bolluğu nedeniyle dünyanın şehirleşmeye en uygun yerlerinden birinde kurulmuş ve gelişmiştir.

İstanbul 1453'e kadar 1123 yıl Konstantinopolis adıyla Roma İmparatorluğu'nun, Bizanslıların başkenti olmuştur. Şehir , 29 Mayıs 1453'te bu şehir Fatih Sultan Mehmet tarafından Osmanlı top-raklarına katıldı. Yavuz Sultan Selim'in, Mısır Seferi (1517) dönüşünde Müslümanların kutsal emanetlerinin kente getirilmesi ve "halife" unvanını almasından sonra, kent İslam dünyasının merkezi oldu. İstanbul adının bu dönemde oluştuğu sanılmaktadır.

Bizans ve Osmanlı imparatorluklarına uzun süre başkentlik yapan kent, eserleri ve mimarlık anıtları bakımından olağanüstü derecede zengindir. Romalılar ve Bizanslılardan kalma anıtların başlıcaları arasında surlar, Çemberlitaş Sütünü, Dikilitaş, sukemerleri, Yerebatan Sarayı, Ayasofya Kilisesi ve başkalar sayılabilir. İstanbul'un fethinden sonraysa kent, Türk-İslam kültür ve sanatının odak noktası olmuş ve pek çok anıtlarla donatılmıştır: Fatih Camisi (15.yy.), Süleymaniye Camisi (16.yy.), Sultanahmet Camisi (17.yy.), Dol-mabahçe Camisi ve Sarayı (19.yy.), Topkapı Sarayı (19.yy.), Bey-lerbeyi Sarayı (19.yy.), Mimar Sinan tarafından yapılan birçok hamamlar, bedesten ve çarşılar (18.yy.), inşa edildi. Cumhuriyet döneminde Sarayburnu Atatürk Anıtı (1926), Barbaros

Anıtı (1944), Topkapı Sarayı Müzesi gibiler yapıldı.

İstatistiklere göre nüfusu yaklaşık 15 milyon kişiyi oluşturan İstanbul'a bir yılda 10 milyondan fazla turist geliyor. İstanbul Türkiye'nin en kalabalık kenti sayılır.

Ankara

Türkiye'nin başkenti ve kalbi olan Ankara, arkeolojik kazılara göre Taş, Maden ve Hitit devirlerini yaşamış bir kenttir.

Ankara, Milli Mücadelede Türk Kurtuluş Savaşı'nın yönetim merkezi olmuştur. Atatürk, Ankara'ya ilk defa 27 Aralık 1919 tarihinde gelmiştir. 23 Nisan 1920'de ilk Büyük Millet Meclisi, Ankara'da Ulus'ta bugünkü Büyük Millet Meclisi binasında açılmıştır.

Ankara, 13 Ekim 1923 tarihinde Türkiye'nin başkenti oldu. 29 Ekim 1923 tarihinde ise Ankara'da Cumhuriyet ilan edildi. Ankara bugün İstanbul'dan sonra Türkiye'nin ikinci büyük şehridir.

Ankara'da Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı devirlerinin izlerini taşıyan tarihi eserler bulunmaktadır. Roma Hamamı, Hacı Bayram Camisi, Ahi Evran Camisi ve Ankara Kalesi bunlardan birkaçıdır. Ankara, Müzeler yönünden de oldukça zengindir. Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Tabia Tarihi Müzesi, Resim ve Heykel Müzesi, Çankaya Atatürk Müzesi, Etnografya Müzesi, Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi Müzesi ve Anıtkabir Atatürk Müzesi bunların başlıcalarıdır.

Atatürk'ün naaşı, ölümünden 15 yıl sonra 10 kasım 1953 tarihinde bir törenle Anıtkabir'e konmuştur. Anıtkabir, şehre hakim bir tepe olan Rasattepe'de bulunmaktadır. Kocatepe Camisi ve Atakule de Ankara'nın görülmesi gerekli olan güzellikleridir

Ankara'nın ilçeleri de çok güzeldir. Bunlardan Çubuk, Haymana, Kızılcahamam ilçeleri kaplıcalarıyla ünlüdür. Polaylı'da Gordion, Haymana'da Gavurkale, Ayaş'ta Aktaş Mescidi, Beypazarı'nda Kurşunlu Cami, Kalecik'te Çarşı Hamamı, Nallıhan'da Uluhan Camisi ve Şerefi Koçhisar'daki Alaattin Camisi tarihe ışık tutan eserlerdir. Ankara'nın çevresinde barajlar, göl ve ormanlık alanlar da mevcuttur: Kurtboğazı, Çubuk ve Bayındır Barajlar. Barajları çevresi aynı zamanda piknik alanlarıdır. Gölbaşı ve Beynam Ormanı'nı da unutmamak gerekir.

Türkiye'nin Resmi Tatil Günleri

Bayramlar dünyanın her yerinde insanlara mutluluk verir, insanlar bayram geleneklerini unutmaz. Türkiye'de gelenekler çok önemlidir.

İnsanlar özellikle bayramlarda buna daha çok dikkat eder. Ramazan ve Kurban bayramları dinî bayramlardır. Bayramlarda herkes büyüklerinin ziyaretine gider. Bayramın ilk günü çocuklar önce anne ve babalarının ellerini öper. El öpmek Türkiye'de bir saygı göstergesidir. Dedeler ve nineler de ziyaret edilir. Bu ziyaretlerde küçükler büyüklerin ellerini öper. Büyükler de küçükleri severler. İnsanlar, özellikle çocuklar bayram günleri çok mutlu olurlar.

Bayramlarda sadece akrabalar ziyaret edilmez. Komşular, tanıdıklar, arkadaşlar da ziyaret edilir. Herkes birbirinin bayramını kutlar. Küçükler büyüklerin ellerini öper. İnsanlar memleketlerine gider. Orada akrabalarını ziyaret ederler. Uzakta olanları telefonla ararlar, insanlar birbirlerine bayram kartı gönderir. Bayramlarda ih-tiyacı olanlara yardım da edilir. Böylece bayramlarda herkes mutlu olur.

Bayramlarda, insanlar evleri ziyarete gider. Bu evlerde misafirlere büyük önem veririz. Misafir ağırlamak, yani misafirperverlik Türklerin millî özelliklerindendir. Misafirlere evlerde yiyecek, içecek ve şeker ikram ederiz. Bayramlarda en çok çocuklar mutlu olur. Onlar bol bol şeker yer. Ancak anneler çocuklara fazla şeker yedirmez. Fazla şeker, çocukların sağlığını bozar. Herkes bu bayram ziyaretlerinden memnun olur.

Bayramlarda hastaları ve mezarlıkları da unutmayız. Hastaları evlerinde ziyaret ederiz ve “geçmiş olsun” deriz. Bayramın ilk günü mezarlıkları ziyaret ederiz ve ölmüş olan yakınlarımız için dua ederiz.

Türkiye'de dinî bayramların yanında millî bayramlar da vardır. Bunlar 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı, 30 Ağustos Zafer Bayramı ve 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı'dır.

Mustafa Kemal Atatürk 23 Nisan 1923'te Türkiye Büyük Millet Meclisini açtı. Her yıl 23 Nisan'da Türkiye Büyük Millet Meclisinin kuruluş yıldönümünü kutlarlar. Mustafa Kemal Atatürk bu günü çocuklara armağan etti. Her yıl dünyanın çeşitli ülkelerinden çocuklar Türkiye'ye gelirler. Hep birlikte çocuk bayramını kutlarlar.

Atatürk Türkiye'yi düşmanlardan kurtarmak için 19 Mayıs 1919'da Samsun'a geldi. O yıllarda Türkiye sıkıntılı günler yaşadı. Düşman ülkeler Türkiye'yi işgal ettiler. Her yıl 19 Mayıs'ta Atatürk'ün Samsun'a gelmesini kutluyorlar. Atatürk bu günü de gençlere hediye etti. Bu gençlik bayramıdır, 1922'de Kurtuluş Savaşı'nda önemli bir zafer kazandılar. O gün Türk ordusu düşman or-dusunu yendi. Türkiye'yi düşman işgalinden kurtarmak için bir çok insanlar şehit oldu. Her yıl 30 Ağustos günü o zor günleri ve şehitleri hatırlıyorlar . 29 Ekim 1923'te Cumhuriyeti ilân etti.

Türkiye demokrasi yönetimine geçti. Millî bayramlarda, geçmişteki zor günlerini hatırlarlar.

Türkiye'de insanlar dinî ve millî bayramlara çok önem verir. Bu bayramları coşkuyla kutlarlar. Bayramlar birlik içinde olduğu günlerdir.

Türk Tatlıları

Türk mutfağında, yemekten sonraki ikramların başında tatlılar yer alır. Çok yemek yedikten sonra bile tatlıların görüntüsü bizi cezbeder. Biraz tatmadan durmamız çok zordur.

Konukseverliğimizi herkes biliyor. Eve bir konuk çağırdıktan sonra ilk olarak bir tatlı yapmak isteriz genellikle. Tuzlu popaça veya börek gibi hamur işlerinin yanında tatlı da olur. Çoğu zaman konuklar da tatlı getirirler.

Tarih boyunca tatlılar soframızdan eksik olmamıştır. Özellikle bayramlarda ve ramazan ayında tatlısız sofraya olmaz. Tatlılar sohbetlerimizi bile yönlendirmiştir. Bu yüzden “Tatlı yiyelim tatlı konuşalım.” deriz. Kısacası, ister zengin ister yoksul olsun herkesin sofrasında tatlıyı görürüz. Bayram öncesinde evlerde baklava açarlar, cevizli ve sütlü tatlılar yaparlar. Bülbül yuvası, kadayıf ve tulumba tatlı çeşitlerimizden yalnızca bir kaç.

Sütlü tatlılar da soframızda önemli bir yer tutar. Meselâ, sütlaç, muhallebi, sütlü irmik tatlısı veya sütlü ekmek tatlısı gibi birçok çeşidi bir çırpıda söyleriz. Her evde değişik sütlü tatlılar yapar insanlarımız. Tatlılardan söz ede ede canım tatlı istedi. Size bilmem ama ben sokağın köşesindeki tatlıcıya gidip üzeri dondurmali bir kazandibi yemek istiyorum.

Türklerde Düğün Geleneği

Tarih boyunca her toplumda birtakım ortak değerler oluşur. Kültür dokusunu ortaya koyan ve töre, örf, âdet ve gelenek adını alan davranış şekilleri, milletlerin hayatında önemli bir yere sahiptir.

Türklerde binlerce yıldır devam eden dil ve kültür birliği sonucunda bugün, Türkistan'dan Avrupa içlerine kadar yayılan büyük bir coğrafyada ortak bir kültürün yaşandığını görmekteyiz.

Türklerde düğün geleneği, sadece iki kişinin evlenmesi sonucunu doğurmaz. Aynı zamanda insanların bir araya gelmesi, dayanışması ve ortak şuurun canlanması sonucunu da ortaya koyar.

Türk lehçelerinde genellikle “toy” adını alan düğün, aile kurumunun ayakta kalması ve toplum huzurunun ve dayanışmasının güçlenmesi açısından en önemli geleneklerimizden biridir.

“Allah’ın emri ve peygamberin kavliyle...” kız istenir. Kızın ailesi hem düşünmek hem de kızlarının fikrini almak için süre ister. “Kız evi naz evi!” sözü buradan gelmektedir.

“Kına” yakma geleneği de, Türk topluluklarının birçoğunda vardır. Evinden ayrılan kızın üzüntüsünü yansıtan kına, aynı zamanda elleri, tırnakları ya da saçları boyamak için de kullanılan bir bitkidir.

Düğünlerde sıkça görülen bir başka gelenek de “takı” takma ile “saçı” saçmadır. Para veya altın gibi şeylerin gelin ve damadın üzerine takılması veya bozuk para, şeker, buğday gibi şeylerin gelin ve damadın başından saçılması, yeni kurulmakta olan ailenin bolluk ve bereket içinde olması istendiği içindir.

Düğün yemeği ise, insanların bir araya gelip kaynaştığı, bireyin bir topluma ait olduğunu hissettiği, birlikte ağlayıp birlikte gülmek gerektiğini öğrendiği en renkli ortamlardan biridir.

Düğünler, hediye verme geleneğinin doruğa çıktığı en önemli sosyal hâdisedir. Türklerde eskiden beri gelin getirme merasimi vardır. Önceleri beyaz at üzerinde getirilen gelin, şimdi özel araba-larla getirilmektedir. Arabayı süsleyerek “gelin arabası” hâline getirerek de yaygın bir gelenektir. Gelin alayının önünü kesip bahşiş istemek gibi daha birçok âdet göze çarpar düğünlerde.

Türk insanının, göçler yoluyla büyük bir coğrafyaya dağıldığı düşünülürse, bu tip geleneklerin kültürü ve dolayısıyla millî benliği korumada ne kadar önemli olduğu daha iyi anlaşılır.

MUSTAQIL O‘QISH UCHUN SHE‘RLAR

LİSAN

Güzel dil Türkçe bize,
Başka dil gece bize,
İstanbul konuşması
En saf, en ince bize.

Lisanda sayılır öz
Herkesin bildiği söz,

Mânası anlaşılan
Lügata atmadan göz.

Uydurma söz yapmayız,
Yapma yola sapmayız,
Türkçeleşmiş Türkçedir
Eski köke tapmayız.

Açık sözle kalmalı,
Fikre ışık salmalı,
Müteradif sözlerden
Türkçesini almalı.

Yollarını benimse.
Yeni sözler gerekse,
Bunda da uy herkese.
Halkın söz yaratmada

Ziya Gökalp

ANA HEDİYESİ

Anam namazında el açmış göğ.
Allah'a yalvarır: “Yâ Rabbim!” diye:
-Sensin halk eyleyen bu göğü, yeri,
Candan şirin olur yavru yâ Allah.
Benim ömrümden kesip seneleri,
Yavrumun ömrüne ekle, yâ Allah!
Bu nedir? Arzuya, dileğe bir bak!
Gör ki neler geçer ana kalbinden?
Çoktur bu dünyada hediye, ancak
Ömürden hediye görmemiştim ben.
İsterdim, bir ana, bir yavru sözü
Lügatte sözlerin önünde gide.
Yüce olduğundan ananın özü,
Yücedir, büyüktür hediyesi de.
Çoktur hediyeler insan adına:
Kıymetli ziynetler, kıymetli taşlar.
Ana hayat verir öz evlâdına,
Hem de öz ömründen ömür bağışlar!

DOĞURAN KAZAN

Ödünç bir kazan alır Hoca bir komşusundan;
Verirken bir tencere yerleştirir içine.
Komşu sorar: “Bu ne?”
“Doğurdu senin kazan.”
Komşusunun ölçü olmaz sevincine.
Üç beş gün bir zaman geçer aradan,
Hoca yine kalkar komşuya gider;
Bir iki gün için kazanı ister.
Komşu da: “Hay hay!” der; “Baş üstüne!” der,
Geçer yine bir zaman.
Komşu bakar, kazan gelmiyor geri;
Çekince ayağa çedikleri,
Hocanın evinde alır soluğu;
Sorar: “Yahu bizim kazan ne oldu?”
“Ha! Sizin kazan mı? Sizlere ömür!”
“Aman Hocam! Kazan bu, nasıl ölür?”
“Komşum, vallahi saçmaladın yine.
Kazan neden ölmesin doğursun da?
Doğurduğuna inanıyorsun da
Neden inanmıyorsun öldüğüne?”

Orhan Veli Kanık

FARKINDA MISIN?

Anneciğim, bilmem farkında mısın?
Söylenmemiş en mübarek en aziz,
Duygularla çepeçevre çaresiz,
Sana yöneldiğimin farkında mısın?

Demeden yakın ırak,
Bulutlarla savrulup ırmaklarla akarak,
Sana “Anne” diyen dilleri kıskanarak,
Kapına geldiğimin farkında mısın?

Bütün anneleri düşündüm tek tek,
Sensin benim için en güzel örnek,
Seni dinleyerek, seni görerek,
Nasıl yüceldiğimin farkında mısın?

Seni görmedim diye bu bahar,
İçimde bin türlü duygunun isyanı var.
Turnaların gökyüzünü sevdiği kadar,
Seni sevdiğimin farkında mısın?

Yavuz Bülent Bakiler

LUG‘AT

-A-

ABD (Amerika Birleşik Devletleri) – AQSH

acayip – g‘alati

adet- adad, -ta

ağıl- og‘ilxona

ağır- og‘ir

ağırlamak – mehmon qilmoq

ak - oq

akıl – aql

aktarmak – o‘tkazmoq

alçak gönüllü – kamtar

aldırmamak – e‘tibor

bermaslik

alışkanlık - odat

alın - peshona

alışmak – o‘rganmoq

altı – olti

amaç – maqsad

amca – amaki

ameliyat – operatsiya

ana – bosh, asosiy

anahtar – kalit

anırmak – hangramoq

anlamak – tushunmoq

anlaşma – kelishuv, bitim

anlaşmak – kelishmoq

antrenman – mashg‘ulot (sport)

araba – mashina

asansör – lift

asır - asr

askı –ilgich, ilmoq

aşırı – ortiqcha, keragidan ortiq

aşk – muhabbat

at – ot

atlamak – o‘zini otmoq

avuç - hovuch

ayrı – alohida

ayrıca – shuningdek

-B-

bacanak – boja

bağımlılık – bog‘lanib qolish

bakır – mis

balık – baliq

bardak – stakan

barındırmak – sig‘dirmoq,

boshpana bo‘lmoq

barış – tinchlik

baskı – bosim

başarılı – muvaffaqiyatli

bavul – jomadon

bayrak – bayroq

bebek – chaqaloq

bedava – tekin

beğenmek – yoqtirmoq

belge – hujjat

beniz – yuz rangi

beriki - berigi

besin – ozuqa

beslenmek – oziqlanmoq

bıyık – mo‘ylov

biçim – shakl

bilezik – bilaguzuk

bilgi – ma‘lumot, bilim

bilgin – dono, bilimli

bilgisayar – kompyuter

bilişim – axborot

bireysel – individual

bir türlü – negadir, nimagadir

bisiklet – velosiped

bodrum – yerto‘la

boğa – buqa

borç – qarz
boşuna – bekorga
boz – bo‘z
bölge – hudud
börek – somsa turi
bu nedenle – shu sababli
buhar – bug‘
buluşmak – uchrashmoq,
ko‘rishmoq
bunalım – buhron

-C-

cadde – ko‘cha (prospekt)
cam – oyna, shisha
cambaz – dorboz
ceket – pidjak
cennet – jannat
cep – cho‘ntak
cephe – front
cimri – xasis
civciv –jo‘ja
cömert –saxiy
cüzdan – hamyon

-Ç-

çaba – harakat, g‘ayrat
çabalamak – harakat qilmoq,
g‘ayrat qilmoq
çabucak – tezgina
çağ – davr
çakmak – yondirgich
çalışkan – tirishqoq, a‘lochi
çalmak – chalmoq
çalmak – o‘g‘irlamoq
çanta – sumka
çarşaf – choyshab
çarşı – bozor

çatal – vilka
çaydanlık – choynak
çelenk – gulchambar
çelik – po‘lat
çeşitli – turli
çevre – atrof, muhit
çiban – yara
çıplak – yalang‘och
çiçek – gul
Çin - Xitoy
çoban – cho‘pon
çoğunlukla – ko‘pincha
çorap – paypoq
çorba – sho‘rva
çöp – axlat
çözüm – yechim
çubuk – cho‘p

-D-

daire – kvartira
dal – shox
dam – tom
dans etmek – raqsgatushmoq
davranış – xatti-harakat
davul – dovul, baraban
dayanmak – suyanmoq, chidamoq
dayı – tog‘a
dede – bobo
dedikodu – g‘iybat
defa –marta
defalarca – birnechamarta
değil – emas
değirmen – tegirmon
değişik – farqli
değnek – kaltak, tayoq
demet – dasta
denetlemek – tekshirmoq
derin – chuqur

derken – shu payt
diğer – boshqa
dizi – serial
doğa – tabiat
doğmak – tug‘ilmoq
doğurmak – tug‘moq
doktor – shifokor
dolap – shkaf
dolaşım sistemi
 qonaylanishsistemi
dondurma – muzqaymoq
dondurmak – qotirmoq
dosya – fayl, papka
doz – doza
dönem – davr
duman – tutun
durum – ahvol, holat
düğün – to‘y
düşmek – yiqilmoq
düşünce – fikr
düşünmek – o‘ylamoq
düz – tekis

-E-

eğitim – ta’lim-tarbiya
ek – qo‘shimcha
ekmek – non
eksiklik – nuqson, kamchilik
ekşi – nordon
emekli – nafaqaxo‘r
enişte – pochcha
erken – vaqtli
esmer – qora sochli
eş – turmush o‘rtoq
eşofman – sport kiyimi
et – go‘sh
etek – etak, yubka
ev – uy

evcil – xonaki
evlenmek – turmushqurmoq

-F-

fakir – kambag‘al
fare – sichqon
fırtına – bo‘ron
fil – fil
fiil – fe‘l
filiz – shox, butoq
fincan – chashka
fiyat – narx
fotoğraf – surat, rasm
frenlemek – to‘xtatmoq

-G-

galiba – shekilli
garip – g‘alati
geçici – o‘tkinchi
geçinmek – hayotkechirmoq
geçit – o‘tish joyi
gelin – kelin
gelişmek – rivojlanmoq
gemi – kema
genelge – majlis
genellikle – odatda
gerçek – haqiqat
gerçekten – haqiqatan
gereksinim – ehtiyoj
gerginlik – tarang vaziyat
gevşek – bo‘sh, bo‘shashgan
gezegen – sayyora
gezi – sayr, sayohat
gitar – gitara
gizlemek – yashirmoq
gol – gol
göç – ko‘chish

göçmen – ko‘chmanchi
göğüs – ko‘krak
gökkuşağı – kamalak
gökyüzü – osmon
göl – ko‘l
gömlek – ko‘ylak
görev – vazifa
gözenek - glazok
gözlemek – kuzatmoq
gözlük – ko‘zoynak
güçlük – qiyinchilik
gül – atirgul
gümrük – bojxona
gürültü – shovqin
güven – ishonch
güvenmek – ishonmoq
-H-

hafif – yengil
hafta sonu – dam olish kuni
haftaya – kelasi hafta
hala – amma
hâlâ – haligacha
halı – gilam
hangi – qaysi
hap - tabletka
hapşirmak – aksaurmoq
hasım – raqib, dushman
haşlamak – qaynatmoq
hatırlamak – eslamoq
havlamak – vovullamoq
havlu – sochiq
hay hay – bajonidil
hayalet – arvoh
hediye – sovg‘a
helikopter – vertolyot
hemen – darhol
hemen hemen – deyarli
hepsi – barchasi

herkes – barcha, hamma
hırsız – o‘g‘ri
hoşlanmak – yoqtirmoq
hoşuna gitmek – yoqmoq
höparlör – kolonka, karnay
hukuk – huquq
huy – fe‘l-atvor

-I-

ırk – ırq
ırmak – daryo
ıspanak – ismaloq
ışık – chiroq

-İ-

iç – ich
ifade – ifoda
iğne – igna
ihracat – eksport
ihtiyaç – ehtiyoj
ihtiyar – keksa
ikiz – egizak
ilgi – e‘tibor, qiziqish
ilim – ilm
inat – o‘jarlik
inatçı – o‘jar
ince – ingichka
İngiltere – Angliya
inmek – tushmoq
İnşallah – Xudo xohlasa
intizam – intizom
ip – ip
istikrar – barqarorlik
it – it
ithalat – import
izlemek – kuzatmoq, ko‘rmoq

-J-

jet – harbiy samolyot

jeton – jeton

-K-

kaç – qancha

kadın – ayol

kahvaltı – nonushta

kahvaltılık – nonushtada
yeyiladigan narsa

kale – qal’a

kalem – qalam, ruchka

kalın – qalin

kalkınmak – rivojlanmoq

kâlp nakli – yurakalmshtirish

kamp – lager

kandirmak – aldamoq

kanepe – o‘rindiqlik, skameyka

kanmak – aldanmoq

kanser – saraton kasalligi

kantin – bufet

kapı – eshik

kara – 1. qora 2. yer

kare – kvadrat

karı – xotin

karınca – chumoli

karne – o‘quvchikundaligi

karşılama – qarshiolmoq

karyola – kravat

kasa – kassa

kase – kosa

kasiyer – kassir

kavga – janjal

kaynak – manba

kaynakçı – payvandlovchi

Kazakistan – Qozog‘iston

keçi – echki

keci – mushuk

kelebek – kapalak

kepenk – tirgak (eshikniki)

Kirgizistan – Qirg‘iziston

kırk – qirq

kırlangıç – qaldirg‘och

kıskanmak – qizg‘anmoq

kıvılcım – cho‘g‘

kıyma – qiyma

kızartmak – qovurmoq

kızgın – jahlichiqqan

kızmak – jahlichiqmoq

kibrit – gugurt

kilit – qulf

kimi – ba’zi

kimlik kartı – shaxsnitasdiqlovchi
guvohnoma

kimyasal – kimyoviy

kitaplık – kitobjavoni

koca – 1. er 2. kap-katta

koç – qo‘chqor

kolay – oson

koltuk – 1. qo‘ltiq 2. kreslo

kolye – taqinchoq (bo‘yinga
taqiladi)

komik – kulguli

konser – konsert

konu – mavzu

konuk – mehmon

Kore – Koreya

korkmak – qo‘rqmoq

kova – chelak

köfte – kotlet

kök – ildiz

köşe – burchak

köy – qishloq

kule – minora

kumral – mallasoch

kusursuz – nuqsonsiz

kuş – qush
kuşak – 1. belbog‘ 2. avlod
kuşkulanmak – shubhalanmoq
kuşkusuz – shubhasiz
kutsal – muqaddas
kuyumcu – zargar
kuzen – xolavachcha,
 amnavachcha
kükremek – o‘kirmoq
küp – ko‘zaidish

-L-

leylek – laylak
liste – ro‘yxat
Londra - London
lütfe – marhamatqilib, iltimos

-M-

maalesef – afsuski
macera – sarguzasht
maç – musobaqa
makas – qaychi
mandalina – mandarin
 masa – stol
matem – motam
melemek – maramoq
mendil – dastro‘mol
merak etmek –
 1. tashvishlanmoq
 2. qiziqmoq
mezuniyet – bitiruv
milyon – million
mis koku – xushbo‘yhid
moral – kayfiyat
Moskova – Moskva
muayene etmek – tekshirmoq
 (shifokor)

muhallebi – shirinlik turi
muhtar – oqsoqol
mutlu – baxtli
mücadele etmek – kurashmoq
müsait – bo‘sh
müşteri – mijoz

-N-

nabız – puls
nane – yalpiz
naylon – salafan, klyonka
neden – 1. nimauchun 2. sabab
neredeyse – deyarli
nesil – nasl
neşe – xursandchilik
nezle – tumov
niçin – nimauchun
nine – buvi
nüfus – aholi

-O-

oda – xona
ok – o‘q
okul – maktab
olay – voqea, hodisa
oldukça – juda ham
on – o‘n
onarmak – tuzatmoq, ta‘mirlamoq
oran – nisbat
ortam – muhit
ot – o‘t
otel – mehmonxona
otomobil – avtomobil
oysa – vaholanki

-Ö-

öbür – boshqa
ödev – vazifa
ödünç – qarz
öfkelenmek – jahlichiqmoq
öğrenci – o‘quvchi
öğretmen – o‘qituvchi
öğün – mahal
ölçülü – o‘lchovli
örneğin – masalan
örtü – yopinchiq
örümcek – o‘rgimchak
öteki – boshqa
ötmek – sayramoq
övmek – maqtamoq
Özbekistan – O‘zbekiston
özdeş – bir, birxil
özel – shaxsiy, maxsus
özellik – xususiyat
özellikle – ataylab, maxsus, ayniqsa
özlemek – sog‘inmoq

-P-

pahalı – qimmat
paket – paket, quti
papağan – to‘tiqush
parti – bazm, kecha
pasta – 1. krem 2. tort
pek – juda, unchalik
peki – xo‘p, mayli, yaxshi
pekmez – shinni
pencere – deraza
peynir – pishloq
pide – non turi
pis koku – badbo‘yhid
pişman – pushaymon
posta – pochta
poşet – paket

proje – loyiha

-R-

radio – radio
raf – tokcha
rahatlatıcı – tinchlantiruvchi
rahatlık – tinchlik, osoyishtalik
rastlamak – uchratmoq
reçel – murabbo
reyon – bo‘lim (savdobo‘limi)
Rusya – Rossiya
rüzgâr – shamol

-S-

saat – soat
saç – soch
saçmalamak – aljiramoq
sağ – o‘ng
sağır – kar
sağlamak – ta‘minlamoq
sakin – sokin, tinch
saklamak – yashirmoq, saqlamoq
s aldirganlık – tajovuzkorlik
salgın – epidemiya
salıncak – belanchak
sandal – sol
sanık – gumondor
sap – sop
sarı – sariq
sarışın – sariqsochli
satranç – shaxmat
savaş – jang
seçmek – tanlamoq
semer – egar
semt – tuman
seneye – kelasiyil
sepet – savat

serinkanlı – sovuqqon
sert - qattiq
seyahat – sayohat
seyirci – tomoshabin
seyretmek – tomoshaqilmoq
sıcak – issiq
sık sık – tez-tez
sınırlı – chegaralangan
sıra – 1. navbat 2. parta 3. payt
silâh – qurol
simit – teshikkulcha
sindirim – hazm
sinema – kino
sinirli – asabiylashgan,
 jahlichiqqan
siyah – qora
sofra – dasturxon
soğuk – sovuq
sokak – ko‘cha
sol – chap
soluk – 1. nafas 2. so‘lg‘in
sonuç – natija
soru – savol
sorumlu – mas‘ul
sorumluluk – mas‘uliyat
soygun – o‘g‘irlik
söz gelimi – masalan
sözlük – lug‘at
suç – ayb, gunoh
suçlu – aybdor, gunohkor
sur – qal‘adevori
sürdürmek – davomettirmoq
süre – muddat, vaqt
sürekli – muntazam
sürü – gala

-Ş-

şaka – hazil

şapka – **shapka**
şarkı – qo‘shiq
şaşırmak – hayronqolmoq
şaşkınlık – hayrat
şemsiye – **soyabon**
şimdilik – hozircha
şimşek – chaqmoq
şirket – firma
şişe – shisha
şişman – semiz

-T-

tabak – tarelka
taban – pol
tablo – manzara
takı – zakolka
takım – jamoa, komplekt
tanık – guvoh
tansiyon – qonbosimi
tas – tog‘ora
taşınmak – ko‘chmoq
tavan – shift
tavşan – quyon
taze – barra, navnihol
tebeşir – bo‘r
tedavi etmek – davolamoq
tek – bitta, yagona
tekne – kema
temas – aloqa
tembel – dangasa
temiz – toza
temsil etmek – vakilbo‘lmoq
tencere – qozon
tercih etmek – afzalko‘rmoq
tereyağı – sariyog‘
terzi – tikuvchi
teyze – xola
tıkamak – yopmoq, berkitmoq

tıpkı – xuddi
tişört – futbolka
tohum – urug‘
tomurcuk – kurtak
top – to‘p
topal – cho‘loq
toplanti – majlis
tören – marosim
tuğla – g‘isht
tuhaf – g‘alati
tutuşmak – yonmoq
tüketmek – iste‘molqilmoq

-U-

ucuz - arzon
uçak – samolyot
ufak – mayda
uğramak – uchramoq
uğraşmak – mashg‘ulbo‘lmoq
uğurlamak – kuzatmoq
uğursuz – shumqadam
ulumak – uvlamoq
uluslararası – xalqaro
uslu – esli
utanmak – uyalmoq
uygarlik – sivilizatsiya
uygulamak – amalqatibiqetmoq
uzak – uzoq
uzun – uzun

-Ü-

ücret – narx, qiymat
üç – uch
ünlü - mashhur
üretkenlik – yaratuvchanlik
üstelik – ustiga-ustak

üşenmek – erinmoq
üşümek – sovqotmoq
ütü – dazmol

-V-

valiz – jomadon
vallahi – Xudohaqqi
vapur – paroxod
vazgeçmek – vozkechmoq
vazo - vaza
vergi – soliq
verimli – samarali
vitrin – vitrina

-Y-

yabancı – begona
yabanî – yovvoyi
yakışıklı – kelishgan
yaklaşık - ...gayaqin
yansitmak – aksettirmoq
yapay – sun‘iy
yaprak – barg
yaşam – hayot
yaşıt – tengdosh
yaşlı – keksa
yavaş – sekin, asta
yavru – bola (hayvonbolasi)
yetenek – qobiliyat
yetenekli – qobiliyatli
yoğurmak – qormoq
yorgun – charchagan, horg‘in
yorulmak – charchamoq
yumruk – musht
yumurtlamak – tuxumqo‘ymoq
yumuşak – yumshoq
yurt – 1. yurt 2. yotoqxona
yuvarlak – yumaloq

yüzyıl – asr

-Z-

zannetmek – debo‘ylamoq

zarf – konvert

zavallı – bechora

zayıf – ozg‘in

zeytin – zaytun

ziplamak – sakramoq

ziraat – dehqonchilik

zor – qiyin

zorla – majburlab

zorluk – qiyinchilik

zorunlu – majburiy

TALABALARGA TAVSIYA ETILADIGAN ADABIYOTLAR

1. Aminova L. «Turk tili»dan tarjima amaliyoti. -Toshkent: ToshDSHI, 2010.
2. Atamuradov Sh. Turk tili.I.- Toshkent, 2011
3. Aziz Nesin «G‘aroyib bolalar» roman va hikoyalar to‘plami, Toshkent:1998
4. Banguoğlu T. Türkçenin Grameri. Ankara, 1998.
5. Baysal, Faik. Sarduvan. İstanbul, Can Yayınlar., 1993.
6. Berdak Yusuf, «Turkcha-o‘zbekcha va o‘zbekcha-turkcha lug‘at», Toshkent, 2012.
7. Berdak Yusuf, «Turkcha-o‘zbekcha «aldoqchi» so‘zlar lug‘ati», Toshkent, «Voris-nashriyot», 2009.
8. Büyük Rusça-Türkçe Sözlük, Moskva, «Russkiy yazık», 1977. Multilingual, İstanbul, 1995.
9. Büyük Türkçe-Rusça Sözlük, Moskva, «Russkiy yazık», 1977. Multilingual, İstanbul, 1994.
10. Güntekin R.N. Çalıkuşu. İstanbul, 38. baskı.
11. Hamidov X., Tilavov A. Turk tilidan mashqlar to‘plami, Toshkent: «Voris-nashriyot», 2009.
12. Hamidov X. Turk tili. Mavzulashtirilgan testlar to‘plami. Toshkent: ToshDSHI, 2009.
13. Hamidov X., Turk tili : morfologiya.-Toshkent: ToshDSHI, 2011.
14. Hamidov X. Turk tilidan amaliy mashg‘ulotlar uchun matnlar.- Toshkent: ToshDSHI, 2007.
15. Hamidov X., Turk tili grammatikasi.-Toshkent: ToshDSHI, 2006.
16. Karay, Refik Halid. Nilgun. İstanbul, 1986.
17. Kenjayeva P.U., Turk xalq og‘ zaki poetic ijodi. Monografiya.- T.:”Effect-D”, 2021.-102 b.
18. Rusça-Türkçe İsimler ve Fiiller Sözlüğü. Multilingual, İstanbul, 1998.
19. Savash Y.,Kenjayeva P. Kutilmagan mehmon. Toshkent,2011
20. Shabanov J., Hamidov X. Turk tilining imlo qoidalari. Toshkent: ToshDSHI 2011
21. Taner, Haldun. Keshanlik Ali dostoni. Tarjimon Kayumova M., T.: TDSHU, 2021.
22. Türkçe Sözlük. Tempo 1-4. ciltler. Dil Derneği. İstanbul, 1997.
23. Xudayberganova Z., Hamidov X., Turk tilining amaliy grammatikasi.-Toshkent: ToshDSHI , 2010.

24. Zamonaviy turk she'riyati. A. Abdullayev tarjimasi. Toshkent, 2006 .
25. Yo'ldoshev I., O'zturk T., O'zturk Y., «O'zbek-turk maqollari va iboralari lug'ati» . –Toshkent, 1998
26. Qayumova M.M., Turk tilidan praktikum. 1-2-kurslar uchun. Toshkent: "Mumtoz so'z", 2012.
27. Qayumova M.M., Turk tilidan praktikum. 3-kurslar uchun. Toshkent: "Mumtoz so'z", 2012.
28. Kayumova M., Haldun Taner dramalarida xalq og'zaki ijodi namunalarining in'ikosi. Folklore of the Peoples of the East-are Reflection of National Values, October of 16, 2021 T.: TSUOS, p.141-147.
29. Каюмова М. Халдун Танернинг “Кешанлик Али достони” таҳлили. Филологиянинг умумназарий масалалари (Республика миқёсидаги илмий-амалий конференция материаллари.) ISBN 978-9943-4235-3-8 Т.: “VNESHINVESTPROM”, 2020, Б.346-349.

MUNDARIJA:

1-§.Ravishdosh .Bog‘lovchi ravishdosh –Zarf-Fiiller. Ulama Zarf-Fiili.....	5
2-§.Payt ravishdoshlari- Zaman Zarf-Fiilleri.....	10
3-§.Payt ravishdoshlari- Zaman Zarf-Fiilleri.....	17
TURK ADABIYOTI NAMUNALARI.....	19
TURK XALQ OG‘ZAKI DRAMASI: QORAKO‘Z VA HOJIVOT..	19
4-§.Holat ravishdoshlari- Durum Zarf-Fiilleri.....	22
5-§. Sabab ravishdoshlari -Sebep Zarf-Fiilleri.....	29
6-§.Qiyoslovchi ravishdoshlar - Karşılaştırma Zarf-Fiilleri.....	33
7-§.Zidlov ravishdoshlari - Karşıtlama Zarf-Fiilleri.....	36
8-§.Fellarning murakkab zamonlari – Fiilin Bileşik Zamanları. Hikaye Bileşik Zamanları.....	41
9-§.Rivoyat murakkab zamon shakli –Rivayet Bileşik Zamanları..	54
10-§.Shart murakkab zamon shakli - Şart Birleşik Zamanları.....	64
11-§.Fe’ning tuzilishiga ko‘ra turlari. Sodda fe’l. Fe’ning mastar (noaniq) shakli. Fe’l yasovchi qo‘shimchalar-Yapılarına Göre Fiiller. Basit Fiil. Mastar Fiil. Fiil Türeten Ekler.....	70
12-§. Qo‘shma fe’l shakllari. Yordamchi fe’llar - Bileşik Fiiller. Yardımçı Fiiller.....	76
13-§. Ko‘makchi fe’llar. Imkoniyat fe’li. Tezlik fe’li –Tasvir Fiilleri. Yeterlilik Fiili. Tezlik Fiili.....	81
14-§. Davomiylik fe’li.Taxmin fe’li –Sürerlik fiili. Yaklaşma fiili.	91
15-§. Ot-kesim - İmek Fiili.....	96
16-§. Yordamchi so‘z turkumlari. Ko‘makchi. Yuklama. Bog‘lovchilar - Edatlar. Son Çekim Edatları. Bağlaçlar. Sona Gelen Edatlar	102
17-§. Alohida so‘zlar guruhi. Undov va taqlid so‘zlar. Modal so‘zlar - Ünlemler. Yansıma sözcükleri.....	113
MUSTAQIL TA’LIM TOPSHIRIQLARI	128
TURK TILIDA OG‘ZAKI NUTQNI O‘STIRISH UCHUN	188
MATNLAR:ÖZBEKİSTAN BENİM VATANIM.....	188
TÜRKİYE GÜZEL ÜLKEDİR.....	197
Mustaqil o‘qish uchun she’rlar.....	203
Lug‘at.....	207
O‘quvchilarga tavsiya etiladigan adabiyotlar.....	217

